

Broj: 231-1-I/14

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ

OMBUDSMANA ZA DJECU za 2013. godinu

Banja Luka, februar 2014.

Sadržaj:

I	UVOD	5
1.	Postupanje Ombudsmana za djecu i opšta ocjena	5
2.	UN Konvencija o pravima djeteta	9
3.	Prava garantovana Konvencijom	12
4.	Statistika o djeci	13
II	POSTUPANJE PO PRIJAVAMA – ŽALBAMA	15
1.	Podnosilac prijave	16
2.	Prijavom se ukazuje na sljedeće povrede prava djeteta	17
3.	Broj djece	18
4.	Kojeg uzrasta su djeca?	19
5.	Kojeg su pola djeca?	19
6.	Prijave prema institucijama	20
7.	Način prijema žalbe	21
8.	Postupanje po prijavama-žalbama	21
III	LIČNA PRAVA DJETETA	22
1.	Pravo djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje	22
2.	Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi i bliskim srodnicima	23
3.	Izvršenje odluka nadležnih organa	27
4.	Izdržavanje djeteta	29
5.	Pravo na savjetovanje	31
6.	Jačanje kapaciteta centara za socijalni rad	33
7.	Prava djece i višečlane porodice	34
8.	Prava djece i samohrani roditelj	35
9.	Djeca bez roditeljskog staranja	36
10.	Pravo na privatnost	40
IV	PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA	43
1.	Nasilje nad djecom	44
2.	Vršnjačko nasilje	47
3.	Nasilje na internetu	50
V	PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU	53
1.	Zaštita djece od upotrebe droga	54
2.	Zaštita djece od upotrebe duvana	55
3.	Zaštita djece od upotrebe alkohola	56
4.	Djeca i igre na sreću	57
5.	Zaštita djece sa problemima u ponašanju	57
6.	Zaštita reproduktivnog zdravlja djece	58
VI	DJECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU	60
1.	Pravo na dnevno zbrinjavanje	61
2.	Asistenti u školama	61
3.	Organizacija i finansiranje specijalnih škola	62
4.	Uslovi za smještaj učenika	62
5.	Ocjenjivanje učenika sa smetnjama u razvoju	63
6.	Ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju prema Pravilniku o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju	63
VII	PRAVO NA OBRAZOVANJE	65
1.	Programi prevencije su sastavni dio školskog programa	66
2.	Dosije učenika	67
3.	Ocjena o stručnosti nastavnika	68

4. Disciplinska odgovornost zaposlenih u obrazovnom sistemu	70
5. Disciplinska odgovornost učenika zbog povrede dužnosti	71
6. Inicijativa za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti i zakonitosti	75
7. Prevoz učenika	77
8. Postupanje Republičke prosvjetne inspekcije.....	78
9. Promjene nastavnika i štrajk roditelja.....	84
10. Saradnja škole i roditelja	84
VIII PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME	86
IX SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA.....	88
1. Socijalna zaštita	88
2. Ekonomsko iskorišćavanje djece i obavljanje štetnih poslova.....	90
3. Djeca na ulici – prosjačenje.....	90
X PRAVOSUDNO – ZAŠTITNA PRAVA.....	93
1. Djeca u sukobu sa zakonom – maloljetnička delikvencija	93
2. Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja	95
3. Djeca u saobraćaju.....	101
XI RAD PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI.....	103
1. Posebni izvještaji.....	103
2. Preporuke.....	103
3. Mišljenja.....	104
4. Inicijative	105
XII SARADNJA SA DJECOM	106
XIII SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA	123
XIV SARADNJA SA INSTITUCIJAMA	127
XV ODNOSI SA JAVNOŠĆU	131
XVI OSTALE AKTIVNOSTI	134
XVII IZVRŠENJE BUDŽETA	138
XVIII PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2014. GODINU	140

Poštovani,

U skladu sa članom 17. Zakona o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske podnosim Vam Izvještaj o radu institucije Ombudsmana za djecu za 2013. godinu.

Ombudsman za djecu
dr Nada Grahovac

I UVOD

1. Postupanje Ombudsmana za djecu i opšta ocjena

Ovo je peti izvještaj koji institucija Ombudsmana za djecu podnosi Narodnoj skupštini Republike Srpske, a kojim istovremeno obavještava i druge organe i najširu javnost o aktivnostima institucije Ombudsmana za djecu u prethodnoj godini, o propustima u postupanju nadležnih organa u zaštiti prava i interesa djeteta, o potrebi usklađivanja zakonodavstva sa zahtjevima Konvencije i jačanja pojedinih dijelova sistema zaštite.

Stalno povećanje broja građana koji se obraćaju Instituciji, vidimo s jedne strane kao prednost, jer u poređenju sa zemljama iz okruženja broj prijava Instituciji nije odraz stepena ugroženosti prava djeteta u Republici Srpskoj, već prije svega posljedica sve veće vidljivosti prava djeteta i veće osjetljivosti i vladinog i nevladinog sektora za brojna pitanja dječijeg odrastanja, ali i sve veće vidljivosti institucije Ombudsmana za djecu i povjerenja građana u istu.

Povećano obraćanje građana Instituciji rezultat je i povećane dostupnosti Institucije na cijelom prostoru Republike Srpske. Pored kancelarija u Banjaluci, Foči i Doboju i uredovnih dana u Prijedoru, Bijeljini i Istočnom Sarajevu, ombudsman za djecu, njegovi zamjenici i saradnici u izvještajnom periodu posjetili su gotovo sve lokalne zajednice radi sprovođenja kontrolnih ili edukativnih aktivnosti.

Sve veći broj predmeta u kojima je Institucija postupala istovremeno je i dodatni pritisak i obaveza za Instituciju u sagledavanju kompletnih uslova odrastanja djeteta, prije svega sistemskih rješenja, kako bi njihovim unapređenjem bila osigurana zaštita prava svakog djeteta, a ne samo onog koji se obratio Instituciji.

S obzirom da je broj prijava i dalje u porastu i da očekivanja od Institucije stalno rastu, to je i veći pritisak Institucije na nadležne organe za njihovim efikasnijim djelovanjem, prije svega u sistemskom pristupu u zaštiti djece, kako bi se umanjila potreba građana za obraćanje Instituciji. Istovremeno, građani su sve svjesniji prava koja djeca imaju i koja su im garantovana ne samo međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima uopšte i posebno Konvencijom o pravima djeteta, već i Ustavom Republike Srpske. Zahtjevi za ostvarivanje prava traže bolju organizaciju i efikasnije djelovanje posebno onih institucija i službi na koje se prigovori najčešće odnose.

Identifikovanje problema je vrlo važan korak u njegovom rješavanju. Kada Ombudsman za djecu po prijavi kojom se ukazuje na povredu prava djeteta ili po službenoj dužnosti od nadležnog organa zatraži izjašnjenje o navedenom, i kada nadležni organ prizna propust i otkloni nedostatak na koji se prijavom ukazuje, postupak pred Institucijom se završava jer je propust otklonjen i dijete je ostvarilo svoje pravo na zaštitu, a nadležni organ je, takvim pristupom na „dobitku“. Postupajući na taj način, u pojedinačnom slučaju, vratio je povjerenje onih zbog kojih je nadležni organ i uspostavljen i otklonio mogućnost da se propusti te vrste ponove.

Međutim, nisu rijetke situacije da nadležni organ po zahtjevu Institucije, iako svjestan propusta na koji se prijavom ukazuje, iste pravda različitim obrazloženjima, pa i u situacijama kada na zahtjev Ombudsmana za djecu otklanja propuste na koje mu se ukazalo.

„Školski odbor preinačuje svoju odluku o isključenju iz škole učenika xx na način da usvaja žalbu....ali iz humanih razloga i vaspitno-pedagoških pobuda, a ne iz razloga koji

su navedeni u zapisniku...“¹ Navedeno obrazloženje da se žalba usvaja iz humanih razloga izazvalo je dodatno nezadovoljstvo „kao roditelja i građanina, na obrazloženje koje je dostavljeno u navedenom aktu, u potpunosti izražavam zabrinutost i nezadovoljstvo odnosom Školskog odbora koji podcjenjuje i diskriminiše kako više instance tako i nas obične građane“.

Prijave građana kojima se ukazuje na povredu prava djeteta po bilo kojem osnovu, obavezuje Instituciju na postupanje u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima. Prvi korak je obraćanje nadležnim organima. Saradnja nadležnih organa sa Ombudsmanom za djecu je njihova zakonska obaveza koja ne ostavlja prostor za procjenu da li će i u kojem roku dostaviti traženi odgovor, dokumentaciju i sl.²

Najveći broj organa u izvještajnom periodu na zahtjev Institucije dostavilo je odgovore i traženu dokumentaciju u ostavljenom roku.

Međutim, najveći problem je kada dostavljeni odgovori ne daju odgovore na postavljena pitanja, čime se, ne samo odugovlači pokrenuti postupak, već se umanjuju mogućnosti adekvatne podrške i pomoći djetetu. Te situacije najčešće su prisutne u postupcima uređenja viđanja i ostvarivanja prava djeteta na kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi. Dostavljena obrazloženja o postupanju, vrlo često nisu odgovor na zahtjev ni stranke ni Ombudsmana za djecu, jer u zadatom roku centar nije odgovorio odgovarajućim upravnim aktom. Reakcije subjekata zaštite prisutne su i na način da su o slučaju prijavljenog nasilja nad djecom npr. obavijestili policiju. Takva reakcija nije odgovor na njihovu zakonom utvrđenu obavezu na preduzimanje potrebnih mjera za zaštitu djece iz njihove nadležnosti. Prijava policiji je samo jedna od obaveza, i ona nadležni organ nikako ne oslobađa obaveze na postupanje u skladu sa njihovim zakonom utvrđenim ovlaštenjima (pokretanje disciplinskog postupka protiv počinioca nasilja zaposlenog u ustanovi, preduzimanje mjera porodično pravne zaštite u zaštiti interesa djeteta i sl.).

Nisu uvijek u pitanju prijave kojima se ukazuje da odluka nadležnog organa nije donesena u skladu sa zakonom i definisanim procedurama. Česte su situacije u kojima se građanin osjeća nemoćnim, jer zbog neadekvatne reakcije prve institucije kojoj se obratio (nije dobio odgovor na podneseni zahtjev, rekli su mu da nisu nadležni ili da se obrati drugoj instituciji) on zahtjeve podnosi drugim institucijama, a vrlo često istovremeno na više adresa.

Ono što je zajedničko u zaštiti gotovo svakog prava djeteta je puno učesnika koji, svaki u okviru svojih ovlaštenja, ima obavezu ne samo da prepozna povrede prava djeteta, već da reaguje u skladu sa svojim ovlaštenjima. Ako samo jedan od subjekata zaštite ne reaguje blagovremeno i adekvatno, posljedice po dijete mogu biti vrlo teške i dugoročne. Zbog toga Institucija stalno ukazuje na važnost komunikacije između različitih resora zaštite prava djeteta, kako bi se obezbijedilo potrebno angažovanje svih subjekata zaštite, kako bi se obezbijedio multidisciplinarni pristup u zaštiti djeteta, kako bi se otklonilo prebacivanje odgovornosti sa jednog na drugog subjekta zaštite, kako bi se otklonile situacije da su svi radili, a da u konačnom dijete nije dobilo potrebnu zaštitu.

U skladu sa zakonom utvrđenim nadležnostima da prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava djeteta, Institucija posebno

---

¹ Predmet broj: 173-14-PŽ/13

² Zakon o Ombudsmanu za djecu, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 103/08, 70/12, član 11. - Svi organi državne uprave, organi, odnosno službe jedinica lokalne samouprave, kao i sva pravna i fizička lica koja obavljaju poslove koji su u vezi sa djetetom, dužni su Ombudsmanu za djecu omogućiti uvid u sve podatke, informacije i akte koji se odnose na prava i zaštitu djeteta, bez obzira na stepen njihove tajnosti, osim kada je to u suprotnosti sa zakonom.

ukazuje na potrebu usklađivanja zakona za zahtjevima Konvencije o pravima djeteta i donošenje normativnih akata utvrđenih zakonom.

Svaka prijava kojom se ukazuje na povredu prava djeteta zahtijeva provjeru da li je to pitanje normativno uređeno i da li je normativno usklađeno sa osnovnim principima i zahtjevima Konvencije. Ako sistemska rješenja u pojedinim oblastima nisu adekvatna, ako su nedorečena ili nerazumljiva, ako ostavljaju prostor za različito tumačenje i njihovu primjenu u praksi, sve to zahtijeva reakciju u smislu otklanjanja uočenih propusta koja dovode do povrede prava djeteta. Institucija je najveći broj preporuka u ovom dijelu uputila Ministarstvu prosvjete i kulture u namjeri da se vrlo važna pitanja urede na jedinstven način, jer se radi o pitanjima koja su važna za obrazovni sistem u cjelini i ne mogu biti prepuštena školi pojedinačno da ih uređuje svojim normativnim aktima.

U postupku oslobođenom brojnih formalnosti, Institucija vrlo brzo uspostavlja kontakt sa nadležnim institucijama i službama, ali i građanima koji ukazuju na povrede prava djeteta po raznim osnovama. Sve je veći broj nadležnih službi koje se obraćaju Instituciji sa inicijativom da se određena pitanja aktualiziraju i da se sistemski riješe, jer postojeća rješenja ne daju očekivane rezultate.

Iako su ovlašćenja Institucije Zakonom jasno definisana³ još uvijek su velika očekivanja od Institucije u smislu da može donositi ili mijenjati odluke nadležnih organa. Ali i to je u nadležnosti Institucije, da građane uputi ko je u sistemu nadležan za određena pitanja, kome i kako da podnesu zahtjev, koji propis to reguliše. Dosljednu primjenu zakona koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece moraju obezbijediti organi i službe u okviru svojih ovlašćenja, a Ombudsman istima može predložiti preduzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja i upozoriti na nepravilnosti u postupanju, što je preporukama nadležnim organima i činila.

Razmatrajući drugi, treći i četvrti kombinovani izvještaj o stanju prava djeteta u Bosni i Hercegovini, UN Komitet za prava djeteta pozdravlja osnivanje nezavisnog Ombudsmana za djecu u Republici Srpskoj⁴ i smatra da osnivanje takvih tijela spada u obaveze preuzete od strana ugovornica nakon ratifikacije kojima se obezbjeđuje sprovođenje Konvencije i unapređuje univerzalna realizacija prava djeteta.⁵

Izvještajem se daje pregled rada za 2013. godinu, broj i vrsta prijava i prijedlozi za unapređenje zaštite u različitim resorima, saradnja sa djecom ali i drugim institucijama i organizacijama radi unapređenja sistema zaštite.

Ono što je nesporno je, da je u zadnjih nekoliko godina sve veća vidljivost djece i njihovih potreba, ali i veća osviještenost društva o važnosti, ali i specifičnosti zaštite prava i interesa djece.

U pojedinim oblastima učinjeni su značajni pomaci u zaštiti prava i interesa djeteta, ne samo u normativnom dijelu, već i sve većoj osjetljivosti svih subjekata zaštite u ovoj oblasti. Radi se o zaštiti prava i interesa djece koji su po različitim osnovama došli u

---

³ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 5. - Ombudsman za djecu: prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava djeteta s odredbama Ustava Republike Srpske, Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta; prati izvršavanje obaveza Republike Srpske koje proizilaze iz Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta; prati primjenu svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta; prati povredu prava i interesa djeteta; zalaže se za zaštitu prava i interesa djeteta; predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava djeteta, kao i za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interese djeteta; obavlja javnost o stanju prava djeteta; obavlja i druge poslove utvrđene ovim zakonom.

⁴ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 19.

⁵ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 2. Uloga nezavisnih institucija za ljudska prava, tačka 1.

sukob sa zakonom. Novi Zakon o socijalnoj zaštiti doprinos je unapređenju zaštite djece po različitim osnovama jer je znatno proširio krug lica – djece, korisnika prava iz socijalne zaštite i omogućio da djeca kojima su prava ugrožena po različitim osnovama (pored ostalih kategorija djece i djeca žrtve trgovine i nasilja) ostvare prava iz socijalne zaštite, prije svega pravo na psihosocijalnu pomoć i podršku.

Pomoci su napravljeni (izmjene i dopune Krivičnog zakona, potpisivanje Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece) i u zaštiti djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. S obzirom na kratko vrijeme u njihovoj primjeni, još je rano govoriti o osjetljivosti subjekata zaštite prije svega u prepoznavanju različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, ali i u dijelu podrške i pomoći djeci žrtvama i utvrđivanja odgovornosti počilaca.

Prijave po kojima je Institucija postupala i u izvještajnom periodu odnose se na gotovo sva područja dječijeg odrastanja. Ipak, u najvećem broju, prijavama se ukazuje na ugroženost djece u postupcima prekida bračne ili vanbračne zajednice, na neadekvatnu zaštitu od različitih oblika nasilja, te na različita pitanja ostvarivanja prava djece u obrazovnom sistemu.

I dalje je, kao i u ranijim izvještajima, ne samo po broju žalbi, već i novim načinima ali i ponavljanjem već poznatih obrazaca, zaštita prava i interesa djece zbog prekida bračne ili vanbračne zajednice dovedena u pitanje. Praksa pokazuje da nema efikasne zaštite djeteta i njegovih interesa u slučajevima kada roditelji niti sarađuju sa nadležnim organima, niti postupaju po njihovim odlukama. Imajući u vidu broj djece koja su svake godine izložena različitim pritiscima u ovim postupcima, neophodni su efikasni mehanizmi postupanja nadležnih organa i stalni nadzor u njihovom postupanju.

Nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje kojem su djeca izložena, koje se javlja u različitim oblicima, nije prepoznato u svim njegovima oblicima, tako da izostaje odgovarajuća reakcija nadležnih službi kako u dijelu podrške i pomoći djetetu, tako i u dijelu pokretanja postupka radi utvrđivanja odgovornosti počilaca.

Još uvijek su prisutna, mada ne tako izražena kao u prve dvije godine rada Institucije, glasna reagovanja i pitanja gdje su djeci odgovornosti, zašto se o tome više ne govori. Pri tome se potpuno zaboravlja da prava koja imaju, djeca stižu rođenjem i ta prava su samo njihove potrebe za zdravo odrastanje. Djeca imaju i obaveze i odgovornosti, i prema sebi i prema drugima, ali to je ono čemu ih uče odrasli na njihovom putu odrastanja i od njihovog najranijeg uzrasta.

Izvještajem se ukazuje na potrebu sistemskih mjera i aktivnosti u različitim resorima radi jačanja sistema dječije zaštite u cjelini. Pored toga, Ombudsman za djecu posebno ukazuje na potrebu:

- **Donošenja dugoročnog strateškog dokumenta za djecu**, kojim bi se na osnovu identifikovanih problema u ostvarivanju i zaštiti prava djece u različitim resorima, a na realno zasnovanim potrebama djece, definisale dugoročne politike, mjere i aktivnosti radi unapređenja položaja djece u svim segmentima društva. Na potrebu donošenja dugoročnog strateškog dokumenta Institucija je ukazala Godišnjim izvještajem za 2010.godinu.⁶ Zaključkom od 5.12.2013.godine Vlada Republike Srpske je zadužila nadležna ministarstva za izradu strateškog planskog dokumenta za unapređenje položaja djece u Republici Srpskoj.

- **Izmjena i dopuna Porodičnog zakona** kojima bi se omogućilo ostvarivanje prava djeteta u skladu sa osnovnim zahtjevima i principima Konvencije, roditelji učinili

---

⁶ Inicijativa za donošenje strateškog dokumenta za djecu broj 1538/10 od 29.12.2010.godine

odgovornijim za postupanja u interesu djece, ali i jačala odgovornost nadležnih službi za vođenje postupaka i donošenje odluka u skladu sa najboljim interesom djeteta.

Neefikasnost centara za socijalni rad u postupcima razvoda braka i ostvarivanje prava djeteta u tim situacijama (pred centrom za socijalni rad postupak uređenja viđanja djeteta i roditelja sa kojim ne živi traje i po šest, sedam godina), pitanje izdržavanja djeteta, samo su neka od pitanja koja zahtijevaju izmjene i dopune Porodičnog zakona. Pored toga, Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja za period 2009-2014 godine, te Strategija razvoja porodice u Republici Srpskoj od 2009-2014, kao osnovne strateške ciljeve definisale su upravo izmjene i dopune Porodičnog zakona.

- Izmjene i dopune Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju

Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju jasno su definisali ciljeve obrazovanja, ali da bi oni bili ostvareni neophodno je izmjenama zakona, između ostalog, definisati: i prava i obaveze učenika, a ne samo pitanje njihove odgovornosti i to na način da je školama prepušteno da svojim normativnim aktima uređuju pitanja koja nisu zakonom uređena, zatim pitanje asistenata u nastavi, da su programi prevencije sastavni dio školskog programa. Institucija je resornom ministarstvu dostavila mišljenje na predložene izmjene i dopune zakona.

- Donošenje podzakonskih akata utvrđenih zakonom

Zakonom je, za ostvarivanje prava utvrđenih zakonom, u različitim oblastima utvrđena i obaveza donošenja podzakonskih akata u zakonom utvrđenim rokovima. Na žalost, i nekoliko godina poslije stupanja zakona na snagu ti normativni akti nisu doneseni, čime je dovedeno u pitanje ostvarivanje prava utvrđenog zakonom.

- Potpisivanja novog Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta

Novi Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o proceduri obraćanja usvojen je od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 19.decembra 2011.godine

Protokol je svečano potpisan u Ženevi 28. februara 2012.godine i time otvoren za potpisivanje i ratifikaciju od strane država članica Ujedinjenih nacija.

Novi Protokol odnosi se na proceduru podnošenja predstavki Komitetu za prava djeteta, kojim je omogućeno pojedincima ili grupama, ili trećim licima da u ime njih podnesu predstavku Komitetu za prava djeteta u slučajevima kada nacionalni sistemi nisu obezbijedili odgovarajuću zaštitu prava djeteta.

Novi Protokol je nova garancija i efikasniji mehanizam zaštite jer afirmiše dijete kao subjekta prava i omogućava prvi put njegovu zaštitu na međunarodnom planu, zato je vrlo važno da i Bosna i Hercegovina, potpisivanjem Protokola, omogući ovaj vid zaštite djece na međunarodnom planu. Protokol je potpisalo 45 država, a 10 država je isti ratifikovalo, čime su se stekli uslovi za njegovo stupanje na snagu.

2. UN Konvencija o pravima djeteta

UN Konvencija o pravima djeteta⁷ ima poseban značaj među brojnim međunarodnim dokumentima kojima međunarodna zajednica pokazuje interes za djecu i potrebu za njihovom posebnom zaštitom. Konvencija je izraz potrebe da se djeci obezbijedi posebna zaštita i briga, jer postojeći sistem zaštite prava i sloboda građana na međunarodnom planu nije bio dovoljna garancija u zaštiti prava i interesa djece.

---

⁷ Usvojena na Generalnoj skupštini UN 20.novembra 1989.godine

Ono što je čini posebnom među brojnim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima uopšte je činjenica da Konvencija prepoznaje sve kategorije ljudskih prava, i građanska, politička, ekonomska, kulturna, socijalna.

Poseban značaj Konvencije ogleda se i u činjenici da Konvencija prvi put uvodi dijete kao subjekta međunarodnog prava i zaštite, kao lice koje ima pravo na svoja ljudska prava.

Prava djeteta, kako ih Konvencija utvrđuje samo su potrebe svakog djeteta na njegovom putu odrastanja. Obaveza je odraslih da djetetu obezbijede takvu zaštitu i brigu koja je neophodna za njegovu dobrobit, imajući pri tome u vidu:

- da je svako pravo iz Konvencije osnovno i jednako važno i da se prava moraju posmatrati u međusobnoj povezanosti,
- da prava nije moguće rangirati po njihovoj važnosti,
- da prava djeci pripadaju samo zato što su djeca,
- da se prava djeci ne mogu oduzeti zato što ih nisu zaslužili.

Utvrđujući prava djeteta, Konvencija istovremeno utvrđuje da:

a) roditelji imaju primarnu obavezu i odgovornost brinuti za zdravo odrastanje djece.⁸

Konvencija utvrđuje da roditelji i druga lica odgovorna za dijete imaju prvenstvenu odgovornost, da u okviru svojih sposobnosti i finansijskih mogućnosti obezbijede životne uslove potrebne za razvoj djeteta. Da ovo pravo djeteta u praksi nije shvaćeno u svom punom značenju, najbolje potvrđuju slučajevi neplaćanja alimentacije za dijete, čime se briga za razvoj i odrastanje djeteta prepušta samo roditelju sa kojim dijete živi bez obzira na njegove stvarne mogućnosti. Neadekvatna reakcija prema roditelju koji po ovom osnovu zanemaruje svoje dijete i vrši nasilje nad njim, u praksi nije prepoznato kao ugrožavanje djeteta na razvoj i odrastanje.

b) država ima obavezu preduzeti sve potrebne zakonodavne, administrativne, obrazovne, socijalne i druge mjere kako bi osigurala ostvarivanje prava za svako dijete,⁹ uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, zakonitih staratelja ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dijete.

Implementacija Konvencije je proces, kojim države članice preduzimaju mjere kako bi se obezbijedilo ostvarivanje svih prava iz Konvencije za svako dijete u njihovoj nadležnosti. To zahtijeva da se, prije svega, zakonodavstvo u potpunosti uskladi sa Konvencijom, kako bi se njeni zahtjevi i osnovni principi mogli direktno primjenjivati. Komitet ističe da, u kontekstu Konvencije, države moraju da vide svoju ulogu kao dužnost ispunjenja jasnih zakonskih obaveza prema svakom djetetu. Ostvarivanje ljudskih prava djeteta ne smije se shvatiti kao dobrotvorni rad ili iskazivanje milosti.¹⁰

Za ostvarivanje prava djece i posebno za njihovu zaštitu, prema Konvenciji, preduslov su kvalitetni zakoni koji dosljedno odražavaju principe i standarde Konvencije. Usklađivanje zakona sa zahtjevima Konvencije mora biti kontinuiran proces koji zahtijeva da se kod izmjena i dopuna važećih zakona razmotri ne samo svaki član Konvencije posebno, već i Konvencija u cjelini, naravno i kod donošenja novih zakona odredbe Konvencije se moraju ispoštovati. Pri tome je posebno važno da zakoni jasno utvrde koja prava djeca imaju i za iste efikasna pravna sredstva u slučaju njihovog nepoštovanja.

---

⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 18.

⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 4.

¹⁰ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 5, Opšte mjere za sprovođenje Konvencije

Pored zakona usklađenih sa zahtjevima Konvencije, uslov su i kvalitetni kadrovi, oni koji pored stručne spreme, koja se podrazumijeva, imaju i dodatnu osjetljivost, znanja i vještine za rad sa djecom.

Za efikasnu primjenu Konvencije neophodan je multidisciplinarni pristup, jer se u svakom slučaju, od svake institucije i pojedinca koji vode postupak ili u njima učestvuju ili donose odluke koje se tiču djece, očekuje da u svom postupanju prepozna i obezbijedi najbolji interes za svako dijete. Najbolji interes djeteta, pored toga što se uspostavlja kao pravo djeteta, posebno se izdvaja i kao jedan od četiri osnovna principa Konvencije, odnosno, kao uslov za ostvarivanje svakog prava za svako dijete. Najbolji interes djeteta, kao pravni standard nije unaprijed određen i upravo ta činjenica potvrđuje potrebu individualnog pristupa i procjenjivanja interesa svakog djeteta. Da bi se u datim uslovima i za svaki pojedinačni slučaj osigurao najbolji interes, uslov je pravilno razumijevanje Konvencije i adekvatno angažovanje stručnjaka različitih profila.

Mnoge odluke, donesene u najranijem uzrastu djeteta, dugoročno određuju njegovo odrastanje i ostavljaju posljedice za cijeli život, zato je pitanje određivanja najboljeg interesa za svako dijete ne samo obaveza nadležnih u postupanju, već i velika odgovornost. Zato, u svakom postupku za zaštitu prava djeteta stručni tim mora utvrditi i obrazložiti šta jeste najbolji interes djeteta, imajući pri tome u vidu i mišljenje i stav djeteta o tome.

Efikasna primjena Konvencije zahtijeva i stalnu koordinaciju ne samo unutar istih službi, već i između službi različitih resora, na različitim nivoima vlasti, kako bi se dosljedna primjena Konvencije osigurala u svim postupcima za zaštitu prava i interesa djece.

Za kvalitetno ostvarivanje i zaštitu prava djece neophodno je učenje djece o onom što njihova prava jesu, odnosno, djeca moraju znati prepoznati kada su im i kako i od koga prava povrijeđena i ugrožena, i moraju znati ko je adresa i kome se mogu obratiti, ko je dužan i kakvu im podršku pružiti. Informacije o tome djeca moraju dobiti u obrazovnom sistemu i od njihovog najranijeg uzrasta.

Radi unapređenja društvene brige za djecu, UN Komitet podržava razvoj sveobuhvatne strategije ili plana aktivnosti za djecu koji se zasniva na Konvenciji, a koji nije samo spisak želja i dobrih namjera, već realnih i ostvarivih ciljeva. Donošenje dugoročnog strateškog dokumenta za djecu izraz je potrebe da se identifikuju problemi djece u različitim oblastima, te da se na realno zasnovanim potrebama djece definišu dugoročne politike radi unapređenja položaja djece u svim segmentima društva. Cilj je strateškog dokumenta dugoročno definisati politike, mjere i akcije svih subjekata zaštite, odrediti prioritete i mobilisati sve nadležne institucije i organizacije radi realizacije definisanih ciljeva.

Suštinski dio primjene Konvencije predstavlja i prikupljanje podataka i vođenje evidencija koje se odnosi na sve faze dječijeg odrastanja, ali i kontinuirano praćenje uticaja postojećih zakonskih rješenja, mjera i politika na djecu i ocjena stvarnih efekata njihove primjene.

Konvencijom o pravima djeteta kao i drugim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima, uspostavljen je poseban mehanizam nadzora u primjeni Konvencije - Komitet za prava djeteta.

UN Komitet za prava djeteta¹¹ uspostavljen je radi razmatranja postignutog napretka u primjeni Konvencije i izvršavanja obaveza koje su države članice preuzele prihvatanjem Konvencije. S tim u vezi, Komitet za prava djeteta, koga čine nezavisni stručnjaci i eksperti, sa posebnom pažnjom prati usklađenost zakonodavstva u oblasti zaštite djeteta

---

¹¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 43.

sa zahtjevima Konvencije i stanje u praksi u ostvarivanju i zaštiti prava djeteta država članica.

Komitet za prava djeteta vrši provjeru da li su i u kojoj mjeri postignuti napreci u primjeni Konvencije na način da periodično razmatra izvještaje država članica o stanju prava djeteta.

Prvi izvještaj Bosne i Hercegovine - Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta, Komitet je razmatrao tek u maju 2005. godine. U junu iste godine Komitet je usvojio i Zaključna razmatranja kojima je konstatovao mnoge zabrinutosti u vezi sa primjenom Konvencije, te Bosni i Hercegovini uputio i brojne preporuke¹² da u različitim oblastima, sistemskim rješenjima doprinese unapređenju položaja djece.

Savjet ministara Bosne i Hercegovine na 105. sjednici održanoj 18.11.2009. godine usvojio je Prvi periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju Konvencije o pravima djeteta, koji je 11.02.2010. godine preimenovao u Kombinovani drugi, treći i četvrti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju Konvencije o pravima djeteta i dostavio na razmatranje Komitetu za prava djeteta. S obzirom, dakle, da nije ispoštovan član 44. Konvencije vezano za dostavljanje izvještaja u zadatim rokovima, Bosna i Hercegovina je svoj prvi izvještaj preimenovala kao drugi, treći i četvrti kako bi uhvatila korak definisan članom 44. stav 1. Konvencije.

Razmatrajući izvještaj Bosne i Hercegovine, Komitet je Bosni i Hercegovini ponovo uputio brojne preporuke za unapređenje brige za djecu u različitim oblastima i sa žaljenjem konstatovao da neke od preporuka date 2005. godine još uvijek nisu u potpunosti riješene.

3. Prava garantovana Konvencijom

Novi kvalitet odnosa prema djeci koji uspostavlja UN Konvencija o pravima djeteta, između ostalog, prozilazi iz činjenice da Konvencija, kao pravni akt, jednim dokumentom uspostavlja brojna i vrlo različita prava koja se odnose na djecu, a koja su istovremeno i osnovna i jednako važna, pri tome i međusobno zavisna i sva potrebna djetetu u njegovom pravilnom razvoju.

Dijete je prema Konvenciji, ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina života, ako se, na osnovu zakona koji se odnosi na dijete, punoljetstvo ne stiče ranije.¹³

Konvencija utvrđuje:

- pravo na život, pravo na nediskriminaciju, pravo na saznanje vlastitog porijekla, pravo na prijavu rođenja, pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva, pravo na očuvanje identiteta, pravo na život u porodici i roditeljsku brigu, pravo na usvojenje, pravo na slobodno izražavanje vlastitog mišljenja i pravo da se njegovo mišljenje uzme u obzir u svim postupcima koji ga se neposredno tiču, pravo na privatnost, pravo na slobodu informacija, pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, pravo na slobodno kulturno i umjetničko izražavanje, pravo na odmor, slobodno vrijeme, igru i rekreaciju, pravo na slobodno udruživanje i mirno okupljanje, pravo na čast i ugled, pravo na obrazovanje, pravo na zdravstvenu zaštitu, pravo na primjeren životni standard, pravo na socijalnu zaštitu, pravo na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, pravo na zaštitu od nezakonitog odvođenja, pravo na zaštitu od seksualnog zlostavljanja iskorišćavanja, pravo na zaštitu od otmice, prodaje i trgovine, pravo na zaštitu od ostalih oblika iskorišćavanja, pravo na zaštitu od

¹² UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005.

¹³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 1.

ekonomskog iskorišćavanja, pravo na zaštitu od mučenja, nehumanog i ponižavajućeg postupka i kazne, pravo na pravnu i drugu pomoć u slučaju lišenja slobode, pravo na dostojanstvo u krivičnom postupku.

Danas su prisutne brojne klasifikacije prava djeteta po različitim osnovama. Klasifikacije i u teoriji i u praksi imaju za cilj, prije svega, da olakšaju informisanje o pravima djeteta, praćenje primjene Konvencije i nadzor u izvršavanju preuzetih obaveza. Bez obzira po kojem osnovu se vrši klasifikacija, ista se čini iz praktičnih razloga, i ničim ne dovodi u pitanje opšte prihvaćen stav da su prava djeteta nedjeljiva. Stvarna podjela prava djeteta zaista nije moguća, jer su prava do te mjere međusobno uslovljena i isprepletana, tako da neostvarivanje jednog od navedenih prava, vrlo često istovremeno ugrožava i mnoga druga prava.

UN Komitet za prava djeteta, u namjeri da državama članicama olakša podnošenje izvještaja o naprecima u primjeni Konvencije i izvršavanju obaveza koje su po tom osnovu preuzele, istima je ponudio posebnu klasifikaciju. Komitet pored građanskih prava, prava na porodičnu sredinu i alternativnu brigu, prava na obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, prava na slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti, te prava djeteta koja se nalaze u posebnim situacijama, posebno navodi i definiciju djeteta i osnovne principe iz Konvencije.

Pored navedene klasifikacije, u praksi su danas prisutne i brojne druge klasifikacije kao, građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava ili prava na razvoj, prava na učešće i prava na zaštitu, ili kao preventivna, participativna i zaštitna prava.

4. Statistika o djeci

Jačanje sistema dječije zaštite i njegovo usklađivanje sa međunarodnim standardima zahtijeva, između ostalog, i uspostavljanje sveobuhvatne baze podataka koja je suštinski dio primjene Konvencije i obuhvata podatke o djeci koji su klasifikovani i koji obuhvataju sve faze dječijeg odrastanja. UN Komitet posebno naglašava važnost posjedovanja sveobuhvatnih i aktuelnih kvantitativnih i kvalitativnih podataka o svim aspektima ranog djetinjstva i djeci koja pripadaju rizičnim grupama.¹⁴

Razmatrajući Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta 2005. godine, UN Komitet za prava djeteta je izrazio mnoge zabrinutosti u vezi sa primjenom Konvencije, te je Bosni i Hercegovini uputio preporuke koje se odnose i na prikupljanje podataka o djeci.

Razmatrajući 2012. godine novi izvještaj Bosne i Hercegovine, Komitet je i dalje duboko zabrinut zbog nedostatka statističkih podataka koji se odnose na implementaciju Konvencije i jasne podjele odgovornosti za prikupljanje, konsolidaciju i analizu podataka, te ponavlja svoju raniju preporuku državi da razvije koordinisani sistem za sveobuhvatno prikupljanje podataka koji bi trebalo da „pokrije” svu djecu mlađu od 18 godina i da raščlani te podatke po grupama djece kojima je potrebna posebna zaštita.¹⁵

Pri tome, nije dovoljno samo uspostaviti mehanizam za prikupljanje podataka, posebno je važno i da se prikupljeni podaci analiziraju, jer kontinuirano praćenje ostvarivanja prava djece i njihova zaštita u različitim sektorima, između ostalog, je i u funkciji procjene dosadašnjih mjera i aktivnosti i istovremeno je osnov za predlaganje dodatnih mjera i nedostajućih usluga radi poboljšanja onih dijelova sistema na koje ukazuju i analize prikupljenih podataka, ali i u određivanju prioriteta u postupanju nadležnih.

¹⁴ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar br.7/2005, Implementacija prava djeteta u ranom djetinjstvu

¹⁵ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005, tačke 18. i 19, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, Prikupljanje podataka, tačke 17. i 18.

Na žalost, objedinjeni podaci kao pokazatelji prisutnosti pojave i problema u različitim sektorima izostaju. Institucije i službe koje imaju nadležnosti postupati u različitim postupcima za zaštitu prava djece imaju svoje evidencije, ali takve evidencije se ne objedinjavaju na nivou Republike, pa izostaje i njihova analiza. Stalnim praćenjem pojave vršnjačkog nasilja u obrazovnom sistemu, analizom podataka prikupljenih od škola, ukazivanjem na dobre prakse kojih ima u školama, izostanak osjetljivosti za ovu vrstu problema u nekim školama, objavljivanjem škola koje u školskoj godini nisu imali ni jedan slučaj vršnjačkog nasilja i drugi pokazatelji, unaprijedio bi sistem zaštite djece u cjelini, učinio bi odgovornijim nadležne službe i odredio dalje pravce djelovanja u zaštiti djece u ovoj oblasti. Vršnjačko nasilje je samo jedan segment, a statistički pokazatelji treba da se odnose na implementaciju Konvencije u cjelini.

Republički zavod za statistiku Republike Srpske, u zadnjih nekoliko godina, u mnogim oblastima je poseban značaj dao upravo pokazateljima koji se odnose na sistem dječije zaštite, ali i Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite i Ministarstvo unutrašnjih poslova. Međutim, pokazatelji Republičkog zavoda za statistiku najčešće ukazuju na kategoriju djece od 15-19 godina, što u konačnom ne odražava stvarno stanje u kategoriji djece.

II POSTUPANJE PO PRIJAVAMA – ŽALBAMA

U 2013. godini, Institucija je po prijavama-žalbama postupala u ukupno 652 predmeta od kojih su: 578 predmeta - primljene prijave kojima se ukazuje na povrede prava djeteta po različitim osnovama, 37 su predmeta preneseni iz 2012. godine i 37 su pojedinačni predmeti pokrenuti po službenoj dužnosti, što znači da je u radu bilo ukupno 652 predmeta po podnesenim prijavama.

Ako se ima u vidu broj primljenih prijava u izvještajnom periodu, 578, njihovim poređenjem sa brojem prijava iz prethodnog perioda (u 2012. godini broj primljenih prijava bio je 464, a u 2011. godini 376) onda je jasno da je za vrlo kratko vrijeme prepoznata i uloga i značaj institucije Ombudsmana za djecu u Republici Srpskoj.

U skladu sa ovlaštenjima utvrđenim Zakonom, da kontinuirano saraduje sa djecom, upoznaje djecu sa načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa i savjetuje ih kako da ostvare i zaštite svoja prava i interese,¹⁶ u izvještajnom periodu Institucija je postupala u 49 predmeta koji se odnose na saradnju sa djecom i edukaciju djece o njihovim pravima.

U istom periodu Instituciju je dolaskom u kancelariju, telefonom ili na drugi način kontaktiralo preko 1700 građana tražeći pravni savjet za situaciju koju imaju ili informacije o tome kome i kako se obratiti radi ostvarivanja prava djeteta. Građani najčešće u tim obraćanjima traže objašnjenja vezano za nadležnosti nekih od institucija koje brinu o djeci, pitaju kojim zakonom su definisane konkretne situacije, pitaju za rokove u kojima se predmeti trebaju završiti kod nekog od nadležnih organa, pitaju za mogućnost učesća Institucije u postupcima koji se već vode pred nadležnim organima.

I u izvještajnom periodu, Ombudsmana za djecu je kontaktirao i jedan broj institucija koje su tražile pomoć i mišljenje za rješavanje pojedinačnih slučajeva. Obraćanja Instituciji ove vrste ne vode se kao predmeti niti se statistikom iskazuju, ali se pitanja evidentiraju iz prostog razloga da bi imali uvid u kojoj oblasti i u kojem dijelu treba djelovati kako bi građani imali informacije za situacije na koje ukazuju.

Instituciju je i u izvještajnom periodu kontaktirao i jedan broj građana iz Federacije BiH, ali i institucije iz Federacije koje su tražile stav Institucije za prevazilaženje konkretnih situacija vezano za zaštitu prava djeteta. Bez obzira što Institucija nema ovlaštenje za postupanje u tim situacijama, a to se strankama odmah i saopšti, stranke su upućene u način rješavanja sporne situacije. U izvještajnom periodu Institucija je postupala po zahtjevu kolega iz ombudsman institucija Vojvodine i Crne Gore, a Institucija se zahtjevom za postupanje u određenim predmetima obratila institucijama ombudsmana Srbije, Hrvatske, Vojvodine.

Institucija je i u izvještajnom periodu bila u jednom broju centara za socijalni rad, radi traženja rješenja ne samo za konkretan predmet, već za dodatna systemska rješenja, koja bi u interesu djeteta skratila trajanje postupka i učinila odgovornim one koji svojim djelovanjem ugrožavaju prava djeteta. Sa istim ciljem Institucija je kontaktirala i jedan broj osnovnih i srednjih škola.

Primljenim žalbama se ne ukazuje samo na povredu prava djeteta u konkretnom slučaju. Ono što je dobro, je da djeca obraćanjem Instituciji i sami predlažu kako se određene situacije, najčešće u školi, mogu riješiti. Instituciji se obraćaju cijeli razredi, kao npr.

---

¹⁶ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 6.

„...pišemo vam ispred odjeljenja VIa razreda“ ili „mi učenici XX škole“ ili nevladina organizacija“ i sl.

Podstaknuti određenim aktivnostima Institucije, Instituciju su kontaktirali i roditelji, članovi savjeta roditelja u školama, koji su tim aktivnostima prepoznali potrebu većeg angažovanja savjeta roditelja u školama po raznim pitanjima.

Postupanje Institucije	
Žalbe – primljene	578
Žalbe po službenoj dužnosti	37
Žalbe prenesene iz 2012. godine	37
Preporuke	18
Mišljenja	4
Inicijative	2
Posebni izvještaji	4
Saradnja sa djecom i edukacija djece o pravima	49
Ukupno:	729

Godina	Žalbe	Predmeti - ukupan broj	Broj djece koja su se žalila
2010.	201	258	9
2011.	376	451	43
2012.	464	601	50
2013.	615	729	58

1. Podnosilac prijave

Kao i u prethodnom periodu, podnosilac prijave najčešće je jedan od roditelja i najčešće ukazuje na povredu ličnih prava djeteta. U izvještajnom periodu, prijavu Instituciji podnijelo je 416 roditelja (u 2012. godini taj broj je bio 286, u 2011. godini 190, u 2010. godini 135), što je značajno povećanje u odnosu na prethodni period.

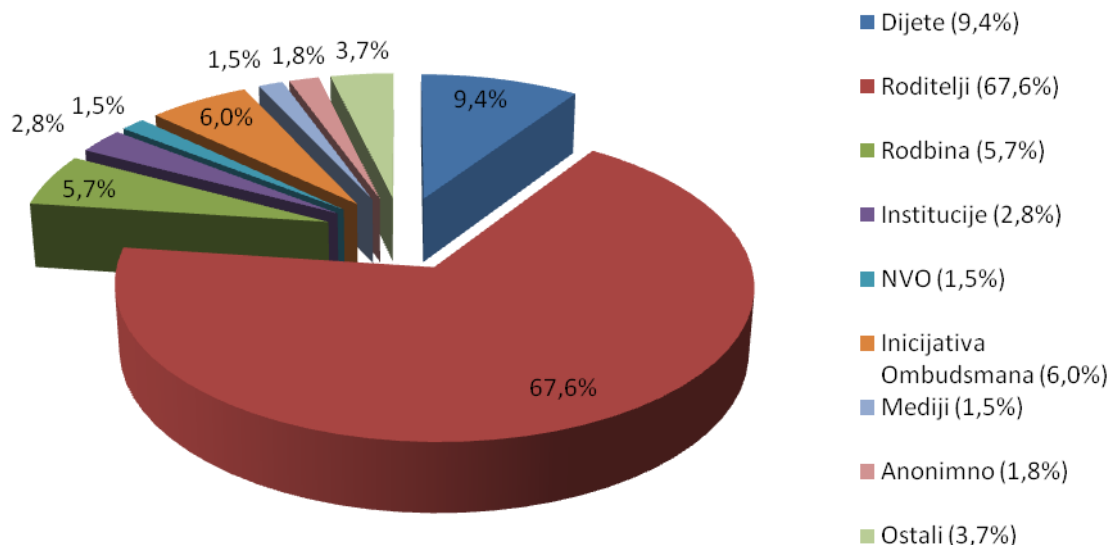
U porastu je i broj djece koja su podnijela prijave Instituciji zbog povrede njihovih prava. U izvještajnom periodu 58 djece podnijelo je prijavu Instituciji, (u 2012. godini 50, u 2011. godini - 43, a u 2010. godini - 9 djece).

Djeca žalbama ukazuju na povrede njihovog prava u obrazovnom sistemu po različitim osnovama ili na različite oblike nasilja.

Rodbina djeteta (najčešće baka, djed, tetka, ujak) žalbom ukazuje na nemogućnost kontakta sa djetetom ili na nasilje nad djetetom.

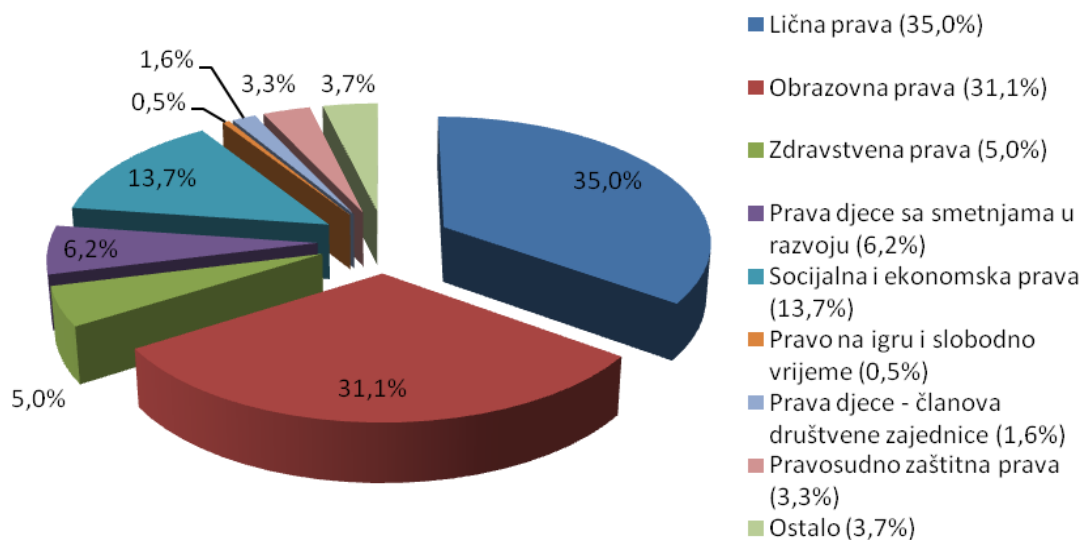
Mediji najčešće ukazuju na slučajeve nasilja nad djecom.

Institucija je postupala i u jednom broju anonimnih prijava jer su sadržavale dovoljno elemenata koji su upućivali na potrebu provjere iznesenih navoda, dok u jednom broju takvih prijava nije postupala, jer nisu sadržavale dovoljno pokazatelja na osnovu kojih bi se vršile provjere. Broj anonimnih prijava je sa 5% u 2011. godini smanjen na 1,9% u 2012. godini, a u 2013. godini dodatno je smanjen na 1,8% i to je dodatni pokazatelj povjerenja u Instituciju.

2. Prijavom se ukazuje na sljedeće povrede prava djeteta

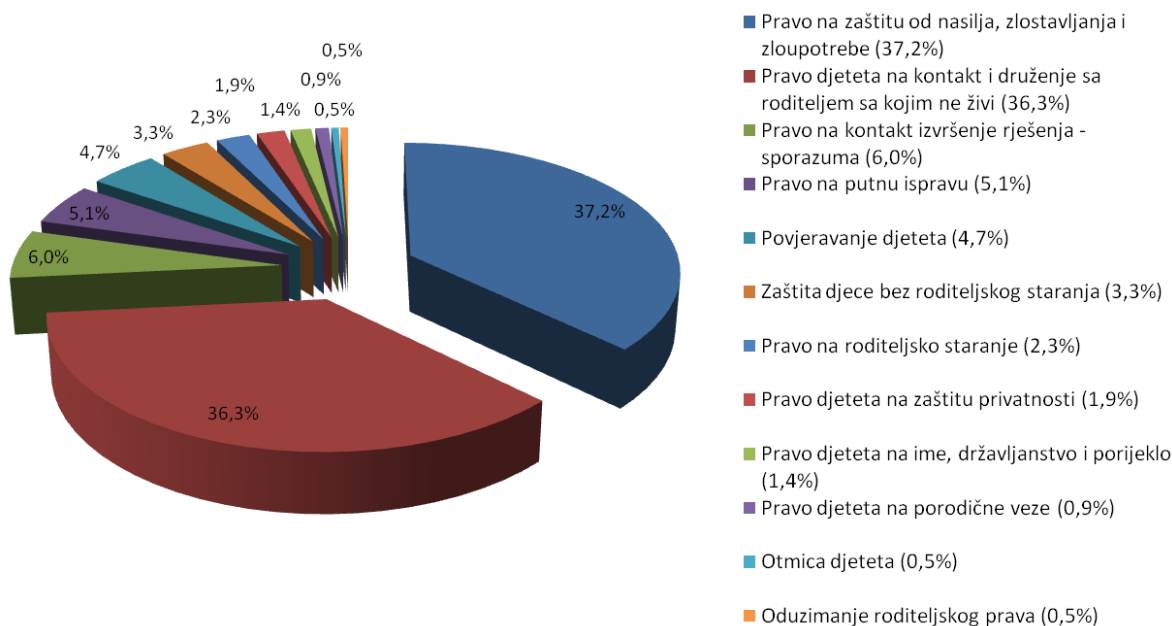

Od ukupnog broja primljenih prijava po kojima je Institucija postupala u izvještajnom periodu, najveći broj odnosi se na povredu ličnih prava djeteta. Iako je taj broj smanjen, u odnosu na prethodni period na 35% (2010. godine prijave su bile zastupljene sa 49%, u 2011. godini - 43,6%, u 2012. godini - 43,3%) i u izvještajnom periodu i dalje su najviše zastupljene.

Najveće povećanje broja prijava, kojima se ukazuje na povrede prava djeteta odnosi se na obrazovna prava djeteta po različitim osnovama, sa 5% u 2010. godini na 17,4% u 2011. godini, 19,8% u 2012. godini, a u 2013. godini na 31,1%.

Broj prijava na povrede ostalih prava djece nisu imali značajnija odstupanja u odnosu na prethodne izvještaje.

Institucija je zaprimila 215 prijava koje se odnose na povredu ličnih prava djeteta:

Prema Konvenciji, lična prava djeteta uključuju pravo na život, pravo na saznanje vlastitog porijekla, pravo na prijavu rođenja, pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva, pravo na očuvanje identiteta, pravo na život u porodici i roditeljsku brigu, pravo na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, pravo na posebnu zaštitu i alternativnu brigu, pravo na privatnost, pravo na čast i ugled, pravo na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, pravo na zaštitu od nezakonitog odvođenja.

Na žalost, od ukupnog broja prijava kojima se ukazuje na povredu ličnih prava djeteta, preko 70% prijava odnosi se na pravo djeteta na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i prava koja se odnose na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi (uređenje viđanja-donošenje rješenja, izmjena postojećeg sporazuma, izvršenje rješenja i sporazuma, predaju djeteta).

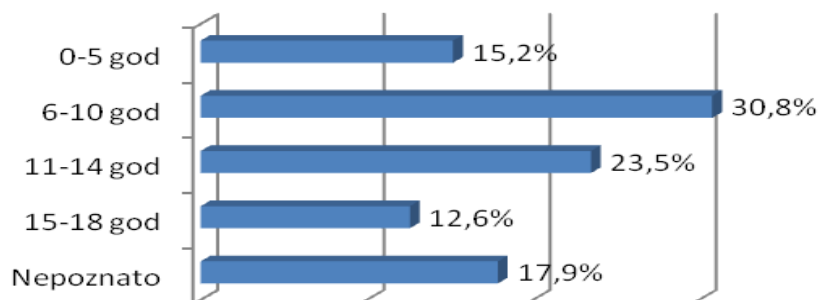
3. Broj djece

Broj djece čija su prava, i prema primljenim prijavama, povrijeđena teško je iskazati. Statistički pokazatelji odnose se samo na pojedinačne žalbe iz kojih se jasno vidi broj djece, pol i uzrast.

U slučajevima kojima se ukazuje na nedostatke u postojećim sistemskim rješenjima, nije moguće odrediti koji broj djece je povrijeđen po tom osnovu. U slučajevima u kojima je Institucija radila istraživanje, u izvještajnom periodu to se odnosi na eksploataciju djece na internetu, takođe se ne govori o broju djece čija prava su povrijeđena, već o broju

djece koja su učestvovala u tom istraživanju i njihovom viđenju problema. Isto tako, žalba zaprimljena ispred jednog razreda npr, evidentira se kao jedna žalba, pa se statistikom iskazuje i kao povreda prava jednog djeteta.

4. Kojeg uzrasta su djeca?

Kao i u ranijim izvještajima, iz zaprimljenih prijava proizilazi da su djeca do 10 godina života najviše izložena situacijama koje dovode do povrede njihovih prava, s tim da je u 2013. godini to znatno izraženije. Zaprimljene prijave kojima se ukazuje na povredu prava djeteta u 30,8% slučajeva se odnose na djecu uzrasta od 6-10 godina starosti (u 2012.godini prijavama se ukazivalo na povrede prava djeteta uzrasta 6-10 godina 21,2%). Ako se pri tome ima u vidu i kategorija djece do 5 godina starosti, 15,5%, onda ti pokazatelji potvrđuju da se gotovo polovina prijava zaprimljenih u Instituciji, odnose na povrede prava djece uzrasta do 10 godina.

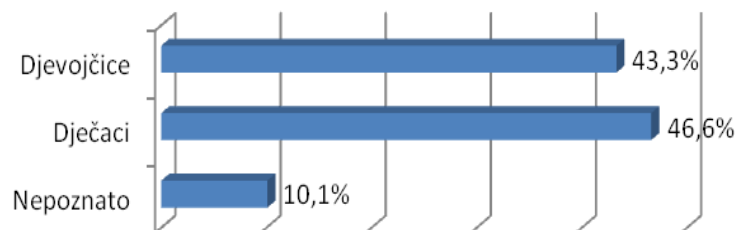
Upravo ta kategorija djece je potpuno zavisna od roditelja. Ako se uzrast djeteta dovede u vezu sa podacima o razvodima braka i vremenu kada se oni dešavaju, te kakve sve posljedice po dijete ostavlja i do kakvih postupaka dovodi, onda je jasno da je u postupcima razvoda braka ostvarivanje prava djece u ovom uzrastu, po različitim osnovama dovedeno u pitanje.

I u izvještajnom periodu, iz zaprimljenih prijava, za jedan broj djece nije bilo moguće odrediti kojeg su uzrasta (nepoznato - 17,9%) jer se prijavom to nije navodilo, mada je taj broj smanjen u odnosu na prethodni izvještaj (2012. godine – nepoznat uzrast djeteta 23,3%).

5. Kojeg su pola djeca?

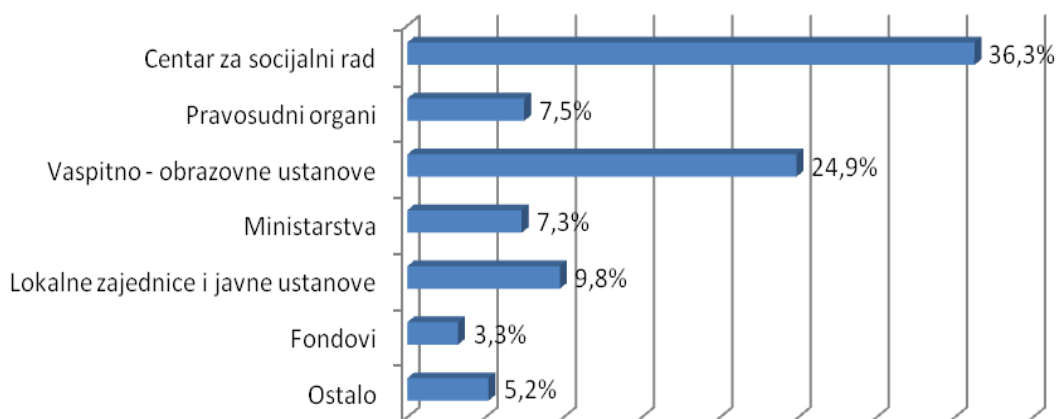
Iz zaprimljenih prijava u 2013. godini proizilazi da su dječaci više izloženi situacijama koje dovode do povrede njihovih prava (310) ili 46,6% u odnosu na djevojčice (289) ili 43,3%. I u predhodnom izvještajnom periodu, 2012.godine prijave su ukazivale na dječake – 43,8%, djevojčice – 43,0%.

Kada je u pitanju pol djece, i u 2011. godini pokazatelji su ukazivali da je veći broj dječaka 39% u odnosu na 32% djevojčica bio u situacijama koje su ukazivale na povredu njihovih prava, s tim da je taj procenat 2010. godine bio i veći (48% dječaka).

I u izvještajnom periodu za jedan broj djece nije bilo moguće evidentirati njihov pol, jer se to prijavom ne navodi, prijavom se navodi da dijete ima određen problem (tako se npr. u prijavi navodi „samohrana sam majka 2 djece“).

6. Prijave prema institucijama

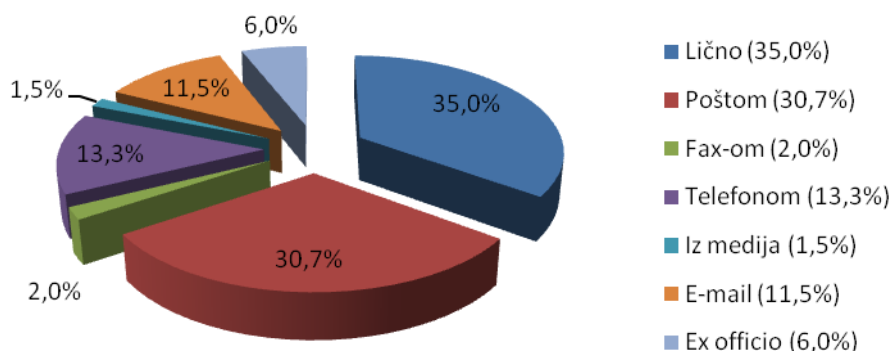

Imajući u vidu da se prijave - žalbe najčešće odnose na povredu ličnih prava djeteta, što je u nadležnosti centara za socijalni rad, od ovih institucija se i u izvještajnom periodu u najvećem broju slučajeva, 223, tražio odgovor o postupanju u vezi sa povredom na koju se prijavom ukazuje, što u konačnom predstavlja 36,3%.

S obzirom da je broj prijava koje se odnose na obrazovna prava u izvještajnom periodu značajno povećan, to je i broj obraćanja vaspitno - obrazovnim ustanovama veći i predstavlja 24,9%. Prijavama koje se odnose na škole ukazuje se najčešće na pitanje discipline i vođenje postupaka po tom osnovu, vršnjačkog nasilja, ocjenjivanja i sl.

U provjeri navoda iznesenih prigovorima vezanim za povredu obrazovnih prava, pored izjašnjenja škole, Institucija je u značajnom broju predmeta tražila postupanje i Republičkog pedagoškog zavoda i prosvjetne inspekcije.

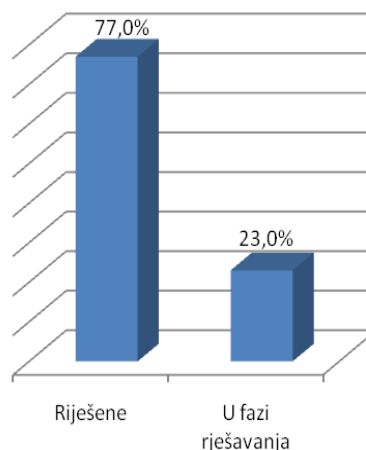
7. Način prijema žalbe

Najveći broj prijava - žalbi građani su predali lično, dolaskom u Instituciju, 215. Nešto je manji broj onih koji su to uradili poštom (189), mada u znatno većem broju u odnosu na prethodnu godinu (92), a sve je veći broj onih koji žalbu dostavljaju elektronskom poštom, u 2013. godini 71 ili 11,5%, a 2012.godine 40 ili 8,6%.

8. Postupanje po prijavama-žalbama

Žalbe		
Riješene	502	77,0%
U fazi rješavanja	150	23,0%
Ukupno:	652	100,0%

Od ukupnog broja primljenih prijava - žalbi kojima se ukazuje na povredu prava djeteta po različitim osnovama, po kojima je Institucija postupala u izvještajnom periodu, riješene su 502 ili 77%, a u fazi rješavanja je 150 ili 23,0%.

Od 502 riješene žalbe:		
Neosnovano	46	9,2%
Nenadležnost	21	4,2%

Od ukupnog broja riješenih žalbi 502, u 46 slučajeva žalba je bila neosnovana - 9,2%, u 21 predmetu Institucija nije imala nadležnost za postupanje - 4,2%.

III LIČNA PRAVA DJETETA

1. Pravo djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje

Porodica je osnovna, prirodna i nezamjenljiva sredina za razvoj i blagostanje svih njenih članova, a posebno djece,¹⁷ a pravo djeteta na život u porodici, kao osnovno pravo svakog djeteta garantovano je i međunarodnim dokumentima i domaćim propisima.

U cilju garantovanja i unapređivanja prava iz ove Konvencije, strane ugovornice će pružiti odgovarajuću pomoć roditeljima ili zakonskim starateljima u ostvarivanju odgovornosti za podizanje djeteta i obezbjeđivati razvoj ustanova, kapaciteta i službi za zaštitu djece.¹⁸

Najraniji uzrast u razvoju djeteta je period i najintenzivnijih roditeljskih obaveza usmjerenih na rast i razvoj djeteta. Na žalost, iz zaprimljenih prijava u Instituciji (statistički pokazatelji Institucije unazad tri godine) proizilazi da su djeca do 10 godina života najviše izložena situacijama koje dovode do povrede njihovih prava.

Prema Porodičnom zakonu Republike Srpske, roditelji imaju dužnost i pravo da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju.¹⁹ Roditelji se ne mogu odreći roditeljskog prava, ali im ono, u slučajevima utvrđenim zakonom, može biti i oduzeto.

Pravo djeteta da živi sa svojim roditeljima može biti uskraćeno samo u izuzetnim situacijama kada to interesi djeteta zahtijevaju i kada se to u odgovarajućem postupku dokaže.

Pri tome, roditelji svoje roditeljsko pravo doživljavaju kao svoje pravo, a ne kao obavezu i odgovornost koju imaju prema djeci, što najčešće dolazi do izražaja u postupcima razvoda braka.

Roditelji zaboravljaju da razvodom braka ne prestaju biti roditelji, zaboravljaju da je odluka o razvodu braka njihova odluka koju djeca ne žele i na koju ne mogu uticati, međutim posljedice razvoda braka, pogotovo onih konfliktnih, snose upravo djeca. Prvo, u samom postupku i proceduri razvoda koja je za sve učesnike stresna, za djecu posebno, ali i onda kada su svi nadležni završili svoj dio posla, oni se nose sa posljedicama koje se direktno odražavaju na njihov razvoj i odrastanje.

Prema pokazateljima statistike²⁰ broj sklopljenih brakova unazad tri godine je sve manji, a sve veći broj razvoda i to poslije 5 godina braka. Istovremeno, sve je veći broj djece koja trpe posljedice razvoda braka. Taj broj je u 2012. godini duplo veći u odnosu na 2010. godinu.

	2010.	2011.	2012.
Sklopljeno brakova	5767	5802	5326
Rezvedeno brakova	517	886	878

¹⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, Preambula

¹⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 18.

¹⁹ Porodični zakon, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 54/02 i 41/08, član 81.

²⁰ Republički zavod za statistiku, Statistički godišnjak Republike Srpske 2010, 2011, 2012, 2013.

Broj djece u razvedenim brakovima:

	2010.	2011.	2012.
1 dijete	149	215	247
2 djece	78	174	179
3 i više djece	13	21	33
Nije bilo djece	271	384	419
Nepoznato	6	92	
Broj djece	344	626	704
Ukupno:	1674		

Razvedeni brakovi trajali su:

	2010.	2011.	2012.
Manje od 1 godinu	17	32	17
1 godina	37	49	42
2 godine	27	55	44
3-4 godine	78	122	114
Više od 5 godina	358	628	661
Ukupno:	517	886	878

Ako se ima u vidu da je vrlo mali broj sporazumno razvedenih brakova, što uključuje i sporazum i dogovor roditelja o svim pitanjima dječijeg odrastanja, (uređenje viđanja i kontakt sa djetetom, školovanje, putovanje, izdržavanje...), onda je jasno da su svi ostali tražili intervenciju nadležnih službi, od kojih se očekuje da regulišu tako osjetljivo pitanje i intervišu u ličnim odnosima roditelja i njihove djece. Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite u 2012. godini podneseno je 520 zahtjeva za uređenje održavanja ličnog odnosa sa djecom. Bez obzira da li se oni u postupku pred nadležnim centrom okončaju sporazumom ili rješenjem centra, za mnoge problem tek nastaje, jer u praksi se ne realizuje ni postignuti sporazum, ni rješenje nadležnog organa.

2. Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi i bliskim srođnicima

UN Konvencija o pravima djeteta utvrđuje obavezu država članica da poštuju pravo djeteta, koje je odvojeno od jednog ili oba roditelja, da održava lične odnose i neposredne kontakte sa oba roditelja na stalnoj osnovi, osim ako je to u suprotnosti sa najboljim interesima deteta.²¹

Prema Porodičnom zakonu: član 93. (1) Ako dijete ne živi u zajednici sa oba roditelja, roditelji će se sporazumjeti o načinu održavanja ličnog odnosa s djetetom. Ako do takvog sporazuma ne dođe, odluku o tome donosi organ starateljstva. (2) Organ starateljstva može ponovno urediti način održavanja ličnog odnosa roditelja s djecom, ako to zahtijevaju promijenjene prilike. (3) Održavanje ličnog odnosa roditelja s djecom može se ograničiti ili zabraniti samo radi zaštite ličnosti i drugih interesa djece.

Organ starateljstva dužan je da preduzme potrebne mjere radi zaštite ličnih i imovinskih prava i interesa djeteta (član 94.).

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite u 2012. godini podneseno je 520 zahtjeva za uređenje održavanja ličnog odnosa sa djecom, (u 2011. godini podneseno je 518 zahtjeva, a u 2010. godini bio 512). Od ukupnog broja podnesenih zahtjeva u 2012. godini 343 riješena su sporazumom, a za 123 zahtjeva odlučeno je rješenjem, (u 2011. godini, 292 zahtjeva riješena su sporazumom, a u 176 slučajeva rješenjem centra za socijalni rad).

Podaci Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite govore o broju podnesenih zahtjeva i načinu njihovog rješavanja, a ne i njihovoj realizaciji.

Prijave-žalbe zaprimljene u Instituciji ukazuju ne samo na prisutnost povrede prava djeteta po ovom osnovu, već i na svaki put nove načine kojima se djeci onemogućava pravo na oba roditelja, bez obzira da li je zahtjev riješen sporazumom roditelja ili rješenjem centra za socijalni rad.

²¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 9.

U odnosu na prethodne izvještaje, prijavama zaprimljenim u izvještajnom periodu ukazuje se i na nezadovoljstvo načinom postupanja zaposlenih u pojedinim centrima za socijalni rad i njihovu nedovoljnu profesionalnost u postupanju, a što se dovodi u vezu i sa dužinom trajanja samog postupka. Najveći broj prijava kojima se ukazuje na povrede prava djeteta po ovom osnovu, odnosi se na postupke pred Centrom za socijalni rad Banjaluke.

Iskustva u radu Institucije pokazuju da su problemi u vezi sa ostvarivanjem prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi prisutni po više osnova, prije svega da postupak pred centrom jako dugo traje i da se za to vrijeme ne ostvaruje kontakt djeteta i roditelja sa kojim ne živi, da se postignut sporazum ali i doneseno rješenje ne poštuje jer se uvijek ističu neki novi zahtjevi da bi se kontak ostvario, a da centar nema načina da osigura ostvarivanje prava djeteta u ovim postupcima.

U situaciji kada se djetetu uskraćuje održavanje ličnih odnosa sa roditeljem, nema mjesta odlaganju i odugovlačenju u aktivnostima nadležnih organa. Protok vremena najveća je prepreka ostvarivanju ovog prava, s toga mjere organa starateljstva po efikasnosti i blagovremenosti moraju biti prilagođene ovoj činjenici, a primjena represivnih mjera prema roditelju koji sprečava kontakte sa drugim roditeljem, ne može u potpunosti biti isključena.²²

a) Centri za socijalni rad ne donose rješenja u zakonom određenom roku

Postupak pred nadležnim centrima za socijalni rad za donošenje rješenja kojim se uređuje viđanje djeteta sa roditeljem sa kojim dijete ne živi predugo traje.

Iako je zakonom uređeno da nadležni organ rješenje treba donijeti u roku od 60 dana od dana podnošenja zahtjeva,²³ u predmetima po kojima je Institucija postupala nadležni organi rješenje nisu donijeli u zakonom ostavljenom roku.

Prijavom dostavljenoj Instituciji roditelj navodi da je zahtjev organu starateljstva za izmjenu rješenja o načinu održavanja ličnog odnosa sa maloljetnom djecom²⁴, podnesen 3.1.2013.godine. Na zahtjev Institucije, centar za socijalni rad dana 10.05.2013.godine dostavio je odgovor iz kojeg proizilazi da se radi o specifičnom i veoma složenom predmetu i da je postupak rješenja u toku. Rješenje je doneseno tek dana 27.05.2013. godine.

U svojoj prijavi podnesenoj Instituciji roditelj navodi da je dana 13.7.2012.godine podnio zahtjev za izmjenu postojećeg rješenja o uređenju viđanja sa djecom, i da rješenje još uvijek nije doneseno. U odgovoru dostavljenom Instituciji, centar za socijalni rad navodi da je rješenje donio 30.04.2013.godine.²⁵

b) Centri za socijalni rad u jednom broju predmeta ne postupaju u zakonom datim rokovima po uputama drugostepenog organa

Na doneseno rješenje organa starateljstva o uređenju viđanja stranka ima pravo uložiti žalbu. Odlukom drugostepenog organa, koje nadležno ministarstvo donosi u zakonom ostavljenom roku, vrlo često, doneseno rješenje se poništava i vraća na ponovno odlučivanje. U ponovnom odlučivanju nadležni centar je dužan postupiti po uputama drugostepenog organa i novo rješenje donijeti u zakonom određenom roku.

²² Presuda Evropskog suda za ljudska prava 39177/05 od 13.3.2007.

²³ Zakon o opštem upravnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj:13/02, 87/07, 50/10, član 206. utvrđuje: U ostalim slučajevima kad se postupak pokreće povodom zahtjeva stranke, odnosno po službenoj dužnosti ako je to u interesu stranke, organ je dužan donijeti rješenje i dostaviti ga stranci najkasnije u roku od dva mjeseca, ako posebnim propisom nije određen kraći rok.

²⁴ Predmet broj: 28-2-PŽ/13

²⁵ Predmet broj: 715-62-PŽ/13

U jednom od predmeta po kojima je Institucija postupala²⁶- Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite svojim Rješenjem od 27.08.2013.godine poništio je rješenje centra za socijalni rad i predmet vratilo na ponovni postupak i odlučivanje. U obrazloženju se između ostalog navodi: „da su pasivnim držanjem centra upravo djeca „sankcionisana” jer su uskraćena za lični odnos sa ocem, u predmetnom upravnom postupku su brojne činjenice ostale neutvrđene. ... pitanja je potrebno obraditi nalazima stručnih radnika (nalaz psihologa za oba roditelja i oboje djece, nalazi socijalnog radnika, eventualno mišljenje nastavnika, vaspitačice, opservacija kontakta djece i oca u prostorijama organa starateljstva).”²⁷

Na žalost, jedan broj centara u postupku donošenja novog rješenja, niti postupa u skladu sa datim uputama niti u zakonskim rokovima. U konkretnom slučaju po rješenju Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite nadležni centar nije postupio ni četiri mjeseca poslije donesenog drugostepenog rješenja.

Dodatni problem su situacije u kojima nadležni centar u ponovnom postupku donese isto rješenje. Na novo isto rješenje roditelj se opet žali i utisak „začaranog kruga” se upotpunjuje. Ovakvi postupci svakako zabrinjavaju i dovode u pitanje zaštitu prava i interesa djece.

c) Organ starateljstva ne preduzima zakonom utvrđene mjere prema roditelju koji onemogućava realizaciju pravosnažnog rješenja²⁸

Rješenjem Centra za socijalni rad od 27.07.2012. godine regulisan je kontakt djece sa roditeljima, a isto nije realizovano ni tokom 2013. godine. Centar je nekoliko puta uz asistenciju policije bio direktno uključen u pokušaj preuzimanja djece od oca, ali svaki pokušaj je ostao bezuspješan.

U odgovoru centra navodi se da „roditelj zloupotrebljava svoje roditeljsko pravo”, „da je uzeo pravdu u svoje ruke” i slično. Međutim i pored takvih kvalifikacija centra, izostaje bilo kakva reakcija prema roditelju koji zloupotrebljava svoje roditeljsko pravo, iako su zakonom utvrđene mjere za takve situacije i istovremeno utvrđeno ovlaštenje centra na njihovo preuzimanje.

d) Pravo djeteta na kontak sa roditeljem ne ostvaruje se ni zbog...

U jednom broju predmeta, zbog nedorečenosti rješenja o uređenju viđanja, problem je nastao na mjestu predaje i preuzimanja djeteta, jer otac nije htio ostvariti kontakt sa djetetom zato što dijete nije dovela majka kako je rješenjem utvrđeno, već njena sestra, ili dijete nije htio predati baki jer takva mogućnost rješenjem nije predviđena.

Problem u praksi predstavlja i regulisanje kontakta na način, npr. svaki drugi vikend u određenom vremenu, što praktično znači da ako je dijete taj dan bolesno ili je roditelj spriječen, da će se kontakt ostvariti tek za petnaest dana.

Osnovni problem u postupcima za uređenje viđanja djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi, je posljedica postupka za razvod braka koji počinje „borbom” za dijete - sve aktivnosti su usmjerene na donošenje odluke kome će dijete biti povjereno na brigu i staranje, vrlo često bez obzira na sve činjenice i okolnosti koje određuju najbolji interes djeteta. Potpuno se zanemaruje od svih učesnika, da i poslije odluke o povjeravanju djeteta, djetetu trebaju oba roditelja, oba roditelja imaju i prava i obaveze, oba roditelja su ravnopravni u vršenju roditeljskog prava i dužnosti. (član 79. Porodičnog zakona)

²⁶ Predmet broj:1599-130-PŽ/13

²⁷ Rješenje Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite broj 11/05-544-483/13 od 27.8.2013.g.

²⁸ Predmet broj:75-4-PŽ/13

Mehanizmi zaštite djeteta u postupcima uređenja ličnih odnosa uglavnom se pokazuju nedovoljno efikasnim, a centri osnovni problem vide u neodgovornim roditeljima koji u ovim postupcima manipulišu djecom i koji su samo deklarativno spremni na saradnju sa nadležnim organima u cilju donošenja rješenja u najboljem interesu djeteta. Roditelji sa kojima dijete odrasta, vrlo često dijete svakodnevno podsjećaju na roditelja koji ih je napustio, koji ih ne voli, koji sada brine o drugima, stvarajući negativnu sliku kod djeteta o drugom roditelju, uslijed čega komunikacija djeteta i drugog roditelja postepeno slabi i na kraju se prekida, jer na tome sada i dijete insistira. Što su djeca mlađeg uzrasta prostor za manipulaciju je veći i lakše se postiže cilj, sprečavanje bilo kakvog kontakta djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi.

Roditelj ohrabren ponašanjem djeteta i izostankom bilo kakve reakcije nadležnih, dijete i dalje podstiče na takvo ponašanje, a drugi roditelj se najčešće povlači. Ili čak suprotno, svjestan manipulacije nad djetetom, svoju borbu za kontakt sa djetetom počinje i drugim načinima koji dodatno otežavaju cijelu situaciju. Za svo to vrijeme, dijete je uskraćeno za pravo na lični odnos i kontak sa drugim roditeljem.

Ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi ne može i ne smije biti stvar roditelja sa kojim dijete živi. Na žalost, u najvećem broju slučajeva to je upravo tako. A takvo ponašanje roditelja sa kojim dijete živi dobrim dijelom je i posljedica neadekvatne reakcije nadležnih službi prema takvom njihovom ponašanju. U situacijama kada je jasno da roditelj neopravdano uskraćuje djetetu pravo na kontakte i druženja sa drugim roditeljem, sankcije prema tom roditelju bi trebale biti brze i efikasne, uz najveću moguću zaštitu djeteta. U praksi gotovo da nema reakcije nadležnih službi prema roditeljima koji na različite načine sprečavaju kontakt djeteta i roditelja sa kojim ne živi, iako Porodični zakon, u cilju zaštite djeteta, određuje brojne mjere zaštite, sve do mogućnosti pokretanja postupka za oduzimanje roditeljskog prava. Ako roditelji ne žele saradivati niti između sebe, niti sa organom starateljstva, niti poštuju odluke nadležnih organa donesene u najboljem interesu djeteta, jasno je da se radi o zanemarivanju djeteta i da centar za socijalni rad, mora koristiti sve raspoložive mogućnosti da se roditelj spriječi u takvom ponašanju, odnosno da osigura ostvarivanje prava djeteta u skladu sa odlukom nadležnih organa.

Prava djeteta u ovim postupcima povrijeđena su po više osnova. Djetetu je onemogućen kontakt i druženje sa roditeljem sa kojim ne živi, a što će sigurno ostaviti posljedice dugoročno na njegov razvoj i odrastanje.

U postupcima za uređenje viđanja, izostaje učešće djeteta na način da izrazi svoj stav i iznese svoje mišljenje, ili da pokrene inicijativu i traži promjenu donesene odluke ako ona nije dala očekivane rezultate i ako nije u njegovom najboljem interesu.

Dijete ima pravo na oba roditelja, a odgovornost zbog neostvarenog prava mora snositi i roditelj koji to onemogućava ili sprečava, ali i nadležni organ koji nije preduzeo sve potrebne mjere radi ostvarivanja ovog prava djeteta. Naravno, da u postupku u kome se utvrdi da kontakti mogu biti štetni po dijete, odnosno, da nisu u najboljem interesu djeteta, nadležni organ svojom odlukom uskraćuje takav kontakt vodeći se prije svega najboljim interesom djeteta, koji su u postupku dokazali i obrazložili.

Instituciji su se pored roditelja obraćali i drugi srodnici djeteta, najčešće baka i djed, zbog nemogućnosti da ostvare kontakt sa unucima. U pismu bake i djeda Instituciji navodi se: *„Poslije smrti naše kćerke unuk živi sa ocem, koji je iz nama nepoznatih razloga, bez objašnjenja sa nama prekinuo sve kontakte i od tada ne dozvoljava da vidimo našeg unuka...po našem zahtjevu nas i zeta su pozvali u Centar na razgovor. U*

tom razgovoru zet je odbio da nam omogući vidjanje djeteta a oni su nam rekli da oni nemaju zakonske mogućnosti da ga privole da nam da dijete na viđanje.”²⁹

Postupci pred organom starateljstva po zahtjevu srodnika za održavanje kontakta vode se na način da se pokušava postići sporazum o uređenju viđanja i kontakta. Kada se u tom postupku ne postigne sporazum, podnositelj zahtjeva ostaje i bez konačnog stava nadležnog organa.

Iako je Godišnjim izvještajem Institucije za 2010. godinu posebno ukazano i na ovaj problem, slična postupanja centra na način da po zahtjevu stranke ne donose odgovarajući upravni akt, ponovila su se i u izvještajnom periodu.

Apsolutno je neprihvatljiv i suprotan važećim zakonskim propisima stav centra za socijalni rad da se „ovdje ne radi o upravnom postupku koji se vodi po odredbama zakona o opštem upravnom postupku i samim tim nema zakonske obaveze da se donese upravni akt.” Inspekcijским nadzorom, po zahtjevu Ombudsmana za djecu vezano za postupanje centra za socijalni rad konstatovano je: „...da je nedonošenjem rješenja, odnosno odgovarajućeg upravnog akta po zahtjevu stranke najkasnije u roku od dva mjeseca, a niti do dana vršenja inspekcijskog nadzora, centar izvršio povredu odredaba člana 206. stav 1. Zakona o opštem upravnom postupku, te je centru naloženo da u roku od tri dana, odluči po zahtjevu stranke i donese odgovarajući akt i isti dostavi stranci.”³⁰

3. Izvršenje odluka nadležnih organa

U prethodnom izvještaju Institucija je ukazala na neprihvatljivu praksu odjeljenja za opštu upravu administrativnih službi nekih opština koje su svojim rješenjem odlagale administrativno izvršenje rješenja centra za socijalni rad sve dok stručni radnici centra za socijalni rad i majka djeteta ne izvrše pripremu djeteta za susret sa ocem. Takvim postupanjem nadležnih ozbiljno su narušena prava i interesi djece.

Ostavljajući zaključkom neograničeno i neodređeno vrijeme centru za socijalni rad da izvrši potrebne pripreme za održavanje viđanja, bez prava na žalbu na isto, odjeljenja za opštu upravu izašla su iz okvira svoje nadležnosti, jer, takvim postupanjem praktično ponovo utvrđuju šta je najbolji interes djeteta. Najbolji interes djeteta je već utvrđen rješenjem centra za socijalni rad o uređenju viđanja i u vrijeme kada je rješenje postalo pravosnažno, opštinske službe nemaju ovlaštenja mijenjati ga.

I u izvještajnom periodu Institucija je postupala po prijavama kojima se ukazuje na povredu prava djeteta, a zbog neizvršenja pravosnažnih odluka nadležnih organa.

U pismu Instituciji majka navodi: „Rješenjem Centra za socijalni rad troje maloljetne djece rođenih u vanbračnoj zajednici povjereni su meni kao majci na odgoj, brigu i vaspitanje. Ja Vas molim ovim putem da mi pomognete da preuzmem svoju djecu, jer me otac na sve moguće načine sprečava i da ih vidim.”³¹

Nepostupanje nadležnih organa u ovom i sličnim predmetima ostavilo je prostor za sumnju da se vrši opstrukcija, da se ocu djeteta čini „usluga” i da on zajedno sa nadležnim službama na sve moguće načine onemogućava izvršenje pravosnažnog rješenja kojim je utvrđeno šta je najbolji interes djeteta. (Izvršenik je državni službenik i ne poštuje odluke drugih nadležnih organa, nije prijavio tačno mjesto boravka, krije djecu... Opštinski organ se oglašava kao stvarno i mjesno nenadležan, predmet se

²⁹ Predmet broj: 294-22-PŽ/13

³⁰ Obavještenje upravne inspekcije broj 10.2.1.1-050-719/13 od 15.5.2013.godine

³¹ Predmet broj: 1875-133-PŽ/12 zatvoren u novembru 2013.godine

prosljeđuje drugom nadležnom opštinskom organu koji pismenim putem traži instrukcije kako da rješenje izvrši, na zakazano izvršenje izvršenik ne dolazi, u vrijeme izvršenja troje djece smjestio je ne na tri različite lokacije.)

Posljedica takvog postupanja nadležnih opštinskih službi u izvršenju pravosnažnog rješenja centra za socijalni rad je da je „doneseno rješenje o privremenom udaljenju sa poslova i radnih zadataka službenika XX, oca djece, nakon čega će se pokrenuti disciplinski postupak“, te „da je tužilaštvo podiglo optužnicu protiv osumnjičenog zbog krivičnog djela oduzimanje maloljetnog lica iz člana 205. stav 1. Krivičnog zakona Republike Srpske.“³²

Rješenje je izvršeno i djeca su predata majci, koja je po okončanju postupka uputila pismo Instituciji u kojem između ostalog navodi: „Ovim putem Vam zahvaljujem na podršci koju ste mi pružili i na razumijevanju koje ste imali za mene.“³³

Ovakvim postupanjem nadležnih opštinskih službi samo se odugovlači postupak koji nikako nije u interesu djeteta. Dodatno vrijeme koje se ovakvim postupcima kupuje samo dodatno komplikuje i onako težak postupak izvršenja. Djeca ničim nisu doprinijela da budu dio izvršnog postupka, vrlo često i ne znaju i ne razumiju o kakvim se postupcima radi, pod snažnim su pritiskom jednog od roditelja, dodatno su zbunjeni, iznevjereni, i po ko zna koji put dovedeni u situaciju da biraju između oca i majke, a sve to dugoročno ostavlja posljedice na njihovo odrastanje.

Pravosnažne odluke nadležnih organa obavezuju oba roditelja, ali i nadležne opštinske službe koje njihovo izvršenje ne mogu dovesti u pitanje. Samo izvršenje mora biti realizovano na način da se izbjegnu dodatne stresne situacije za dijete „U svim aktivnostima koje se tiču djece od primarnog značaja su interesi djeteta bez obzira na to da li ih sprovode javne ili privatne institucije za socijalnu zaštitu, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela.“³⁴

Odgovornost je na nadležnim centrima za socijalni rad da donesu rješenje u najboljem interesu djeteta. Onda kad je rješenje doneseno i kad je ono postalo pravosnažno, ono se mora izvršiti. Da bi se izvršenje sprovelo u najboljem interesu djeteta i da bi se umanjile posljedice koje postupci izvršenja mogu imati na dijete, izvršenje zahtijeva odgovarajuću pripremu, ali i rad sa djetetom nakon samog izvršenja. Dužnost je, dakle, nadležnih institucija prije postupka prinudnog izvršenja, koristiti postojeće zakonom utvrđene mjere rada sa roditeljem, pa i mjere sankcionisanja onog roditelja koji onemogućava ili sprečava provođenje donesenih odluka, a sve u cilju sprečavanja izlaganja djeteta stalnim stresnim situacijama. Na žalost, centri ne koriste zakonom utvrđena ovlaštenja u preduzimanju potrebnih mjera protiv roditelja, a roditelji koriste tu situaciju odlažući donošenje rješenja i sprečavajući njegovu izvršenje kupuju vrijeme u kojem „rade“ sa djecom na način da djeca ne žele ni kontak sa drugim roditeljem.

Posebno zabrinjava stav službi starateljstva prema postupcima izvršenja u kojima se ističe: „Roditelji su upućeni da se može pokrenuti postupak izvršenja. Međutim, samo izvršenje u praksi nije izvodljivo, što se pokazalo u drugim slučajevima u kojima je Centar pokrenuo postupak izvršenja, prinudno izvršenje se nije realizovalo, niti dalo željene rezultate.“³⁵

---

³² Predmet broj: 1875-133-PŽ/12 predmet zatvoren u novembru 2013.

³³ isto

³⁴ UN Konvencija o pravima djeteta, član 3.

³⁵ Predmet broj: 589-50-PŽ/13 dopis Centra broj 02-60253-39/11 DT od 26.04.2013.

4. Izdržavanje djeteta

Žalbe po kojima je Institucija postupala i u izvještajnom periodu, a kojima se ukazuje na povrede prava djeteta zbog izbjegavanja izdržavanja od strane roditelja, bez obzira što ukazuju na vrlo različite situacije kojima su djeca izložena, imaju isti rezultat - da su djeca dodatno ponižena i povrijeđena jer u sudskom postupku moraju dokazivati obavezu roditelja da ih izdržava.

Pravo djeteta na izdržavanje jedno je od njegovih osnovnih prava. S obzirom da dijete nije u mogućnosti da se samo brine o sebi, najvažniji dio ukupne brige za dijete je obezbjeđenje potrebnog izdržavanja. Dijete ima pravo na izdržavanje, a roditelji prije svih, imaju i obavezu i odgovornost obezbijediti ostvarivanje ovog prava djeteta.³⁶

Jedna majka u pismu Instituciji navodi: „*Samohrana sam majka djeteta od 14 godina, nezaposlena, do dana današnjeg nisam uspjela ostvariti nikakvu vrstu naknade, tj. alimentaciju, da bi moje dijete imalo koliko – toliko pristojan život. Još 2005. godine pokrenut je parnični postupak u osnovnom sudu i trebao je da se završi 2011. godine. Potpunom neodgovornošću oca djeteta i odsustvom spremnosti drugih instanci da mi pomognu, moje dijete je uveliko oštećeno u normalnom razvoju.*”³⁷

Ostvarivanje prava djeteta na izdržavanje uglavnom se dovodi u pitanje u postupcima razvoda braka i to:

- **Napuštanjem porodice, roditelj koji odlazi prestaje doprinositi izdržavanju djeteta.** U prijavi Instituciji majka navodi: „*Samohrana sam majka djeteta od tri godine, ja nisam u mogućnosti da radim zbog teškog oboljenja djeteta. Nemamo nikakva primanja i nikog svog ko bi nam pomogao. Dječakov otac nas je napustio kada je imao godinu dana. Alimentaciju ni jednu nije platio, niti zove da čuje je li dijete živo... Molim Vas ako postoji ikakva mogućnost da nam pomognete, jer nemamo kome drugom da se obratimo.*”³⁸

- **Pravosnažne presude suda o razvodu braka i obavezi izdržavanja se ne izvršavaju.** Odlukom suda o razvodu braka, dijete se povjerava na brigu i staranje jednom roditelju uz obavezu drugog roditelja da na ime izdržavanja djeteta uplaćuje određeni novčani iznos. Međutim, pravosnažne odluke suda se ne izvršavaju, tako da je roditelj prinuđen pokretati izvršni postupak, koji traži dodatno vrijeme, stručnu pomoć ali i finansijska sredstva.

- **Izostanak dobrovoljnog izvršenja pravosnažne presude, za posljedicu ima pokretanje i vođenje izvršnog postupka.** Za mnoge problem tek nastaje, jer zbog nepostupanja po presudi, naplata potraživanja se mora tražiti u izvršnom postupku. Za podnošenje prijedloga za izvršenje stranka mora znati tačnu adresu dužnika, što je vrlo često problem, mora znati da li i gdje radi, a ako ne radi prijedlogom mora navesti iz koje njegove pokretne i nepokretne imovine traži naplatu. Nemogućnost uvida u stvarno stanje njegove imovine ili činjenica da imovina nije njegovo vlasništvo, mnoge i pored brojnih pokušaja sprečavaju da prijedlog sudu podnesu. Ako se ipak u tom postupku i naplati - poslije procjene i prodaje njegove pokretne imovine, to je naplata samo jednog dijela njegove obaveze koju on ima prema djeci. I onda, mora ići sa novim prijedlogom za nova dospjela potraživanja. Pored brojnih problema u izvršnom postupku prisutne su i situacije da se izvršni postupak i ne pokreće ili se obustavlja zbog nemogućnosti uplate

³⁶ UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.stav 3: Strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi obezbijedile da dijete dobija izdržavanje od roditelja ili drugih lica koja su finansijski odgovorna za dijete.

³⁷ Predmet broj: 481-40-PŽ/13

³⁸ Predmet broj: 875-71-PŽ/13

sredstava na ime troškova samog postupka, što sud svojim dopisom i potvrđuje: „Zaključkom od 9.7.2013.g. naloženo je sudskom izvršitelju da iziđe na lice mjesta u roku od 60 dana radi popisa i pljenidbe pokretnih stvari izvršenika, a tražiocu izvršenja da uplati iznos od 50 km na ime preduzimanja ove radnje. Kako tražilac izvršenja nije uplatila navedeni iznos, sud je rješenjem od 18.10.2013.g. obustavio izvršenje.”³⁹

- **Izbjegavanje davanja izdržavanja je krivično djelo.** Za ostvarivanje prava na izdržavanje zakonom je obezbijeđena i krivično pravna zaštita, čime se ukazuje i na širi društveni interes u njegovom ostvarivanju, prije svega u cilju zaštite djece koja nisu sposobna da se samostalno izdržavaju.

„Obavještavamo Vas da je Okružno tužilaštvo Banja Luka podiglo optužnicu protiv XX zbog krivičnog djela izbjegavanja davanja izdržavanja iz člana 210. stav 1. Krivičnog zakona Republike Srpske.”⁴⁰

U praksi, na žalost, obaveza izdržavanja djeteta od strane roditelja sa kojim dijete ne živi, najčešće se pokušava ostvariti u sudskom postupku. Sudski postupak zahtijeva vrijeme, na žalost u tom vremenu dijete je najčešće bez sredstava za izdržavanje od roditelja koji ga je napustio. Dodatni problem je da, ni presuda donesena poslije nekoliko godina ne rješava njihov problem.

Prema Porodičnom zakonu, dužnost je i pravo roditelja da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju, i oni su prvenstveno odgovorni da ih izdržavaju, i u izvršavanju te obaveze moraju da iskoriste sve svoje mogućnosti. Zakonom je istovremeno utvrđeno da roditelj grubo zanemaruje roditeljsko pravo, ako ne brine o djetetu sa kojim ne živi duže od mjesec dana ili se ne pridržava mjera koje je radi zaštite prava i dobrobiti djeteta donio nadležni organ. Iz navedenih razloga roditelju može biti oduzeto roditeljsko pravo. Međutim, ni u tim situacijama ne prestaje obaveza izdržavanja djeteta.

Zakonom je utvrđeno i ovlaštenje centra za socijalni rad da u ime djeteta podnosi sudu prijedlog za izvršenje. Na žalost, praksa pokazuje da centri za socijalni rad gotovo ne koriste zakonom utvrđeno ovlaštenje za pokretanje postupka izvršenja. Dodatni problem je da centri ne koriste ni ovlaštenje za preduzimanje mjera prema neodgovornom roditelju, tako da problemi u vezi sa izdržavanjem djeteta najčešće ostaju samo problemi djeteta i roditelja sa kojim živi. To potvrđuju i podaci Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, prema kojima je u 2012. godini 5 roditelja oduzeto roditeljsko pravo, a broj iniciranih postupaka za oduzimanje roditeljskog prava od strane organa starateljstva je 11.⁴¹

Neplaćanje izdržavanja za dijete zakonom je sankcionisano kao krivično djelo, neizdržavanje djeteta je zanemarivanje djeteta i nasilje nad djetetom. Izbjegavanje davanja izdržavanja postoji ne samo u slučaju neplaćanja izdržavanja, već i u slučaju plaćanja manjeg iznosa izdržavanja od onog koji je utvrđen, što su u praksi takođe prisutne situacije. Krivični postupak protiv neodgovornog roditelja i izrečena mjera je sankcija za nepoštovanje zakonom utvrđene obaveze, a zakonska pretpostavka za postojanje ovog krivičnog djela je postojanje izvršne odluke (sudske, izvršnog poravnjanja pred sudom ili drugim nadležnim organom) kojom je utvrđena obaveza izdržavanja. Tužilaštva u Republici Srpskoj pokazala su zaista veliku osjetljivost za postupanje po prijavama kojima se ukazuje na povredu prava djeteta po ovom osnovu.⁴²

³⁹ Predmet broj: 1362-108-PŽ/13

⁴⁰ Predmet broj: 414-33-PŽ/13

⁴¹ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten, 2012.godine

⁴² Prema podacima Okružnog tužilaštva Banja Luka, u 2013. godini ovom tužilaštvu podneseno je 77 prijava po članu 210. i 24 prijave po članu 207. Krivičnog zakona

Prisutan problem ne samo da ugrožava dijete i njegove svakodnevne potrebe već i njegovu porodicu, koja je prisiljena od različitih službi i institucija tražiti i dokazivati obavezu izdržavanja, već je i dodatni pritisak na službe socijalne zaštite za pomoć takvoj djeci, koja su stvarno u stanju socijalne potrebe i pored roditelja koji ima i obavezu i odgovornost obezbijediti izdržavanje za svoje dijete.

Pravo djeteta na izdržavanje ne zavisi od statusa bračne zajednice njegovih roditelja, bez obzira da li su roditelji u braku ili nisu, da li žive zajedno ili ne, da li je dijete rođeno u bračnoj zajednici ili nije, obaveza izdržavanja djeteta je obaveza oba roditelja djeteta. A upravo neriješeni odnosi bračnih drugova, vrlo često, za posljedicu imaju neizvršavanje zakonske obaveze izdržavanja djeteta.

5. Pravo na savjetovanje

Jednim brojem prijava zaprimljenih u instituciji Ombudsmana za djecu ukazuje se na povrede prava djeteta u postupcima pred Centrom za socijalni rad, koji se vode radi regulisanja kontakta djeteta sa roditeljem sa kojim dijete ne živi.

Roditelji u prijavi navode da im je „**rečeno**“ da dođu u Centar za socijalni rad u Porodično savjetovanište, da su u savjetovanište pozvana istovremeno oba roditelja, bez pismenog poziva kojim je naznačeno koji postupak se vodi pred centrom, na čiji zahtjev i šta je predmet postupka. Roditelji dalje ističu da su, bez predhodne analize i procjene kapaciteta roditelja pojedinačno, već na prvom sastanku iznesene kvalifikacije o roditeljskim sposobnostima i kapacitetima, te je odmah, usmeno predlagano preduzimanje određenih mjera koje se, u cilju obezbjeđenja kontakta djeteta sa roditeljem, moraju realizovati. Kada mjere koje su preduzete od strane roditelja, a po usmenim instrukcijama Centra, nisu dale očekivane rezultate, već su naprotiv izazvale potpuno suprotan efekat, odgovornost zbog preduzetih mjera i nastalih posljedica je prebačena na roditelja.

Istovremeno u jednom broju predmeta u odgovoru centra navodi se: „U cilju poboljšanja kvaliteta ličnog kontakta sa maloljetnim djetetom, smatramo da je neophodan savjetodavni i terapijski rad u sklopu Porodičnog savjetovaništa našeg Centra.“

Prema članu 20. Zakona o socijalnoj zaštiti⁴³, prava u socijalnoj zaštiti su:

1. novčana pomoć,
2. dodatak za pomoć i njegu drugog lica,
3. podrška u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvoju,
4. smještaj u ustanovu,
5. zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu,
6. pomoć i njega u kući,
7. dnevno zbrinjavanje,
8. jednokratna novčana pomoć i
9. **savjetovanje.**

Dakle, prema Zakonu o socijalnoj zaštiti, koji je stupio na snagu u maju 2012. godine, savjetovanje se definiše kao posebno pravo, koje korisnici prava iz socijalne zaštite ostvaruju pod uslovima utvrđenim Zakonom.

Zakonom o socijalnoj zaštiti utvrđeno je da je savjetovanje sistemska i programirana stručna pomoć koju realizuju stručni radnici primjenom metoda socijalnog rada i drugih društveno-humanističkih nauka, a čija je svrha pomoć pojedincu, članovima porodice ili porodici u cjelini u razvijanju, dopunjavanju, očuvanju i poboljšanju vlastitih socijalnih

⁴³ Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 37/12

mogućnosti, a u slučaju bolesti, starosti, invalidnosti, nezaposlenosti, smrti bliskih lica, problema u vaspitanju djece i u odnosima roditelja i djece, problema rizičnih ponašanja djece i omladine, problema bračnih i vanbračnih odnosa, zaključenju braka, nasilja u porodici, uključivanja u svakodnevni život nakon dužeg boravka u institucijama, ostvarivanja pojedinih socijalnih prava, te u drugim nepovoljnim socijalnim okolnostima i kriznim situacijama.(član 55.)

Zakonom je dalje utvrđeno da se savjetovanje sprovodi na osnovu procjene ukupnih potreba korisnika, individualnog plana i sporazuma između pružaoca usluge i korisnika.

Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti, koji je prestao da važi stupanjem na snagu novog Zakona⁴⁴ savjetovanje je bilo sastavni dio usluga centara za socijalni rad. Novim Zakonom, pravo na savjetovanje utvrđeno je kao posebno pravo za korisnike socijalne zaštite, koje se, kao i sva ostala prava definisana Zakonom, ostvaruje na način i pod uslovima kako je Zakonom definisano.

S obzirom da Zakon jasno utvrđuje da se savjetovanje sprovodi na osnovu ukupnih potreba korisnika i individualnog plana, o čemu postoji i sporazum pružaoca usluga i korisnika, nesporno je, da je odgovornost na davaocima usluge - da korisnicima prava, pravo na savjetovanje obezbijede u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti.

To obavezuje da stručni radnici primjenom metoda socijalnog rada i individualnog plana jasno odrede svoje djelovanje u konkretnim situacijama, da odrede cilj koji se stručnom pomoći pojedincu ili porodici u cjelini treba ostvariti, što u konačnom treba da umanj ili otkloni zavisnost pojedinca ili porodice u cjelini od socijalne službe, i vrijeme u kojem se postavljeni ciljevi trebaju realizovati.

Postupak za ostvarivanje prava iz ovog Zakona vodi se po odredbama zakona koji propisuje upravni postupak, ako ovim Zakonom nije drukčije utvrđeno. (član 65.)

Postupak za ostvarivanje prava u socijalnoj zaštiti pokreće se na zahtjev lica, odnosno njegovog zakonskog zastupnika, staraoca ili po službenoj dužnosti. (član 67.)

Svako davanje „instrukcija“ prije nego je savjetodavni rad i započeo, može imati kontra efekte kako za roditelje, tako i za pravo djeteta da ostvari kontakt sa roditeljem sa kojim ne živi. Istovremeno, iznošenje mišljenja za potrebom savjetodavnog rada sa roditeljem, na koji roditelj ne reaguje, za posljedicu ima da problemi u međusobnim odnosima roditelja godinama dovode u pitanje ostvarivanje prava djeteta po različitim osnovama. Da problem uređenja viđanja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi, nije problem sam za sebe, potvrđuju i izjave roditelja koji ne plaćaju izdržavanje za dijete, jer ne mogu prihvatiti da njegova roditeljska obaveza podrazumijeva samo alimentaciju. Istovremeno kod roditelja koji imaju stalni i nesmetan kontakt i druženje sa djetetom, plaćanje alimentacije najčešće se ne dovodi u pitanje.

Zakonom je članom 55. utvrđeno:

(4) Ministar donosi uputstvo za sprovođenje savjetovanja.

(5) Uputstvom iz stava 4. ovog člana propisuje se način ostvarivanja savjetovanja.

Zakonom je članom 149. utvrđeno:

(2) Ministar će u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona donijeti:

(a) Uputstvo za sprovođenje savjetovanja (član 55. stav 4).

---

⁴⁴ Stupanjem na snagu ovog Zakona, prestaje da važi Zakon o socijalnoj zaštiti , „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 5/93, 15/96,110/03, 33/08.

Dakle, savjetodavni rad, kako je Zakonom uređen, u dijelu poboljšanja kvaliteta ličnog kontakta djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi, izuzetno je važan ne samo za ostvarivanje ovog prava djeteta (pravo na kontakte i druženje sa roditeljem sa kojim ne živi), već i drugih prava djeteta - pravo na izdržavanje, izdavanje putne isprave, saglasnost za putovanje i sl, ali i ovo pravo može da se realizuje samo pod uslovima i na način kako je Zakonom uređeno.

Da bi se u praksi otklonile situacije koje dovode do povrede prava djeteta, Ombudsman za djecu je uputio preporuke:

- Centru za socijalni rad, radi preduzimanja potrebnih mjera kojima će pravo na savjetovanje korisnicima prava iz socijalne zaštite biti omogućeno na način i pod uslovima utvrđenim Zakonom,
- Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite za donošenje uputstva za sprovođenje savjetovanja u skladu sa članom 55. Zakona.

6. Jačanje kapaciteta centara za socijalni rad

U okviru zakonom utvrđenih nadležnosti, centri za socijalni rad imaju velika ovlaštenja i odgovornost bilo da obavljaju poslove vezane za ostvarivanje prava korisnika, poslove kojima se neposredno djeluje na ublažavanje stanja socijalne potrebe korisnika ili razvojne poslove vezane za unapređenje sistema socijalne zaštite.

S obzirom na sve veći broj zahtjeva za ostvarivanje prava u nadležnosti centara za socijalni rad, ali i na veća zakonom utvrđena ovlaštenja centara, sve su veća i očekivanja građana od službi socijalne zaštite.

Centri za socijalni rad su profesionalne organizacije u kojima su ključni ne samo broj već i struktura zaposlenih. Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite⁴⁵ u 2011. godini ukupan broj zaposlenih u centrima i službama socijalne zaštite bio je 539 radnika, a od tog broja 317 su stručni radnici. U 2012. godini, prema istim podacima⁴⁶ povećan je broj zaposlenih diplomiranih socijalnih radnika sa 87 na 92, diplomiranih pravnika sa 39 na 44, psihologa sa 22 na 31, pedagoga sa 8 na 13. Međutim, bez obzira na povećani broj zaposlenih stručnih radnika, još uvijek u 10 (od 45) centara za socijalni rad, od ukupnog broja zaposlenih, stručni radnici ne čine ni polovinu zaposlenih. Poseban problem su opštinske službe socijalne zaštite koje imaju jednog ili ni jednog zaposlenog stručnog radnika.

Bez obzira na povećan broj zaposlenih stručnih radnika centri još uvijek ističu da obim posla ne prati potreban broj radnika, da nisu u mogućnosti formirati stručne timove za postupanje u pojedinim oblastima, a tamo gdje su i formirani, da su preopterećeni i ne mogu odgovoriti obavezama u zakonom utvrđenim rokovima.

UN Komitet za prava djeteta⁴⁷ razmatrajući drugi, treći i četvrti kombinovani izvještaj Bosne i Hercegovine, ponavlja ranije date preporuke, (da se centrima za socijalni rad obezbijede odgovarajući ljudski i finansijski resursi i sistematična obuka zaposlenih, kao i da se preduzmu sve druge mjere kojima bi se garantovali kvalitet, efikasnost i transparentnost ovih institucija), te konstatuje zabrinutost da aktivnosti centara nisu usmjerene na obezbjeđivanje socijalne podrške, već da su često fokusirani na administrativne poslove vezano za registraciju korisnika i procjenu formalnih zakonskih kriterijuma za ostvarivanje prava na socijalnu pomoć, umjesto na pružanje podrške

⁴⁵ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten za 2011.godinu

⁴⁶ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten za 2012.godinu

⁴⁷ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 46-47.

porodicama. S tim u vezi, Komitet dodatno preporučuje da se aktivnosti usmjere na izgradnju kapaciteta centara za socijalni rad čiji će mandat biti usmjeren na pružanje usluga podrške.

7. Prava djece i višečlane porodice

Ono što je zajedničko za svaku porodicu, kao osnovnu i nezamjenljivu sredinu za razvoj djeteta, je briga za odrastanje djeteta u sredini u kojoj će mu biti obezbijeđeni uslovi za nesmetan razvoj. Za višečlane porodice ta briga je dodatna zbog nemogućnosti velikog broja ovih porodica da odgovore na potrebe djece i obezbijede im potrebne uslove.

Prema podacima udruženja roditelja sa četvoro i više djece, a takva udruženja su registrovana u brojnim lokalnim zajednicama, zahtjeve za pomoć dobijaju svakodnevno, a odnose se na obezbjeđenje knjiga i školskog pribora za djecu, za ogrev, za pomoć u liječenju, za podršku djeci sa smetnjama u razvoju... S obzirom da su finansijska sredstva udruženja vrlo ograničena, to su i njihove mogućnosti podrške ovim porodicama sve manje, i jedini način vide u sistemskim rješenjima koja će na bazi potreba ovih porodica definisati politike pomoći i podrške ovim porodicama u različitim oblasima.

Osnovni problem, prema istim podacima je nezaposlenost roditelja usljed čega je znatan broj ovih porodica zavisao od socijalne pomoći i različitih donacija. Za brojne porodice, dječiji dodatak, koji primaju za drugo, treće i četvrto dijete je jedini izvor prihoda, a porodice izlaz vide u zapošljavanju jednog člana iz višečlanih porodica.

Dodatni problem je da veliki broj ovih porodica nema riješeno stambeno pitanje i da su prinuđeni plaćati zakupninu ili živjeti u krajnje neuslovnim prostorijama koje su im ustupljene na korištenje. Dio sredstava koja i obezbijede usmjeravaju za komunalne naknade.

U skladu sa Zakonom o dječijoj zaštiti, pravo na pomoć za opremu novorođenčeta ostvaruju roditelji za svako novorođeno dijete u porodici, bez obzira na materijalni položaj porodice, a iznos naknade je isti za sve 250,00 KM.

Strategijom razvoja porodice utvrđeno je i da se rađanje trećeg i četvrtog djeteta treba posebno stimulirati materijalnim davanjima, nezavisno od materijalnog položaja porodice. Prema podacima Javnog fonda za dječiju zaštitu⁴⁸, putem transfera Ministarstva porodice, omladine i sporta, novčana naknada isplaćuje se za trećerodeno i četvrtorodeno dijete u porodici u iznosu 600,00 KM, odnosno 400,00 KM. U 2013. godini u statusu trećeg djeteta u porodici rođeno je 1193 djece, a u statusu četvrtorodnog 211.

Strategijom razvoja porodice u Republici Srpskoj kao Strateški cilj 1 definisano je: izmjena i dopuna zakona u oblastima koje su povezane sa porodicom i porodičnim životom, a koje će poboljšati ukupno stanje i perspektive porodice, između ostalog i Porodični zakon, Zakon o dječijoj zaštiti, Zakon o predškolskom obrazovanju i vaspitanju, Zakon o radu. Ni jedan od navedenih zakona nije ušao u skupštinsku proceduru i nije realno očekivati da će i biti usvojeni za vrijeme važenja Strategije.

Strategijom je utvrđeno i subvencionisanje boravka u predškolskim ustanovama za treće dijete, koje nije realizovano u svim lokalnim zajednicama.

---

⁴⁸ Podaci Javnog fonda za dječiju zaštitu od 20.1.2014.godine

8. Prava djece i samohrani roditelj

U razvoju i odrastanju svakog djeteta roditelji imaju izuzetno važnu ulogu. Svakom djetetu je potrebna i pažnja i ljubav i briga oba roditelja. Danas, na žalost, veliki broj djece odrasta sa jednim roditeljem.

U situaciji kada nema brige drugog roditelja, bez obzira na razloge koji su do toga doveli, roditelj koji sam brine o djetetu, sam nosi teret odgovornosti za sve svakodnevne situacije sa kojima se susreće. Obaveze koju djeca imaju u školi, njihovo slobodno vrijeme, odnosi sa vršnjacima, njihovo zdravlje, ekskurzija, obezbjeđenje uslova za život... i mnoga druga pitanja su problemi u funkcionisanju samohranog roditelja.

Danas, kada se govori o položaju samohranog roditelja, bez obzira da li je riječ o majci ili ocu, to se najčešće dovodi u vezu sa (ne)plaćanjem alimentacije. Problemi sa kojima se svakodnevno nose samohrani roditelji su i socijalni, i ekonomski i emocionalni i nikako se ne mogu vezati samo za problem alimentacije, ali njeno neplaćanje dodatno usložnjava problem i dodatno ugrožava i dijete i roditelja, koji godinama pokušava naplatiti obavezu izdržavanja koju drugi roditelj ima prema svom djetetu.

Samohrani roditelj, bez obzira da li je majka ili otac, ima isti problem i kad je u pitanju neplaćanje alimentacije, i uređenje viđanja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi, saglasnost za putnu ispravu... roditelji djeteta „kažnjavaju“ jedan drugoga i koriste dijete za raščišćavanje svojih neslaganja, zaboravljajući da razvodom nisu prestali biti roditelji, i da je razvod njihova odluka, na koju dijete nije uticalo i kojoj nije doprinijelo.

Danas, nema zvaničnih podataka o broju samohranih roditelja, niti broju djece koja odrastaju uz brigu samo jednog roditelja. Prema podacima udruženja „Ponos“ u Banjaluci, najveći broj članova su samohrane majke, mada su članovi udruženja i samohrani očevi. U brojnim lokalnim zajednicama registrovana su slična udruženja, međutim, zbog nedovoljnih finansijskih sredstava i njihove mogućnosti podrške su vrlo ograničene. Jedan broj roditelja povremeno dobije jednokratnu novčanu pomoć, a mnogi su i u ostvarivanju tog prava onemogućeni zbog alimentacije koju imaju samo na papiru.

Roditelji ističu da problem neplaćanja alimentacije ne znači samo uskraćivanje djetetu sredstava za život, već da im otežava i ostvarivanje drugih prava iz razloga što se dosuđena alimentacija uzima kao naplaćena bez obzira na dokaze da do isplate nije došlo.

Teret odgovornosti, strah od neizvjesnosti i stalno pitanje da li će sam odgovoriti svim potrebama djeteta dodatno dolazi do izražaja ako nedostaju sredstva za osnovne potrebe djece. Sa tim teretom i tom brigom odrastaju i djeca, jer znaju da im roditelj sam najčešće ne može pružiti ni elementarno.

Osnovni problem je da najveći broj roditelja iz ove kategorije nema stalno zaposlenje niti stalni izvor prihoda po drugom osnovu, što onemogućava ostvarivanje osnovnih prava djece, a sve su manje u mogućnosti da obavljajući povremeno neke poslove obezbijede elementarne uslove za život. Sredstva koja i uspiju obezbijediti usmjere za troškove komunalnih naknada kako im ne bi bila isključena struja, voda, grijanje, a sistem ih ni u tom dijelu nije prepoznao.

Pored nedostatka finansijskih sredstava, ovim porodicama potrebna je i pravna pomoć, psihološka podrška, dostupnost različitih usluga za njihovu djecu. Ako se pri tome ima u vidu da jedan broj roditelja ima djecu sa smetnjama u razvoju, ili sa teškim oboljenjima ili da i sami imaju ozbiljne zdravstvene probleme, neophodna je sistemska podrška, jer bi se samo na taj način doprinijelo u zaštiti prava djece iz ovih porodica po različitim osnovama.

9. Djeca bez roditeljskog staranja

Prema Konvenciji o pravima djeteta, dijete koje je privremeno ili trajno lišeno porodične sredine ili kome, u njegovom najboljem interesu, nije dozvoljeno da ostane u tom krugu, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države. Države članice, u skladu sa svojim nacionalnim zakonima obezbjeđuju alternativno staranje za takvo dijete.

Takvo staranje treba da obuhvata, između ostalog, smještaj u drugu porodicu, usvojenje ili, ako je neophodno, smještaj u odgovarajuće ustanove za brigu o djeci. Pri razmatranju rješenja, treba obratiti dužnu pažnju i na činjenicu da je poželjan kontinuitet u podizanju djeteta, kao i na etničko, vjersko, kulturno i lingvističko porijeklo djeteta.⁴⁹

Zahtjev Konvencije je poziv i obaveza državi, da u skladu sa zakonom, u svim slučajevima kada razvoj i odrastanje djeteta nije moguće u biološkoj porodici, djetetu obezbijedi uslove za nesmetan razvoj, navodeći i moguće oblike koji taj razvoj mogu obezbijediti, poštujući pri tome jedan od osnovnih principa - najbolji interes djeteta.

Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja je vrlo zahtjevan i odgovoran posao koji, pored jasno postavljenih i definisanih normativnih okvira, zahtijeva i angažovanje stručnjaka različitih profila, u različitim sektorima, prije svega u centrima za socijalni rad, u čijoj je nadležnosti izbor oblika alternativne brige o djeci, ali i stalni nadzor nad brigom o djeci, i onda kada je djeci rješenjem centra obezbijedena odgovarajuća alternativna briga.

Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja za period 2009-2014⁵⁰ postavila je ciljeve unapređenja sistemskih modela socijalne i porodično-pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja i odnosi se na oblast hraniteljstva, usvojenja, starateljstva i institucionalnog zbrinjavanja djece.

Ono što je između ostalog konstatovano Strategijom unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja je činjenica da je najveći broj djece bez roditeljskog staranja smješten u srodničke porodice, ali da te porodice nisu u centrima za socijalni rad evidentirane kao hraniteljske porodice i, što je posebno važno, te porodice kojima je povjerena briga za dijete nisu pod stalnim nadzorom nadležnih centara za socijalni rad.

Hraniteljstvo - U pismu Instituciji navodi se: „Čula sam o zakonu o hraniteljstvu i čitala dosta o tome, otišla sam u centar za socijalni rad i tamo su mi rekli da ne mogu izdvojiti sredstva nikakva za hraniteljstvo i da u našoj opštini nemaju slučajeve hraniteljstva.”⁵¹

Navedeno pismo, a i druga obraćanja Instituciji potvrđuju da hraniteljstvo još uvijek nije zaživjelo kao vid zbrinjavanja djece u mjeri u kojoj je to potrebno. Hraniteljstvo jeste i zahtjevana i odgovorna uloga jer djetetu privremeno obezbjeđuje odgovarajuće porodično okruženje za odrastanje. Dijete koje je privremeno zbrinuto u hraniteljskoj porodici ne prekida vezu sa prirodnom porodicom i to je ključna prednost hraniteljstva u odnosu na druge vidove zbrinjavanja djeteta. Dijete zadržava lični porodični identitet i vezu sa porodicom, a istovremeno stiče pozitivna iskustva porodičnog okruženja u drugoj porodici. Poslije određenog vremena, zavisno od potreba, dijete se vraća svojoj porodici.

S obzirom na vrlo zahtjevnu i odgovornu ulogu, hraniteljstvo zahtijeva pripreme i hranitelja i djece, zahtijeva jasno definisana pravila i što je vrlo važno stalni nadzor i podršku ovim porodicama.

⁴⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 20.

⁵⁰ Strategiju je usvojila Vlada Republike Srpske 3.9.2009.god.

⁵¹ Predmet broj: 1341-107-PŽ/13

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite⁵², u 2012. godini u Republici Srpskoj evidentirano je 250 hraniteljskih porodica. U 2011. godini taj broj je bio 198, a 2008. godine oko 150 hraniteljskih porodica je dobilo taj status u skladu sa zakonskim procedurama. Očito je dakle da postoji interesovanje za ovaj oblik zbrinjavanja djece. Pri tome se treba imati u vidu da jedna hraniteljska porodica, prema zakonu može zbrinuti najviše troje djece. Kao poseban oblik hraniteljstva - „socio-pedagoške životne zajednice“ funkcionišu u Banjaluci, Gradišci, Laktašima i Novom Gradu.

Hraniteljstvo kao alternativna briga za dijete koje nema biološku porodicu, ili roditelji nisu u mogućnosti odgovoriti svojim roditeljskim obavezama bez obzira na razloge koji su do toga doveli, odgovor je na potrebe i pravo djeteta na život i odrastanje u porodici. Procjene potreba djeteta i njegov najbolji interes, ali i sposobnost hraniteljske porodice da odgovori tim potrebama u nadležnosti je centra za socijalni rad.

Novi Zakon o socijalnoj zaštiti u normativnom smislu je korak naprijed u određivanju ovog vida zbrinjavanja djece i njegovim stupanjem na snagu započele su i aktivnosti prije svega na promociji hraniteljstva i njegovim prednostima u zbrinjavanju djece. Zakonom je između ostalog utvrđeno da djeca do tri godine života, mogu biti smještena u instituciju samo izuzetno, i uz saglasnost resornog ministarstva. S obzirom da praksa pokazuje da i djeca u tom uzrastu, privremeno i u njihovom najboljem interesu trebaju alternativnu porodicu, neophodne su i hraniteljske porodice koje djeci u tom uzrastu mogu obezbijediti potrebne uslove odrastanja. Istovremeno, praksa na žalost pokazuje da i djeca sa smetnjama u razvoju, ali i djeca sa poremećajima u ponašanju trebaju hraniteljske porodice kao alternativnu brigu.

Usvojenje - Usvojenje kao najkompletniji oblik porodično - pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja koje istovremeno doprinosi i ostvarivanju roditeljstva, u Republici Srpskoj nije u dovoljnoj mjeri ni afirmisano ni korišteno, a što potvrđuju i podaci Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite unazad nekoliko godina.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite⁵³ u 2011. godini u Republici Srpskoj podnesen je ukupno 301 zahtjev za usvojenje djeteta. Od tog broja realizovano je ukupno 29 zahtjeva i to 19 zasnovanih potpunih usvojenja, 8 nepotpunih usvojenja i 2 usvojenja sa međunarodnim elementom. Iako skromni i ovi pokazatelji su pomak u odnosu na prethodni period, (2005-2008) kada je godišnje u prosjeku ostvareno 20 usvojenja.

Prema istim podacima, u 2012. godini podnesena su 542 zahtjeva za usvojenje djeteta. Od ukupnog broja podnesenih zahtjeva realizovana su 23 usvojenja i to 14 potpunih usvojenja, 3 nepotpuna usvojenja i 6 usvojenja sa međunarodnim elementom.

Usvojenje, kao poseban oblik porodično - pravnog zbrinjavanja djeteta i zaštite djeteta bez odgovarajuće roditeljske brige, uređeno je Porodičnim zakonom⁵⁴ i postavljeno je vrlo zahtjevno. S jedne strane zahtjevna procedura je razumljiva ako se ima u vidu ozbiljnost odnosa koji se usvojenjem uspostavlja. Međutim, primjena zakona u praksi otežana je postojećim normativnim rješenjima iz više razloga, između ostalog:

- nemogućnost usvojenja od strane lica koja žive sami ili su vanbračni partneri, s obzirom na zakonsku odredbu da bračni supružnici mogu zajednički usvojiti dijete, te da dijete može usvojiti samo jedan od njih, uz pristanak drugog bračnog druga (član 153. Porodičnog zakona),

---

⁵² Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten, 2012.god.

⁵³ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten, 2011.god.

⁵⁴ Porodični zakon Republike Srpske, član 145-174.

- niska gornja dobna granica djeteta za potpuno usvojenje,⁵⁵ Zakonom je utvrđena gornja starosna granica djeteta za usvojenje od 5 godina, što onemogućava usvajanje djece starije od 5 godina,
- nedefinisana donja uzrasna granica djeteta za usvojenje djeteta, Zakonom nije utvrđena donja uzrasna granica djeteta za usvojenje, tako da je centrima za socijalni rad prepuštena ocjena o mogućnosti usvojenja djece dok su još bebe, s tim da, prema Uputstvu o postupku usvojenja djece, na usvojenje ne mogu dati dijete iz porodilišta,
- nedefinisana priprema i edukacija lica potencijalnih usvojitelja, Zakon uopšte ne sadrži odredbe o pripremama potencijalnih usvojitelja, ali ni pripremama djeteta za tako važan odnos koji se usvajanjem djeteta uspostavlja. Program pripreme za usvojenje mora biti jedinstveno definisan i kao takav obavezivati i potencijalne usvojitelje i nadležne centre za socijalni rad.

Zakon utvrđuje samo kao mogućnost probnog smještaja, u okviru kojeg roka bi se procjenjivala uspješnost obavljenog usvojenja, i taj rok iznosi samo tri mjeseca, s tim da isti ni takav nije predviđen kod usvajanja djeteta od strane stranih državljana.

Zakon ne utvrđuje kriterije po kojima strani državljanin može biti usvojlac, utvrđuje samo da izuzetno, usvojlac može biti i strani državljanin ako za to postoje naročito opravdani razlozi.⁵⁶ Šta su naročito opravdani razlozi Zakon ne utvrđuje, ali prema Uputstvu, tačka 12. nadležni centar za socijalni rad, u tim postupcima je dužan zatražiti odobrenje o dozvoli usvojenja od Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite.

Ono što u praksi svakako čini problem je i nepostojanje jedinstvene evidencije - baze podataka o licima potencijalnim usvojiocima, ali i djeci, koja u skladu sa Zakonom mogu biti usvojena.

Komitet za prava djeteta⁵⁷ razmatrajući Izvještaj Bosne i Hercegovine 2012. godine, između ostalog, ponavlja svoju raniju preporuku iz 2005. godine i apel državi da ubrza neophodne zakonodavne, administrativne i druge mjere kako bi se osiguralo da su procedure usvajanja u potpunosti u skladu sa članom 21. Konvencije, te preporučuje da se:

- a) olakša proces usvajanja tako što će pojednostaviti i racionalizovati postupke za usvajanje i uspostaviti jedinstvenu integrisanu bazu podataka za ustanove socijalne zaštite sa informacijama o potencijalnim usvojenicima kao i usvojiocima,
- b) razmotri povećanje gornje starosne granice za usvajanje u Republici Srpskoj,
- c) odgovoriti na prethodnu preporuku Komiteta (CRC/C/15/Add/tačka 260, stav 39) za 2005. godinu - ekspeditivnog prikupljanja podataka o djeci koja su uključena u domaća i međunarodna usvajanja.

Da bi se „djetetu koje je lišeno porodične sredine ili kojem, u njegovom najboljem interesu, ne može biti dopušteno da u takvoj sredini ostane“⁵⁸ obezbjedila posebna zaštita, koja može da uključi i usvojenje, neophodno je:

- Izmjenama i dopunama Porodičnog zakona omogućiti veću efikasnost u ostvarivanju društvene brige o djeci,⁵⁹ kontinuirano raditi na promociji usvojenja, ali i jačanju profesionalnih kompetencija stručnih radnika organa starateljstva.

⁵⁵ Porodični zakon, član 157: Potpuno usvojiti se može samo dijete uzrasta do 5 godina.

⁵⁶ Porodični zakon, član 147.

⁵⁷ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 51

⁵⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 21.

Djeca smještena u instituciju - Radi ostvarivanja osnovnog prava djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje, u zadnjih nekoliko godina sve su glasnija upozorenja da alternativna briga za dijete treba biti obezbijeđena izvan institucionalnog smještaja, koje se primjenjuje samo kao posljednja alternativa, onda kad su iscrpljene sve druge mogućnosti i onda kada je nadležni organ u odgovarajućem postupku utvrdio da je taj vid zbrinjavanja u najboljem interesu djeteta.

Kampanja koja se s tim u vezi vodi usmjerena je na smanjenje broja djece smještene u instituciju, a samim tim i broja ustanova za zbrinjavanje djece. S obzirom na zahtjeve koji se s tim u vezi postavljaju, a upoređujući ovu oblast sa zemljama okruženja, Republika Srpska nema problem te vrste, iz prostog razloga što ima samo jednu ustanovu za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja dom „Rada Vranješević“, koji sa svojim prostornim kapacitetima i sadržajima koji taj prostor pruža, zadovoljava potrebe za zbrinjavanje djece kroz ovaj vid.

Pored toga, broj djece smještene u ustanovu, prema pokazateljima u zadnjih nekoliko godina ne prelazi 15% u odnosu na ukupan broj djece bez roditeljskog staranja i bez adekvatnog roditeljskog staranja.

U 2013. godini broj djece je dodatno smanjen, tako da je prema pokazateljima iz decembra 2013. godine u domu bilo zbrinuto 65 djece.

Međutim, zahtjevi za deinstitutionalizaciju pored smanjenja broja ustanova i djece zbrinute u njima, usmjereni su i na potrebu da:

- funkcionisanje ustanova za smještaj djece bude organizovano na način da, u što je moguće većoj mjeri, budu organizovane kao porodice, a što se odnosi i na uključivanje djece u društveni život u lokalnoj zajednici,
- način i metode rada, stručnost zaposlenih, kvalitetni sadržaji i kvalitetan rad sa djecom budu ključni faktor koji će za djecu koja su smještena u dom imati pozitivne efekte, ne samo za vrijeme njihovog boravka u instituciji već dugoročno.

Funkcionisanje doma „Rada Vranješević“ organizovano je u vaspitno - obrazovnim grupama - porodicama, a svaka porodica ima svoj prostor koga čine dnevni boravak, spavaće sobe, kupatila, kuhinja i trepezarija, balkon. Pored toga djeci su na raspolaganju zajednički prostori - biblioteka, internet klub, sportska sala. U domu su renovirane pojedine etaže za smještaj porodica, renovirani su mokri čvorovi u svim prostorijama za porodice, zamijenjena je stolarija i balkonske ograde, te ograda u dijelu objekta koji izlazi na tranzitni put.

Ono na čemu se u domu mora dodatno raditi, bez obzira na broj djece zbrinute u njemu, je kvalitet usluga i sadržaja koji su djeci na raspolaganju, kako bi njihov boravak u domu, po svom kvalitetu bio adekvatan obavezi društva u zbrinjavanju djece smještene u instituciji. Smještajem u ustanovu, dijete ne smije izgubiti kontakt sa porodicom i srođnicima. Naprotiv, i onda kad su smještena u ustanovu, njihova veza sa porodicom mora se održavati i jačati. Za vrijeme boravka djeteta u ustanovi nadležni centar bi morao raditi sa porodicom u cilju stvaranja uslova za povratak djeteta u porodicu, a onda kad to nije moguće, alternativa je opet porodica - hraniteljska ili usvojenje. U isto vrijeme u ustanovi moraju raditi sa djecom u cilju njihovog osposobljavanja, da što prije mogu nastaviti svoje odrastanje u svojoj porodici.

Najveći broj djece u institucionalnom smještaju su djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama (dvije trećine djece). Pri tome se mora imati u vidu da su u domu smještena i

---

⁵⁹ Strategijom unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2009-2014. predviđeno je, između ostalog, i Izmjene i dopune Porodičnog zakona i izradu podzakonskih akata

djeca sa poremećajima u ponašanju sa kojima se mora dodatno raditi po posebnom, individualnom programu ili angažovati rad stručnih lica izvan doma, te djeca sa smetnjama u razvoju čije potrebe zahtijevaju takođe poseban individualan program, zavisno od uzrasta djeteta i njegovih potreba.

Posebno zabrinjava činjenica da su u domu i dalje zbrinuta djeca do tri godine života, i ako je ta mogućnost, Zakonom o socijalnoj zaštiti ostavljena samo izuzetno, privremeno i uz saglasnost resornog ministarstva.⁶⁰

Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti, djeca u domu mogu biti zbrinuta do završetka redovnog školovanja, najduže do 26. godine života. Na žalost za mnoge od njih problem nastaje izlaskom iz doma. Bez porodice, bez adrese na koju idu, prepušteni su vrlo često sami sebi. Sve zemlje u okruženju suočene su sa ovim problemom, kako sistemskim rješenjima obezbijediti društvenu brigu za ovu kategoriju i kad napuste ustanovu. U Republici Srpskoj, godišnje, u prosjeku dom napusti petero ili šestoro djece po osnovu završenog srednjeg školovanja. Imajući u vidu da su djeca u dom smještena iz različitih lokalnih zajednica, u koje bi se po izlasku iz doma trebali i vratiti, te broj djece, samo sistemskim rješenjem, bez obzira na ekonomsku situaciju, dugoročno bi se rješilo pitanje ove kategorije.

10. Pravo na privatnost

Jedan broj prijava zaprimljenih u Instituciji ukazuje da pravo djeteta na zaštitu privatnosti nije zakonom obezbijedeno na način i u skladu sa zahtjevima Konvencije o pravima djeteta.

Član 16. UN Konvencije o pravima djeteta glasi: „Ni jedno dijete ne smije biti izloženo samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled. Dijete ima pravo na zaštitu **zakona** od takvog miješanja ili napada.”

Iz navedenog, ali i ostalih članova Konvencije, proizilazi obaveza države da preduzme sve neophodne zakonodavne, administrativne i druge mjere za ostvarivanje prava priznatih Konvencijom, polazeći pri tome od osnovnih principa Konvencije (pravo na život i razvoj, nediskriminacija, najbolji interes djeteta, pravo djeteta na izražavanje mišljenja) koji su uslov za ostvarivanje svakog prava iz Konvencije, pa i prava djeteta na zaštitu privatnosti.

Zaštita privatnosti djeteta zahtijeva prije svega „medijske zakone” koji će:

- obezbijediti pravo djeteta na zaštitu privatnosti i
- osigurati mehanizam koji vrši nadzor u primjeni zakona.

Oblast elektronskih medija uređena je zakonom i odgovarajućim podzakonskim aktima, dok za printane i online medije nema odgovarajuće zakonske regulative.

Pored Kodeksa istraživanja o djeci koji uspostavlja načela i etičke standarde koji se primjenjuju u istraživačkim postupcima koji uključuju djecu i Kodeksa za štampu koji postavlja osnove samouređivanja u štampi, Republika Srpska donijela je Zakon o javnom informisanju.⁶¹

Međutim, Zakonom o javnom informisanju, na žalost, djeca nisu prepoznata kao posebno osjetljiva kategorija, pa je njihova zaštita moguća pod uslovima utvrđenim zakonom, koji se odnose na sva fizička lica (ako se narušava ugled, vrijeđa čast ili

⁶⁰ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 40.

⁶¹ Zakon o javnom informisanju, „Službeni glasnik Republike Srpske” broj 10/97

integritet, iznose ili prenose neistiniti navodi ili na drugi način vrijeđa njegovo dostojanstvo).

Zakon nije prepoznao ni Smjernice za novinare Međunarodne federacije novinara kada izvještavaju o djeci, a nadzor u primjeni zakona, definisan zakonom, u praksi nije obezbijeđen.

Zakon o javnom informisanju kao nadležni organ za preduzimanje mjera i aktivnosti definiše republički organ nadležan za poslove informisanja, koji:

- član 10. - republički organ nadležan za poslove informisanja vodi registar javnih glasila,
- član 12. - republički organ nadležan za poslove informisanja donosi rješenje o upisu u registar
- član 37. - republički organ nadležan za poslove informisanja **vrši nadzor** nad sprovođenjem odredaba ovog zakona.

Ministarstvo prosvjete i kulture, kao nadležni organ postupa u skladu sa članom 10. i 12. Zakona, i u svom odgovoru Instituciji navodi da nije nadležno postupati i na osnovu člana 37: „U vezi sa vašim predmetom koji se odnosi na povredu prava djeteta na privatnost, odnosno na problem izloženosti djece različitim medijskim sadržajima neprimjerenim uzrastu djece, ovim putem vas obavještavamo da Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske **nije nadležno** da vrši nadzor u primjeni Zakona o javnom informisanju kada su povrijeđena prava djeteta po različitim osnovama u medijima. U vezi sa predmetnim nadzorom obratite se Republičkoj upravi za inspekcijske poslove Republike Srpske.”⁶²

Na zahtjev Institucije, Republička uprava za inspekcijske poslove dostavila je odgovor kojim se između ostalog navodi: „Zakonom o inspekcijama u Republici Srpskoj, u članu 28. propisano je da Prosvjetna inspekcija vrši nadzor u pogledu pridržavanja propisa koji se odnose na: predškolsko, osnovno, srednje i visoko obrazovanje i obrazovanje odraslih, učenički i studentski standard, kulturu i djelatnosti iz oblasti kulture, sporta i druge oblasti uređene propisima. U skladu sa zakonskim ovlaštenjima, poslovi informisanja **nisu u nadležnosti** Republičke prosvjetne inspekcije.”⁶³

Dostavljeni odgovori potvrđuju da u primjeni Zakona o javnom informisanju nije obezbijeđen potreban nadzor.

Pravo djeteta na zaštitu privatnosti zahtijeva posebnu osjetljivost u temama o djeci, primjenu profesionalnih i etičkih standarda u izvještavanju, izbjegavanje stereotipa i senzacionalizma, izbjegavanje svakog oblika identifikacije djeteta.

Kada se govori o privatnosti djeteta, misli se prije svega na njegov privatni život, njegov identitet i duševni integritet. Identitet djeteta se otkriva objavom fotografije, imena i prezimena djeteta, inicijala, podataka o porodičnim prilikama, razvoju djeteta i sl, bilo da se to čini direktno ili indirektno. U svim ovim situacijama postavlja se pitanje pristanka djeteta i njegovih roditelja, stvarne potrebe djeteta i opravdanosti interesa javnosti.

Svako izvještavanje o djeci, djecu izlaže na različite načine pažnji javnosti, zato je vrlo važno interes javnosti usmjeriti na pojavu i problem, a ne na dijete i njegovu privatnost (ako je djevojčica žrtva nasilja, da li je interes javnosti da zna njeno ime, inicijale, školu koju ide), odnosno, mora se u svakoj situaciji imati procjena da li će objavljena informacija i kako uticati na dijete i njegov razvoj.

---

⁶² Predmet broj: 389-28-PŽ/13

⁶³ Isto

UN Komitet za prava djeteta, razmatrajući 2005. godine Prvi inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta, svojim zaključnim razmatranjem izrazio je svoju zabrinutost i činjenicom da se pravo djeteta na privatnost ne poštuje, te je preporučio preduzimanje potrebnih mjera kako bi se obezbijedili uslovi za poštovanje prava djeteta na privatnost.

Novim preporukama, nakon razmatranja drugog, trećeg i četvrtog kombinovanog izvještaja BiH, UN Komitet za prava djeteta 2012. godine izražava svoju zabrinutost zbog učestalih slučajeva neetičkog i neprofesionalnog izvještavanja, te preporučuje donošenje zakona kojim se zabranjuje objavljivanje ličnih podataka djece i obezbjeđuje srazmjerna kazna za takvo ponašanje.

Istovremeno, sve su prisutniji novi mediji i izloženost djece istima od najranijeg uzrasta, bez odgovarajućeg nadzora i kontrole, što je dodatno upozorenje na potrebu sistemskih rješenja.

Imajući u vidu da Zakon o javnom informisanju nije prepoznao djecu kao posebnu osjetljivu kategoriju i njihovo pravo na zaštitu privatnosti u skladu sa zahtjevima Konvencije i da nije obezbijedio nadzor u provođenju zakona, iz čega proizilazi da pravo djeteta na zaštitu privatnosti nije obezbijeđeno zakonom, Ombudsman za djecu je u skladu sa svojim ovlaštenjima Vladi Republike Srpske uputila preporuke za izmjene i dopune Zakona o javnom informisanju.

Na povrede prava djeteta u medijima, Instituciji su ukazivali i roditelji i nastavnici, zaposleni u centrima za socijalni rad. Roditelji najčešće ukazuju na problem izloženosti djece različitim medijskim sadržajima neprimjerenim uzrastu djece, a institucije ukazuju na povredu prava djeteta na privatnost

IV PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA

Prema stavu UN Komiteta za prava djeteta⁶⁴ stepen i intenzitet nasilja kome su djeca izložena je alarmantan, s toga Komitet poziva da se značajno pojačaju i prošire mjere za zaustavljanje nasilja. Nasilje nad djecom nikada nije opravdano i svako nasilje nad djecom se može spriječiti. Odgovornost je na državi da obezbijedi ostvarivanje prava na zaštitu od nasilja za svako dijete.

Razmatrajući Prvi izvještaj Bosne i Hercegovine o implementaciji Konvencije o pravima djeteta, Komitet za prava djeteta⁶⁵ izrazio je svoju zabrinutost i u vezi sa nasiljem nad djecom. Na žalost, novim Izvještajem, UN Komitet za prava djeteta, svojim zaključnim razmatranjima, ponavlja istu preporuku iz 2005. godine i ponovo poziva državu da „preduzme sve odgovarajuće mjere kako bi se izričito zabranilo tjelesno kažnjavanje u svim sredinama, uključujući i porodično okruženje, na cijeloj teritoriji. Nadalje, Komitet predlaže da država članica ojača i proširi podizanje svijesti i obrazovne programe, uključujući kampanje, u cilju promovisanja pozitivnih i alternativnih oblika discipline i poštivanja dječijih prava, uz učešće djece, ujedno podižući svijest o štetnim posljedicama koje uzrokuju tjelesno kažnjavanje.”⁶⁶

Prema Konvenciji o pravima djeteta nasilje je „svaki oblik fizičkog ili mentalnog nasilja, povređivanja ili zlostavljanja, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualno zlostavljanje.” To znači da se zaštita djece od nasilja nikako ne može ograničiti samo na zaštitu od jednog oblika nasilja, naprotiv, mjere države za zaštitu djece moraju se odnositi na sve oblika nasilja, bez obzira gdje se nasilje dešava i ko su počinioci.

„Država je obavezna preduzeti sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotreba, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu, dok je na brizi kod roditelja, zakonitih staratelja ili nekog drugog lica kome je povjerena briga o djetetu.”⁶⁷

Obaveza države na zaštitu djece od svakog oblika nasilja, kako je definisana Konvencijom, u direktnoj je vezi sa ostvarivanjem brojnih drugih prava iz Konvencije. Djetetu koje godinama trpi nasilje u bilo kojem obliku, ne samo da je povrijeđeno pravo po tom osnovu, već je ozbiljno ugroženo njegovo pravo na nesmetan rast i razvoj, na poštovanje njegovog ljudskog dostojanstva, fizičkog i psihičkog integriteta.

Obaveza je države „preduzeti sve odgovarajuće mjere”, što ne ostavlja slobodan prostor za procjenu da li će i koje mjere preduzeti, već obavezuje na sve mjere, koje će u potpunosti omogućiti ostvarivanje prava djece na zaštitu. Sve odgovarajuće mjere odnose se na cijeli niz mjera u različitim sektorima, koje pri tom moraju biti povezane i koordinisane.

---

⁶⁴ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 13. Pravo djeteta na slobodu od svih oblika nasilja

⁶⁵ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005, tačka 43

⁶⁶ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 40.

⁶⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19.

1. Nasilje nad djecom

Prema stavu Svjetske zdravstvene organizacije zlostavljanje ili zlostavljanje djeteta obuhvata sve oblike fizičkog i/ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnu zlostavljanje, zanemarivanje ili nemarno postupanje, kao i komercijalnu ili drugu vrstu eksploatacije, što dovodi do stvarnog ili potencijalnog povređivanja - narušavanja djetetovog zdravlja, njegovog preživljavanja, razvoja ili dostojanstva u okviru odnosa koji uključuje odgovornost, povjerenje ili moć. Nasilje nad djetetom nikada nije opravdano i svako se može spriječiti. Svaki oblik nasilja nad djecom ozbiljna je prijetnja dječijem odrastanju zbog teških i trajnih posljedica na njegov razvoj, jer ugrožava osnovna prava djeteta, prije svih pravo na život i razvoj. Obaveza je države da preduzme sve zakonodavne, administrativne, obrazovne i druge mjere u zaštiti djeteta od svakog oblika nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i iskorištavanja.

Nasilje nad djecom javlja se u različitim oblicima - zanemarivanje djeteta, fizičko zlostavljanje, psihičko nasilje, seksualno iskorištavanje, a nisu rijetke situacije da se različiti oblici nasilja nad djecom dešavaju istovremeno. Tako npr. fizičkom zlostavljanju djece vrlo često prethodi i ide uporedo sa njim i psihičko nasilje, različiti oblici nasilja nad djecom su posljedica zanemarivanja djeteta.

Postupajući u pojedinačnim predmetima u izvještajnom periodu, na osnovu prijava kojima se ukazuje na povrede prava djeteta na zaštitu od nasilja, ali i na osnovu istraživanja koje je Institucija obavila o različitim oblicima nasilja nad djecom, kao osnovni i zajednički problemi u zaštiti djece od različitih oblika nasilja, prisutno je:

1. Različiti oblici nasilja nad djecom ne prepoznaju se na vrijeme
2. Nema definisanih preventivnih programa
3. Nema jedinstvene evidencije
4. Djeca čute

1. Različiti oblici nasilja nad djecom ne prepoznaju se na vrijeme - Zanemarivanje djece koje je na žalost sve prisutnije, ne prepoznaje se u svim njegovim oblicima kao nasilje nad djecom. Ako je zanemarivanje djeteta nebriga o djetetu kojem se povređuje njegovo pravo na život i razvoj, jer se zapostavljaju njegove osnovne potrebe – obrazovanje, zdravstvena zaštita, ljubav i pažnja, razgovor i druženje sa djetetom, igra i slobodno vrijeme, zaštita njegove privatnosti i sl, onda je i svaki izostanak potrebne brige i nadzora u odrastanju djeteta nasilje nad djetetom.

Brojne situacije u kojima je Institucija postupala i u izvještajnom periodu, a koje se odnose na uređenje viđanja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi, neplaćanje alimentacije, izdavanja putne isprave, vanbračne zajednice maloljetnika, nažalost, nije prepoznato kao nasilje nad djetetom, tako da po tom osnovu izostaju ne samo odgovarajuće mjere pomoći i podrške djetetu, već i mjere protiv roditelja koji zanemaruju pravo djeteta na zdravo odrastanje.

2. Nema programa prevencije - Obrazovanje je mnogo više od formalnog školovanja. Da bi se u obrazovnom sistemu ostvarili ciljevi kako su definisani zakonom, neophodno je da dio školskog programa budu i programi prevencije, između ostalih i programi vezani za svaki oblik nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja, kako prepoznati sve njegove oblike, kako reagovati, kakve su posljedice na razvoj i odrastanje djeteta, šta je obaveza djeteta, a šta odraslih, ko je dužan pružiti podršku djetetu i kako. Brojna su, dakle, pitanja o kojima djeca informacije trebaju dobiti u školi, kako bi se zaštitili od različitih oblika nasilja. Aktivnosti koje se provode u školi, i od strane škola i nevladinog sektora,

upravo su pokazale da program prevencije mora biti stalan i kontinuiran, da mora biti prilagođen uzrastu djeteta i da mora biti zajednički definisan.

3. Nema jedinstvene evidencije - Ono što svakako ne doprinosi zaštiti djece u ovoj oblasti je činjenica da još uvijek nema jedinstvene evidencije o djeci žrtvama nasilja po različitim osnovama. I ako institucije i službe koje imaju ovlaštenja postupati u zaštiti djece od različitih oblika nasilja imaju svoje evidencije o prijavljenim slučajevima, ti podaci se ne objedinjavaju na nivou jednog sektora, a posebno nema objedinjene evidencije na nivou Republike za sve oblike nasilja. Izuzetak je Ministarstvo unutrašnjih poslova koje redovno dobija podatke od svojih centara, tako da njihovi podaci govore o prijavljenim slučajevima nasilja nad djecom na prostoru Republike Srpske. Vođenje evidencije o različitim oblicima nasilja nad djecom nije puko evidentiranje slučajeva. Dobijeni pokazatelji zahtijevaju sveobuhvatnu analizu koja treba da bude osnova za nove mjere i aktivnosti i jačanje onih dijelova sistema koji su se pokazali nedovoljno efikasnim.

4. Djeca ćute - Dodatni problem je, da djeca ćute o nasilju koje im se dešava. Zašto je to tako, mišljenja djece su vrlo podijeljena, reakcije su vrlo različite, ali se uglavnom odnose na:

- djeca ne očekuju da će biti ozbiljno shvaćena i da će dobiti potrebnu podršku, „jednom kad sam rekao, ma ništa, niko me nije čuo, on je samo odmahnuo rukom”,
- djeca ne žele dodatno komplikovati problem, čekaju da se sam riješi,
- boje se posljedica za sebe i svoju porodicu. Djeca se boje i stide da prijave šta se dešava u porodici, prijavljuju slučajeve da njihov drug ili drugarica imaju problema zbog nasilja u porodici. Ni jedno dijete nije prijavilo svoju porodicu zbog toga. I taj odnos prema roditeljima koji ugrožavaju njihovo odrastanje samo potvrđuje koliko su djeca emotivno vezana za svoje roditelje, i da nemaju načina da se odupru roditeljskim metodama vaspitanja. Pri tome su djeca mlađeg uzrasta u većem riziku da posljedice nasilja ozbiljno ugroze njihov razvoj i odrastanje.
- sami rješavaju problem, preuzimaju isti model ponašanja i odgovaraju na isti način.

Sve veća osjetljivost za različite oblike nasilja, dobrim dijelom doprinosi i prijavljivanju različitih oblika nasilja u porodici. Tako je prema podacima MUP-a,⁶⁸ u 2013. godini evidentirano ukupno 1088 slučajeva nasilja u porodici (prekršaji i krivična djela), od čega 453 KD nasilje u porodici, a u 67 slučajeva nasilja u porodici žrtve su bila djeca do 14 godina starosti. (u 2012.godini podneseno je ukupno 1360 prekršajnih prijava, u 2011. godini 1190 prekršajnih prijava, u 2010.godini 864).

Na žalost, statistički podaci još uvijek ne odražavaju stvarno stanje na terenu iz više razloga. Jedan od razloga je i da se još uvijek kao žrtve nasilja evidentiraju samo ona djeca koja su direktne žrtve nasilja i to najčešće fizičkog nasilja, tako da se djeca koja su godinama svjedoci različitih oblika nasilja u porodici ne evidentiraju kao žrtve, što znači da za tu djecu nije obezbijeđena ni odgovarajuća stručna pomoć i podrška.

Iako porodica ima primarnu ulogu u razvoju i odrastanju djeteta,⁶⁹ na žalost, mnoga djeca upravo u porodici i u najranijem uzrastu doživljavaju različite oblike zanemarivanja, povređivanja, ponižavanja i zlostavljanja. Nasilje koje djeca doživljavaju u porodici nikako nije stvar samo porodice, bez obzira što se dešava unutar nje, već ozbiljan društveni problem.

⁶⁸ Podaci iz evidencije MUP-a za 2013. godinu: D/P-052-66/14 od 5.2.2014.god.

⁶⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, Preambula - Porodica kao osnovna jedinica društva je prirodna sredina za razvoj i blagostanje svih njenih članova, posebno djece.

Prijave Instituciji o nasilju nad djecom u porodici podnose najčešće bliski srodnici.

U prigovoru Instituciji, ujak djece navodi: „U porodici xx petoro djece je već duže vrijeme izloženo fizičkom i psihičkom zlostavljanju od strane oca, zbog čega je nekoliko puta intervenisala policija i centar za socijalni rad.“⁷⁰

„Majka je hronični alkoholičar, nezaposlena, korisnik socijalne pomoći, djeca žive pod stresom, fizički su često napadnuta, ucjenom (da će ih napustiti), svakodnevno kasne u školu, dolaze umorni i nenaspavani... Stanje je poznato centru za socijalni rad, školi koju djeca pohađaju...“ navodi se u pismu koje je Instituciji uputila tetka djece.⁷¹

Škola još uvijek problem nasilja nad djecom, koje se dešava izvan škole, ne doživljava i kao problem u čijem bi prepoznavanju i sprečavanju trebala biti uključena.

Positivan primjer, između ostalih je OŠ „Sutjeska“ iz Modriče⁷², koja je zbog sumnje da su djeca, učenici škole, žrtve nasilja u porodici, doslovno primijenila Protokol, obavijestila centar za socijalni rad, policiju i Ombudsmana za djecu. Na osnovu dobijene prijave svaki od učesnika je preduzeo mjere iz svoje nadležnosti. Od škole se, dakle, i ne očekuje da može rješavati slučajeve porodičnog nasilja, ali se očekuje, i to je njena obaveza, da prepozna da dijete ima problem, i da svaku sumnju na nasilje i zlostavljanje prijavi nadležnim službama, da dobije povratnu informaciju o mjerama koje su preduzeli i o potrebi dodatnih mjera u okviru škole.

Međutim, i nasilje koje se dešava nad djecom u obrazovnom sistemu, škole ne prepoznaju na vrijeme kao nasilje nad djecom. Institucija je u izvještajnom periodu postupala u jednom broju predmeta kojima se ukazuje na različite oblike nasilje nad djecom u obrazovnom sistemu. U prijavi roditelja navodi se: „Moj sin je trčeo pred školom, nenamjerno zakačio svoga druga, koji je pao, a učiteljica je uz pogrdne riječi naredila mom sinu da iz razreda pokupi svoje stvari, da ide kući i da se ne vraća u školu. Prepadnut i ponižen (dječak ima 10 godina) moj sin nije otišao kući već je krenuo u suprotnom pravcu. Pronašli smo ga poslije tri sata potrage, na mjestu sedam kilometara udaljenom od škole.“⁷³

Institucija je i u 2013. godini primila i prijave kojima se ukazuje na nasilje nad djecom u obrazovnom sistemu od strane trećih lica. U prijavi Instituciji potpisanoj od direktora škole navodi se između ostalog: „Majka našeg učenika 2. razreda već duži vremenski period maltretira, prijeti, svađa se isl. sa roditeljima, učenicima i zaposlenim radnicima škole. Roditelji su ogorčeni, najavljuju prebacivanje svoje djece u druge škole i obraćanje medijima“.⁷⁴

Prema zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju i vaspitanju, odgovornost je na direktorima škole, koji „obezbjeduju zaštitu prava učenika, zaštitu zdravlja učenika i njihovu sigurnost u školi, te preduzimaju mjere u zaštiti prava učenika“⁷⁵, da u svim slučajevima kada imaju saznanje da je nasilje nad djetetom počinjeno od strane zaposlenog u školi pokrenu postupak radi utvrđivanja njegove odgovornosti. To se, na žalost, najčešće ne dešava, tako da su se u jednom broju slučajeva roditelji obratili direktno Instituciji, a da prethodno i nisu podnijeli prijavu školi, očekujući da će na ovaj način, obezbijediti zaštitu svog djeteta.

⁷⁰ Predmet broj: 1677-135-PŽ/13

⁷¹ Predmet broj: 406-31-PŽ/13

⁷² Predmet broj: 162-90-1-PŽ/13

⁷³ Predmet broj: 449-35-PŽ/13

⁷⁴ Predmet broj: 602-51-PŽ/13

⁷⁵ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 74/08, 71/09 i 104/11, član 129.

Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 74/08, 106/09, 104/11, član 99.

Centar za socijalni rad ima ključnu ulogu u zaštiti prava i interesa djece. Upravo u namjeri da zaštiti djecu, zakonodavac je obavezao centar za socijalni rad da uvijek kada „na bilo koji način sazna“ da je dijete žrtva nasilja i zlostavljanja, odmah reaguje u cilju podrške i pomoći djetetu, ali i pokretanja postupka protiv počinioca ovih djela.

Zaštita djeteta od nasilja, posebno seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, obavezuje centar na pokretanje postupka za oduzimanje roditeljskog prava, bez obzira da li se i kakav postupak vodi protiv počinioca ovog djela i bez obzira na ishod takvog postupka.

Propuštanje centra za socijalni rad da preduzme mjere u skladu sa zakonom utvrđenom obavezom protivno je interesu djeteta i njegovom pravu na zaštitu od svakog oblika nasilja i zlostavljanja.

Stručnjaci upozoravaju da nasilje nad djecom ozbiljno ugrožava njihov razvoj i odrastanje i da posljedice mogu biti i teške i dugotrajne za njihov fizički i emocionalni razvoj i da djeca zbog nedostatka brige i pažnje u porodici izlaz često vide u agresivnom i destruktivnom ponašanju, alkoholu, bježanju od kuće, iz škole i sl. Pri tome se misli ne samo na situacije kada su djeca direktne žrtve nasilja i to fizičkog koje se najlakše primjećuje, već i na situacije kada su djeca stalni svjedoci nasilnog ponašanja njihovih roditelja. Psihičko nasilje ne ostavlja posljedice koje se vide kao kod fizičkog nasilja, teže se prepoznaje i prijavljuje, ali posljedice na mentalni i emocionalni razvoj djeteta mogu biti vrlo teške i dugotrajne.

Nevladin sektor, angažovan u ovoj oblasti, dao je veliki doprinos ne samo u jačanju društvene svijesti o prisutnosti problema i sistemskom uređivanju ove problematike, već i radom na terenu u podršci žrtvama svih oblika nasilja i stalnim ukazivanjem na potrebu jačanja sistemskih rješenja.

Brojne prijave po kojima je Institucija postupala, a kojima se ukazuje na povredu prava djeteta na zaštitu od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, potvrđuju i da nema potrebne stalne i kontinuirane saradnje između nadležnih institucija i da u postupanju u ovim predmetima nije osiguran multidisciplinarni pristup.

Brojne situacije u kojima se djeca nađu, posljedica su nedostatka potrebne roditeljske brige i nadzora, i istovremeno neadekvatne reakcije nadležnih službi na takve uslove odrastanja djeteta. U namjeri jačanja sistema koji će djelovati preventivno u smislu sprečavanja nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i istovremeno omogućiti da se u svim slučajevima nasilja pokrene brz i koordinisani postupak radi zaštite djeteta i njegovih interesa, na inicijativu Institucije potpisan je Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Protokol je stupio na snagu 1.1.2013. godine, prvi izvještaj o nasilju nad djecom, Republika Srpska bi trebala imati sredinom 2014. godine. U vrijeme pisanja ovog izvještaja, podaci o primjeni Protokola još uvijek nisu bili obrađeni u nadležnim institucijama. Međutim, već na početku njegove primjene istaknuta je potreba uvođenja programa prevencije nasilja u obrazovni sistem i potreba dodatne edukacije zaposlenih u obrazovnom sistemu o različitim oblicima nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece.

2. Vršnjačko nasilje

Svaki učenik ima pravo na zaštitu od svakog oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, odgovornost je roditelja i nastavnika, prije svih, da obezbijede odgovarajući nadzor i blagovremenu reakciju, ali odgovornost je i učenika za poštovanje prava drugih i drugačijih.

Nasilje među djecom javlja se u vrlo različitim oblicima agresivnog ponašanja, od rješavanja međusobnih konflikata nasilnim putem, vrijeđanja, ponižavanja i omalovažavanja do ozbiljnih sukoba.

Reakcije škola, u kojima su slučajevi vršnjačkog nasilja i najčešći, vrlo su različite. Jedan broj škola krajnje odgovorno pristupa rješavanju svakog pojedinačnog slučaja, ima dobru saradnju sa roditeljima, doslovno primjenjuje Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske.⁷⁶

Jedan broj škola zbog nerazumijevanja problema ili politike nezamjeranja ne vidi problem, ističući da su djeca uvijek to radila i da je to sastavni dio njihovog odrastanja. Takav odnos prema problemu vršnjačkog nasilja pokušavaju pravdati i negativnim uticajem na ugled škole svakog prijavljenog slučaja.

Najveći problem u rješavanju slučajeva vršnjačkog nasilja je njegovo ignorisanje, a i takve situacije su prisutne.

Problem nasilja među djecom nije problem samo škole, bez obzira što se najčešće dešava u školi. Roditelji u tome naravno imaju izuzetno važnu ulogu. Posebno je važna saradnja roditelja i škole, koja na žalost vrlo često izostaje. Roditelji pokušavaju naći opravdanje za svako ponašanje svoga djeteta i problem uglavnom vide u neadekvatnoj reakciji škole.

Škola osnovni problem vidi u roditeljima i u njihovoj nespremnosti na saradnju. Prebacivanje odgovornosti sa jednih na druge ne doprinosi rješavanju slučajeva vršnjačkog nasilja, naprotiv dodatno ga komplikuje i poraz je i jednih i drugih jer nisu osigurali potreban nadzor u odrastanju djeteta.

Prijave po kojima je Institucija postupala u izvještajnom periodu podnosili su uglavnom roditelji djece koja su žrtve nasilja.

Majka u svom pismu navodi: *„U trećem razredu osnovne škole učenik xx konstantno vrši nasilje nad ostalom djecom i fizički se sa njima obračunava. Svi pokušaji učiteljice da razgovara sa roditeljima nisu urodili plodom, jer isti imaju takav „gard“ da je bilo kakav vid komunikacije sa njima gotovo nemoguć. Iz svega se vidi da problem proističe iz porodice, a mi roditelji više zaista nemamo ni instrumenata ni načina da to spriječimo.“*⁷⁷

Učenici u pismu Instituciji navode: *„U našu osnovnu školu ide i učenik sa smetnjama u razvoju. Tog učenika jedan broj srednjoškolaca izlaže ismijavanju i omalovažavanju. Mi učenici tražimo da se nešto uradi kako bi se spriječilo dalje vrijeđanje našeg druga.“*⁷⁸

Teško je odrediti iz kojih porodica i sredina dolaze počinioci, ali stručnjaci upozoravaju da ta djeca imaju problem. Uzroci takvom njihovom ponašanju mogu biti vrlo različiti, ali oni imaju problem nesigurnosti u vlastite vrijednosti, oni ne tolerišu druge i drugačije, oni zavode red i disciplinuju druge i to rade na način da drugu djecu omalovažavaju, ponižavaju, maltretiraju, vrijeđaju. Problem je da se takvo ponašanje ne prepoznaje na vrijeme, a ako se i prepozna, uvijek se očekuje da to neko drugi riješi ili da se samo riješi, da će vremenom takvo ponašanje prestati. Ignorisanje problema od strane odraslih, je u stvari podsticaj za dalje takvo ponašanje djece, i oni nastavljaju takvo ponašanje, zato što odrasli to tolerišu. Osnovni problem je da su odrasli (roditelji, škola) reagovali i kad nisu reagovali, jer djeca iz njihovih reakcija (koja je izostala) na određena ponašanja određuju granice do kojih mogu ići.

⁷⁶ Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske potpisan je 19. novembra 2008. godine od strane ministra prosvjete i kulture, ministra zdravlja i socijalne zaštite i ministra unutrašnjih poslova

⁷⁷ Predmet broj: 1334-105-PŽ/13

⁷⁸ Predmet broj: 1435-115-PŽ/13

„Grupa od deset srednjoškolaca napadaju učenike na školskom igralištu ili u blizini škole. Presreću ih, otimaju im pare, telefon... Prijeteći ih upozoravaju da nikome ne smiju ništa reći. Zbog straha od nasilnika, djeca su ćutala, a roditelji su tek ovih dana saznali kroz šta su prošla njihova djeca. Škola navodi da ni jedan učenik nije obavijestio odjeljenskog starješinu ni upravu škole o problemu koji se tiče iznude novca, a škola je za ovo saznala iz Nezavisnih novina.“⁷⁹

Djeca žrtve rijetko prijavljuju nasilje koje im se dešava, kažu da se boje da će dodatno „iskomplikovati“ problem pa se jedni povlače i očekuju da će to vremenom prestati, a drugi odgovaraju na isti način. Ne prijavljuju nasilje i zato što misle, ako to prijave u kući ili školi, da neće dobiti potrebnu podršku i da neće biti ozbiljno shvaćeni. Dodatni problem je, što je, prema izjavi djece, sve prisutnije psihičko nasilje i među vršnjacima. Ovaj oblik nasilja ne ostavlja posljedice koje se vide kao kod fizičkog nasilja, teže se prepoznaje i prijavljuje.

Prema podacima MUP-a,⁸⁰ u 2013. godini evidentirano je 20 krivičnih djela sa obilježjem vršnjačkog nasilja, a broj maloljetnika nad kojima je izvršeno nasilje je 120. Na žalost i u ovoj evidenciji, od ukupnog broja maloljetnika nad kojima je izvršeno nasilje najčešće su djeca do 14 godina starosti – 59.

Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske definiše pravila i procedure postupanja u slučaju kada se desi nasilje u obrazovnom sistemu i obavezuje nadležne institucije na preduzimanje potrebnih aktivnosti u saniranju posljedica. Obaveza je direktora škole da u svim slučajevima nasilja među djecom, preduzme mjere u skladu sa Zakonom i Protokolom, radi zaštite prava i interesa djece.

Institucija je 2010. godine izvršila istraživanje o primjeni Protokola o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja u obrazovnom sistemu, a 2012. godine, Ombudsman za djecu je zajedno sa Mrežom mladih savjetnika izvršio istraživanje o prisutnosti vršnjačkog nasilja među djecom, onako kako to djeca vide.

Ono što je zajedničko za oba istraživanja je iskazana potreba da programi prevencije nasilja uopšte, pa i vršnjačkog nasilja, budu dio školskog programa, kako bi djeca od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovom uzrastu i njihovim potrebama u školi dobili potrebne informacije o različitim oblicima nasilja, njihovom prepoznavanju, posljedicama na njihov razvoj i sl. Pri tome, program prevencije nasilja u obrazovnom sistemu treba da ima i jasan zakonski okvir.

Pored programa prevencije nasilja uopšte u obrazovnom sistemu, a radi zaštite djece od bilo kojeg oblika nasilja, neophodno je, između ostalog, i jasno definisati pravila ponašanja u školi koja pod istim uslovima važe za sve, pitanje izostanaka sa nastave i pravdanje časova, ulogu psihologa i socijalnih radnika u školama, saradnju škole i roditelja koja na žalost vrlo često izostaje, ulogu savjeta roditelja i posebno savjeta učenika. Roditelji moraju biti dio obrazovnog sistema i pratiti napredovanje svog djeteta ali i probleme sa kojima se u školi susreće. Sistem mora naći adekvatno rješenje da se ta saradnja uspostavi, da ista bude stalna i stvarna i o svim pitanjima vaspitanja i obrazovanja djece.

Kako bi se ostvario potreban nadzor o svim problemima vršnjačkog nasilja u obrazovnom sistemu, neophodno je da resorno ministarstvo, na osnovu godišnjih pokazatelja svih škola u Republici Srpskoj, uradi godišnji izvještaj o vršnjačkom nasilju u obrazovnom sistemu, kojim bi se ukazalo ne samo na prisutnost pojave i postupanje nadležnih, već i

⁷⁹ Predmet broj: 1645-21-PŽS/13

⁸⁰ Prema podacima MUPa od 5.2.2014. godine broj: D/P-052-66-14

dobre prakse koje škole imaju, pozitivna iskustva iz škola koje nisu evidentirale slučajeve vršnjačkog nasilja, kako bi se na osnovu dobijenih pokazatelja mogle planirati nove mjere i aktivnosti radi jačanja onih dijelova u sistemu na koje se ukazuje kao nedovoljno efikasnim.

3. Nasilje na internetu

U okviru Mreže ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope, a uz podršku Save the Children, Ombudsman za djecu, zajedno sa institucijama ombudsmana Vojvodine i Crne Gore realizovao je zajednički projekat „Eksploatacija djece na internetu“.

Istraživanje je provedeno u periodu od kraja 2012. godine do sredine 2013. godine i imalo je za cilj prikupljanje podataka i saznanja o stavovima i iskustvima djece o rizicima korišćenja informaciono komunikacionih tehnologija, i podataka relevantnih aktera društva (roditelja, profesionalaca, nevladinog sektora i kompanija iz ove oblasti, te medija) kao i senzibilizaciju kako odgovornih institucija i organa, tako i najšire javnosti o različitim oblicima nasilja među djecom i nad djecom na internetu, te mogućim rizicima kojima mogu biti izloženi.

Za potrebe istraživanja Institucija je provela fokus grupne intervjuje sa 102 djece uzrasta 10 do 14 godina i 14 do 18 godina. Istraživanje je pokazalo da djeca koriste internet od jedan do tri sata dnevno, a vikendom i duže. Istovremeno je primijećeno da djeca koja imaju dobro organizovano slobodno vrijeme, koja se bave se sportom, pohađaju razne kurseve i škole, ili su članovi NVO, manje koriste Internet.

Društvene mreže su prema mišljenju djece nezaobilazan oblik komunikacije s prijateljima i jedan broj osnovaca ima svoje profile kojima i njihovi roditelji imaju pristup. Srednjoškolci svi imaju profile i ukoliko su im roditelji korisnici interneta imaju ih u prijateljima i kažu da „nemaju šta da kriju od njih“.

Roditelji osnovaca koji su učestvovali u fokus grupnim intervjuima, često nisu ni svjesni opasnosti koje djeca mogu imati na internetu, pa ističu da mogu kontrolisati šta njihovo dijete radi na internetu samo onda kada su kući, te da za vrijeme koje provode na poslu ne mogu sa sigurnošću reći poštuje li dijete dogovor ili ne.

Ipak, gotovo svi roditelji čija djeca koriste internet kažu da sa svojom djecom razgovaraju o tome da i na internetu važe pravila iz života: ne govoriti o sebi i svojoj porodici s nekim koga ne poznaju dovoljno, ne slati svoje fotografije, ne sastajati se s nepoznatim, ne koristiti nepristojne oblike komunikacije i sl.

Na pitanje o tome da li bi otišli na sastanak s nekim koga su upoznali na chatu, čak 57% ispitanih osnovaca bi otišlo na sastanak dok 43% ne bi. Iako su djeca upoznata sa opasnostima i zamkama interneta ipak bi, neki od njih iz radoznalosti ušli u situacije koje za njih mogu biti opasne. Djeca vjeruju da bi bili sposobni da prepoznaju skrivene namjere i opasnosti, ali njihova naivnost i radoznalost su upravo ono sa čime odrasli i računaju.

Srednjoškolci su odgovarali na pitanje da li su ikada imali susret s nekim koga su upoznali putem interneta i njih 23% susrelo se s osobama koje je najprije upoznalo na internetu. Interesantno je da svi tvrde da su imali samo pozitivna iskustva, da su prije susreta provjerili tu osobu preko zajedničkih prijatelja, te da su ih s tim osobama najčešće vezale neke zajedničke aktivnosti npr sport, folklor, rad u NVO i slično.

Na pitanje kome bi se obratili, ako bi ih neke situacije povrijedile i uznemirile, djeca su uglavnom, kao osobe od povjerenja navodili roditelje, vršnjake, pedagoge ili MUP. Međutim, roditelji vrlo često nemaju dovoljno ni informacija ni znanja kako kontrolisati

dijete na internetu, kako prepoznati da ono ima problem, kako ga zaštititi; zburnjeni su zbog sve glasnijih upozorenja koja govore o opasnostima na internetu pa pribjegavaju zabrani korišćenja kompjutera i interneta, a to je upravo jedan od razloga zbog kojeg djeca ove slučajeve ne prijavljuju roditeljima.

Istraživanje je obuhvatilo i stručnjake iz škola, centara za socijalni rad, policije, osnovnih i okružnih sudova i tužilaštava i nevladinih organizacija koji su istakli da u praksi nisu imali veća iskustva sa eksploatacijom djece putem informacionih tehnologija, niti su upoznati sa načinima na koji se rješavaju ovi problemi, te da je neophodno definisati problem i raditi na edukaciji svih.

Pri tome ni internet provajderi nemaju adekvatan odgovor na zakonsku obavezu u smislu zaštite svojih klijenata, naročito djece, od neprimjerenih i štetnih sadržaja.

Sumirani rezultati ukazuju, sa čime su saglasni svi učesnici u istraživanju, na potrebu preventivnih programa i edukacije i djece i roditelja, nastavnika i stručne službe u školama, o prednostima i rizicima interneta.

Pored toga neophodno je da u školama: programi nenasilne komunikacije koji se rade u školama obavezno uključe i edukaciju o nasilju na internetu, da časovi informatike obavezno uključe edukaciju o odgovornom korišćenju interneta, za učenike koji nemaju informatiku (niži razredi osnovne škole), da se ova tema obrađuje na časovima razredne nastave, prema unaprijed definisanom programu prilagođenom uzrastu djece, da se pitanje korišćenja interneta aktuelizira na roditeljskim sastancima na početku školske godine, te da se roditelji upute na podršku i pomoć nadležnih institucija, i jača saradnja sa roditeljima o svim pitanjima ostvarivanja prava djeteta.

Pored navedenog neophodno je uskladiti zakone u različitim sektorima sa zahtjevima Konvencije za zaštitu djece u ovoj oblasti, a radi lakšeg razumijevanja i prepoznavanja problema, terminologiju prilagoditi našem jezičkom području.(grooming, sexting..)

Obezbjediti nadzor u primjeni Protokola o postupanju u slučajevima nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, (Protokol obavezuje na postupanje nadležnih i u slučaju nasilja korišćenjem informacionih tehnologija), te preduzeti sve potrebne mjere (resorna ministarstva) radi njegove dosljedne primjene.

Definisati programe prevencije za zaštitu djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, uključujući i nasilje putem informaciono komunikacionih tehnologija, i iste uvesti u obrazovni sistem i školski program, od najranijeg uzrasta djeteta, prilagođeno njegovom uzrastu i njegovim potrebama.

Sastavni dio dječijeg odrastanja i od najranijeg uzrasta djece su i moderne tehnologije koje se na žalost koriste i za različite oblike nasilja među djecom i nad djecom.

Pored brojnih prednosti interneta, on nosi i rizike koji se odnose na izloženost djece različitim oblicima nasilja ali i ugrožavanju prava djeteta na njegovu privatnost, kao što je vrijeđanje, uznemiravanje, slanje prijetećih i uvredljivih poruka, lažno predstavljanje, podsticanje na mržnju i nasilje, iznošenje ličnih podataka, otkrivanje porodičnih prilika, pristupanje raznim grupama koje imaju različite ciljeve, a koji mogu biti štetni po dijete.

Nasilje odraslih nad djecom putem interneta najčešće se odnosi na dječiju pornografiju. Lažno se predstavljajući na internetu, lako zadobijaju povjerenje djece i postaju njihovi „prijatelji“. Onda kad su postali prijatelji svi njihovi razgovori i dogovori su „samo njihova tajna“.

Stručnjaci upozoravaju da ne postoji ni jedan efikasan način zaštite djeteta od mogućih rizika kojima mogu biti izloženi. Jedina sigurna zaštita za djecu je učenje djece o prednostima i rizicima ove komunikacije. Samo djeca koja to znaju i djeca koja imaju

dovoljno informacija o tome mogu prepoznati situacije koje ih povređuju i ugrožavaju. Zato roditelji od najranijeg uzrasta paralelno sa učenjem djece kako da rukuju mobilnim telefonima, računarima, internetom, treba da rade i na razvijanju svijesti djece da na internetu mogu biti izloženi neprijatnim situacijama, ali da ih s punim povjerenjem mogu prenijeti roditeljima kako bi ih zaštitili.

Pored različitih oblika nasilja kome djeca na internetu mogu biti izložena, sve veći problem je i razvijanje zavisnosti od ovog oblika komunikacije kod djece što ugrožava i njihovo zdravlje. U periodu dok još uvijek rastu i razvijaju se, njihovo nekontrolisano sjedenje ispred računara i po nekoliko sati dnevno, ugrožava njihovu kičmu i njihov vid, stvara loše prehrambene navike i dodatno ugrožava kvalitet socijalnih kontakata djece. Djeca se sve manje druže, razgovaraju i igraju na način da to čine u direktnom kontaktu, njihova druženja i igre odvijaju se u virtuelanom svijetu jer u slobodno vrijeme, na žalost, sve više sjede ispred računara. I ne samo slobodno vrijeme, uzimaju od sna, od učenja, od odmora za svoje aktivnosti u ovoj komunikaciji. „Ja sam na internetu dostupna svo vrijeme, ja se smatram žrtvom tog interneta, jer ja ne mogu da pobjegnem od njega.“⁸¹

Institucija je tokom proteklog perioda promovisala internet stranicu www.djecanainternetu.org s namjerom da ukaže na sve veću prisutnost i sve veći uticaj ovih tehnologija u odrastanju djeteta, te obavezu odraslih u zaštiti djece u tom svijetu komunikacije.

Institucija je štampala i prigodan vodič „Djeca na internetu“, za djecu, roditelje i nastavni kadar. Internet stranica i vodič urađeni su u namjeri preventivnog i edukativnog djelovanja sa pozivom svima da u slučaju bile kakve sumnje o tome kontaktiraju nadležne institucije.

---

⁸¹ Učesnik fokus grupne diskusije, 16 godina

V PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU

Prema stavu Svjetske zdravstvene organizacije zdravlje nije samo odsustvo bolesti i onesposobljenosti nego stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ostvarivanje najvišeg mogućeg nivoa zdravlja obaveza je društva.

Pravo djeteta na zaštitu zdravlja, na međunarodnom planu regulisano je brojnim međunarodnim dokumentima. Konvencija o pravima djeteta, ostvarivanje prava djeteta na zdravstvenu zaštitu postavlja vrlo široko:

- Strane ugovornice će obezbijediti, u najvećoj mogućoj mjeri, opstanak i razvoj djeteta (član 6. Konvencije),
- Strane ugovornice priznaju pravo djeteta na uživanje najvišeg ostvarivog zdravstvenog standarda i na kapacitete za liječenje i zdravstvenu rehabilitaciju. Države će nastojati da obezbijede da nijedno dijete ne bude lišeno prava pristupa takvim uslugama zdravstvene zaštite.(član 24. Konvencije).

UN Komitet za prava djeteta⁸² konstatuje da strane ugovornice nisu poklonile dovoljno pažnje posebnim potrebama adolescenata kao imaocima prava i unapređivanju njihovog zdravlja i razvoja, ističući da „zdravlje i razvoj” na koji obavezuju navedeni članovi Konvencije, zahtijeva mnogo više i nikako nije ograničeno na odredbe člana 6. i 24.

Pored navedenog, Komitet podstiče države ugovornice i na donošenje programa za prava djeteta u ranom djetinjstvu.⁸³ Da bi koristila svoja prava, djeca u ranom djetinjstvu imaju posebne potrebe za emocionalnom njegom, pažljivim usmjeravanjem, vremenom i prostorom za igru u društvu, istraživanje i učenje. Ove potrebe se najbolje mogu planirati u okviru zakona, politika i programa za rano djetinjstvo, uključujući i plan sprovođenja i nezavisnog praćenja, radi procjene uticaja zakona i politika na djecu.⁸⁴

Pravo na zdravlje i zdravstvenu zaštitu kao osnovno ljudsko pravo garantovano je Ustavom Republike Srpske⁸⁵, a njegovo ostvarivanje uređeno je brojnim zakonima i ne samo u zdravstvenom sektoru.

Jedan od osnovnih zahtjeva Konvencije je obaveza države da obezbijedi da ni jedno dijete ne bude lišeno prava pristupa uslugama zdravstvene zaštite. Prema važećim zakonima⁸⁶ pravo na pristup zdravstvenoj zaštiti u Republici Srpskoj osiguran je djeci do 15 godina života i djeci koja se nalaze na redovnom školovanju do 26. godine, što znači da su ove kategorije obavezno osigurana lica bez obzira na status osiguranja njihovih roditelja, da li rade i da li su uplaćeni doprinosi.

Po tom osnovu, pristup uslugama zdravstvene zaštite, problem sa ovjerom zdravstvene knjižice i sl, Institucija nije primila prijave kojima se ukazuje na povrede prava djeteta.

Prijavama Instituciji ukazuje se najčešće na teška oboljenja djece zbog čega su neophodna duga liječenja i operacije i izvan Republike Srpske, ukazuje se na rijetke bolesti djece koje ne prati odgovarajuća podrška, ukazuje se i na problem statusa ovih

⁸² UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 4. Zdravlje adolescenata

⁸³ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 7. Sprovođenje prava djeteta u ranom djetinjstvu

⁸⁴ Politika unapređenja ranog rasta i razvoja djece u Republici Srpskoj, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 37/11

Politika unapređivanja ishrane djece do pet godina života u Republici Srpskoj, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 14/12

⁸⁵ Ustav Republike Srpske, član 37.

⁸⁶ Zakon o zdravstvenom osiguranju, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 1/09, 106/09, član 16.

roditelja, koji su godinama na bolovanju zbog teškog stanja njihove djece, ukazuje se na problem odrastanja druge djece u porodici, koji rastu pored njih, ili su i sami preuzeli brigu i odgovornost za svoju braću ili sestre.

„Otac sam trinaestomjesečne djevojčice koja je kao hitan slučaj prebačena avionom za Italiju na niz teških i kompleksnih operacija, ona svaki dan živi pozajmljeno vrijeme.“⁸⁷

„Na osnovu Izvještaja ljekara specijaliste - dokument u prilogu, utvrđeno je da mld. xx boluje od rijetke bolesti poremećaja metabolizma što je jedini slučaj u Republici Srpskoj, čije liječenje zahtijeva konzumaciju lijekova xxx kao i dijetetskih preparata bez kojih je ugroženo njegovo zdravlje pa i njegov život. Navedeni lijek i preparate nemoguće je nabaviti u Republici Srpskoj, a nabavljanje lijekova iz inostranstva je vrlo skupo.“⁸⁸

„Maloljetna xx od samog rođenja je zdravstveno osigurana preko oca xx - inostrano osiguranje, koji je djevojčicu odjavio sa zdravstvenog osiguranja, bez znanja staratelja djeteta i nadležnih službi.“⁸⁹

Pored primljenih prijava, udruženja roditelja djece sa teškim i rijetkim bolestima obraćala su se Instituciji sa pitanjem da li su i koja sistemska rješenja moguća, kako bi se pomoglo porodicama koje, zbog prirode bolesti djeteta, moraju dežurati pored djeteta 24 sata.

U vezi sa ostvarivanjem prava djece na zaštitu zdravlja, Institucija je i u izvještajnom periodu ukazivala na nedostatak sistemskih preventivnih mjera i programa zdravstvene zaštite djece - zaštita od upotrebe alkohola, duvana, droga, reproduktivno zdravlje. Izostankom odgovarajućih preventivnih programa, prilagođenih potrebama djece od njihovog najranijeg uzrasta, sistem se bavi posljedicama i liječenjem djece u pojedinačnim slučajevima. Koncept zdravlja i razvoja djece zahtijeva da se zdravlje djece unapređuje i čuva ne samo u zdravstvenom sektoru, već i u porodici, školi, sportskim klubovima...

Komitet preporučuje da država⁹⁰ potpisnica sistemski prikupi informacije o potrošnji alkohola, duvana i drugih supstanci kod adolescenata te da preduzme mjere neophodne za efektivno sprovođenje zabrane prodaje takvih proizvoda djeci.

1. Zaštita djece od upotrebe droga

Programom za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u Republici Srpskoj za period 2008-2012. godina, koje je donijelo Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite u skladu sa Strategijom nadzora nad opojnim drogama i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga u Republici Srpskoj,⁹¹ predviđen je cijeli niz mjera i aktivnosti, u različitim sektorima, prije svega preventivnih, radi unapređenja borbe protiv zloupotreba opojnih droga. Radi ostvarivanja definisane politike, planova i programa djelovanja imenovana je Komisija od 13 članova koja putem zdravstvenog, socijalnog, vaspitno-obrazovnog i represivnog sistema, te organizacija civilnog društva i medija provodi različite programe koji su usmjereni na sprečavanje zloupotrebe droga među djecom i mladima, smanjenju zdravstvenih i socijalnih rizika vezanih za zloupotrebu droga, te programe zaštite djece, omladine, porodice i cjelokupnog društva. Ministarstvo unutrašnjih poslova ima koordinirajuću ulogu u radu Komisije. U provođenju programa za suzbijanje zloupotrebe

⁸⁷ Predmet broj: 1024-82-PŽ/13

⁸⁸ Predmet broj: 406-32-PŽ/13

⁸⁹ Predmet broj: 560-48-PŽ/13

⁹⁰ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 59.

⁹¹ Strategija nadzora nad opojnim drogama i suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u Republici Srpskoj za period od 2008. do 2012.godine

opojnih droga posebna pažnja je posvećena prevenciji - edukaciji koja je usmjerena na tačno određenu populaciju, učenike, studente i roditelje, ali i podizanje nivoa stručnog znanja profesionalaca, policije, zdravstvenog osoblja, sudija, tužilaca, nevladinih organizacija.

Kao dio strateških opredjeljenja u borbi protiv droga izvršene su i promjene u nastavnom predmetu biologija za 6. i 7. razred koje se odnose na prevenciju zloupotrebe opojnih droga, čime je zaštita djece od zloupotrebe opojnih droga postala dio redovnog obrazovnog sistema za ovaj uzrast djece.

U sklopu brojnih aktivnosti u realizaciji programa, izrađen je i uspostavljen program za prikupljanje i obradu podataka o korisnicima opojnih droga, nabavljena potrebna oprema i zadužene osobe za njihovu realizaciju.

Realizacija programskih aktivnosti definisanih strateškim dokumentima svoju potvrdu je dobila i kroz istraživanje ESPAD⁹² koje je u Republici Srpskoj urađeno 2008. i 2011. godine.

Normativni okvir i uspostavljena praksa postupanja u zaštiti djece od zloupotreba droga - praćenje pojave, systemska rješenja u različitim sektorima, međuinstitucionalna i međusektorska saradnja, vođenje evidencije, je samo jedan segment zaštite koji bi morao biti prepoznat i u zaštiti djece od upotrebe alkohola, duvana, u zaštiti djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, promociji zdravih stilova života.

2. Zaštita djece od upotrebe duvana

Zakonom o zabrani prodaje duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina⁹³, u cilju provođenja preventivnih mjera i unapređenja zdravlja lica mlađih od 18 godina od štetnog djelovanja duvanskih proizvoda, utvrđene su, između ostalog, obaveze obrazovnih ustanova prema ovom zakonu.

Prema članu 12. Zakona, sve obrazovne ustanove, osnovne i srednje škole, sportske organizacije itd. su obavezne na vidno mjesto postaviti postere i druge sadržaje kojima se ukazuje da je upotreba duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina zabranjena, te obilježja o štetnosti duvana za zdravlje. Nadležne institucije su, dalje, obavezne u svoje programe za osnovno i srednje obrazovanje uključiti temu - rizici upotrebe duvana za zdravlje, o kojoj treba da se predaje i razgovara najmanje jednom mjesečno u toku redovne nastave.

Zakonom nije utvrđeno ko donosi program niti obavezu da su programi prilagođeni uzrastu djeteta, sve je prepušteno školama, tako da je izostala i ocjena uticaja takvog zakonskog rješenja u zaštiti djece u ovoj oblasti. Zaštita djece od upotrebe duvana nije pitanje škole pojedinačno i njenih programa, već pitanje sistema i njegovog odnosa prema ovom problemu. Program mora biti jedinstveno definisan za sve subjekte zaštite, što uključuje i obrazovne ustanove i njihovu obavezu u realizaciji programa. Program mora biti prilagođen uzrastu djeteta, a za njegovu realizaciju neophodno je obezbjediti potreban nadzor. Za navedeno neophodno je izmjenama Zakona definisati da program edukacije donosi ministar prosvjete i kulture u saradnji sa Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite.

---

⁹² ESPAD-Evropski istraživački projekat upotrebe duvana, alkohola i droga među djecom srednjoškolskog uzrasta, realizovalo je Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite i Institut za javno zdravstvo. Projekat se provodi u 36 zemalja Evrope u saradnji sa Evropskim centrom za praćenje droga i zavisnosti od droga.

⁹³ Zakon o zabrani prodaje duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 46/04, 74/04, 96/05, 92/09

Problem u zaštiti djece od upotrebe duvanskih proizvoda, između ostalog je i u njegovoj lakoj dostupnosti, u neadekvatnom nadzoru u primjeni propisa u ovoj oblasti i izostanak reakcije prema onima koji djecu izlažu rizicima duvanskih proizvoda.

Zaštita djece od upotrebe duvana pored mjera i aktivnosti usmjerenih na edukaciju djece o štetnim posljedicama duvanskog dima i adekvatnih sankcija prema onima koji djeci to dozvoljavaju, odnosno u tome ih ne sprečavaju, mora biti usmjerena i na dosljednu primjenu Zakona o zabrani pušenja duvanskih proizvoda na javnim mjestima.⁹⁴

Dosljedna primjena Zakona, na žalost, nije obezbijedena ni u javnim ustanovama u kojima borave djeca, a pri tome nadležni kontrolni organi, nadzoru u ovoj oblasti nisu posvetili dužnu pažnju. Kontrola u ovim ustanovama morala bi biti stalna i kontinuirana i prije svega u funkciji prevencije.

Institucija je primila žalbe i od djece i od roditelja kojima se ukazuje na nepoštovanje odredbi Zakona o zabrani pušenja u javnim ustanovama. Na žalost, u primjeni zakona, i jednog i drugog, izostao je adekvatan nadzor nadležnih inspeksijskih službi.

3. Zaštita djece od upotrebe alkohola

Zaštita djece od upotrebe alkohola zahtijeva angažovanje brojnih subjekata zaštite, čije aktivnosti moraju biti planirane i koordinisane i istovremeno se moraju odvijati u dva pravca.

Osnovna je prevencija, a to znači da učenje djece o svim štetnim posljedicama uzimanja alkohola mora započeti u njihovom najranijem uzrastu i mora biti dio obrazovnog sistema, pri čemu se mora jačati saradnja roditelja i obrazovnih ustanova.

Drugi pravac zahtijeva adekvatne sankcije za sve one koji nisu, u okviru svojih nadležnosti i ovlašćenja, preduzeli potrebne mjere i radnje da zaštite djecu, odnosno, koji protivno interesu djeteta i postojećim zakonskim rješenjima djeci dozvoljavaju, ili im omogućavaju, ili ih ne sprečavaju u upotrebi alkohola.

Bez obzira na izmjene i dopune zakona,⁹⁵ problemi u zaštiti djece od upotrebe alkohola još uvijek su prisutni po više osnova:

- laka dostupnost alkohola,
- neadekvatan nadzor nadležnih inspekcija u primjeni zakona,
- nedostatak programa prevencije o štetnosti alkohola,
- izostanak reakcije prema onima koji djecu izlažu štetnosti alkohola.

---

⁹⁴ Zakon o zabrani pušenja duvanskih proizvoda na javnim mjestima, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 46/04, 74/04 i 92/09, u članu 2. pod javnim mjestima podrazumijeva ustanove gdje se pružaju usluge za javnost i mjesta gdje se okuplja više ljudi, uključujući:

a) vaspitno-obrazovne ustanove, kao što su: jaslice, vrtići, osnovne i srednje škole, fakulteti i univerziteti i druge obrazovne ustanove te

b) ustanove za smještaj i boravak učenika i studenata kao što su: studentski domovi, hosteli za mlade i druge ustanove gdje se primaju ili smještaju maloljetna lica.

⁹⁵ Zakon o izmjenama i dopunama zakona o trgovini, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 52/11, član 15. a propisuje zabranu trgovcima da prodaju alkoholna pića osobama mlađim od 18 godina i obavezu isticanja zabrane prodaje alkoholnih pića osobama mlađim od 18 godina.

Zakon o izmjenama i dopunama zakona o ugostiteljstvu, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 57/12, u članu 27. i 32, izriče zabranu prodaje, upotrebe i posluživanja alkoholnih pića licima mlađim od 18 godina i obavezuje ugostitelja da vidno istakne zabranu prodaje, upotrebe i posluživanja alkoholnih pića djeci.

Najčešća reakcija za situacije u kojima se djeca nađu, je prebacivanje odgovornosti sa jedne na drugu instituciju, a posljedice takve reakcije snose ne samo djeca danas, već i dugoročno i društvo u cjelini.

Iskustva centara za mentalno zdravlje potvrđuju da sve više djece traži pomoć zbog zloupotrebe alkohola. Pri tome je evidentno da se pomijera dobna granica djece koja imaju iskustva sa alkoholom.

I u službi hitne pomoći potvrđuju da posebno u dane praznika, ali i vikendom primaju djecu u stanju alkoholisanosti.

U jednom broju srednjih škola potvrđuju da su imali situacije da učenik dođe u školu u alkoholisanom stanju, da o tome odmah obavijeste roditelje učenika, međutim, vrlo često, roditelj ne reaguje na takve pozive.

Sve navedeno samo potvrđuje da ozbiljan problem prisutnosti alkohola kod djece još uvijek nije ozbiljno shvaćen, čemu u prilog ide i činjenica da nema ni definisanog programa zaštite, kako je to urađeno programom za suzbijanje zloupotreba opojnih droga.

Posebno zabrinjava stav nadležne inspekcije da nema načina za adekvatno postupanje. Niko ne očekuje da inspekcija svaki dan bude u svakom trgovačkom i ugostiteljskom objektu, ali očekuje da preuzme odgovornost za obavljanje posla u skladu sa svojim ovlaštenjima.

4. Djeca i igre na sreću

Postojeća zakonska ograničenja⁹⁶ (zabrana učestvovanja djece u igrama na sreću, zabrana prisustva djeci u prostorijama u kojima se ove aktivnosti odvijaju, obaveza priređivača da takvu zabranu istakne na vidnom mjestu u svim poslovnim jedinicama) samo su jedna u nizu mjera koje odrasli moraju preduzeti u cilju zaštite djece od ovog oblika zavisnosti.

Sam zakon, neće riješiti problem ako nadležni inspeksijski organi redovnom kontrolom, koja prije svega treba da bude u funkciji prevencije, i izricanjem mjera koje zakon utvrđuje ne preuzme i svoj dio odgovornosti za dosljednu primjenu zakona.

Igre na sreću nisu namijenjene djeci i svako njihovo učešće u nekom od oblika ovog vida „zabave“ protivno je njihovom najboljem interesu i na dijete ima štetne posljedice. Na žalost, i u ovoj oblasti prisutan problem je: neadekvatan nadzor nadležnih inspeksijskih službi u primjeni propisa, izostanak reakcije prema onima koji djeci dozvoljavaju i omogućavaju igre na sreću, ali i izostanak preventivnih programa o štetnom uticaju koji igre na sreću imaju na djecu u njihovom odrastanju (provode vrijeme u prostorima koji nisu njima namijenjeni, troše novac i od užine za igre, pozajmljuju za te svrhe, stvaraju zavisnost).

5. Zaštita djece sa problemima u ponašanju

Poremećaji u ponašanju djece obuhvataju čitav niz različitih odstupanja u svim područjima dječijeg funkcionisanja, a radi se o ponašanjima koja odstupaju od društveno prihvatljivog, uobičajenog i očekivanog s obzirom na uzrast djeteta i mogu se odnositi i na odnose u porodici, komunikaciju sa vršnjacima i odraslima, neopravdano izostajanje sa nastave, loš uspjeh, bježanje od kuće... Razvoju poremećaja u ponašanju kod djece doprinose brojni faktori, a u određenim slučajevima i više njih istovremeno. Ono što

---

⁹⁶ Zakon o igrama na sreću, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 111/12, član 11.

karakteriše razvoj ovakvog ponašanja kod djece je, prema ocjeni stručnjaka, da se ono u većini slučajeva razvija postupno, od onih manje teških, do krajnje ozbiljnih. Neblagovremeno prepoznavanje problema i izostanak reakcije kod takvog ponašanja, vodi do većih i težih problema i poremećaja. Zbog neprimjerenog ponašanja ova djeca su odbačena u svojoj sredini, osuđuju ih i etiketiraju, nazivaju ih problematičnim, neodgojenim i očekuju, uglavnom, njihovo strogo kažnjavanje. Takva reakcija rezultat je problema u ponašanja koji oni ispoljavaju, a pri tom se zaboravlja na probleme koje imaju u odrastanju, zbog čega, uglavnom izostaje odgovarajuća stručna pomoć u prepoznavanju uzroka takvog ponašanja kod djece i njihovom otklanjanju, kako bi djecu sačuvali od težih oblika neprihvatljivog ponašanja.

Svaka promjena u ponašanju kod djece, bez obzira da li ih djeca ispoljavaju samo u porodici, ili samo u školi ili u komunikaciji sa vršnjacima, sa odraslima, u vršenju krivičnih djela, ima svoje uzroke. Veliki broj razvoda brakova koji traže intervenciju nadležnih organa potvrđuju da je i njima, odnosno djeci koja prolaze sve te situacije, potrebna pomoć i podrška stručnjaka. I ne samo razvoda braka. Prisutnost alkohola kod djece, duvana, napuštanje škole, bježanje od kuće, problemi u komunikaciji sa vršnjacima i odraslima... samo su neke od situacija za koje porodica treba stručnu pomoć i podršku, jer na mnoga pitanja u svom odnosu sa djecom nema odgovor. Broj dječijih psihologa i psihijatarata danas ne zadovoljava potrebe na terenu. Ako se pri tom ima u vidu da ih u manjim opštinama i nema, onda se od roditelja očekuje dodatno angažovanje kako bi obezbijedili odgovarajuću stručnu pomoć za svoju djecu.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite⁹⁷ u 2011. godini, centri za socijalni rad evidentirali su 1333 djece sa asocijalnim ponašanjem, međutim, iz istih podataka, ali i iz postupanja drugih nadležnih organa ne vidi se da li su ova djeca i u kojem dijelu podrške sistema. Podaci o prisutnosti različitih oblika poremećaja u ponašanju djece morali bi biti osnova za planirane preventivne programe i aktivnosti subjekata zaštite u različitim resorima.

6. Zaštita reproduktivnog zdravlja djece

Situacije u kojima se djeca nađu, govore o našem odnosu prema njima i neprepoznavanju uzroka koji su ih doveli u te situacije i, posebno, neprepoznavanju posljedica koje su i teške i dugotrajne, ne samo za to dijete i njegovu porodicu već i za društvo u cjelini.

Rađajući djecu dok su i sami još djeca, oni se u startu suočavaju sa onim životnim situacijama za koje nisu pripremljeni, a vrlo često djeca iz tih brakova odrastaju u uslovima koji ne osiguravaju pravilan rast i razvoj.

Ćutanje porodice i škole o temama koje djecu interesuju i koje su sastavni dio njihovog odrastanja dovodi do toga da djeca o pitanjima i problemima o odnosima u vezama, informacije najčešće dobijaju od njihovih vršnjaka, putem raznih časopisa ili interneta. Neinformisanost ili pogrešna informisanost, nedostatak podrške u porodici i školi, djecu dovodi u situacije koje ostavljaju dugotrajne posljedice po njihovo zdravlje.

Neobaviještenost djece i mladih, neznanje, nedostatak stručne pomoći i podrške, osnovni je problem na koji ukazuju i zdravstveni radnici i roditelji i sve češće i sama djeca koja, obraćajući se Instituciji, ukazuju na potrebu da o ovim pitanjima znanja stiču u školi, te

---

⁹⁷ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten broj 11

da zaštita reproduktivnog zdravlja mladih mora biti prepoznata kao potreba društva i na odgovarajući način sistemski riješena.⁹⁸

Imajući u vidu uzroke i, posebno, posljedice rizičnog seksualnog ponašanja mladih, neophodno je da obrazovni sistem prepozna potrebu i utvrdi program učenja mladih o seksualnosti i reprodukciji kojim će se, između ostalog, djeca i mladi podsticati na razmišljanje o svome zdravlju, posebno reproduktivnom, o odnosima između polova, rizičnom ponašanju, polno prenosivim bolestima, prekidima trudnoće...i koji će prije svega biti u funkciji prevencije.

Imajući u vidu da je znanje najbolja zaštita djece od svih rizika kojima su izloženi, Institucija je resornom ministarstvu uputila preporuku sa ciljem da se utvrdi program edukacije djece u obrazovnom sistemu o njihovom reproduktivnom zdravlju.

Ostvarivanje ciljeva obrazovanja kako su definisani zakonom, zahtijeva između ostalog da nastavni plan i program uključi i teme koje se odnose na promociju zdravlja, zdravih stilova života i usvajanja zdravih životnih navika kod djece.⁹⁹ Tako bi djeca, u obrazovnom sistemu, od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovom uzrastu i potrebama, u školi dobili potrebne informacije i znanja o štetnosti alkohola, droga, duvana, o zdravoj ishrani, o važnosti fizičke aktivnosti.

---

⁹⁸ U istraživanju Institucije u kojem je učestvovalo 523 srednjoškolca, na pitanje- Da li bi želio da u školi učiš o reproduktivnom zdravlju, 82% učenika je potvrdno odgovorilo

⁹⁹ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 52: Pravo na brigu o fizičkom i mentalnom zdravlju i bezbjednosti učenika u školi ima prvenstvo nad drugim pravima.

VI DJECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

U izvještajnom periodu Institucija je postupala po 38 prijava (u 2012.godini - 23 prijave) kojima se, po različitim osnovama, ukazuje na povrede prava djece sa smetnjama u razvoju.

Zahtjev Konvencije u zaštiti prava djeteta sa smetnjama u razvoju, poziv je prije svega za njegovo ravnopravno učešće u društvu, u kojem treba da uživa pun i dostojan život, u uslovima u kojima se obezbjeđuje njegovo dostojanstvo, postiže samostalnost i olakšava aktivno učešće u zajednici.¹⁰⁰

Djeca sa smetnjama u razvoju imaju pravo na ravnopravno učešće u društvu i na sva prava kao i njihovi vršnjaci. Njihove potrebe nisu posebne, iste su kao i potrebe njihovih vršnjaka, ali da bi ih ostvarili društvo mora otkloniti prepreke koje ih u tome sprečavaju. Uklanjanje prepreka tiče se brojnih subjekata zaštite. Pri tome je posebno važna stalna komunikacija i koordinacija različitih službi, da bi se u datim uslovima osiguralo maksimalno moguće za svako dijete.

Prisutan problem je i izostanak adekvatnih mjera u najranijem uzrastu djeteta, jer po ocjeni stručnjaka rana dijagnostika i adekvatna intervencija od posebne je važnosti u prevazilaženju ili umanjenju smetnje koju dijete ima i preduslov su za ostvarivanje njihovih punih potencijala. Sve to zahtijeva multidisciplinarni pristup, kako u prepoznavanju smetnji koju dijete ima tako i u odgovarajućoj intervenciji.

Na žalost, za razliku od brojnih drugih oblasti, gotovo sve opštine u Republici Srpskoj evidentirale su djecu sa različitim smetnjama u razvoju. Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite¹⁰¹ u Republici Srpskoj evidentirano je ukupno 3007 maloljetnika koji imaju rješenje o razvrstavanju i to 1723 dječaka i 1284 djevojčice.

Prema istim podacima najveći broj djece kod kojih je izvršeno razvrstavanje su djeca sa psihičkim (798) i višestrukim smetnjama (787), zatim djeca sa tjelesnim oštećenjem (355), oštećenjem sluha (142), sa smetnjama u glasu, govoru i jeziku (113).

Bez obzira na vrstu smetnje koju imaju i bez obzira koliko njihovih vršnjaka ima isti problem, oni su samo djeca koja imaju potrebe kao i njihovi vršnjaci.

Roditelji ove djece nose veliki teret i odgovornost za brojne situacije sa kojima se svakodnevno susreću. Najčešći problem na koji ukazuju je problem nedovoljnog broja stručnjaka za rad sa djecom, te nemogućnost zbrinjavanja djece na određeno vrijeme u toku dana. Vrijeme je najveći neprijatelj za ovu djecu, jer ukoliko nisu u mogućnosti biti u tretmanu logopeda ili defektologa, npr. u mjeri u kojoj je s obzirom na smetnju koju imaju prema nalazu ljekara potrebno, njihove šanse za uključivanje i postizanje maksimalno mogućih potencijala su sve manje. Ali roditelji svako sistemsko rješenje vide kao veliki doprinos i za njihovu djecu i cijelu porodicu.

Zbog toga su i angažovanje Predsjednika Republike, u organizovanju donatorske večeri namjenjene djeci sa smetnjama u razvoju, te odziv brojnih institucija i pojedinaca za podršku njima, shvatili prije svega kao dodatnu brigu i potrebu, a tek onda i finansijsku pomoć koja će sigurno doprinijeti unapređenju njihovog položaja.

¹⁰⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 23.

¹⁰¹ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten za 2012. godinu

UN Komitet za prava djeteta¹⁰² u Preporukama iz 2012. godine izražava svoju zabrinutost između ostalog i za:

- a) inkluzivno obrazovanje koje je i dalje vrlo ograničeno, jer većina djece ostaje kod kuće ili se šalju u posebne ustanove/škole,
- b) nedovoljnu i neadekvatnu zaštitu i podršku pružaoca usluga, posebno centara za socijalni rad i zdravstvenih centara koji nisu adekvatno opremljeni i pripremljeni da pružaju usluge i podršku neophodnu za zadovoljenje potreba ove kategorije djece,
- c) nedovoljnu primjenu zakonskih odredbi o izgradnji, što dovodi do postojanja arhitektonskih i fizičkih barijera na javnim mjestima, uključujući i škole.

1. Pravo na dnevno zbrinjavanje

Roditelji djece sa smetnjama u razvoju prijavama Instituciji najčešće ukazuju na nemogućnost odgovarajućeg dnevnog zbrinjavanja djece.

Prema članu 17. Zakona o socijalnoj zaštiti korisnici socijalne zaštite su između ostalih i djeca sa smetnjama u razvoju, a pored ostalih prava zakonom je utvrđeno i pravo na dnevno zbrinjavanje. Novo pravo djece u socijalnoj zaštiti novi je kvalitet u zaštiti interesa djece, posebno osjetljivih kategorija. Pravo na dnevno zbrinjavanje obuhvata različite vrste organizovanih dnevnih usluga i boravaka izvan vlastite porodice kroz koje se obezbjeđuje ishrana, njega, čuvanje, briga o zdravlju, vaspitanju i obrazovanju, psihosocijalna rehabilitacija, radna okupacija i druge usluge, a može se obavljati i u zasebnim centrima ili dnevnim boravcima.

Dnevni centri obezbjeđuju aktivnosti usmjerene na razvoj praktičnih vještina za svakodnevni život, koje u najvećoj mogućoj mjeri omogućavaju samostalnost, razvoj i održavanje socijalnih, kognitivnih i fizičkih funkcija. Zbrinjavanje u dnevnom centru, kroz odgovarajuće usluge zdravstvene njege, fizikalne terapije, individualnog tretmana zavisno od smetnji u razvoju, te savjetodavnog rada sa roditeljima u funkciji je i prevencije institucionalnog zbrinjavanja djece.

Dnevni centri, kao vid podrške ovim porodicama, uspostavljeni su u jednom broju lokalnih zajednica. U jednom broju opština, realizacija najavljenih projekata je odložena zbog nedostatka finansijskih sredstava.

2. Asistenti u školama

Jednim brojem prijava ukazuje se na nemogućnost angažovanja asistenta u nastavi. O nedovoljnom broju stručnjaka i nedostatku asistenata u nastavi govore i nastavnici. Nastavnici ističu da nemaju dovoljno znanja da prepoznaju individualne potrebe djeteta, da prepoznaju koji dio gradiva i kako prilagoditi djetetu za određeni stepen ometenosti, navodeći da bez obzira na napore koje ulažu ne znaju da li je to zaista u interesu svakog djeteta pojedinačno. Asistenti u nastavi moraju biti stručno osposobljeni kadrovi koji mogu i znaju pružiti podršku djetetu u različitim situacijama. U iznalaženju najboljeg rješenja za ovaj vid podrške djeci neophodno je angažovanje stručnjaka različitih profila ali i više resora koji brinu o zaštiti prava i interesa djece.

Uvođenje asistenta u nastavi ima za cilj da olakša integraciju učenika, da pruži potrebnu pomoć djetetu sa smetnjama u razvoju, ali i nastavniku i čitavom razredu, kako bi njegovo obrazovanje u redovnom razredu bilo što manje stresno prije svega za tog učenika, ali i za druge učenike, nastavnike i roditelje. Uvođenje asistenta u nastavi

---

¹⁰² UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 52.

doprinosi kvalitetnijem inkluzivnom obrazovanju i ostvarivanju prava djece uključene u taj proces.

Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju ne utvrđuje ni pravo djeteta na asistenta u nastavi, ni obavezu škole na angažovanje lica za asistenta u nastavi.

Ni jedan normativni akt ne utvrđuje šta su ovlaštenja asistenta, je li on personalni ili pedagoški asistent ili pomoćnik u nastavi, šta su njegove obaveze i odgovornosti, je li on u radnom odnosu i po kojem osnovu i pod kojim uslovima.

S obzirom da pitanje angažovanja asistenata u nastavi za djecu sa smetnjama u razvoju nije normativno uređeno, iako je ono za određenu kategoriju djece po pojedinačno podnesenim zahtjevima bilo obezbijeđeno, neophodno je da se pitanje angažovanja asistenata u nastavi normativno uredi, tako da se definiše, koja djeca i pod kojim uslovima mogu ostvariti pomoć i podršku asistenta u obrazovnom sistemu, te koja lica i pod kojim uslovima i sa kakvim ovlaštenjima mogu pružati tu pomoć i podršku, ko vrši nadzor nad njihovim radom, te moguće načine finansiranja.

3. Organizacija i finansiranje specijalnih škola

Jedan broj žalbi primljenih u Instituciji ukazuje na povredu prava djece sa smetnjama u razvoju u ostvarivanju njihovog prava na obrazovanje u specijalnim školama.

Obrazovanje djece u specijalnim školama, kako im i sam naziv kaže - specijalne, zahtijeva i dodatni normativni okvir kojim će se jasno definisati način funkcionisanja i organizovanja ovih ustanova. Uslovi i način organizovanja ovih ustanova odgovor je na pitanje koja kategorija djece i sa kojim smetnjama u razvoju imaju mogućnost ostvariti pravo na obrazovanje u ovoj ustanovi, odnosno, za koju kategoriju djece ustanova ima odgovarajuće uslove za njihovo obrazovanje jer to, između ostalog, zahtijeva i odgovarajući program obrazovanja za rad sa djecom sa različitim smetnjama i adekvatan, profesionalni kadar za njegovu realizaciju.

U skladu sa članom 88. Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, neophodno je donijeti pravilnik o načinu organizacije i finansiranju specijalnih škola.

4. Uslovi za smještaj učenika

Žalbama primljenim u Instituciju ukazuje se i na povredu prava djece sa smetnjama u razvoju vezano za ostvarivanje prava na smještaj u ustanovu.

Smještaj djece u ustanovu uvijek je posebno osjetljivo pitanje, prvo za djecu, ali i za njihove roditelje, kao i za ustanovu u koju se primaju.

Procedura smještaja, ishrana djece, stalni i dnevni boravak, način ostvarivanja vaspitno-obrazovnog rada zahtijevaju jasno definisana pravila i procedure, kako bi roditelji u svakoj situaciji znali, da li njihovo dijete, pod kojim uslovima i koju uslugu u ustanovi mogu dobiti. To pitanje važno je i za zaposlene u ustanovi, jer prijemom djece u ustanovu oni preuzimaju i obavezu i odgovornost da osiguraju najbolji interes za svako dijete.

Posebno je važno da pitanje nadzora u funkcionisanju ustanove u svim njenim segmentima bude ne samo definisano, već i da se radi planirano i kontinuirano.

S obzirom da zakonom utvrđena obaveza propisivanja uslova za smještaj učenika u ustanovu još uvijek nije ispoštovana, neophodno je u skladu sa članom 90. stav 6.

Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, propisati uslove za smještaj učenika i način ostvarivanja vaspitno-obrazovnog rada u ustanovi.

5. Ocjenjivanje učenika sa smetnjama u razvoju

Na povrede prava djeteta sa smetnjama u razvoju ukazuje se i zbog načina njihovog ocjenjivanja.

Prema Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju¹⁰³ uključivanje djece sa smetnjama u razvoju u redovna odjeljenja osnovnog i srednjeg obrazovanja ima za cilj, da se, po individualno prilagođenom programu, zavisno od uzrasta djeteta i njegovih mogućnosti maksimalno iskoriste potencijali svakog djeteta pojedinačno.

Uključivanje djeteta u redovna odjeljenja pored individualno prilagođenih programa zahtijeva i stalno praćenje rada, razvoja i napredovanja učenika. Praćenje i provjeravanje učenikovih znanja i stečenih vještina u obrazovnom sistemu višestruko je važno, prvo u funkciji je procjene adekvatnosti programa koji učenik, s obzorom na njegove specifične potrebe prolazi i istovremeno je osnov za izradu novih individualnih programa u skladu sa utvrđenim potrebama i ostvarenim mogućnostima učenika.

Samo ocjenjivanje učenika sa smetnjama u razvoju rezultat je praćenja, utvrđivanja i vrednovanja učenikovih postignuća, usvojenog znanja i vještina i mogućnosti primjene naučenog u svakodnevnim situacijama. Stalno praćenje napredovanja učenika i njegovo provjeravanje odgovarajućim metodama zahtijeva stalno evidentiranje uočenog napretka, na osnovu čega se izvodi opisna ocjena, koja je samo posljednja faza i informacija o rezultatima koje je učenik postigao i teškoćama koje su uočene za svakog učenika pojedinačno.

Da bi se obezbijedilo stalno praćenje napredovanja i ocjenjivanje učenika sa smetnjama u razvoju, neophodno je obezbijediti uslove prilagođene potrebama praćenja provjeravanja znanja i stečenih vještina.

6. Ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju prema Pravilniku o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju

Izveštajem za 2012. godinu, Institucija je ukazala na prijave kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u vezi sa primjenom Pravilnika o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama¹⁰⁴ i Pravilnika o razvrstavanju lica sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju.¹⁰⁵

Ministar zdravlja i socijalne zaštite donio je novi Pravilnik o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju,¹⁰⁶ po kome se nalaz i mišljenje prvostepene stručne komisije dostavlja centru za socijalni rad, koji ih dostavlja institucijama nadležnim za pružanje podrške. Centar pri tome, na osnovu nalaza i mišljenja, donosi rješenje o ostvarivanju prava i usluga propisanih Zakonom ili odlukom jedinice lokalne samouprave. Na taj način roditelji neće imati potrebu da obilaze

¹⁰³ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 68-69.

¹⁰⁴ Pravilnik o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 85/04, član 8.

¹⁰⁵ Pravilnik o razvrstavanju lica sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 115/03

¹⁰⁶ Pravilnik o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 117/12

institucije i službe koje će realizovati doneseno rješenje, jer se obaveza i odgovornost sada prenose na institucije i službe, što je poseban kvalitet novog Pravilnika.

Međutim, primjena Pravilnika još uvijek nije našla svoju punu primjenu, zbog čega su se građani i u izvještajnom periodu obraćali Instituciji.

U informaciji Centra za socijalni rad navodi se da jedan broj djece nije prošao ocjenu i iz razloga što jedno lice zbog pogoršanja zdravstvenog stanja nije moglo da dođe na procjenu, a Komisija nije išla u porodicu dječaka, kod drugog lica se pojavio problem same organizacije od strane Komisije, ili da je pokrenut postupak ponovne ocjene po službenoj dužnosti te se ista planira izvršiti na narednom zasjedanju Komisije. Kao razlozi zbog kojih do sada nije izvršena procjena navodi se i period godišnjih odmora u trajanju od mjesec i po dana, te činjenica da je koordinator komisije na bolovanju što je usporilo sazivanje Komisije.

Prema Pravilniku, procjenu potreba i usmjeravanje lica sa smetnjama u razvoju vrše stručne komisije. (član 14.) Poslove koordinacije stručnim komisijama vrše koordinatori stručnih komisija.

Koordinator stručne komisije je lice zaposleno u centru za socijalni rad ili službi socijalne zaštite. (član 18.)

Postupak procjene potreba i usmjeravanja lica sa smetnjama vrši se:

- a) po zahtjevu lica, roditelja, odnosno staratelja,
- b) po službenoj dužnosti centra za socijalni rad, odnosno službe socijalne zaštite, a na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja doktora porodične medicine, obrazovne, zdravstvene ili ustanove socijalne zaštite, kao i drugih pružalaca usluga socijalne zaštite. (član 22.)

U slučaju kada zbog stanja lica sa smetnjama ono nije u mogućnosti da pristupi procjeni na poziv stručne komisije, procjena se vrši u prostorijama u kojima lice sa smetnjama boravi. (član 29.)

S obzirom da Pravilnik predviđa postupanje komisije u vezi sa procjenom potreba i kada lica sa smetnjama nisu u mogućnosti da pristupe procjeni, kao i kada postoji spriječenost jednog od članova komisije, navedeni slučajevi ne predstavljaju smetnju za odvijanje procjene, odnosno sazivanje komisije.

Koordinator nije član komisije niti imenovano lice, pa njegovo odsustvo po bilo kojem osnovu ne bi trebalo biti razlog nesazivanja komisije odnosno nevršenja procjene, jer poslove koordinatora, prema Pravilniku, može vršiti bilo koje lice zaposleno u centru.

Neopravdano odlaganje procjene potreba i usmjeravanje djece sa smetnjama u razvoju onemogućilo je ta lica da ostvare prava iz socijalne zaštite koja im po zakonu pripadaju, što upućuje na to da Centar u konkretnom slučaju nije postupao u njihovom najboljem interesu.

Ne stoje navodi Centra da „ni jedno mlđb. lice neće ostati bez prava budući da utvrđeno pravo teče od prvog narednog mjeseca od dana pokretanja postupka zahtjevom“, s obzirom da je članom 73. Zakona utvrđeno da prava na novčanu pomoć i dodatak za pomoć i njegu drugog lica pripadaju korisniku od prvog dana narednog mjeseca od dana podnošenja zahtjeva, odnosno pokretanja postupka po službenoj dužnosti, a sva ostala prava od dana priznavanja prava. Centar je stupanjem na snagu navedenog Pravilnika, imao saznanja za svu djecu koja su kategorisana, pa je bio dužan po službenoj dužnosti, bez odlaganja pokrenuti postupak procjene potreba maloljetnih lica sa smetnjama u razvoju saglasno odredbama člana 67. Zakona o socijalnoj zaštiti i Pravilnika o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju.

VII PRAVO NA OBRAZOVANJE

Za svako dijete pojedinačno i za društvo u cjelini, obrazovanje je ključni faktor koji mora biti prioritet za sve.

UN Konvencija o pravima djeteta, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, ali i brojni drugi međunarodni dokumenti o ljudskim pravima, priznaju pravo na obrazovanje kao jedno od osnovnih ljudskih prava i obavezuju države potpisnice da omoguće, na osnovu jednakih mogućnosti, ostvarivanje ovog prava.¹⁰⁷ Obrazovanje je, dakle, ne samo jedno od osnovnih ljudskih prava, već i ključni faktor za ostvarivanje prava djeteta uopšte, jer djeca u obrazovnom sistemu mogu ne samo da ostvare prava koja imaju u obrazovanju, već i da uče o pravima koja imaju i u porodici, u zdravstvenom i socijalnom sektoru, o pravu na participaciju, pravu na izražavanje mišljenja,¹⁰⁸ pravu na pristup informacijama,¹⁰⁹ pravu na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja¹¹⁰ i drugim pravima.

Dok se član 28. Konvencije odnosi na obaveze države vezano za uspostavljanje obrazovnih sistema i obezbjeđivanje pristupa tim sistemima, član 29. naglašava individualno i subjektivno pravo na određeni kvalitet obrazovanja. Ovaj član obavezuje na uspostavljanje sistema obrazovanja u čijem središtu je dijete, kojem je ključni cilj razvijanje djetetove individualne ličnosti, talenata i sposobnosti, u svjetlu činjenice da svako dijete ima jedinstvene karakteristike, interesovanja, sposobnosti i potrebe u učenju.¹¹¹

Najveće povećanje broja primljenih žalbi po kojima je Institucija postupala, a kojima se ukazuje na povrede prava djece, odnose se na obrazovni sistem.

Žalbama se ukazuje na broj nastavnih predmeta, na preopširne nastavne planove i programe i gradivo koje nije prilagođeno uzrastu i potrebama djece, a da istovremeno nastavni proces nije uključio one teme koje su djeci važne za njihovo odrastanje - bolesti zavisnosti, reproduktivno zdravlje, zaštita od nasilja i sl.

U razgovoru sa učenicima na radionicama, ali i sa upravama škola, Ombudsmanu za djecu je ukazivao na vrlo različite situacije koje dovode u pitanje ostvarivanje prava djece u obrazovanju, po različitim osnovama - problemi školske discipline, ocjenjivanje učenika, nastavni planovi i programi, prevoz učenika, školske ekskurzije, izbor učenika generacije, vannastavne aktivnosti u školi, neadekvatna saradnja roditelja i škole i sl.

---

¹⁰⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 28: „Države članice priznaju pravo djeteta na obrazovanje i, radi postepenog ostvarivanja tog prava na osnovu jednakih mogućnosti, posebno
a-proglašavaju osnovno obrazovanje obaveznim i besplatnim za sve,
b-podstiču razvoj različitih oblika srednjoškolskog obrazovanja, uključujući opšte i stručno obrazovanje, koje je dostupno svoj djeci i preduzimaju odgovarajuće mjere, kao što su uvođenje besplatnog obrazovanja i pružanje finansijske pomoći u slučaju potrebe,
e-preduzimaju mjere za podsticanje redovnog pohađanja škole i smanjenje ispisivanja iz škole.
Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, član 26: „Svako ima pravo na obrazovanje. Obrazovanje treba da bude besplatno, bar u osnovnim i nižim školama. Osnovno obrazovanje treba da bude obavezno.”

¹⁰⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 13.

¹⁰⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 17.

¹¹⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19.

¹¹¹ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 1. Ciljevi obrazovanja, tačka 9.

1. Programi prevencije su sastavni dio školskog programa

Obrazovanje je ne samo jedno od osnovnih ljudskih prava, već i ključni faktor za ostvarivanje prava djeteta uopšte, jer djeca u obrazovnom sistemu mogu ne samo da ostvare prava koja imaju u obrazovanju, već i da uče o pravima koja imaju u porodici, u zdravstvenom i socijalnom sektoru, u lokalnoj zajednici.

Obrazovanje na koje svako dijete ima pravo, mnogo je više od formalnog školovanja i obuhvata širok spektar životnih iskustava i procesa učenja koji djeci omogućavaju da, individualno i kolektivno, razvijaju svoju ličnost, talente, ali i vještine i sposobnosti - da razvijaju zdrav način života, da sukobe rješavaju na nenasilan način, da kritički razmišljaju i druge sposobnosti koje će ga pripremiti za svijet odraslih i samostalan život u njemu.

Ciljevi obrazovanja definisani su zakonom u skladu sa zahtjevima Konvencije, ali za njihovo ostvarivanje neophodan je nastavni plan i program koji će biti prilagođen uzrastu djece, njihovim potrebama i mogućnostima, jer samo na taj način ostvarivanje zadatih ciljeva neće biti dovedeno u pitanje.

Danas su svi saglasni da je nastavno gradivo preobimno, previše predmeta, previše nastavnih jedinica u okviru svakog predmeta, naporan raspored, malo vremena za objašnjenja. U trci za realizacijom nastavnog plana i programa nema vremena za provjeru koliko su djeca trajno usvojila znanje, niti za vaspitni rad sa djecom.

S jedne strane, nastavni plan i program je preopterećen, a s druge, ne uključuje one sadržaje koji su neophodni za pravilan rast i razvoj djeteta, a za koje bi djeca informacije morala dobiti u školi, kao što su zaštita zdravlja učenika, zaštita od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, različitih oblika rizičnog ponašanja.

U povodu Međunarodnog dana ljudskih prava u organizaciji Ombudsmana za djecu, Republičkog pedagoškog zavoda i Ministarstva porodice, omladine i sporta održan je okrugli sto na temu „Programi prevencije nasilja su sastavni dio školskog programa“, kome su prisustvovali predstavnici Ministarstva porodice, omladine i sporta, Ministarstva unutrašnjih poslova, Republičkog pedagoškog zavoda, prosvjetne inspekcije, Gender centra, osnovnih i srednjih škola i nevladinih organizacija koje provode programe edukacije djece u školama.

Svi učesnici su pozdravili inicijativu i ukazali na važnost prevencije i potrebu da djeca od najranijeg uzrasta informacije o tome kako ostvariti pravo na zaštitu od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja moraju dobiti u školi.

Zajednički je stav:

- da programi prevencije moraju biti dio obrazovnog sistema,
- da program mora biti kontinuiran, prilagođen potrebama i uzrastu djeteta i mora uključiti djecu od najranijeg uzrasta,
- da program mora biti dio ukupnih aktivnosti škole, uz korištenje svih resursa škole, za stvaranje okruženja u kojem je škola bezbjedno mjesto za odrastanje djece, u kojoj se njeguje klima povjerenja, međusobnog uvažavanja i poštovanja, u kojoj se radi na osnaživanju ličnih kapaciteta svakog učenika, jača saradnja sa roditeljima i lokalnom zajednicom, podstiče vršnjačka edukacija,
- za realizaciju programa neophodno je stvoriti odgovarajuće pretpostavke, koje se odnose prije svega na potrebu edukacije zaposlenih u obrazovnom sistemu.

Razumijevanje i ostvarivanje ljudskih prava vrlo je važan dio pripreme djece za život u demokratskom društvu; zato je neophodno da se izmjenama i dopunama zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju, koje su u toku, utvrdi da su:

- Programi zaštite od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, programi zaštite zdravlja učenika i različitih oblika rizičnog ponašanja kao što su upotreba alkohola, duvana, maloljetnička delinkvencija, sastavni dio školskog programa i ostvaruju se kroz različite aktivnosti u redovnoj nastavi i vannastavnim aktivnostima.

S obzirom na važnost preventivnih programa u zaštiti djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, Ombudsman za djecu, u skladu sa ovlaštenjima, predložio je Ministarstvu prosvjete i kulture, preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti kojima će programi prevencije različitih oblika nasilja biti sastavni dio školskog programa, na način da:

- Do nove školske godine definiše program prevencije nasilja koji bi bio dio obrazovnog sistema i koji bi se realizovao u odjeljskoj zajednici.
- Program treba da obuhvati različite oblike nasilja među djecom - vršnjačko nasilje i različite oblike nasilja nad djecom - fizičko, psihičko, seksualno, nasilje putem interneta, kako prepoznati sve njegove oblike, koje su posljedice na odrastanje djeteta, kome i kako se obratiti za pomoć, šta je obaveza nadležnih institucija prema Protokolu o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece.
- O prijedlogu programa obavijesti potrebne konsultacije sa stručnjacima iz ove oblasti, posebno sa zaposlenim u vaspitno-obrazovnim ustanovama, te
- Utvrdi plan i program obuke zaposlenih u vaspitno-obrazovnim ustanovama u cilju realizacije definisanog programa.

2. Dosije učenika

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju u članu 69. utvrđeno je da škola vodi dosije za svakog učenika radi kontinuiranog praćenja rada i razvoja učenika. Zakonom je utvrđena i obaveza škole da organizuje uočavanje, obrazovanje, praćenje i podsticanje nadarenih i talentovanih učenika te organizuje dodatni rad prema njihovim sklonostima, sposobnostima i interesima (član 48, stav 1), da za učenike koji zaostaju u savladavanju nastavnog programa, tokom školske godine organizuje dopunsku nastavu (član 49.), kao i da prati interesovanje i sklonosti učenika i pomaže im u opredjeljivanju za dalje obrazovanje. (član 50.)

U skladu sa zakonom, Pravilnikom o vođenju učeničkog dosijea u osnovnoj školi¹¹² kojim se utvrđuje sadržaj i način vođenja učeničkog dosijea, između ostalog, je utvrđeno da:

Vođenje učeničkog dosijea omogućava:

- a) svestrano i cjelovito sagledavanje ličnosti učenika,
- b) sagledavanje socijalnih i materijalnih uslova i interpersonalnih odnosa u porodici učenika i njihov uticaj na razvoj učenika,
- v) individualan pristup svakom učeniku,
- g) novom nastavniku - blagovremeno upoznavanje svojih učenika,
- d) nastavnicima škole u koju je učenik prešao – brže upoznavanje učenika,

---

¹¹² Pravilnik o vođenju učeničkog dosijea u osnovnoj školi, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 132/10, član 4.

- d) poređenje opservacija više nastavnika o jednom učeniku i izvođenje adekvatnih zaključaka,
- e) efikasniju saradnju nastavnika i roditelja u podsticanju rada i razvoja učenika i
- ž) korišćenje podataka o interesovanjima i sposobnostima učenika pri profesionalnom usmjeravanju.

Pravilnikom je, član 3. stav 3, utvrđeno da škola koju je učenik završio, na zahtjev srednje škole u koju je učenik upisan, službenim putem, dostavlja učenikov dosije.

Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 61, utvrđeno je da radi kontinuiranog praćenja rada i razvoja učenika, škola formira i vodi dosije za svakog učenika, sa početnim podacima preuzetim iz osnovne škole.

Sve škole su obavezne voditi učenički dosije od školske 2011/2012.godine za sve učenike prvog i devetog razreda. Pravilnik je stupio na snagu 30. decembra 2010. godine, a njegova primjena još uvijek nije obezbijeđena u svim školama.

U jednom broju osnovnih škola Instituciji je potvrđeno da srednje škole nisu preuzele dosijee učenika, a da ih oni bez zahtjeva srednje škole ne mogu proslijediti jer nemaju podatke koji učenik je upisao koju srednju školu i već imaju problem vezano za čuvanje dosijea za učenike koji su završili osnovno obrazovanje.

S obzirom da je Zakonom utvrđena obaveza da srednja škola formira i vodi dosije za svakog učenika, sa početnim podacima preuzetim iz osnovne škole, Ombudsman za djecu, predložio je

Ministarstvu prosvjete i kulture da:

- u svim srednjim školama izvrši nadzor u primjeni člana 61. Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju, te da:
- obaveže srednje škole, da službenim putem, do kraja školske godine, zatraže dosijee iz osnovnih škola za školsku 2011/2012. i 2012/2013. godinu,
- obaveže sve srednje škole, da sa novom školskom godinom, radi kontinuiranog praćenja rada učenika odmah preuzmu dosijee iz osnovnih škola za učenike koji su upisali tu srednju školu.

3. Ocjena o stručnosti nastavnika

U jednom broju predmeta po kojima je Institucija postupala, a kojima se ukazuje na povrede prava i interesa učenika u obrazovanju, u vezi sa njihovim ocjenjivanjem u nastavi, Institucija se obratila Republičkom pedagoškom zavodu kao nadležnom organu koji vrši stručno-pedagoški nadzor u obrazovnim institucijama.

Republički pedagoški zavod postupajući po zahtjevu Institucije u svom nalazu između ostalog konstatuje da je nastavnik stručan i objektivan u ocjenjivanju učenika.

Istovremeno, istim nalazom Republički pedagoški zavod konstatuje da rezultati dobijeni primjenom zadataka objektivnog tipa (testiranje je obavljeno u odjeljenjima po izboru Pedagoškog zavoda), pokazuju da je većina učenika ostvarila rezultat na niskom i nezadovoljavajućem nivou. Pri tome nije ostvarena potrebna saradnja sa roditeljima niti poštovanje prava djeteta.

Konstatacije navedene u nalazu otvaraju pitanje – na osnovu kojih kriterija i po kojem osnovu Republički pedagoški zavod izvodi zaključak o stručnosti nastavnika, s obzirom da to ni jednim dijelom svoga nalaza ne obrazlaže, niti se poziva na normativni akt kojim je to pitanje regulisano.

Isto pitanje se postavlja i u dijelu objektivnosti: da li su i koji standardi uspostavljeni u provjeri objektivnosti ocjenjivanja, da li se provjera vrši samo u razredu koji pohađa učenik ili u svim razredima kojima predaje nastavnik, da li se rezultati provjere daju na uvid i kome i sl, da li je isti pristup obezbijeđen u provjeri objektivnosti ocjenjivanja u svim predmetima ili pristup provjeri zavisi od predmeta ili od procjene u svakom pojedinačnom slučaju, šta su posljedice utvrđene neobjektivnosti i za koga...

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 156. utvrđeno je:

(2) Stručno-pedagoški nadzor vrši Republički pedagoški zavod, odnosno inspektori-prosvjetni savjetnici za predmet ili grupu predmeta.

(3) Ministarstvo donosi Pravilnik o ostvarivanju upravnog i stručno-pedagoškog nadzora.

Stručno-pedagoški nadzor uključuje praćenje ostvarivanja nastavnih planova i programa, organizaciju i izvođenje nastave i drugih oblika vaspitno-obrazovnog rada u školi, te stručnog i pedagoškog rada nastavnika, stručnih saradnika.

S obzirom da je zadatak stručno-pedagoškog nadzora nadziranje stručno-pedagoškog rada u obrazovnim ustanovama, nadzor ima za cilj unapređenje vaspitno-obrazovnog procesa i kvaliteta rada, te jačanje kapaciteta obrazovnih ustanova u postizanju ciljeva obrazovanja kako su oni definisani zakonom.

Prema članu 108. Zakona, prioritetni zadatak nastavnika je ostvarivanje ciljeva obrazovanja definisanih Zakonom.

U cilju realizacije Zakonom definisanih ciljeva obrazovanja, koji naglasak stavljaju na cjelovit, harmoničan i individualnim potrebama prilagođen razvoj potencijala kod svakog djeteta, razvoj stvaralačkog, kreativnog i kritičkog mišljenja, razvoj komunikacijskih sposobnosti, saradnje i odgovornosti i dr, od nastavnika se očekuju kompetencije koje se odnose ne samo na nastavni predmet, već i kompetencije koje se odnose na podršku razvoju ličnosti učenika ali i na komunikaciju i saradnju - motivacija učenika, sprečavanje diskriminacije, izgradnja tolerancije, prevencija različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i sl.

Pravilnikom o stručnom usavršavanju, ocjenjivanju i napredovanju vaspitača, nastavnika, stručnih saradnika i direktora u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama i domovima Republike Srpske,¹¹³ utvrđeni su, između ostalog, elementi za vrednovanje stručnosti i kvaliteta rada vaspitno-obrazovnih radnika koji uključuju:

- a) uspješnost u radu sa učenicima,
- b) uspješnost u vannastavnom radu,
- c) uspješnost u stručnom usavršavanju.

Uspješnost u radu sa učenicima, kao element stručnosti nastavnika, uključuje između ostalog i:

- poštovanje prava djeteta i
- saradnju sa roditeljima učenika.

S obzirom da nastavnici imaju ključnu ulogu i odgovornost u unapređenju vaspitno-obrazovnog procesa jer neposredno utiču na učenje i razvoj učenika, to je u procesu obrazovanja, procjena i ocjena rada nastavnika izuzetno važna. Pri tome, odgovornost je i na onima koji prate i ocjenjuju rad nastavnika i daju ocjenu o njihovoj stručnosti.

---

¹¹³ Pravilnik o stručnom usavršavanju, ocjenjivanju i napredovanju vaspitača, nastavnika, stručnih saradnika i direktora u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama i domovima Republike Srpske „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 78/2006

Postupanje Zavoda na način da u svom nalazu daje ocjenu da je nastavnik stručan, izuzetno stručan i sl, a da to ničim ne obrazlože niti dokumentuje, protivno je osnovnom cilju stručno pedagoškog nadzora, što dovodi do povrede prava i interesa djece.

U cilju prevazilaženja nastale situacije, a radi unapređenja vaspitno-obrazovnog rada, Ombudsman za djecu, u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima predložio je Republičkom pedagoškom zavodu preduzimanje mjera za sprečavanje postupanja koja ugrožavaju prava i interese učenika, na način da:

- u obavljanju stručno pedagoškog nadzora, u dijelu koji se odnosi na stručnost i objektivnost nastavnika cijeni svaki element vrednovanja stručnosti i kvalitet rada vaspitno-obrazovnih radnika, kako su oni definisani Pravilnikom,
- ocjenu o stručnosti donosi na osnovu objektivno postavljenih kriterija koji se primjenjuju u svim situacijama kada postoji sumnja ili se prigovorom ukazuje na nedovoljnu stručnost i/ili objektivnost nastavnika, te
- na svojoj internet stranici objavi sve normativne akte u vezi sa obavljanjem stručno pedagoškog nadzora, kako bi isti bili dostupni i nastavnicima i učenicima i roditeljima.

4. Disciplinska odgovornost zaposlenih u obrazovnom sistemu

Ciljevi obrazovanja definisani Konvencijom o pravima djeteta i zakonima o osnovnom i srednjem obrazovanju i vaspitanju u direktnoj su vezi sa ostvarivanjem prava djeteta uopšte, a ne samo prava na obrazovanje, i kao takvi usmjereni su na zaštitu osnovnih vrijednosti garantovanih Konvencijom, a to je prije svega ljudsko dostojanstvo djeteta.

Pri tome, Konvencija posebno naglašava da se uvijek mora imati u vidu uzrast djeteta, njegove potrebe i njegove razvojne mogućnosti, odnosno, najbolji interes djeteta mora biti prioritet u svakoj situaciji i u ostvarivanju svih garantovanih prava za svako dijete.

Obrazovanje je, prema Konvenciji mnogo više od formalnog školovanja i obuhvata čitav niz životnih iskustava i procesa učenja koji djeci omogućavaju da i individualno i kolektivno, razvijaju svoje ličnosti i svoje talente i sposobnosti.

Pitanje školske discipline izuzetno je važno za obrazovni sistem i pretpostavka je za samostalan rad, rad odjeljenske zajednice i škole u cjelini. Pri tome je posebno važno jasno definisati pitanje disciplinske odgovornosti i učenika i zaposlenih u vaspitno-obrazovnim institucijama.

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, članom 117. stav 1. utvrđene su teže povrede radnih dužnosti zaposlenih, a stavom 2. istog člana utvrđena je disciplinska mjera za učinjenu težu povredu radne dužnosti.

Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju, članom 87. stav 1. utvrđene su teže povrede radnih dužnosti zaposlenih, a stavom 2. istog člana utvrđena je disciplinska mjera za učinjenu težu povredu radne dužnosti.

Zakonom je prepušteno školama da svojim normativnim aktom regulišu sva druga pitanja koja se odnose na utvrđivanje odgovornosti zaposlenih, pokretanje i vođenje disciplinskog postupka, izricanje disciplinske mjere zbog učinjene povrede, prigovor na donesenu odluku.

Zakonom o srednjem obrazovanju, član 93, utvrđeno je da sva pitanja koja se odnose na prava, obaveze i odgovornosti radnika škole, a koja nisu regulisana ugovorom o radu i

ovim zakonom, reguliše Posebni kolektivni ugovor za zaposlene u oblasti obrazovanja i kulture Republike Srpske.

Zakonom je, članom 140. utvrđena obaveza škola da svoju organizaciju i opšte akte usklade sa odredbama ovog zakona u roku od osam mjeseci od dana stupanja zakona na snagu.

Postupajući u jednom broju predmeta, kojima se ukazuje na povrede prava učenika u obrazovnom sistemu, a u vezi sa povredom radne dužnosti zaposlenih i utvrđivanjem njihove odgovornosti zbog povrede radne dužnosti u obrazovnom sistemu,

Ombudsman za djecu konstatuje:

- da pravilnik o disciplinskoj odgovornosti zaposlenih u jednom broju škola nije ni donesen na osnovu zakona u oblasti obrazovanja; kao pravni osnov uzima se Zakon o radu, Kolektivni ugovor, Posebni kolektivni ugovor za oblast obrazovanja,
- da pravilnik škole i kada je donesen na osnovu zakona u oblasti obrazovanja, ne prati izmjene zakona, jer se u skladu sa izmjenama i dopunama zakona ne vrši usklađivanje pravilnika,
- da škole imaju različit pristup u definisanju nadležnog organa koji donosi odluku o izricanju disciplinske mjere,
- da škole imaju različit pristup u određivanju povreda radnih dužnosti i u dijelu težih povreda radnih dužnosti, i pored činjenice da su iste zakonom definisane,
- da škole imaju različit pristup i u vođenju disciplinskog postupka,
- da pravilnik škole stupa na snagu danom njegovog donošenja,
- da pravilnik škole nije javno objavljen.

Prema zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju i vaspitanju odgovornost je na direktoru škole koji obezbjeđuje zaštitu prava učenika, zaštitu zdravlja učenika i njihovu sigurnost u školi, te preduzima mjere u zaštiti prava učenika, što znači da je dužan, u svim slučajevima kada ima saznanje da je bilo koji oblik nasija nad djetetom počinjen od strane zaposlenog u školi, pokrenuti postupak radi utvrđivanja njegove odgovornosti.

Pokretanje i vođenje disciplinskog postupka traži jasno definisana pravila i procedure, koja u skladu sa zakonom obezbjeđuju zaštitu prava i učenika i zaposlenih radnika.

Imajući u vidu da pitanje disciplinske odgovornosti zaposlenih zbog povrede njihove radne dužnosti u obrazovnoj ustanovi, nije na odgovarajući način normativno uređeno, te da škole imaju vrlo različit pristup u pokretanju i vođenju disciplinskog postupka i izricanju disciplinskih mjera i zbog težih povreda radne dužnosti definisanih zakonom, a što dovodi do povrede prava učenika u obrazovnom sistemu, neophodno je da resorno ministarstvo, u skladu sa svojim ovlaštenjima, vezano za utvrđivanje odgovornosti zaposlenih u obrazovnim ustanovama zbog povrede njihove radne dužnosti, preduzme potrebne mjere za sprečavanje postupanja koja dovode do povrede prava učenika u obrazovnom sistemu, **na način, da se, u skladu sa Zakonom, sva pitanja koja se tiču povrede radne dužnosti zaposlenih i njihove odgovornosti u obrazovnim ustanovama, urede pravilnikom na jedinstven način.**

5. Disciplinska odgovornost učenika zbog povrede dužnosti

Imajući u vidu da pitanje disciplinske odgovornosti učenika zbog povrede njihovih obaveza u školi, ili nije uređeno normativnim aktom škole ili nije na odgovarajući način uređeno, te da škole imaju vrlo različit pristup u izricanju vaspitno-disciplinske mjere

zbog povrede obaveza učenika, a što dovodi do povrede prava učenika utvrđenih zakonom, Ombudsman za djecu je u Izvještaju za 2012. godinu ukazao na probleme u zaštiti prava djeteta po ovom osnovu, o čemu je resornom ministarstvu dostavio preporuku za preduzimanje potrebnih mjera radi sprečavanja postupanja koja dovode do povrede prava djece u obrazovnom sistemu, na način da se pitanje disciplinske odgovornosti učenika u obrazovnom sistemu uredi pravilnikom na jedinstven način.

S obzirom da to pitanje još uvijek nije adekvatno regulisano, Institucija je i u izvještajnom periodu postupala po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava djeteta, a vezano za vođenje disciplinskog postupka i izricanje vaspitno-disciplinskih mjera.

Jedna od škola je i Tehnička škola iz Banja Luke, koja je u cijelosti prihvatila preporuke Ombudsmana za djecu, ali navedeno govori o prisutnosti ovog problema u obrazovanju.

Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je prijavu kojom se ukazuje na povredu prava djeteta u obrazovnom sistemu, a u vezi sa izricanjem vaspitno-disciplinske mjere NN učeniku IV razreda.

U informaciji se navodi da je učeniku 25. septembra 2013. godine izrečena vaspitno-disciplinska mjera ukor Nastavničkog vijeća škole zbog korištenja mobilnog telefona na času. Istovremeno, a zbog izrečene vaspitno-disciplinske mjere, vladanje učenika je ocijenjeno ocjenom ne zadovoljava.

Predstavnici Institucije su 28. oktobra posjetili Elektrotehničku školu i tom prilikom zatražili svu dokumentaciju škole koja se odnosi na izricanje vaspitno-disciplinske mjere učeniku. Uz obrazloženje uprave škole o postupanju u navedenom slučaju, Instituciji su dostavljene kopije:

- Pravilnika o pravima, obavezama, disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika, broj 155/10 od 10.3.2010.god.
- Rješenje o odgovornosti za povrede obaveza broj 414-02/13 od 30.9.2013.god.
- Žalba na Rješenje broj 414-02/13 od 30.9.2013.god.

Iz dostavljene dokumentacije nesporno je da:

1. Pravilnik o pravima, obavezama, disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika iz 2010.godine
  - nije usklađen sa Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju,
  - nije u skladu sa članom 7. Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju, s obzirom da od Savjeta učenika nije zatražen stav prilikom njegovog donošenja (Odluka Ustavnog suda Republike Srpske broj U-26/11 od 26.9.2012.)
  - članom 12. Pravilnika utvrđene su i druge teže povrede obaveza učenika, a Pravilnik ostavlja mogućnost i drugih povreda utvrđenih drugim aktima škole, što je u suprotnosti sa članom 65. Zakona,
  - članom 21. utvrđeno je ko i kome podnosi prijavu zbog povrede obaveza učenika, s tim da se istim članom, stav (5), utvrđuje izuzetak na način da, organ nadležan za izricanje vaspitno-disciplinske mjere može utvrditi postojanje povrede i odgovornosti učenika i bez prijave na osnovu neposrednog saznanja za povredu obaveza. Pravilnik ne utvrđuje šta znači neposredno saznanje Nastavničkog vijeća, kada bez prijave utvrđuje postojanje povrede i odlučuje o odgovornosti učenika,
  - članom 23. utvrđeno je da direktor škole **može** odlučiti da pokrene disciplinski postupak zbog učinjene teže povrede, što znači i da ne mora pokrenuti disciplinski postupak, međutim Pravilnik ne utvrđuje ni slučajeve ni

uslove koji ovlašćuju direktora da bira da li će ili ne pokrenuti disciplinski postupak.

2. Rješenje o odgovornosti zbog povrede obaveza, broj 414-02/13 od 30.9.2013.godine
  - je tipski obrazac koji s jedne strane ne sadrži podatke koje Rješenje o odgovornosti mora da sadrži, a s druge strane „uneseni“ podaci su u suprotnosti i sa odredbama Pravilnika škole.
  - Rješenje je, između ostalog, doneseno i na osnovu Pravilnika o ocjenjivanju učenika u nastavi i polaganju ispita u srednjoj školi („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 28/01 i 22/02) koji je donošenjem novog pravilnika prestao da važi („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 73/13).
  - Rješenjem se navodi da je Nastavničko vijeće na sjednici 25.9.2013. donijelo rješenje kojim se izriče vaspitno-disciplinska mjera zbog korištenja mobilnog telefona na času i neprimjerenog ponašanja, međutim, rješenjem se ne navodi kada je učenik, kojeg dana i na kojem času i na koji način učinio povredu.
  - Rješenje nije obrazloženo.
  - Disciplinski postupak nije pokrenut, nema pisane prijave o povredi obaveze učenika, nema pisane izjave - stav i mišljenje učenika o učinjenoj povredi.
  - Rješenjem se, zbog izrečene vaspitno-disciplinske mjere vladanje učenika ocjenjuje ocjenom ne zadovoljava, iako je članom 15. tačka 4. Pravilnika škole utvrđeno da ukor nastavničkog vijeća povlači ocjenu iz vladanja loše,
  - u obrazloženju rješenja navode se odredbe člana 58. stav 9. i člana 30. Pravilnika o ocjenjivanju učenika u nastavi koji je prestao da važi prije donošenja spornog rješenja.
  - Rješenjem se ne navodi da li je učenik ranije disciplinski odgovarao i po kojem osnovu.
3. Žalbom izjavljenom na doneseno Rješenje posebno se ukazuje da nije bilo korištenja mobilnog telefona na času „već o uočavanju predmetnog profesora da učenik ispod klupe ima mobilni, a bez korištenja istog u svrhu telefoniranja ili ometanja profesora i drugih učenika.“

Članom 65. Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju utvrđeno je

- Za povredu obaveze učeniku se može izreći sljedeća vaspitno-disciplinska mjera:

- a) ukor odjeljenskog starješine,
- b) ukor odjeljenskog vijeća,
- c) ukor direktora,
- d) ukor Nastavničkog vijeća,
- e) isključenje iz škole.

Istim članom je utvrđeno:

4) Učenik može odgovarati samo za povredu obaveze koja je **dokazana** i koja je u vrijeme izvršenja bila utvrđena ovim zakonom i opštim aktom škole.

9) Teža povreda obaveze učenika je:

- j) korištenje mobilnog telefona u vrijeme nastave.

Ciljevi obrazovanja definisani Konvencijom o pravima djeteta u direktnoj su vezi sa ostvarivanjem prava djeteta uopšte, a ne samo prava na obrazovanje, i kao takvi usmjereni su na zaštitu osnovnih vrijednosti garantovanih Konvencijom, a to je prije svega ljudsko dostojanstvo djeteta.

Pitanje školske discipline izuzetno je važno za obrazovni sistem i pretpostavka je za samostalan rad, rad odjeljenske zajednice i škole u cjelini. Pri tome je posebno važno jasno definisati pitanje disciplinske odgovornosti učenika, koja se odnosi na odgovornost za povredu njihovih obaveza u vezi sa školovanjem.

U svim slučajevima povrede obaveza učenika, škola mora da ima u vidu, prije svega, osnovnu svrhu izricanja vaspitno-disciplinske mjere učeniku. Izrečena mjera mora, prije svega, biti vaspitna, a onda i disciplinska i dovoljno efikasna da na učenika djeluje preventivno i da ga spriječi u novim povredama njegovih obaveza i da kod učenika razvija svijest o potrebi da se pravila školske discipline poštuju. Izrečena mjera, istovremeno treba preventivno da djeluje i prema svim drugim učenicima.

U konkretnom slučaju, škola je učinila propuste na štetu prava učenika. Svojim propustima škola je povrijedila Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, ali i Pravilnik donesen na osnovu zakona, a time i pravo učenika da se o njegovim pravima, obavezama i odgovornostima odlučuje u skladu sa zakonom i najboljim interesom djeteta.

Propusti škole odnose se na činjenicu da škola ne samo da nije jasno definisala pitanja disciplinske odgovornosti učenika (nije uskladila Pravilnik škole sa Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju), već nije pokrenula ni vodila disciplinski postupak radi utvrđivanja odgovornosti učenika i nije pravilno i potpuno utvrdila sve činjenice i okolnosti koje su od uticaja za donošenje odluke u konkretnom slučaju. Zakonom je utvrđeno da učenik može odgovarati samo za povredu obaveze koja je dokazana. Ova odredba obavezuje školu da u svakom pojedinačnom slučaju, u odgovarajućem postupku utvrdi sve činjenice i okolnosti uz mišljenje i stav učenika o navedenom događaju, te da na osnovu toga izrekne vaspitno-disciplinsku mjeru srazmjernu učinjenoj povredi.

Da bi mjera bila opravdana, njoj treba da prethode aktivnosti usmjerene na korekcije ponašanja učenika kao i blaži stepen sankcionisanja, a izrečena mjera mora biti srazmjerna učinjenoj povredi.

Imajući u vidu naprijed navedeno, Ombudsman za djecu, predložio je Elektrotehničkoj školi u Banjoj Luci preduzimanje mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece na način da:

Školski odbor

- poništi Rješenje Nastavničkog vijeća broj 414-02/13 od 30. septembra 2013. godine o izricanju vaspitno-disciplinske mjere učeniku IV razreda,
- da odmah pokrene inicijativu za izmjene i dopune Pravilnika o pravima, obavezama, disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika broj 155/10 od 10.3.2010. godine radi njegovog usklađivanja sa Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 74/08, 106/09 i 104/11).

Direktor škole

- da utvrdi razloge zbog kojih škola Pravilnik o pravima, obavezama, disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti nije uskladila sa Zakonom i zašto škola primjenjuje Pravilnik o ocjenjivanju učenika u nastavi i polaganju ispita u srednjoj školi koji je prestao da važi,
- da u svim budućim slučajevima utvrđivanja odgovornosti zbog povrede obaveza učenika, vođenja disciplinskog postupka, tokom postupka i u izricanju vaspitno-disciplinske mjere obezbijedi zakonito postupanje i izricanje vaspitno-disciplinske

mjere u skladu sa ciljevima koji se istom trebaju obezbijediti i najboljim interesom djeteta.

6. Inicijativa za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti i zakonitosti

Da bi se u konačnom pitanje odgovornosti u obrazovnom sistemu uredilo u skladu zakonom, a u cilju zaštite prava i interesa i učenika i zaposlenih, Institucija je pokrenula inicijativu za ocjenu ustavnosti i zakonitosti pred Ustavnim sudom Republike Srpske i to:

1. Pravilnika o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti radnika Tehnološke škole Banja Luka, i to člana 28.

Članom 28. Pravilnika o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti radnika Tehnološke škole Banja Luka, koji je donio Školski odbor dana 01.11.2010.godine utvrđeno je da:

„(1) Disciplinska komisija po sprovedenom postupku i utvrđenom činjeničnom stanju obustavlja postupak, ako je nastupila zastara za pokretanje i vođenje postupka, oslobađa radnika odgovornosti ili izriče mjeru:

a) novčane kazne u visini 20% od neto plate radnika ostvarene u mjesecu u kojem je povreda učinjena, u trajanju od tri mjeseca ili

b) prestanak radnog odnosa.

(2) Direktor može mjeru prestanka radnog odnosa zbog teže povrede radne obaveze zamijeniti novčanom kaznom u visini 20% od plate radnika u trajanju od tri mjeseca, pod uslovom da nisu nastupile znatno teže posljedice za školu, da je stepen odgovornosti radnika nesavjesni nehat i ako su utvrđene olakšavajuće okolnosti za radnika, o čemu donosi posebno rješenje na zahtjev radnika i disciplinske komisije.”

Utvrđujući članom 28. da:

- odluku donosi disciplinska komisija,

- za težu povredu radne dužnosti komisija može izreći i mjeru – novčana kazna, te da se

- izrečena mjera prestanka radnog odnosa može zamijeniti novčanom kaznom pod uslovima utvrđenim Pravilnikom,

škola je izašla iz okvira utvrđenih nadležnosti i ovlaštenja, i pitanje nadležnog organa i disciplinske mjere za teže povrede radnih dužnosti uredila protivno članu 87. Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju (u daljem tekstu Zakon) („Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 74/08, 106/09 i 104/11).

S obzirom da je Zakonom utvrđeno koje su to teže povrede radnih dužnosti (član 87. stav 1), ko je nadležni organ koji izriče mjeru ukoliko se utvrdi da je učinjena neka od zakonom utvrđenih težih povreda radne dužnosti (član 86. stav 3. i član 87. stav 2.) i koja je sankcija za utvrđenu težu povredu radne dužnosti (član 87. stav 2.), škola nema ovlaštenja ta pitanja regulisati suprotno odredbama Zakona.

Članom 87. stav 2. Zakona utvrđeno je:

„(2) Ukoliko se utvrdi da je nastavnik, odnosno saradnik izvršio težu povredu radne dužnosti, direktor škole otkazuje ugovor o radu nastavnika.”

Članom 86. stav 3. utvrđeno je:

„(3) Direktor donosi konačnu odluku i izriče disciplinsku mjeru.”

Članom 68. Ustava Republike Srpske utvrđeno je, između ostalog, da:

Republika uređuje i obezbjeđuje:

12) radne odnose, zaštitu na radu, zapošljavanje, socijalno osiguranje i druge oblike socijalne zaštite, zdravstvo, boračku i invalidsku zaštitu, brigu o djeci i omladini, obrazovanju, kulturu i zaštitu kulturnih dobara, fizičku kulturu.

Prema navedenoj ustavnoj odredbi u isključivoj je nadležnosti zakonodavca da uredi i obezbijedi ostvarivanje prava u oblastima navedenim pod tačkom 12.

Normativno regulisanje odgovornosti zaposlenih u obrazovnom sistemu, na način kako je to regulisano navedenim Pravilnikom, a Tehnološka škola je samo jedna u nizu škola koje imaju isti pristup u normativnom uređivanju sporne situacije, ne samo da nije u skladu sa Ustavom i Zakonom, već je protivno definisanim ciljevima obrazovanja i najboljim interesom djeteta, te pravu djeteta na zaštitu od bilo kojeg oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Utvrđujući mogućnost da počiniocu bilo kojeg oblika nasilja nad učenicom u obrazovnom sistemu, posebno seksualnog nasilja i zlostavljanja, bude izrečena novčana kazna, dodatno je nasilje nad djetetom.

2. Pravilnika o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika osnovne škole „Georgios A. Papandreu“ Aleksandrovac, broj 610-01-526/10 od 16.9.2010.godine i to odredbe

Člana 7. stav 1. tačka 5. i stav 3.

Člana 12. stav 1.

Člana 16. stav 1. tačka 4, 7, 13, 14, 15, 16.

Članom 7. stav 1. tačka 5. Pravilnika o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika utvrđeno je: Za povredu obaveze učenika ili neopravdano izostajanje sa nastave mogu se izreći sljedeće vaspitno-disciplinske mjere: ...premještaj iz odjeljenja u drugo odjeljenje.

Članom 7. stav 3. utvrđeno je: Ukor direktora škole, ukor nastavnčkog vijeća, premještaj iz odjeljenja u drugo odjeljenje i premještaj u drugu školu, izriču se za teže povrede obaveze učenika utvrđenih ovim Pravilnikom.

Članom 12. stav 1. utvrđeno je: Ako učenik neopravdano izostane sa nastave više od 25 časova ili učini težu povredu učeničkih obaveza predviđenih Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, može na prijedlog nastavnčkog vijeća biti premješten iz jednog u drugo odjeljenje u okviru iste škole, o čemu konačnu odluku donosi direktor škole.

Članom 16. stav 1. tačka 4, 7, 13, 14, 15, 16, utvrđeno je:

Kao teže povrede obaveze-discipline učenika utvrđuju se:

- političko ili drugo organizovanje u školi koje remeti vaspitno-obrazovni rad,
- nepridržavanje propisa o zaštiti na radu,
- otkazivanje poslušnosti ili izražavanje nasilja prema nastavnicima i stručnim saradnicima,
- nedozvoljeno pomaganje drugim učenicima u toku ocjenjivanja,
- ponašanje suprotno odlukama i uputstvima škole koje ima štetne posljedice,
- netačno davanje podataka u cilju obmanjivanja.

Utvrđujući Pravilnikom:

- teže povrede obaveze učenika koje nisu utvrđene Zakonom i

- vaspitno-disciplinske mjere za teže povrede obaveze učenika koje nisu utvrđene Zakonom, škola je izašla iz okvira utvrđenih nadležnosti i ovlaštenja, i pitanje težih povreda obaveza učenika i vaspitno-disciplinske mjere za učinjene teže povrede uredila protivno članu 82. Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju.

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju utvrđene su teže povrede obaveze učenika (Član 82. stav 7.), vaspitno-disciplinske mjere koje se mogu izreći učeniku zbog povrede obaveze (Član 82. stav 2.) i nadležni organ koji izriče vaspitno-disciplinsku mjeru za zakonom utvrđenu težu povredu (Član 82. stav 6.), i škola nema ovlaštenja da ta pitanja reguliše suprotno odredbama Zakona.

Normativno regulisanje odgovornosti učenika u obrazovnom sistemu, na način kako je to regulisano navedenim Pravilnikom, a škola „Georgios A. Papandreu“ je samo jedna u nizu škola koje imaju isti pristup u normativnom uređivanju sporne situacije, ne samo da nije u skladu sa Ustavom i Zakonom, već je protivno definisanim ciljevima obrazovanja i najboljim interesom djeteta, te pravu djeteta na zaštitu od bilo kojeg oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Utvrđujući mogućnost da se zbog povrede obaveze učeniku može izreći i vaspitno disciplinska mjera koju zakon ne utvrđuje, odnosno, da učenik može odgovarati i za težu povredu obaveze koju zakon ne poznaje, zloupotreba je prava i unosi pravnu nesigurnost za djecu, njihove roditelje i staratelje u pogledu ostvarivanja prava i interesa djece.

7. Prevoz učenika

Institucija Ombudsmana za djecu postupala je i po prijavama kojima se ukazuje na povredu prava učenika vezano za njihov prevoz od škole do kuće.

Ostvarivanje prava na prevoz učenika normativno je jasno uređeno, tako da Vlada obezbjeđuje finansiranje troškova prevoza učenika koji do škole putuju sa udaljenosti većoj od četiri kilometra, (član 153. Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju), a Ministarstvo će obezbijediti sredstva za prevoz učenika koji stanuju na udaljenosti od škole dužoj od četiri kilometra u okviru upisnog područja škole (član 53. Pravilnika o finansiranju osnovnih škola).

Instituciji Ombudsmana za djecu u nekoliko navrata obraćali su se roditelji ukazujući da prevoznik koji vrši prevoz učenika na određenoj relaciji, prevoz obavlja tehnički neispravnim vozilom zbog čega je ugrožena bezbjednost djece, korisnika prevoza.

O prethodno navedenom roditelj je obavijestio i nadležnu inspekciju.

Problem je u činjenici da je škola nakon sprovedenog postupka javne nabavke, zaključila ugovor o prevozu učenika sa jednim prevoznikom, a da je prevoz učenika obavljalo treće lice, koga je angažovao izabrani prevoznik, iako takva mogućnost zaključenim ugovorom o prevozu učenika uopšte nije bila predviđena.

Prosvjetna inspekcija osim konstatacije da lice koje vrši prevoz učenika nije definisano niti predviđeno kao prevoznik učenika u Ugovoru o prevozu učenika, školi nije naložila nikakve mjere radi otklanjanja utvrđenih nepravilnosti.

Saobraćajni inspektor, postupajući u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim zakonom, konstatovao je:

- da je treće lice vršilo prevoz učenika vozilom za koje ne posjeduje odgovarajuću licencu, zbog čega je Rješenjem imenovanom zabranio prevoz učenika,
- da ugovoreni prevoz učenika umjesto ugovorenog prevoznika obavlja samostalni prevoznik na osnovu zaključenog internog ugovora između dva prevoznika,
- da je zakonom propisano da se vanlinijski prevoz lica obavlja na osnovu sklopljenog ugovora sa korisnikom usluge, vlastitim vozilom ili vozilom pribavljenim putem lizinga, te da zakonom nije predviđeno i propisano da se internim ugovorom može uvesti „podizvođač,“ a što je u konkretnom slučaju urađeno,

- ukoliko se utvrdi da uslugu vanlinijskog prevoza obavlja prevoznik koji nema registrovanu djelatnost za javni prevoz, bez ugovora sa školom i odgovarajuće licence za prevoznika i vozilo, isti će biti isključen iz saobraćaja, a izvršiće se uvid u proceduru i odabir prevoznika, te će se prekršiocu i odgovornim licima izreći prekršajna sankcija.

Iz prethodno navedenog nesumnjivo proizilazi:

- da je Škola zaključila ugovor o prevozu učenika sa jednim prevoznikom a da je prevoz učenika vršio drugi prevoznik sa kojim Škola nema zaključen ugovor,
- da su nadležne saobraćajne inspekcije u više navrata utvrdile nepravilnosti u obavljanju prevoza učenika,
- da je uprkos zabrani saobraćajnog inspektora drugi prevoznik i dalje prevezio djecu,
- da je škola tek na insistiranje Ombudsmana za djecu, preuzela odgovornost za prevoz djece u skladu sa zakonom i provedenom procedurom izbora prevoznika.

Prema Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 129:

1. direktor škole je odgovoran za zakonitost rada škole,
2. direktor obezbjeđuje zaštitu prava učenika, zaštitu zdravlja učenika i njihove sigurnosti u školi,
3. direktor preduzima mjere u zaštiti prava učenika.

Propusti škola u organizovanju prevoza učenika: omogućavanje, protivno zaključenom ugovoru o prevozu, da prevoz učenika vrši lice sa kojim škola nema zaključen ugovor, a koji pri tom ne ispunjava uslove za obavljanje prevoza učenika, i nepreduzimanje mjera radi otklanjanja utvrđenih nepravilnosti, direktna su prijetnja bezbjednosti učenika. Na osnovu utvrđenih svih činjenica i okolnosti, Ombudsman za djecu je, pored preporuke školi na otklanjanje nepravilnosti u konkretnom slučaju, preporuku dostavio i resornom ministarstvu, radi preduzimanja potrebnih mjera i aktivnosti za sprečavanje postupanja škola koja ugrožavaju prava i interese djece, sa ciljem unapređenja rada nadležnih ustanova i sprečavanja sličnih propusta u budućnosti.

8. Postupanje Republičke prosvjetne inspekcije

Ombudsman za djecu Republike Srpske je u više navrata, postupajući po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava učenika u obrazovnom sistemu, zatražio od Republičke prosvjetne inspekcije da u konkretnim situacijama izvrši inspekcijski nadzor, odnosno, da neposrednim uvidom u opšte i pojedinačne akte, i način rada subjekta nadzora, utvrdi da li je postupanje nadležnog organa škole i odluke koje su s tim u vezi donesene, u skladu sa važećim propisima, i u najboljem interesu djeteta.

Inspekcijski nadzor, prema Zakonu, ima za cilj ostvarivanje i zaštitu javnog interesa, a vrši se preduzimanjem inspekcijskih mjera i radnji kako bi se utvrđeno stanje i poslovanje uskladilo sa propisima.¹¹⁴

- 1. Prosvjetna inspekcija u obavljanju inspekcijskog nadzora u postupanju škole zbog izrečene vaspitno-disciplinske mjere učeniku u svom nalazu i ne konstatuje da škola nema Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika, koji je po zakonu obavezna donijeti, niti školi predlaže mjere za otklanjanje te situacije**

¹¹⁴ Zakon o inspekcijama u Republici Srpskoj, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 74/10, 109/12, 117/12, član 2, stav 3

U predmetu broj: 1036-150-PŽ/11, roditelji su uputili prijavu-žalbu Ombudsmanu za djecu u vezi sa izricanjem vaspitno-disciplinske mjere njihovom djetetu, učeniku jedne osnovne škole. U konkretnom slučaju učeniku je izrečena vaspitno-disciplinska mjera zbog učinjene teže povrede, a da u školi nije ni sproveden disciplinski postupak. Škola u vrijeme izricanja vaspitno-disciplinske mjere nije ni imala Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika, odluka o izrečenoj vaspitno-disciplinskoj mjeri nije dostavljena roditeljima, zbog čega je Ombudsman za djecu zatražio od Republičke prosvjetne inspekcije da izvrši inspeksijski nadzor u toj školi.

U svom odgovoru republički prosvjetni inspektor samo je interpretirao slijed događaja (da je u školi došlo do incidenta između grupe učenika, da je učenik napravio težu povredu, te da mu je izrečena vaspitno-disciplinska mjera...) a da pri tom nije utvrdio da li je škola postupala u skladu sa Zakonom, odnosno, da li je i u kojem dijelu bilo nepravilnosti u postupanju škole, tako da školi nije ni naloženo preduzimanje određenih mjera.

Na ponovni zahtjev Ombudsmana za djecu, republički prosvjetni inspektor dostavo je novi odgovor u kojem se između ostalog navodi „*da u trenutku izricanja vaspitno-disciplinske mjere u školi nije bio donesen Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika, te se škola pozvala na Pravilnik o ocjenjivanju učenika u osnovnoj školi.*”¹¹⁵ Dakle, iako u novom odgovoru inspektor konstatuje da škola nema Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika, ni tada školi ne nalaže nikakve mjere. Pravilnik o ocjenjivanju učenika u osnovnoj školi koji inspekcija navodi, nije niti može biti osnov za pokretanje i vođenje disciplinskog postupka protiv učenika.

2. Prosvjetna inspekcija u obavljanju inspeksijskog nadzora u postupanju škole zbog izrečene disciplinske mjere nastavniku, ne konstatuje da Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti zaposlenih u školi nije ni donesen na osnovu Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju, niti školi nalaže preduzimanje mjera radi otklanjanja postojeće situacije

U predmetu broj 1813-281/11: na zahtjev Institucije, republički prosvjetni inspektor je obavio nadzor u postupanju škole u izricanju disciplinske mjere nastavniku. Svojim nalazom prosvjetni inspektor između ostalog konstatuje: Uvidom u Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti radnika utvrđeno je da su članom 5. propisane teže povrede radnih obaveza, da Komisija po svom slobodnom uvjerenju donosi rješenje o disciplinskoj odgovornosti radnika uzimajući u obzir olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, a da je komisija poslije provedenog postupka dala prijedlog direktoru za izricanje disciplinske mjere, te da je prema navedenim činjenicama direktor škole postupio u skladu sa Pravilnikom o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti radnika škole.

Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti radnika škole nije ni donesen na osnovu Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju niti je sa istim usklađen. Pravilnikom je utvrđeno da će se na sva pitanja koja nisu regulisana Pravilnikom primjenjivati Zakon o radu, Opšti i posebni kolektivni ugovor. Pravilnik je stupio na snagu danom donošenja.

3. Prosvjetna inspekcija u obavljanju inspeksijskog nadzora u postupanju škole zbog izrečene disciplinske mjere učeniku, ne konstatuje da Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika, protivno odredbama zakona utvrđuje i druge teže povrede obaveza učenika i druge vaspitno-disciplinske mjere

---

¹¹⁵ Pravilnik o ocjenjivanju učenika u osnovnoj školi, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 108/09 u članu 42, stav 2 uređuje da se „ocjena iz vladanja snižava u slučaju kada je učeniku izrečena vaspitno-disciplinska mjera za povredu obaveza učenika i neopravdano izostajanje sa nastave i drugih oblika vaspitno-obrazovnog rada...”

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju¹¹⁶ i Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju¹¹⁷ utvrđene su teže povrede dužnosti učenika. Zakonom nije ostavljena mogućnost da se Pravilnikom škole utvrđuju nove, teže povrede obaveza učenika.

Zakonom su jasno utvrđene i vaspitno-disciplinske mjere koje se izriču učenicima zbog povrede njihovih dužnosti. Zakon nije ostavio mogućnost, da se pravilnikom škole utvrđuju i druge vaspitno-disciplinske mjere, osim onih utvrđenih zakonom.

Tako je učeniku izrečena vaspitno-disciplinska mjera zbog težih povreda obaveza između ostalog i zbog „dovođenje drugih učenika u školu“ iako takvu težu povredu zakon ne poznaje, kao što zakon ne poznaje ni vaspitno-disciplinsku mjeru „premiještanje u drugi razred“, a koja je pravilnicima nekih škola utvrđena kao vaspitno-disciplinska mjera.

4. Prosvjetna inspekcija u obavljanju inspekcijskog nadzora u postupanju škole u vezi sa prevozom učenika, iznosi konstatacije iz kojih se vide nepravilnosti u postupanju škole, međutim, školi ne nalaže otklanjanje tih nepravilnosti

U predmetu broj: 1389-94-PŽ/12, roditelji su uputili prijavu-žalbu Ombudsmanu za djecu kojom se ukazuje na povrede prava djeteta zbog prevoza učenika koji je organizovan suprotno važećim propisima. Na zahtjev Ombudsmana za djecu, republički prosvjetni inspektor izvršio je inspekcijski nadzor u toj školi i tom prilikom utvrdio da lice koje je vršilo prevoz učenika nije definisano niti predviđeno kao prevoznik učenika te škole, odnosno, da je škola zaključila ugovor o prevozu učenika sa jednim prevoznikom, a da je prevoz učenika vršilo drugo lice. Iako je u konkretnom slučaju nesporno da je prevoz učenika vršilo treće lice sa kojim škola nema zaključen ugovor, kao i da to treće lice nema odgovarajuću licencu, zbog čega je u više navrata intervenisala saobraćajna inspekcija koja je konstatovala brojne nepravilnosti, prosvjetni inspektor nije naložio školi nikakve mjere u cilju otklanjanja nepravilnosti, već je samo konstatovao da je prevoz učenika vršilo lice koje uopšte nema zaključen ugovor o prevozu sa školom, odnosno, da „prevoznik nije definisan niti predviđen kao prevoznik učenika u ugovoru o prevozu učenika“.

Ovim pristupom (prepričavanjem situacije koja je svim akterima dobro poznata) upravi škole se zapravo daje za pravo da i dalje na isti način organizuje prevoz učenika, što škola u svom odgovoru Instituciji i potvrđuje: „*Takođe, ističemo da u dosadašnjim inspekcijskim kontrolama nad radom prevoznika nije bilo primjedbi na sklapanje podugovora, već je tek zadnjom kontrolom konstatovano da prevoznik koji je sklopio ugovor o prevozu učenika ne može sklapati podugovore.*“¹¹⁸

5. Prosvjetna inspekcija, na zahtjev Institucije da izvrši inspekcijski nadzor dostavlja odgovor Republičkog pedagoškog zavoda o stručnom pedagoškom nadzoru, smatrajući da je time obavljen i inspekcijski nadzor

U predmetu broj: 93-7-PŽ/13 roditelji učenika jedne osnovne škole žalili su se na postupanje direktora škole (prikupljanje novčanih sredstava od djece i izdavanje školskog prostora). Republički prosvjetni inspektor obavijestio je Ombudsmana za djecu da je izvršio inspekcijski pregled u navedenoj školi i tom prilikom utvrdio sljedeće: „Inspektori-prosvjetni saradnici izvršili su interventni uvid i sačinili Zapisnik o stručno pedagoškom nadzoru broj 07-2.01/031-614-38/13 od 06.02.2013. godine, a predmet nadzora je prijava-žalba grupe roditelja učenika Osnovne škole, upućene Ombudsmanu za djecu Republike Srpske.“¹¹⁹ U navedenom odgovoru, dakle, samo je konstatovano da

¹¹⁶ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 82, stav 5

¹¹⁷ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 65, stav 9

¹¹⁸ Odgovor Školskog odbora od 04.07.2013.god. na Preporuku Ombudsmana za djecu

¹¹⁹ Odgovor Prosvjetne inspekcije broj 24.120/616-231-12-2/13 od 15.02.2013. godine

je nadzor izvršen od strane inspektora Republičkog pedagoškog zavoda, bez da je izvršen nadzor od strane republičkog prosvjetnog inspektora.

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju propisano je da inspekcijski nadzor nad primjenom zakona i drugih propisa iz oblasti osnovnog obrazovanja i vaspitanja vrši Republička prosvjetna inspekcija u sastavu Republičke uprave za inspekcijske poslove, dok stručno-pedagoški nadzor vrši Republički pedagoški zavod, odnosno, stručni savjetnici za predmet ili grupu predmeta,¹²⁰ što znači da činjenica da je neki drugi organ izvršio nadzor ne isključuje obavezu inspektora da i on izvrši nadzor u istoj stvari/povodom iste prijave, a pogotovo ako se ima u vidu da se radi o različitim vrstama nadzora kao što je to bio slučaj u gore navedenom primjeru.

6. Stupanje na snagu opštih akata škole, prema odredbama Ustava mora biti jasno i nedvosmisleno utvrđeno

Pravilnici škole, u školama u kojima je vršen inspekcijski nadzor, prema odredbama pravilnika stupaju na snagu protivno odredbama Ustava da zakoni, propisi i drugi opšti akti stupaju na snagu osmog dana od dana objavljivanja. S obzirom da od dana objavljivanja propisa zavisi i njegovo stupanje na snagu, odnosno, njegovo pravno djelovanje i primjena, pa i primjena sankcija na one na koje se pravilnik odnosi, neprihvatljivo je da, vršeći inspekcijski nadzor, prosvjetna inspekcija konstatuje da je škola postupila u skladu sa pravilnikom, a da pravilnik nikada i nije objavljen i nikada nije stupio na snagu. Najčešće, stupanje na snagu pravilnika je definisano na način da „pravilnik stupa na snagu danom donošenja“.

Ustavna odredba, ali i odluke Ustavnog suda Republike Srpske, koje su po zakonu opšteobavezujuće i izvršne¹²¹, obavezuju i inspekciju da u vršenju nadzora u primjeni propisa u vaspitno obrazovnoj ustanovi nadzor izvrše i u dijelu da li je normativni akt koji je u primjeni uopšte stupio na snagu i kada.

Uloga inspektorata je da „vršeći inspekcijske, upravne, stručne i druge poslove, podstiče društvenu disciplinu u izvršavanju zakona i drugih propisa.“¹²² (član 6.)

„Inspekcijski nadzor“ - obuhvata vršenje inspekcijskog pregleda, preduzimanje upravnih i drugih mjera i radnji, praćenje i izvršavanje naloženih mjera.“ (član 5.)

„Inspekcijski pregled“ je neposredan uvid inspektora u opšte i pojedinačne akte, uslove i način rada subjekta nadzora u pogledu pridržavanja propisa.“ (član 5.)

Inspekcijski nadzor uređuje se zakonom kojim su nadležnosti i ovlaštenja inspekcije, uključujući i prosvjetnu inspekciju, jasno određeni. Pored Zakona o inspekcijama u Republici Srpskoj, koji sve inspekcijske poslove uređuje na opšti način, Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, posebno uređuje nadležnosti i ovlaštenja prosvjetnog inspektora u vršenju inspekcijskog nadzora u obrazovnom sistemu. Inspekcijski nadzor nad primjenom zakona i drugih propisa iz oblasti osnovnog obrazovanja i vaspitanja vrši Republička prosvjetna inspekcija u sastavu Republičke uprave za inspekcijske poslove.¹²³

Inspekcijski pregled inspektor vrši neposrednim uvidom u opšte i pojedinačne akte, uslove i način rada i postupanja subjekta nadzora u pogledu pridržavanja propisa i predstavlja osnovni metod utvrđivanja činjeničnog stanja u postupku inspekcijskog nadzora. (član 48.)

¹²⁰ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 156.

¹²¹ Zakon o Ustavnom sudu Republike Srpske, član 6, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 104/11, 92/12

¹²² Zakon o inspekcijama u Republici Srpskoj, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 74/10, 109/12 i 117/12

¹²³ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 156.

Ako inspektor u vršenju inspekcijskog nadzora utvrdi da je **povrijeđen propis**, rješenjem će naložiti otklanjanje nezakonitosti, nepravilnosti i nedostataka ako to već nije učinio zapisnikom ili ako kontrolisani subjekat u ostavljenom roku nije otklonio zapisnikom utvrđene nezakonitosti, nepravilnosti i nedostatke u radu. (član 57.)

Navedeni propusti u radu prosvjetne inspekcije su samo neki od karakterističnih postupanja u vršenju inspekcijskog nadzora, iz kojih proizilazi da:

1. u vršenju inspekcijskog nadzora, prosvjetna inspekcija ne utvrđuje činjenično stanje u potpunosti,
2. u vršenju inspekcijskog nadzora, prosvjetna inspekcija se ne upušta u analizu propisa koji uređuju rad kontrolisanog organa (da li je donesen opšti akt škole, da li je stupio na snagu, da li je usklađen sa zakonom...),
3. zapisnikom o izvršenom inspekcijskom nadzoru ne konstatuje sve činjenice i okolnosti koje se po zakonu moraju zapisnikom konstatovati,
4. u vezi sa utvrđenim činjeničnim stanjem (i kada su one samo djelimično utvrđene) ne donosi akt koji proizilazi iz rezultata nadzora (nezakonitosti, nepravilnosti i nedostaci u sprovođenju zakona i drugih propisa čije izvršenje nadzire) i ne nalaže mjere, na koje je po zakonu obavezan, već samo interpretira činjenice koje su već poznate i koje nisu odgovor na traženi inspekcijski nadzor, prepuštajući na taj način kontrolisanom organu da „tumači“ njegov nalaz.

Dostavljajući zapisnik o izvršenom inspekcijskom nadzoru na adrese nadležnih, u kojem nema ocjene i stava inspektora da li je postupanje u konkretnom slučaju bilo u skladu sa propisima ili nije, prosvjetni inspektor praktično ocjenu o tome prepušta organu nad kojim je vršio nadzor. Organ nad kojim je izvršen inspekcijski nadzor, svaki nadzor prosvjetnog inspektora kojim mu nisu naložene mjere, tumači na način da je njegovo postupanje bilo u skladu sa propisima.

Takav pristup u vršenju nadzora je apsolutno neprihvatljiv i suprotan je zakonom utvrđenim nadležnostima i ovlaštenjima prosvjetnog inspektora.

Zakonom utvrđene nadležnosti i ovlaštenja prosvjetnog inspektora, obavezuju inspektora da u svakom pojedinačnom slučaju, u granicama utvrđenih ovlaštenja potpuno, profesionalno i nezavisno utvrdi sve činjenice i okolnosti – prvo, analizom propisa koji uređuju rad kontrolisanog organa, zatim utvrđenog činjeničnog stanja i postupanje kontrolisanog organa, i u konačnom, jasnom ocjenom inspektora o odnosu utvrđenog činjeničnog stanja i propisa koji uređuju pitanje koje je predmet nadzora.

Obaveza je inspektora da u svakom pojedinačnom slučaju, zapisnikom o izvršenom inspekcijskom nadzoru konstatuje:

- a) činjenično stanje, opis nezakonitosti, nepravilnosti i nedostataka u radu, ukoliko su utvrđene,
- b) mjere i način otklanjanja utvrđenih nezakonitosti, nepravilnosti i nedostataka u radu,
- c) obavezu subjekta nadzora da obavijesti inspektora o otklonjenim nezakonitostima, nepravilnostima i nedostacima i rok za dostavljanje izvještaja. (član 52.)

U slučaju kada rezultati nadzora ukazuju na propuste u postupanju kontrolisanog organa, prosvjetni inspektor je obavezan naložiti mjere za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti, a te mjere moraju biti određene na način kako je to zakonom definisano. Na taj način prosvjetni inspektor će svojim inspekcijskim nadzorom, ne samo doprinijeti zaštiti prava pojedinaca u konkretnim situacijama, već će djelovati preventivno, ne samo prema kontrolisanom organu, već i prema drugim kontrolisanim organima po tom osnovu.

Vrlo je česta reakcija inspekcijskih službi da inspekcija nema dovoljno kapaciteta, misleći prije svega na broj izvršilaca – prosvjetnih inspektora. Takva reakcija nije odgovor na postupanje u konkretnim, ali i brojnim drugim situacijama. Prvo, jer su već postupili, a drugo, niko ne očekuje da svaka škola ima „svog inspektora“, kao što se ne očekuje da inspektor nekoliko puta vrši inspekcijski nadzor u istoj školi, u primjeni iste odredbe pravilnika i postupanju nadležnih u tim situacijama. Nalaz inspektora u jednoj školi, po jednom osnovu, mora da bude u službi preventivnog djelovanja, i da inspektor po tom osnovu ne ide ni u druge škole, a pogotovo ne u istu školu po nekoliko puta.

Pored činjenice da prosvjetna inspekcija ne koristi zakonom utvrđena ovlaštenja u vršenju inspekcijskog nadzora, prisutne su i situacije, na koje ukazuju kontrolisani organi, da su od inspektora dobili neka uputstva, prijedloge i konstatacije, ali samo usmeno, kao npr. da pravilnik škole koji je bio predmet nadzora ima brojne nedostatke i da je problematičan iz više razloga. Takve usmene konstatacije ostaju samo na konstatacijama i ne obavezuju kontrolisani organ, jer inspektor nije postupio u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim zakonom, tj. nije naložio mjere. Zakonom utvrđena ovlaštenja obavezuju inspektora da **naloži školi** (u zakonom utvrđenom slučaju i da zabrani) preduzimanje određenih mjera, svaka duga „instrukcija“ izlazi iz okvira utvrđenih ovlaštenja.

Prosvjetna inspekcija, prema zakonu, ima posebnu odgovornost da postupanje u vaspitno-obrazovnom procesu bude usklađeno sa važećim propisima, jer joj je zakonom povjereno da vrši nadzor u primjeni propisa u vaspitno-obrazovnim ustanovama. Zato i jesu ovlaštenja prosvjetnog inspektora zakonom definisana tako da, vršeći nadzor u primjeni propisa u obrazovnom sistemu, on, prije svega, preventivno djeluje i time sprečava ponavljanje istih nepravilnosti.

Zakonom je utvrđeno da, osim slučajeva koji se odnose na druge državne službenike, odnosno službenike jedinica lokalne samouprave, inspektor je odgovoran za težu povredu radnih dužnosti u slučaju kada ne preduzme mjere ili radnje koje je dužan preduzeti u inspekcijskom nadzoru. (član 35.)

S obzirom da je postupanje prosvjetnog inspektora na način da ne koristi zakonom utvrđena ovlaštenja u vršenju inspekcijskog nadzora protivno interesu djeteta i njegovom pravu na zaštitu, ne samo u kontrolisanom slučaju, već i u brojnim drugim situacijama koje nisu bile predmet kontrole, ali „prolaze“ zbog ranije izvršenog inspekcijskog nadzora u sličnim situacijama, u kojima nisu utvrđene nepravilnosti,

Ombudsman za djecu je Inspektoratu Republike Srpske predožio preduzimanje mjera za sprečavanje postupanja koja dodatno dovode do povrede prava i interesa djece u obrazovnom sistemu, na način:

- da izvrši analizu rada prosvjetnih inspektora u navedenim predmetima, utvrdi razloge propusta i nekorištenja zakonom utvrđenih ovlaštenja i s tim u vezi preduzme odgovarajuće mjere iz svoje nadležnosti,
- da obezbijedi da, u svim budućim slučajevima inspekcijskog nadzora prosvjetni inspektor potpuno i pravilno utvrdi sve činjenice i okolnosti u predmetu u kojem vrši nadzor,
- da na osnovu utvrđenih činjenica ocijeni da li je postupanje kontrolisanog organa bilo u skladu sa zakonom, drugim propisima i opštim aktima, ili nije,
- da u skladu sa Zakonom obavezno nalaže mjere u svim situacijama kada utvrđeno činjenično stanje ukazuje da postupanje kontrolisanog organa nije bilo u skladu sa zakonom, drugim propisima i opštim aktima,

- da u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim zakonom, preduzima potrebne mjere prema kontrolisanom organu kada ne postupi prema mjerama koje je inspektor naložio,
- da objavi šestomjesečnu informaciju koja se prema zakonu dostavlja resornom ministarstvu o izvršenom inspekcijskom nalazu prosvjetnog inspektora.

9. Promjene nastavnika i štrajk roditelja

Jedan broj roditelja kontaktirao je Ombudsmana za djecu ukazujući na prisutan problem da u toku jedne školske godine i nekoliko puta bude promijenjena učiteljica njihovo djeci. Roditelji ističu da, djeca tek što su prihvatila jednu učiteljicu, dobijaju zamjenu, koja poslije kraćeg vremena ponovo bude zamijenjena. Iz tih razloga u nekoliko škola roditelji su na prisutan problem ukazivali i organizovanjem štrajka.

Škole su nastalu situaciju uglavnom obrazlagale konkursnim procedurama, radu na određeno vrijeme u zamjeni odsutnog radnika, a pri tom u stalnoj promjeni učitelja i nisu vidjeli problem koji se tiče i učenika, i njihovih roditelja.

Ključno je da je i u tom dijelu izostala potrebna komunikacija sa roditeljima i da su i roditelji i djeca za promjenu saznali onda kad se ona i desila.

Uvažavajući kontinuitet rada učitelja sa djecom u toku jedne školske godine, promjena učitelja (naročito više puta u toku jedne godine) morala bi biti opravdana zaista objektivnim okolnostima sa kojima bi i učenici i njihovi roditelji na vrijeme bili upoznati i za koje bi bili pripremljeni.

Promjena učitelja sama po sebi, pogotovo u najranijem uzrastu djece za djecu traži novo vrijeme prilagođavanja, a ako se promjena odvija uz obustavu nastave i štrajk, onda je to dodatni pritisak na djecu.

10. Saradnja škole i roditelja

U jednom broju slučajeva roditelji su se zbog povrede prava djece u obrazovnom sistemu obraćali direktno instituciji Ombudsmana za djecu, što već dovoljno govori da između roditelja i škole nije uspostavljena potrebna saradnja. Roditelji navode da od škole ne očekuju razumijevanje za postojeći problem i adekvatnu reakciju te očekuju da će škola reagovati tek na zahtjev Institucije.

Stvaranje partnerskih odnosa između škole i roditelja je uslov bez kojeg danas nije moguće govoriti o kvalitetnom obrazovanju i vaspitanju djece. Bez te saradnje dovodi se u pitanje ostvarivanje ciljeva obrazovanja kako su oni definisani zakonom te ostvarivanje prava djece u obrazovnom sistemu i njihov najbolji interes.

U praksi danas, saradnja roditelja i škole uglavnom se svodi na roditeljske sastanke i informacije, na kojima roditelji dobijaju informacije o ocjenama svoga djeteta u učenju i vladanju, dok o ostalim aktivnostima škole vrlo malo znaju i u iste nisu uključeni.

Prema Zakonu, roditelji imaju i pravo i obavezu redovno se informisati o uspjehu svoje djece, ali isto tako, putem svojih predstavnika učestvovati u odlučivanju o brojnim pitanjima u radu škole. Djeca na brojnim radionicama, na kojima smo između ostalog njihovo mišljenje htjeli čuti i o ovoj temi, znaju da u školi postoji Savjet roditelja, ali ne znaju šta savjet radi i da li uopšte radi.

Škole, uglavnom, problem vide u nesaradnji roditelja i njihovoj nespremnosti da budu uključeni u aktivnosti škole, a s druge strane u jednom broju škola ističu i pretjeranu zainteresovanost jednog broja roditelja ali za određene teme i probleme koji se uglavnom odnose na stručnost nastavnika, ocjenjivanje učenika, aktivnosti uprave.

Roditelji, uglavnom, pokazuju interes za saradnju sa školom i smatraju da je ta saradnja izuzetno važna za njihovo dijete. Međutim u praksi ta saradnja izostaje, kao što izostaje i aktivnija uloga škole u podsticanju i jačanju te saradnje.

Roditelji potvrđuju da nisu u dovoljnoj mjeri prisutni u aktivnostima škole pravdajući to nedostatkom slobodnog vremena, ali i neadekvatnom reakcijom škole u smislu da se ta saradnja uspostavi na početku školske godine, da se definišu pravila, da normativni akti škole budu dostupni i sl.

U jednom broju škola ističu da imaju jako dobru saradnju sa roditeljima smatrajući da je upravo ta saradnja doprinijela i uspjehu škole ali i učenika pojedinačno i posebno da u školi nisu imali slučajeve vršnjačkog nasilja, niti nasilja nad djecom.

Očigledno je, dakle, da roditelji postojeće zakonske mogućnosti ne koriste u potrebnoj mjeri, da škola na tome ne insistira, da je izostalo praćenje efekata ovakvog zakonskog rješenja, što sve u konačnom doprinosi da komunikacija između roditelja i škole nije dvosmjerna i da briga i odgovornost za obrazovanje i vaspitanje djece nije zajednička.

Vaspitno obrazovni sistem danas zahtijeva partnerski odnos roditelja i škole koji se zasniva na stalnoj saradnji i komunikaciji, međusobnom uvažavanju i zajedničkom doprinosu postignuća svakog djeteta.

Da bi se uspostavio i jačao partnerski odnos škole i roditelja, roditelji bi na početku školske godine morali biti upoznati ne samo sa njihovim pravima i obavezama u obrazovnom sistemu, već i o tome zašto je njihovo učešće u aktivnostima škole važno, koje su informacije važne za roditelje i kako ih učiniti dostupnim, omogućiti im po potrebi stručnu pomoć radnika škole ili drugih nadležnih službi, šta su prioritetni zadaci škole i kako ih ostvariti, vannastavne aktivnosti u školi, saradnja škole sa lokalnom zajednicom, ostvarivanje prava djeteta u školi i kako ih zaštititi.

VIII PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME

Slobodno vrijeme je veoma važan faktor u odrastanju djeteta koji treba da mu osigura odmor i razonodu, ali i da doprinese razvoju ličnosti djeteta.

Aktivnosti djeteta u njegovom slobodnom vremenu trebaju biti one u kojima se dijete pronalazi, koje ga ispunjavaju i pričinjavaju zadovoljstvo, a ne teret i obaveza u kojoj će „trošiti“ vrijeme kad nema drugih obaveza.

Ostvarivanje prava djeteta na igru i slobodno vrijeme, a to je ono vrijeme kada djeca nisu u školi ili vrtiću, zahtijeva saradnju roditelja, škole i lokalne zajednice, koji bi planiranim i zajedničkim aktivnostima doprinijeli da slobodno vrijeme djece bude kvalitetno organizovano, u skladu sa uzrastom djeteta, njegovim potrebama i mogućnostima, u protivnom, taj prostor - neorganizovano slobodno vrijeme kod djece, upravo je prostor koji otvara put za različite oblike neprihvatljivog ponašanja kod djece.

Ostvarivanje prava djeteta na odmor, igru i slobodno vrijeme djece uz brojne prednosti koje doprinose razvoju i odrastanju djeteta, istovremeno ima i preventivno djelovanje u smanjenju rizika kojima su djeca izložena u vremenu kada ne znaju šta bi radili. Uskraćivanje djetetu ostvarivanja ovog prava, kao i drugih iz Konvencije, jedan je od oblika zanemarivanja djeteta i njegovih interesa.

Od najranijeg uzrasta djeca imaju potrebu za igrom.

Kroz igru uče i odrastaju, zato i interes za igru mijenjaju sa odrastanjem. Igra doprinosi ne samo fizičkom razvoju djece, nego i njihovom psihičkom razvoju i socijalizaciji među vršnjacima i odraslima, razvija maštu kod djece, istraživački duh, jača samopouzdanje. Igre u kojima postoje pravila djeca rado prihvataju, jer kroz njih ostvaruju saradnju, uzajamno razumijevanje i logičko mišljenje.

Djeca školskog uzrasta ističu da, na žalost, nemaju dovoljno slobodnog vremena a i da ono koje imaju i nije organizovano. Od škole očekuju da kroz ponudu sekcija dobiju mogućnost da u slobodnom vremenu razvijaju svoje sportske, kulturne i umjetničke potencijale. Većina škola zaista nudi veliki broj sekcija i rad tih sekcija vidi se u prostorima škola koje krasi dječiji radovi, ali i plakete, pohvale i pehari za posebno nadarene učenike. Nažalost, u nekoliko škola, prema izjavi učenika, sportske sekcije okupljaju se samo uoči školskih takmičenja i tada se intenzivno trenira, i to sa onim učenicima koji već imaju neko iskustvo u tom sportu ili treniraju u nekom od klubova, jer da bi se škola plasirala na takmičenju treba raditi ubrzano i sa sigurnim igračima.

Srednjoškolci upozoravaju da su im u slobodno vrijeme dostupni i sadržaji kao što su noćni klubovi, prostori igara na sreću. Gledanje televizije je jedna od aktivnosti djece, koja dnevno zaokuplja njihovu pažnju i po nekoliko sati, kafići i druženja u ugostiteljskim objektima, su sadržaji koji im se nude i koji oni koriste, što opet, po izjavi djece, nije njihov izbor, već u nekim sredinama nemogućnost izbora.

Zabrinjava podatak da su u svim radionicama kao najčešći način korišćenja slobodnog vremena, djeca navodila internet i Fejsbuk, što je još jedna potvrda da djeca u nedostatku dobrih sadržaja koriste one koji su im lako dostupni. Korišćenje slobodnog vremena na ovaj vid komunikacije (satima sjedeći ispred računara) ne da nije najbolji interes djeteta, već šteti njegovom zdravlju, a da ne govorimo o svim povredama i nasilju i zloupotrebama kojima može biti izloženo koristeći na ovaj način svoje slobodno vrijeme.

Da djeca imaju pravo na slobodno vrijeme i igru, danas su saglasni i roditelji i prosvjetni i zdravstveni radnici, međutim problem se postavlja kod načina i mogućnosti njegovog ostvarivanja. Taj problem je dodatno izražen kod djece sa smetnjama u razvoju koja su vrlo često uskraćena u ostvarivanju ovog prava. Ova djeca nemaju mogućnost pristupa sadržajima koji su dostupni njihovim vršnjacima, niti imaju mogućnost izbora.

U ostvarivanju prava djece na igru i kvalitetno provedenim slobodnim vremenom roditelji imaju posebno važnu ulogu. Stručnjaci upozoravaju da vrijeme koje odrasli provode u igri s djecom ima neprocjenjivu vrijednost za razvoj dječijeg samopouzdanja, osjećaja zaštićenosti i povjerenja, a pozitivno utiče na razvoj dječije mašte, kreativnosti, istraživačkog duha i učenja. Pri tome, kvalitetno provođenje slobodnog vremena u porodici od najranijeg uzrasta djeteta posebno je važno za stvaranje povjerenja i razumijevanja između roditelja i djece, koje će i jednima i drugima, sa odrastanjem djeteta biti dodatno važno.

Vrlo je važno da u izboru aktivnosti u slobodno vrijeme djece roditelji prepoznaju stvarnu sklonost kod svog djeteta, uvažavajući pri tome individualne potrebe i mogućnosti djeteta. Prevelika opterećenost djeteta u njegovo slobodno vrijeme, pogotovo izborom onih aktivnosti u kojima se dijete ne pronalazi, može se negativno odraziti na razvoj djeteta. Jedan broj osnovaca u razgovoru na temu njihovog slobodnog vremena potvrdio je da uopšte nemaju slobodnog vremena, s obzirom da su poslije škole i školskih obaveza uključeni u različite aktivnosti učenja stranih jezika, sportskih aktivnosti i sl, koje doživljavaju kao obavezu a ne kao aktivnost u svoje slobodno vrijeme.

I lokalne zajednice imaju izuzetno važnu ulogu u organizovanju različitih sadržaja za djecu i mlade. Odnos lokalne zajednice prema ovom pravu djeteta različit je od opštine do opštine, pri čemu su prisutne velike razlike u ponudi kvalitetnih sadržaja za slobodno vrijeme djece. U jednom broju lokalnih zajednica, pored školskih sekcija, djeci su omogućene i brojne škole sporta, plesa, glume, stranih jezika, kreativne radionice, ali i pozorište, bioskop. Međutim i sadržaji koji se nude, nisu dostupni za svu djecu jer zahtijevaju i izdvajanja iz kućnog budžeta.

Pravo na slobodno vrijeme zahtijeva da se ono ostvaruje u uslovima u kojima će djeca biti sigurna i zaštićena i u kojem će njihov najbolji interes biti prioritet. U prethodnim izvještajima Institucija je ukazala na probleme u funkcionisanju dječijih igraonica. Iako je pitanje njihovog organizovanja i rada normativno uređeno, zbog izostanka potrebnog nadzora, nalazi inspekcije, po zahtjevu Institucije, pokazali su neadekvatnu primjenu zakona u praksi. Za razliku od igraonica za djecu, pitanje dječijih igrališta nije adekvatno uređeno. Ako se izuzmu školska igrališta¹²⁴ koja su dio osnovnog standarda školskog prostora, koji se jednim dijelom odnosi i na pitanje prostora namijenjenog školskom igralištu, brojna pitanja koja se odnose na uslove, zahtjeve i standarde po različitim osnovama, a koja igrališta za djecu moraju ispunjavati, nisu jasno definisana.

Konvencija o pravima djeteta, član 31. utvrđujući pravo djeteta na odmor, slobodno vrijeme i igru primjerenu njegovoj dobi, mogućnostima i sposobnostima istovremeno obavezuje državu da osigura svakom djetetu njegovo ostvarivanje bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao i svako pravo iz Konvencije.

Pri tome, najbolji interes djeteta mora biti prioritet i u ostvarivanju ovog prava djeteta i svim aktivnostima djeteta u njegovom slobodnom vremenu. Posebno je važno da pravo djeteta na izražavanje mišljenja i učestvovanje u svim postupcima koji se njega tiču bude u punoj mjeri osigurano i u ostvarivanju prava djeteta na njegovo slobodno vrijeme.

---

¹²⁴ Uredba o pedagoškim standardima i normativima za osnovno obrazovanje i vaspitanje, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 51/11

IX SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA

1. Socijalna zaštita

I socijalna zaštita je pravo. Za ostvarivanje ovih prava država je preuzela obavezu da preduzme sve potrebne mjere, u skladu sa maksimumom raspoloživih sredstava, sopstvenim naporima, ali i uz međunarodnu pomoć i saradnju u cilju postepenog obezbjeđenja punog ostvarivanja ovih prava, uz uslov da je njihovo ostvarivanje dostupno svim građanima bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Države članice uvažavaju pravo svakog djeteta da koristi socijalnu zaštitu, uključujući socijalno osiguranje, i preduzimaju sve mjere neophodne za puno ostvarivanje tog prava u skladu sa nacionalnim zakonima.¹²⁵ Djeca imaju pravo na životni standard adekvatan njihovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i socijalnom razvoju.¹²⁶

S obzirom da ostvarivanje ovih prava zavisi od angažovanosti države i njenih mogućnosti, vrlo je važno da se i u postojećim uslovima briga o djeci prepozna kao prioritet.

I u izvještajnom periodu Institucija je postupala po prijavama kojima se ukazuje na povrede pojedinih socijalnih prava djeteta, ali i prava roditelja koja se ostvaruju po osnovu statusa djeteta, a tiču se prava na jednokratnu novčanu pomoć, dječiji dodatak.

U prijavi Instituciji majka navodi: *„Ja nisam u radnom odnosu i nemam potrebna sredstva za život, od muža ne dobijam nikakvu pomoć za izdržavanje naše kćerke. Troškovi opremanja djeteta u školu su veliki, ja nemam mogućnosti, molim Vas da mi pomognete da prevaziđem ovu tešku situaciju.”*¹²⁷

Socijalna zaštita nije samo finansijska pomoć, već cijeli niz mjera i aktivnosti - usluge socijalne zaštite koje prije svega imaju preventivnu ulogu, i umanjuju ili otklanjaju zavisnost pojedinca i porodice od socijalnih službi. Osnovni problem na koji ukazuju centri za socijalni rad je nedovoljan broj stručnih radnika koji mogu odgovoriti na potrebe, prije svega vezano za usluge socijalne zaštite.

UN Komitet za prava djeteta¹²⁸ upravo naglašava nedovoljnu stručnu podršku djeci koja su u socijalnoj zaštiti i u riziku da to postanu, na šta najčešće prijavama ukazuju roditelji djece sa različitim smetnjama u razvoju.

Ekonomska situacija u kojoj se danas nalazi porodica direktno se odražava na kvalitet ostvarivanja prava djece. Nedovoljna finansijska sredstva uzrokuju brojne probleme koji nose i rizike koji su u vezi sa:

- zadovoljavanjem osnovnih potreba djeteta,
- zadovoljavanjem razvojnih potreba djeteta,
- potrebama djeteta za socijalnom integracijom.

Svaka od navedenih situacija, u kojoj je dijete onemogućeno u zadovoljavanju njegovih potreba, povreda je prava djeteta, jer „strane ugovornice će obezbijediti u najvećoj mogućoj mjeri opstanak i razvoj djeteta”¹²⁹, te će „u skladu sa nacionalnim uslovima i u

¹²⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 26.

¹²⁶ UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

¹²⁷ Predmet broj: 1125-90-PŽ/13

¹²⁸ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 52. b

¹²⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 6.

okviru svojih mogućnosti, preduzeti potrebne mjere da pomognu roditeljima i drugim odgovornim za dijete da ostvare ovo pravo, i ako je potrebno, obezbijediće materijalnu pomoć i programe, naročito u pogledu ishrane, odijevanja i stanovanja.”¹³⁰

U vezi sa navedenim, ključno je blagovremeno prepoznavanje nepovoljnih uslova u kojima dijete odrasta, kako bi se ranom intervencijom onemogućilo nastupanje težih posljedica za dijete. Prijavama Instituciji ukazuje se, između ostalog, i na nemogućnost nabavke udžbenika i školskog pribora za djecu, što samo potvrđuje da je izostala neophodna saradnja nadležnih institucija, koje bi zajedničkim aktivnostima doprinijele smanjenju pritiska i na djecu i njihove roditelje kojima je takva podrška potrebna. Jedan broj škola je riješio ovo pitanje u dogovoru sa učenicima i njihovim roditeljima koji svoje knjige na kraju školske godine ostavljaju školi na raspolaganje, međutim, ovakvi primjeri moraju biti pravilo ponašanja i obaveza škole da iskoristi sve svoje mogućnosti, a onda i u saradnji sa centrom za socijalni rad i drugim nadležnim službama u lokalnoj zajednici, da osigura da ni jedno dijete po ovom osnovu ne bude dodatno povrijeđeno. Pri tome, škola se ne može pravdati na način da nisu znali, da im se roditelji nisu obraćali i sl. Ništa ne može i ne smije biti razlog da dijete ne upiše osnovnu školu ili da je napusti, kao što ni teški materijalni uslovi u kojima dijete odrasta u porodici, ne smije biti razlog za izdvajanje djeteta iz porodice.

Ako roditelji nisu u stanju brinuti se za razvoj i odrastanje njihove djece, a što je u odgovarajućem postupku i utvrđeno, onda, društvo mora reagovati i mora pronaći odgovarajući način pomoći i podrške djetetu. Nedovoljna osjetljivost za obezbjeđenje udžbenika, samo je jedna od situacija u kojima se djeca nađu zbog neadekvatne brige odraslih.

Roditelji se žale da zbog teške materijalne situacije nisu u mogućnosti da redovno izmiruju obaveze po zahtjevima javnih preduzeća (obaveze po osnovu isporučene električne energije, vode, grijanja...) i da to direktno utiče na uslove života njihove djece. Pojedine opštine različitim vidovima pomoći pokušavaju sanirati socijalne potrebe svojih građana - subvencije za grijanje, struju, higijenski paketi i sl, a svaki vid pomoći porodici je istovremeno i pomoć za djecu.

Roditelji prijavama ukazuju i na nemogućnost ostvarivanja prava na dnevno zbrinjavanje djece koje je Zakonom o socijalnoj zaštiti utvrđeno za one koji zbog svojih psihosocijalnih teškoća i drugih nepovoljnih životnih okolnosti imaju potrebu za ovim oblikom zaštite, ali i na neadekvatno zbrinjavanje punoljetnih lica, koja zbog svojih zdravstvenih problema predstavljaju prijetnju bezbjednom odrastanju djece.

Žalbama građani ukazuju da se od njih traže razne potvrde i uvjerenja i uvijek nešto novo, za koje se ispostavi ili da i nisu bili potrebni ili su već bili u službi, s obzirom da su kao korisnici već evidentirani u centru. Prijavama se ukazuje i na neodgovaranje po zahtjevu građana u zakonom utvrđenom roku, kao i na odgovaranje na zahtjev građana dopisom ili obavještenjem, a ne odgovarajućim upravnim aktom.

Zakonom o socijalnoj zaštiti znatno je proširen krug lica - djece, korisnika prava iz socijalne zaštite (djeca bez roditeljskog staranja, djeca sa smetnjama u razvoju, čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djeca žrtve nasilja i trgovine, djeca sa društveno neprihvatljivim ponašanjem i dijete kome je zbog posebnih okolnosti potrebna socijalna zaštita). Zakonom su jasno određena i prava za korisnike socijalne zaštite, međutim, za ostvarivanje pojedinih prava, još uvijek nisu stvoreni potrebni uslovi, što centri u svojim odgovorima i potvrđuju.

---

¹³⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

2. Ekonomsko iskorišćavanje djece i obavljanje štetnih poslova

Pravo djeteta na zaštitu od ekonomske eksploatacije istovremeno je i u funkciji zaštite njegovog prava na obrazovanje, na zaštitu zdravlja, zaštitu od različitih oblika nasilja i zlostavljanja, prava na odmor i slobodne aktivnosti.

Konvencija o pravima djeteta obavezuje države na preduzimanje svih potrebnih zakonodavnih, administrativnih, socijalnih i obrazovnih mjera za zaštitu djeteta od svih oblika nasilja, zlopotrebe, zanemarivanja i iskorištavanja.

U vezi sa dječijim radom, Konvencija¹³¹ utvrđuje obavezu država da priznaju pravo djeteta na zaštitu od ekonomske eksploatacije i rada na poslu koji može biti opasan ili ometati obrazovanje djeteta ili štetiti zdravlju djeteta, odnosno, njegovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom ili socijalnom razvoju.

Radi ostvarivanja prava djeteta na zaštitu od ekonomskog iskorištavanja, a u skladu sa važećim odredbama međunarodnih instrumenata, države su obavezne normativno regulisati, između ostalog, minimalnu starosnu granicu za zapošljavanje, radno vrijeme i uslove rada te odgovarajuće sankcije da bi se osigurala zaštita djece u ovoj oblasti.

Zakon o radu Republike Srpske prepoznao je međunarodne standarde u zaštiti djece od ekonomskog iskorištavanja i eksploatacije, u dijelu određivanja dobne granice kada dijete može biti radno angažovano, uslove pod kojima može biti angažovano, radno vrijeme, zaštitu od obavljanja poslova na kojima postoji povećana opasnost od povreda ili povećan štetni uticaj na zdravlje.

Pored toga, Porodični zakon sankcioniše roditelja koji zlopotrebljava roditeljsko pravo prisiljavajući dijete da pretjerano radi ili da obavlja rad neprimjeren njegovom uzrastu, na način da će mu sud u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko pravo, a Krivični zakon utvrđuje i krivičnu odgovornost za lice koje prisiljava dijete na pretjeran rad koji ne odgovara njegovom uzrastu.

Danas ne postoje pouzdani podaci o tome da li su i pod kojim uslovima i na kojim poslovima djeca radno angažovana.

S obzirom da se po ovom osnovu uglavnom ne podnose prijave nadležnim institucijama, rješenje je u pojačanom nadzoru i redovnoj inspekcijskoj kontroli u otkrivanju svakog nezakonitog rada i zapošljavanja djece i sankcionisanju svih onih koji ih angažuju protivno postojećim zakonskim propisima i njihovim interesima.

3. Djeca na ulici – prosjačenje

Djeca koja žive i rade na ulici su žrtve u svakom pogledu i njima treba pomoć i podrška.

Institucija nije imala prijave kojima se ukazuje na povrede prava djece po ovom osnovu, ali je radeći istraživanje o prisutnosti prosjačenja djece u Republici Srpskoj, došla do podataka, koji pozivaju na adekvatna sistemski rješenja radi zaštite ove kategorije djece.

Uslovi u kojima odrastaju djeca „radeći“ na ulici ne samo da povređuju, već ozbiljno ugrožavaju njihova osnovna prava, prije svega pravo na zaštitu zdravlja, na adekvatnu roditeljsku brigu, pravo na obrazovanje i pravo na zaštitu od svakog oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

---

¹³¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 32.

Centri za socijalni rad u cilju zaštite ove kategorije djece, najčešće ističu potrebu jačanja preventivnih programa i aktivnosti.

Udruženja Roma sa kojima je Institucija kontaktirala, za rješavanje ovog pitanja na prvo mjesto stavljaju odgovornost roditelja.

U centrima javne bezbjednosti naglašavaju da problem prosjačenja djece zahtijeva veću pažnju i bolju koordinaciju institucija koje rade na rješavanju ovog pitanja, te uključivanje i brojnih drugih institucija i agencija u njegovo rješavanje (granična policija, komunalna policija, inspeksijske službe). Jedino rješenje ovog problema je prevencija, odnosno, mjerama porodično pravne zaštite osigurati adekvatnu roditeljsku brigu za dijete.

Prosjačenje djece je jedan od najprisutnijih oblika eksploatacije djece, koji za razliku od drugih oblika iskorištavanja djece najlakše primjećujemo.

Prosjačenje djece najčešće je posljedica povrede većeg broja prava djece, na prvom mjestu neadekvatne roditeljske brige i nepravovremene reakcije na takve uslove odrastanja. Ova djeca su vrlo često potpuno zapuštena, promrzla i gladna, u svim vremenskim prilikama sa ispruženom rukom traže milostinju, bez odgovarajućeg obrazovanja i zdravstvene zaštite, vrlo često ostaju na marginama društva zauvijek.

Živeći na ulici djeca postaju dio nje, prilagođavaju se njenim uslovima i zahtjevima i postaju lak plijen za one koji u njihovom angažovanju vide mogućnost zarade. Zbog posljedica koje život i rad na ulici imaju na njihovo odrastanje, oni vrlo često nisu u mogućnosti nastaviti normalan život.

Prema podacima dobijenim od svih centara za socijalni rad, policije, nevladinih organizacija u 2010. godini registrovano je 131 dijete u prosjačenju. Podaci se, dakle, odnose na cijelu Republiku i odnose se na svu djecu zatečenu u prosjačenju, a ne samo djecu iz nadležne opštine i ne samo djecu iz Republike Srpske. Od 58 opština koje su dostavile svoje evidencije, 12 centara za socijalni rad je imalo evidentiranu djecu u prosjačenju. Pri tome na 4 opštine Prijedor, Bijeljina, Modriča i Banja Luka, odnosi se 80% evidentirane djece.

U poređenju sa zemljama u regionu podaci, statistički posmatrano, nisu zabrinjavajući, jer samo Slovenija nije imala registrovanu djecu u prosjačenju dok podaci govore da je taj broj u Crnoj Gori npr. 3 puta veći, u Makedoniji još izraženiji, a prema nekim pokazateljima u Federaciji BiH broj djece u prosjačenju je višestruko veći.

Prema podacima nadležnih službi u prosjačenju su zatečena djeca svih uzrasta, najčešće od 6-9 godina – 37% i 10-14 godina - 37%, zatim od 15-18 godina - 19% i ispod 3 godine - 4%. Prema podacima o polnoj strukturi djece zatečene u prosjačenju veći je procenat djevojčica 52% , nego dječaka 48%.

Uzrok prosjačenja, prema podacima centara za socijalni rad svih opština u Republici Srpskoj u 8% slučajeva je prisiljenost na prosjačenje. U pojedinim slučajevima roditelji stoje iza ove aktivnosti svoje djece, ali vrlo često je prisutno organizovano dovođenje djece i to u ljetnim mjesecima, kakav je slučaj u opštini Prijedor npr. Policija u tim opštinama uglavnom zna odakle djeca dolaze, najčešće iz Federacije i Srbije, tako da preduzimaju mjere da ih vrate u opštinu iz koje su došli.

Prema dobijenim podacima, djeca povratnici u prosjačenju nisu evidentirani u Prijedoru i Banjaluci, što potvrđuje da se u ove opštine djeca najčešće organizovano dovode, dok su u Bijeljini evidentirani višestruki povratnici, odnosno da su djeca evidentirana u prosjačenju na stalnom „poslu“.

Siromaštvo porodice, kojim se vrlo često pravdaju roditelji djece u prosjačenju, nikako ne znači da djeca treba da „zarađuju“ na ulici. Iako siromaštvo spada u rizične faktore, ono nikako ne opravdava odnos roditelja prema problemu prosjačenja njihove djece.

Zato je neophodno aktivnosti usmjeriti na otklanjanje uzroka koji dovode djecu na ulicu. Uzroci mogu biti različiti, ali svako dijete zahtijeva da se u odgovarajućem postupku utvrdi šta je najbolji interes za njega u konkretnoj situaciji. Baveći se samo posljedicom, problem djece na ulici, dugoročno neće biti riješen. Podnošenje prekršajnih prijava protiv roditelja, do sada nije dalo rezultate, a rijetki prekršajni postupci najčešće se pravdaju lošim materijalnim stanjem u porodici i time da bi svaka kazna izrečena u ovom postupku porodici dodatno ugrozila budžet.

Djeci koja prose ne treba milostinja, i oni su samo djeca i njima trebaju uslovi za pravilan rast i razvoj, za odrastanje u sredini u kojoj se poštuje njihovo dostojanstvo i u kojoj se pripremaju za svijet odraslih. Dajući im marku na ulici, ne pomažemo njima, samo ih i dalje održavamo u tom „poslu“ koji ih odvodi na margine društva zauvijek.

Rezultati istraživanja doveli su i do uspostavljanja dnevnih centara za djecu u riziku u Modriči i u Prijedoru i to uz angažovanje Ombudsmana za djecu i nadležnih opštinskih službi, te uz podršku kompanije Henkel i In fondacije.

Potpisivanje Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece koji, između ostalog, treba da osigura i potrebnu koordinaciju nadležnih službi i institucija u zaštiti prava i interesa djece, treba da doprinese i zaštiti ove kategorije djece od zanemarivanja i nasilja kojem su izloženi.

X PRAVOSUDNO – ZAŠTITNA PRAVA

1. Djeca u sukobu sa zakonom – maloljetnička delikvencija

Maloljetničko pravosuđe je sistem koji obuhvata brojne subjekte zaštite i njihovo djelovanje od trenutka kada je dijete pod rizikom, od dolaska u sukob sa zakonom do njegove potpune reintegracije, dakle roditelje i porodicu, vršnjake, školu, centre za socijalni rad, policiju, tužilaštva, sudove, medije.

Ni u izvještajnom periodu, kao ni u protekle četiri godine, Institucija nije primila ni jednu žalbu kojom se ukazuje na povredu prava djeteta koje je u sukobu sa zakonom. Ni roditelji, ni djeca u postupanju nadležnih institucija u tim postupcima, a ni vezano za postojeća zakonska rješenja nisu ukazivali na povrede prava djeteta. Ta činjenica već dovoljno govori da su u ovoj oblasti načinjeni značajni pomaci, ne samo u normativnom dijelu već i u većoj osjetljivosti u postupanju nadležnih.

Konvencija o pravima djeteta obavezuje države da donesu i sprovedu sveobuhvatnu politiku maloljetničkog pravosuđa koja mora da sadrži: prevenciju maloljetničke delikvencije, intervenciju bez pribjegavanja sudskim postupcima, minimalni uzrast za krivičnu odgovornost i gornju starosnu granicu u maloljetničkom pravosuđu, garancije za pošteno suđenje i lišavanje slobode, uključujući pritvor u istražnom postupku i izricanje zatvorske kazne.¹³²

Osnovni pristup prema svim međunarodnim standardima, kada su u pitanju djeca u sukobu sa zakonom jeste pomoć i podrška djetetu. To znači da svaka reakcija društva prema djeci koja su u sukobu sa zakonom mora biti u srazmjeri sa okolnostima koje se tiču maloljetnika i sa okolnostima izvršenog djela u svakom konkretnom slučaju, pri čemu se pored težine prestupa, mora uzeti u obzir i ličnost i lične karakteristike maloljetnika. Jedan od osnovnih principa reakcije društva, pri tome mora biti postupnost, što znači da se zakonom utvrđene najteže sankcije koriste kao posljednje sredstvo.

Prava djeteta u sukobu sa zakonom, definisana brojnim međunarodnim instrumentima, između ostalog, pozivaju i na poštovanje prava maloljetnika na privatnost u svim fazama postupka, te da se ne smiju objaviti nikakve informacije koje mogu otkriti njegov identitet, s obzirom da su mlade osobe posebno podložne stigmatizaciji, te štetnom djelovanju na njegovu ličnost kvalifikacija „delikvent“, „kriminalac“.

Osnovni cilj ovog pristupa maloljetnicima u sukobu sa zakonom je da reakcija društva na nedopušteno ponašanje maloljetnika mora biti, prije svega, usmjerena na ličnost maloljetnika i njegovu rehabilitaciju i reintegraciju u društvu, te da se u svim slučajevima u kojima su djeca u sukobu sa zakonom, adekvatna alternativna rješenja traže izvan okvira formalne krivične procedure.

Takav pristup zahtijeva da se krivično pravna zaštita maloljetnika usmjerava na vaspitanje, a ne kažnjavanje maloljetnika. Praktična primjena vaspitnih mjera i preporuka, na kojima je naglasak, treba da omogući pomoć i podršku maloljetniku, vršenje nadzora, vaspitanje i pravilan razvoj ličnosti maloljetnika, a sve sa ciljem razvijanja njegove lične odgovornosti.

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku¹³³ upravo u prvi plan stavlja vaspitne mjere i preporuke, jer imaju za cilj preusmjeravanje

¹³² UN Komitet za prava djeteta: Opšti komentar broj 10, Prava djece u maloljetničkom pravosuđu, tačka 15.

¹³³ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 13/10

maloljetnog počinioca krivičnog djela od redovnog krivičnog postupka kako bi se izbjegli negativni efekti na ličnost maloljetnika i njegov razvoj, da maloljetnik sagleda posljedice svoga djela i preuzme odgovornost za ono što je učinio, da se maloljetnika spriječi u ponovnom izvršenju krivičnih djela.¹³⁴

Veoma je važno da maloljetnik u tom dijelu postupka shvati posljedice učinjenog i preuzme odgovornost. Isto tako je važno da maloljetnik da svoj pristanak na preporučene mjere, da pristanak ne bude neopoziv, jer ga maloljetnik može dati iz čistog očajja, da se umanjí svaka mogućnost iznude ili zastrašivanja maloljetnika u svim fazama postupka. Maloljetnik ne smije osjećati pritisak, niti se na njega smije vršiti pritisak da pristane na program preusmjeravanja.¹³⁵

Podaci MUP-a¹³⁶ o maloljetnicima u sukobu sa zakonom pokazuju da je broj prijava protiv maloljetnih počinitelja krivičnih djela u odnosu na 2010. godinu kada je iznosio 705 značajno smanjen tako da je u 2013. godini podneseno 533 prijave (2012. godine podneseno je 556 prijava, u 2011. godinu 488 prijava).

Svakako da podaci kojima se ukazuje na manji broj prijava protiv maloljetnika u sukobu sa zakonom, ohrabruju, međutim, bez obzira na broj prijava podnesenih protiv maloljetnika u sukobu sa zakonom, one uvijek svjedoče o neuspjehu društva da obezbijedi potrebnu brigu i nadzor u odrastanju djece. To se posebno odnosi na djecu koja nemaju 14 godina i koja nisu ni krivično odgovorna, a takvih je evidentirano 36, (2012.-37, 2011.-38). Protiv njih se ne pokreće postupak, već se postupa u okviru nadležnosti centra za socijalni rad, kako bi se mjerama porodično-pravne zaštite jačala odgovornost roditelja.

Prema istim podacima, maloljetnici najčešće čine krivična djela protiv imovine. Od ukupnog broja prijavljenih maloljetnika u 2013. godini, 387 prijava se odnosi na krivično djelo protiv imovine (krađe i teške krađe), 50 prijava za krivično djelo protiv života i tijela, 8 u vezi sa opojnim drogama, 7 protiv opšte sigurnosti.

Prema starosnoj strukturi, od ukupnog broja prijavljenih maloljetnika 361 njih je starosti od 16-18 godina, 136 starosti od 14-16 godina i 36 do 14 godina. Od ukupnog broja evidentiranih maloljetnika 14 su djevojčice. U odnosu na prethodni izvještajni period, veći broj prijava odnosi se na maloljetnike od 16-18 godina, dok je broj prijava protiv maloljetnika starosti od 14-16 godina smanjen za 29, a za djecu do 14 godina za 1 prijavu. Pri tome je smanjen broj prijava koje se odnose na djevojčice sa 23 u 2012. godini, na 14 u 2013. godini.

U grupi krivično odgovorne djece najčešće su djeca od 16 i 17 godina, mada je primijetno prisustvo i sve mlađe djece koja dolaze u sukob sa zakonom. Ovakvom ponašanju često prethodi ili ga prati, zanemarivanje djeteta unutar porodice i prekidanje redovnog školovanja. Krivična djela su izvršena najčešće zajedno sa drugim maloljetnicima ili mlađim punoljetnim licima. Djeca izvršioци krivičnih djela dolaze iz svih socijalnih statusa.

Ako se ima u vidu da maloljetnička delikvencija, u užem smislu, predstavlja izvršenje djela od strane maloljetnika koja su propisana kao krivična djela ili kao prekršaji, dok u širem smislu ona uključuje i narušavanje moralnih normi, kao i razna asocijalna ponašanja od strane maloljetnika, to je za prevenciju maloljetničke delikvencije najvažnije prepoznati početak neprihvatljivog ponašanja kod djece i odmah reagovati.

---

¹³⁴ Uredba o primjeni vaspitnih preporuka prema maloljetnicima, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 10/10, član 4.

¹³⁵ Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe iz 1985. - Pekinška pravila

¹³⁶ Podaci MUP-a, D/P-052-66/14 od 5.2.2014. godine

2. Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja

Svaki oblik nasilja nad djecom je trauma za cijeli život, posebno ako se radi o različitim oblicima seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece i, dodatno, kad to nasilje traje godinama u najmlađem uzrastu djece i kad dolazi od najbližih članova porodice.

Kada se govori o zaštiti djece od ovog oblika nasilja, obično se misli na ulogu pravosudnih institucija i krivičnom procesuiranju počinitelaca takvih djela. Naravno da je izuzetno važno da Krivični zakon prepozna sve oblike ove vrste nasilja nad djecom i da adekvatnim sankcijama djeluje i prema počiniocu, ali i preventivno.

Međutim, zaštita djece od različitih oblika nasilja, pa i od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja zahtijeva mnogo više. To zahtijeva da i resor porodično pravne zaštite, socijalne zaštite, obrazovanje djece, svako u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja, adekvatnim mjerama i definisanim programima odgovori na potrebe djece i njihovo pravo na odgovarajuću zaštitu.

Ombudsman za djecu je u više navrata resornim ministarstvima upućivala prijedloge i inicijative za preduzimanje potrebnih sistemskih mjera, kako bi se u svakom pojedinačnom slučaju obezbjedila adekvatna reakcija nadležnih službi i institucija, imajući pri tome u vidu da se između svih subjekata zaštite mora obezbjediti i stalna i koordinira saradnja.

Preporuke Ombudsmana za djecu odnosile su se na izmjene i dopune Krivičnog zakona, kako bi u cilju zaštite djece i njihovih interesa ukazala na:

- svu težinu i sve posljedice različitih oblika seksualnog nasilja, zlostavljanja i iskorištavanja djece na njihov razvoj i odrastanje,
- obaveze preuzete Konvencijom o pravima djeteta koja zahtijeva preduzimanje odgovarajućih zakonodavnih, administrativnih, socijalnih i obrazovnih mjera radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu,
- obaveze preuzete Konvencijom Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, koja zahtijeva cijeli niz mjera različitih sektora, radi zaštite djece od bilo kojeg oblika seksualnog nasilja, zlostavljanja i zloupotrebe, između ostalog i „starosni uzrast ispod koga je zabranjeno bavljenje seksualnim aktivnostima sa djetetom”,
- Rezoluciju 1099 (1996) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope o seksualnom iskorištavanju djece koja, između ostalog, poziva da se u nacionalno zakonodavstvo ugradi princip da maloljetnik mlađi od 15 godina ne može dati svoj pristanak na seksualne odnose sa odraslim licem.

Prijedlozi i inicijative odnosili su se:

- na zastarjevanje za krivična djela učinjena na štetu djeteta tako da se isto računa od punoljetstva djeteta, čime se djeci daje mogućnost, da sticanjem punoljetstva, kada su savladali strah i stid, uticaj roditelja i okoline, sami odluče o pokretanju postupka protiv onih koji su ih tako ponizili i uništili im djetinjstvo i ostavili trajne posljedice na njihov život,
- na pooštavanje sankcije za počinioce krivičnih djela seksualnog zlostavljanja djece, jer ni jedna kazna nije dovoljna za uništen dječiji život, u slučajevima kad se izriče minimalna kazna, dijete je ponovo izloženo nasilju. Kazne za počinioce bi morale biti

- znatno veće, kako bi bile adekvatne težini počinjenog djela i kako bi djelovale preventivno.
- na povećanje postojeće dobne granice za dobrovoljni pristanak na polni odnos, čime bi se učinili odgovornim svi oni koji manipulišu djecom, koji ih zlorabljavaju i iskorištavaju za zadovoljenje svojih seksualnih potreba,
  - na utvrđivanje dodatnih mjera bezbjednosti prema počinicu ovih djela – zabranu obavljanja poziva, dužnosti i djelatnosti i približavanje objektima i mjestima na kojima borave djeca, te obavezan psihosocijalni tretman počinioca,
  - na uspostavljanje evidencije - baze podataka počinitelja krivičnih djela na štetu djece.

Prijedlozi i inicijative za jačanje sistema zaštite djece od različitih oblika seksualnog nasilja, zlostavljanja i iskorištavanja, pored navedenih odnosili su se i na druge subjekte zaštite radi:

- obezbjeđenja određenih mjera psihosocijalne pomoći i podrške djeci žrtvama seksualnog zlostavljanja, ali i porodici žrtve, uključujući vrste mjera, načine i rokove njihove primjene od strane nadležnih službi, kako bi se, u najvećoj mogućoj mjeri, ublažile posljedice učinjenog i omogućio oporavak i reintegracija djeteta. Problemi sa kojima svakodnevno živi dijete žrtva ovih oblika nasilja vremenom ne prolaze, zato je posebno važno, da se djetetu i njegovoj porodici osigura odgovarajuća psihosocijalna pomoć i podrška stručnjaka,
- obezbjeđenja odgovarajućih programa informisanja i edukacije djece o nasilju uopšte i posebno seksualnom nasilju i zlostavljanju, o mogućim rizicima, o načinu prepoznavanja, o posljedicama na razvoj i odrastanje djeteta, o pravu djeteta na pomoć i podršku, sve to od najranijeg uzrasta djeteta, prilagođeno njegovom uzrastu, i njegovim potrebama,
- obezbjeđenja odgovarajućih programa informisanja i edukacije profesionalaca koji rade sa djecom, posebno onih koji rade u obrazovnom sistemu o načinu prepoznavanja različitih oblika seksualnog nasilja nad djecom, o posljedicama na razvoj djeteta, o mjerama koje se moraju preduzeti i načinima pomoći i podrške djetetu, kako bi u okviru svojih ovlaštenja mogli odgovoriti svojim obavezama i u dijelu prevencije, ali i u dijelu intervencije u svim slučajevima iskazane sumnje da je dijete žrtva nasilja.

Izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske **prihvaćene** su preporuke koje se odnose na:

- **zastaru** za počinjeno krivično djelo tako da, zastarjevanje za krivična djela protiv polnog integriteta, braka i porodice učinjena na štetu lica mlađih od 18 godina počinje teći od dana punoljetstva oštećenog,
- **obavezan psihosocijalni tretman**, tako da, učiniocu koji je učinio krivično djelo sa elementima nasilja sud može izreći obavezan psihosocijalni tretman pod uslovima utvrđenim zakonom,
- **uspostavljanje registra**, baze podataka počinitelja krivičnih djela na štetu djece,
- **zabranu obavljanja poziva, dužnosti ili djelatnosti**, ali samo za učinioca koji je zlorabio svoj poziv.

Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona nije prihvaćena preporuka koja se odnosi na zabranu rada koja nije vezana za zlorabu položaja i zabranu približavanja objektima i prostorima na kojima borave djeca, te povećanje dobne granice za dobrovoljni pristanak na polni odnos.

Zakonom je utvrđena mjera bezbjednosti zabrane potpunog ili djelimičnog obavljanja poziva, dužnosti ili djelatnosti, ali samo za učinioca koji je zlorabio svoj položaj.

Ovakvo zakonsko definisanje zabrane rada nije pošlo od počinioca, ko god on bio, i zabrane takvom licu da po bilo kojem osnovu radi sa djecom, ako je pravosnažno osuđeno za djela seksualnog nasilja i zlostavljanja djece. Ovom zakonskom odredbom, sužen je krug lica kojima se može izreći zabrana rada samo na one koji su zloupotrijebili položaj. To znači, da počiniocima takvog djela, koji pri tome nisu zloupotrijebili položaj ne može biti izrečena mjera zabrane, i oni mogu raditi sa djecom.¹³⁷

Izmjenama zakona nije prihvaćena ni preporuka da se postojeća dobna granica (14 godina) za dobrovoljni pristanak na polni odnos poveća, tako da dijete sa 14 godina i nekoliko dana koje kaže da je u odnosu bilo dobrovoljno, počinioca takvog djela praktično „oslobađa“ od odgovornosti. Stručnjaci upozoravaju da se djeca u tom periodu nalaze u specifičnoj fazi svoga razvoja i da nisu u mogućnosti u potpunosti shvatiti ozbiljnost i sve rizike i sve posljedice svojih odluka. S druge strane, djeca su pod stalnim pritiskom da promijene svoju odluku i onda kad su skupili hrabrost i progovorili o tome. Problem je šta će reći okolina, ko će hraniti porodicu, ko će se nositi sa tom sramotom i sl, čime se praktično teret odgovornosti zbog počinjenog djela prebacuje na dijete.

„Majka i kćerka prijavile su Centru za socijalni rad da je djevojčicu već neko vrijeme seksualno zlostavljao očuh. Njemu je određen pritvor, a djevojčica je sa majkom nastavila da živi u porodičnoj kući. Poslije nekog vremena, djevojčica je u pratnji majke, tom istom centru rekla da se to nije desilo. Očuh je pušten iz pritvora, svi zajedno žive.“¹³⁸

Izmjenama zakona nije došlo ni do povećanja sankcija za počinioce krivičnih djela seksualnog zlostavljanje djece uz obrazloženje, da će se nove izmjene zakona baviti sankcijama za utvrđena krivična djela, što uključuje i sancije za ovu vrstu nasilja. Međutim, kaznenom politikom unazad tri godine pokazuje se sve veća osjetljivost za zaštitu djece u ovoj oblasti, tako da su u jednom broju slučajeva izrečene maksimalne kazne.

Preporuke Ombudsmana za djecu resornim ministarstvima proizašle su ne samo radom na pojedinačnim predmetima na osnovu prijave kojima se ukazuje na povredu prava djeteta, već i na osnovu istraživanja koje je Institucija uradila,¹³⁹ a kojim je obuhvaćeno prikupljanje relevantnih podataka o prisutnosti pojave, identifikacija i analiza pravnog okvira, fokus grupni intervjui sa predstavnicima institucija i nevladinih organizacija, pojedinačan intervju sa djecom žrtvama nasilja, identifikacija mjera prevencije i zaštite, te kvantitet i kvalitet procesa resocijalizacije djece, povezanost socijalnih faktora sa rizikom od seksualne eksploatacije djece.

Prema podacima dobijenim istraživanjem centri za socijalni rad u Republici Srpskoj u periodu od 1. januar 2008. godine - do kraja juna 2011. godine evidentirali su 86 djece žrtava seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, dok je u istom periodu broj evidentiranih u MUP-u 148.

Iskazana razlika je posljedica nedovoljne uvezanosti institucija koje postupaju u ovim slučajevima i nepostojanja jedinstvene baze podataka ni o počiniocima seksualne eksploatacije djece ni o djeci žrtvama. Na žalost, iskazana razlika je i posljedica stava

---

¹³⁷ Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, član 5.- Svaka strana preduzeće neophodne zakonodavne ili druge mjere, u skladu sa svojim unutrašnjim pravom, kako bi obezbijedila da uslovi za bavljenje svim onim profesijama čije obavljanje podrazumijeva redovne kontakte sa djecom budu takvi da se osigura da kandidati za stupanje u redove onih koji se bave tim profesijama nisu nikada bili osuđeni za djela seksualnog iskorištavanja ili seksualnog zlostavljanja djece.

¹³⁸ Obavještenje Centra za socijalni rad od 10.07.2013.godine

¹³⁹ Istraživanje Ombudsmana za djecu: Prevencija eksploatacije djece u Jugoistočnoj Evropi, Seksualna eksploatacija djece u Republici Srpskoj, 2012.godine

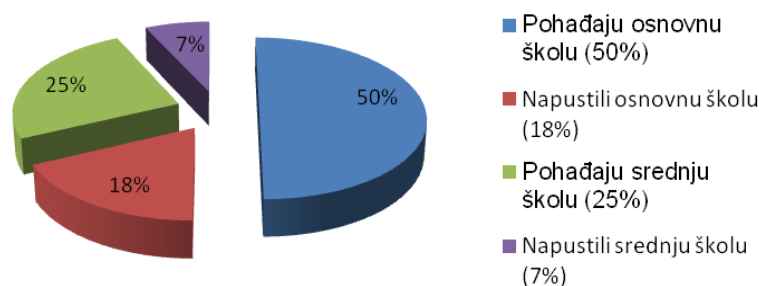
jednog broja centara za socijalni rad koji smatraju da su ova pitanja u nadležnosti centra za zaštitu mentalnog zdravlja, a ne centra za socijalni rad. Za razliku od drugih institucija, odjeljenja za analitiku u centrima javne bezbjednosti evidenciju o djeci – žrtvama seksualne eksploatacije, svaka tri mjeseca dostavljaju izvještaj Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske, koje ima objedinjene podatke za brojna pitanja koja se odnose na djecu a u okvirima nadležnosti i ovlaštenja utvrđenih zakonom.

Počinioci seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, prema dobijenim prijavama najčešće su lica iz najbližeg okruženja kojima djeca bez rezerve vjeruju: otac, očuh, komšija, a žrtve su djevojčice od 9-16 godina.

Na osnovu podataka svih ispitanika najčešći slučajevi seksualne eksploatacije djece su polno nasilje nad djetetom i vanbračna zajednica sa maloljetnim licem.

Analiza dobijenih podataka o obrazovnom statusu djece – žrtava seksualne eksploatacije pokazuje da 35 (49%) djece - žrtava pohađa osnovnu školu, 18 (25%) djece - žrtava pohađa srednju školu, 9 (12%) djece - žrtava napustilo osnovnu školu, a 10 (14%) djece - žrtava je napustilo srednju školu.

Podaci centara/službi za socijalni rad - djeca žrtve prema obrazovnom statusu:

Analiza podataka nevladinog sektora o obrazovnom statusu djece žrtava pokazuje takođe da su djeca uzrasta osnovne škole u znatno većem riziku od seksualne eksploatacije. Isti zaključak je izveden i analizom podataka centara/službi za socijalni rad i centara javne bezbjednosti.

Informacije o djeci - žrtvama seksualne eksploatacije 37% centara/službi sa socijalni rad je dobilo od pripadnika policije, 21% su informaciju dobili od škola, 11% po prijavi roditelja ili drugih srodnika ili drugih lica, 10% lično od djece - žrtava, dok je 5% centara/službi do ovih informacija došlo kroz rad na terenu. 5% centara/službi nije imao odgovor na ovo pitanje.

Kvalitativna analiza prikupljenih podataka nesporno pokazuje da određeni faktori vezani za porodični status, socijalno-ekonomski status i zdravstveno stanje djeteta – žrtve i njegove porodice mogu biti od uticaja na povećanje rizika od seksualne eksploatacije.

Kada je u pitanju porodični status djece žrtava seksualne eksploatacije, analiza pokazuje da najveći broj djece - žrtava potiče iz disfunkcionalnih porodica, kao i iz nepotpunih porodica. Analiza takođe pokazuje da slučajeve seksualnog nasilja nad djecom prati i nasilje u porodici, te da su djeca kod kojih je neko od roditelja sklon konzumiranju alkohola i koji su zanemareni u porodici su u većem riziku da postanu žrtve i seksualne eksploatacije.

Socijalno-ekonomski status porodica djece - žrtava je na veoma niskom nivou. Većina djece - žrtava je iz porodica u kojima najčešće nijedan od roditelja nema zasnovan stalni radni odnos, uglavnom su angažovani na privremenim i povremenim fizičkim poslovima.

Analiza podatka koji se odnose na zdravstveno stanje djeteta - žrtve pokazuje na žalost da su i djeca sa smetnjama u razvoju žrtve seksualne eksploatacije.

Analiza izvještaja sa fokus grupnih intervjuja profesionalaca koji rade sa djecom pokazala je njihovu saglasnost u jednom - uglavnom se radi o djeci koja nemaju dovoljno ljubavi i pažnje u okviru svoje porodice, počinitelj nasilja ih lako prepoznaje i lako pridobija za zadovoljenje svojih potreba.

Porodica kao osnovna i nezamjenljiva sredina za razvoj i odrastanje svakog djeteta, na žalost, je i sredina u kojoj su djeca najčešće izložena nekom obliku seksualnog nasilja i zlostavljanja. Uloga centra za socijalne rad kao ključne institucije u zaštiti prava i interesa njenih članova je ključna i u dijelu psihosocijalne podrške.

Osnovni cilj psihosocijalne podrške i pomoći i djeci žrtvama nasilja i članovima njihovih porodica je osnaživanje djeteta i fizički i psihički da se, koliko je to moguće, ublaže posljedice učinjenog kako bi dijete moglo nastaviti sa svojim redovnim aktivnostima.

Nedostatak definisanih mjera psihosocijalne podrške djeci žrtvama seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, ima za posljedicu da je pristup centara za socijalne rad u zaštiti djece po ovom osnovu vrlo različit, od onih koji su maksimalno angažovani i koriste sve kapacitete ne samo centra već i lokalne zajednice, do onih koji odgovornost prebacuju na druge službe, najčešće centre za zaštitu mentalnog zdravlja. Da bi se u svakom pojedinačnom slučaju osigurala adekvatna pomoć i podrška djetetu neophodno je definisati mjere psihosocijalne podrške koje se obavezno primjenjuju, uključujući i vrstu mjera, načine i rokove njihove primjene, vodeći pri tome računa da procjena stručnog tima o potrebi određene mjere, ili više njih, zavisi isključivo od potreba djeteta, a ne mogućnosti centra.¹⁴⁰

Najveći broj zaposlenih u vaspitno obrazovnim ustanovama sa kojima je Institucija kontaktirala redovno ističe da nemaju dovoljno potrebnih znanja o temama i problemima seksualnog zlostavljanja djece, posebno u dijelu prepoznavanja da je dijete žrtva ovog oblika nasilja i kako se postaviti u situaciji kada je takva sumnja izražena.

S druge strane, djeca su na svim radionicama pokazala veliko interesovanje za razgovor na ovu temu i žele o tome informacije dobiti upravo u školi.

Stavovi zaposlenih, posljedica su dobrim dijelom nedostatka adekvatnih vaspitnih i obrazovnih programa koji bi se bavili ovom problematikom.

Za prevenciju svakog oblika nasilja nad djecom, vaspitno obrazovni sistem je jedan od najvažnijih, zato sistem mora prepoznati potrebu systemske edukacije zaposlenih u vaspitno obrazovnom procesu o problematici seksualnog zlostavljanja djece, ali i uspostaviti programe za djecu, kojim će djeca od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovim potrebama i mogućnostima u obrazovnom sistemu dobiti potrebne informacije o različitim oblicima seksualnog nasilja, zlostavljanja i iskorištavanja.

Ono što je u praksi i dalje prisutno je i neadekvatna reakcija nadležnih prema počiniocima ovih djela. Naime, najčešće reakcija je da su o tome obavijestili policiju, jer odgovornost počinitelja ovih djela očekuju samo u krivičnom postupku i to je poseban problem. Ustanove u kojima rade ova lica, ne pokreću pitanje utvrđivanja njihove odgovornosti, već čekaju sudsku odluku o tome. Ne postavljaju pitanje povrede njihove radne dužnosti, ne vode disciplinski postupak, niti utvrđuju odgovornost za isto.

---

¹⁴⁰ Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, član 11: „Svaka strana uspostaviće djelotvorne socijalne programe i osnovati multidisciplinarne strukture kako bi se obezbjedila neophodna podrška žrtvama, njihovim bliskim rođacima i svakom licu koje je odgovorno za staranje o njima.“

Sve veća osviještenost o problemu seksualnog nasilja i zlostavljanja djece i sve veća spremnost nadležnih da na problem odgovore, za posljedicu ima sve više prijava ovih djela. Međutim, statistički pokazatelji seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece ne pokazuju realno stanje na terenu. Prvo, zato što djeca najčešće iz straha i stida o tome ne govore. Djeca čute jer se boje da im se neće vjerovati, da će tata ići u zatvor, da će se porodica raspasti, da će ih drugovi ogovarati, da će ih izbjegavati, da će ih poslati u dom, krive sebe što odmah nisu rekli, predugo su šutili, nisu ga zaustavili, zaprijetio im je, rekao da nema nikakvih dokaza da je to učinjeno, svi će mu se smijati... Međutim, problem je i što o tome ne govore ni oni koji imaju saznanja o tome, jer ova djela nikada nisu izolovan slučaj, naprotiv, planirana su i kada budu (ako budu) otkrivena to je poslije nekoliko godina nasilja nad djetetom.

Djevojčica koja je u porodici bila žrtva seksualnog zlostavljanja, dajući izjavu pred nadležnim institucijama, u razgovoru sa psihologom, kroz plač je stalno je ponavljala: *„Šta će biti sa mojim tatom, gdje je on sada, šta će sa mnom biti, hoće li mene poslati u dom, neću da idem u centar.”*¹⁴¹

Opasnost od seksualnog zlostavljanja prijete svakom djetetu. Počinioci ovih djela mogu prevariti, a to i čine, i one odrasle koji misle da jako dobro poznaju ovaj problem. Počinioci su lica za koje niko i nikada ne bi rekao da bi to uradili, ljubazni su, znaju sa djecom, znaju zadobiti njihovo povjerenje, obmanjuju ih i manipulišu njima, a onda ih ucjenjuju. Držeći ih u stalnom strahu i ucjenama, smanjuju mogućnost da dijete o tome progovori. U preko 90% slučajeva dijete poznaje počinioca i vjeruje mu, zbog toga vaspitavanje djece da nepoznatima ne otključavaju vrata, da sa nepoznatima ne uspostavljaju kontakte i sl, sigurno neće zaštititi djecu od seksualnog zlostavljanja.

Prema nekim istraživanjem, nekoliko je načina koji razotkrivaju tajnu sa kojom je dijete godinama živjelo, ili dijete to kaže slučajno bez namjere da otkrije tajnu sa kojom odrasta, ili to nekome povjeri sa namjerom da se nasilje zaustavi, ili, što i jeste najčešći slučaj da odrasli, po ponašanju djeteta prepoznaju znakove i simptome koji upućuju na mogućnost da je dijete žrtva zlostavljanja.

Upravo u pojedinačnim slučajevima u kojima je Institucija postupala ljekari su iskazali sumnju da je dijete koje su primili na odjel zbog zdravstvenih problema, žrtva seksualnog zlostavljanja. *„Djevojčica je primljena u bolnicu zbog krvarenja iz nosa koje traje već neko vrijeme. Ljekarski pregledi koji su urađeni nisu ukazivali da je u pitanju bolest na koju se sumnjalo prijemom u bolnicu. Međutim, iskazana je sumnja, i poslije par dana ležanja u bolnici i „ispitivanja uzroka” koji dovode do krvarenja rekla je, da je već tri godine, od njene desete godine žrtva seksualnog zlostavljanja u njenoj porodici.”*¹⁴²

Posljedice po dijete su i teške i dugotrajne. S obzirom da su godinama zarobljeni u svom strahu, odrastaju potpuno sami, poniženi i povrijeđeni. U svom odrastanju mogu pokazivati različite simptome koje odrasli trebaju prepoznati: stalno prisutan strah, promjene raspoloženja, izolovanost, povučenost ili hiperaktivnost, problemi u komunikaciji sa vršnjacima, u porodici, poremećaji u spavanju, u ishrani, u učenju, noćne more, bježanje iz škole i od kuće, samopovrđivanje. Simptomi kojima djeca svojim ponašanjem pokazuju da imaju problem mogu biti brojni i vrlo različiti, pri tome kod neke djece je prisutno istovremeno više pokazatelja. Međutim, ni jedan od pokazatelja nije potvrda da je dijete žrtva seksualnog zlostavljanja, ali je siguran znak da dijete ima problem, da treba doći do uzroka tog problema i da djetetu treba pomoć.

---

¹⁴¹ Predmet broj: 491-5-PŽ/13

¹⁴² Predmet broj:1735-142-PŽ/13

Djecu, koja su žrtve nasilja, treba ohrabriti da o problemu govore. Koliko je važno da djeca ne trpe nasilje i da o problemu govore, jednako je važno da reakcija nadležnih institucija i službi bude i brza i adekvatna i istovremeno usmjerena prvo na zaštitu djeteta i njegovom adekvatnom zbrinjavanju, ali i procesuiranju i adekvatnom kažnjavanju počinioca.

Izostanak reakcije nadležnih institucija ili neadekvatna reakcija, bilo u dijelu odgovarajuće podrške djetetu ili u procesuiranju počinioca, kod djeteta mogu izazvati dodatno teške posljedice. Istovremeno kod djece koja o problemu još uvijek nisu progovorila, neadekvatna reakcija nadležnih službi samo ih učvršćuje u njihovom vjerovanju da i dalje o problemu trebaju šutjeti.

UN Konvencija o pravima djeteta obavezuje države na preduzimanje svih zakonodavnih, administrativnih, obrazovnih i socijalnih mjera kako bi dijete zaštitila od bilo kojeg oblika nasilja, što uključuje i seksualno zlostavljanje, iskorišćavanje i zlostrebu dok je na brizi roditelja, zakonitih staratelja ili bilo koje druge osobe koja se brine o djetetu.¹⁴³

Konvencija Savjeta Evrope¹⁴⁴ obavezuje na cijeli niz mjera i aktivnosti, koje se u različitim sektorima moraju preduzeti, kako bi se smanjili rizici od različitih oblika seksualnog nasilja, zlostavljanja i iskorištavanja djece dok su na brizi roditelja, zakonitih staratelja, ili bilo koje druge osobe koja se brine o djetetu.¹⁴⁵

Potpisivanje Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, na inicijativu Ombudsmana za djecu, ima za cilj da se nadležne službe i institucije učine odgovornijim za preduzimanje svih potrebnih mjera iz njihove nadležnosti radi zaštite djeteta i njegovih interesa, ali i da se uspostavi stalna i stvarna saradnja među njima, a time i da se obezbijedi multidisciplinarni pristup u zaštiti djeteta, kako u dijelu prevencije, tako i u dijelu intervencije.

Dosljedna primjena Protokola znači adekvatnu zaštitu djece od svakog oblika nasilja, a da bi se to obezbijedilo neophodni su programi prevencije koji moraju biti sastavni dio školskog programa, koji je prilagođen uzrastu djece i njihovim potrebama.

Institucija je Ministarstvu prosvjete i kulture uputila preporuku da sa novom školskom godinom, definisani programi prevencije budu sastavni dio vaspitno obrazovnog procesa.

3. Djeca u saobraćaju

Zahtjevi Konvencije za zaštitu prava i interesa djece obavezuju države na preduzimanje svih potrebnih mjera u različitim resorima za ostvarivanje prava priznatih Konvencijom.

Svake godine, statistika na žalost upozorava da na cestama, u saobraćajnim nesrećama stradaju i djeca. Stručnjaci upozoravaju da su djeca u saobraćaju samo djeca i da ne mogu lako procijeniti brzinu i udaljenost vozila, imaju drugačiji doživljaj opasnosti, ne mogu brzo odrediti iz kojeg pravca dolazi zvuk, oponašaju ponašanje odraslih u saobraćaju, i da je posebno važno pravilno ih pripremiti za učešće u saobraćaju.

Pitanje zaštite djece u saobraćaju, kao i ostvarivanje brojnih drugih prava djece, zahtijeva angažovanje brojnih subjekata zaštite. Prije svega roditelji, koji prije svih imaju i obavezu i odgovornost brinuti za zdravo odrastanje svoje djece. Pored roditelja i

¹⁴³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19. i 34.

¹⁴⁴ Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zlostrebe 27.09.2012.god, „Službeni glasnik BiH“, Međunarodni ugovori, broj 11/12)

¹⁴⁵ Konvencija između ostalog obavezuje na: obrazovanje djece o rizicima seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (član 6.), ostvarivanje pristupa programima i mjerama intervencije (član 7.), usvajanje nacionalnih mjera koordinacije i saradnje (član 10.), uspostavljanje mjera zaštite i pomoći žrtvama (član 11-14.)...

obrazovni sistem u saradnji sa roditeljima ima izuzetno važnu ulogu i u zaštiti djece u saobraćaju.

Obaveza je roditelja da i kada su učesnici u saobraćaju zajedno sa djetetom, posebnu pažnju obrate na bezbjednost djece, da se djeca ne voze na mjestu suvozača, bez pojasa, bez dječijih sjedalica, u krilu vozača i sl, pri čemu i pri najmanjem udesu posljedice po dijete mogu biti vrlo teške.

Svake godine, prema podacima MUP-a jedan broj maloljetnika bude isključen iz saobraćaja, jer su vozili bez vozačke dozvole.

U jednom broju predmeta, u prijavi Instituciji, navodi se da je bezbjednost djece ugrožena zbog nedostatka odgovarajuće signalizacije u blizini škole. Ista situacija je i na određenim lokacijama, koje djeca moraju proći na putu do škole, a koje nisu na odgovarajući način obezbijedene.

Prijavama dostavljenim Instituciji ukazuje se o „*bezbjednosnim uslovima u kojima se djeca navedenih područja kreću po regionalnom putu od kuće do škole...zamoljavamo Vas da nam pomognete u rješavanju ovog problema jer je u pitanju ugrožavanje osnovnog dječijeg prava da bezbjedno pohađaju nastavu.*“¹⁴⁶

Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo saobraćaja i veza, AMS i Agencija za bezbjednost saobraćaja, u cilju prevencije i zaštite djece u saobraćaju, svake godine, na početku školske godine, širom Republike Srpske provode akciju „Zaštitimo djecu u saobraćaju“ kojom, pored pojačanog prisustva policijskih patrola u blizini škole, apeluju na vozače na dodatni oprez u saobraćaju, te u školama organizuju radionice za djecu o bezbjednosti u saobraćaju.

Podaci MUP-a o broju isključenih vozača iz saobraćaja zbog vožnje pod uticajem alkohola¹⁴⁷ svake godine dodatno upozoravaju da postojeće novčane kazne propisane Zakonom nisu adekvatne za počinjeno djelo i nisu u službi prevencije.

---

¹⁴⁶ Predmet broj: 1374-109-PŽ/13

¹⁴⁷ Prema podacima MUP-a Republike Srpske u 2013. godini iz saobraćaja je isključeno 24073 vozača, od čega 79,8% zbog vožnje pod uticajem alkohola, www.mup.vladars.net

XI RAD PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI

1. Posebni izvještaji

Ombudsman za djecu, u skladu sa Zakonom,¹⁴⁸ ovlašten je podnijeti i poseban izvještaj kada ocijeni da je to potrebno radi preduzimanja mjera od značaja za zaštitu prava i interesa djece.

Posebnim izvještajem ukazuje se na propuste koji mogu biti vrlo različiti, a dovode do povrede prava djeteta. Ti propusti mogu biti vezani za postojeća zakonska rješenja koja nisu dovoljna garancija za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta u skladu sa zahtjevima i principima UN Konvencije i drugim međunarodnim dokumentima u oblasti prava djeteta, ili nadležni organi nepravilnom primjenom važećih zakona dovode do povrede prava djeteta ili u proceduri koja nije u skladu sa zakonom rješavaju po zahtjevu za ostvarivanje prava djeteta.

Posebni izvještaji treba da doprinesu sistemskom rješavanju problema kako bi se zaštitila djeca čija su prava ugrožena ili bi mogla biti ugrožena po istom osnovu koji je predmet izvještaja.

U izvještajnom periodu, Ombudsman za djecu uradio je posebne izvještaje:

1. Prevencija eksploatacije djece u Jugoistočnoj Evropi - Eksploatacija djece na internetu u Republici Srpskoj
2. Poseban Izvještaj o postupanju Republičke prosvjetne inspekcije
3. O tvojim pravima u tvojoj školi - Pravo na zaštitu od nasilja
4. Mladi savjetnici ombudsmana za djecu

2. Preporuke

U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti, Ombudsman za djecu je ovlašten da organima državne uprave, organima, odnosno službama jedinica lokalne samouprave, kao i drugim pravnim i fizičkim licima koja obavljaju poslove u vezi sa djetetom, predlaže preduzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju njihova prava i interese, da upozori na nepravilnosti, te da zahtijeva da dobije izvještaje o preduzetim mjerama.¹⁴⁹

Preporuke date u izvještajnom periodu odnose se i na pojedinačne slučajeve, kojima je nadležnom organu naloženo preduzimanje određenih mjera radi zaštite prava djeteta u konkretnim situacijama, ali i resornim ministarstvima radi preduzimanja potrebnih mjera u određenim oblastima, kako bi se odgovarajućim sistemskim rješenjima otklonile situacije koje dovode do povrede prava i interesa djece.

Preporuke date nadležnim organima radi zaštite prava i interesa djece u pojedinačnim slučajevima, mjera je koju Ombudsman koristi u situacijama kada u postupku medijacije sa odgovornom stranom nije našao kompromisno rješenje.

1. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture - Donošenje Pravilnika o uslovima rada školske kuhinje
2. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture - Dosije učenika

¹⁴⁸ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 17.

¹⁴⁹ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 9.

3. Preporuka Opštini Mrkonjić Grad i Centru za socijalni rad Mrkonjić Grad - Izvršenje rješenja o povjeravanju djeteta
4. Preporuka Ministarstvu unutrašnjih poslova - Jedinici za profesionalne standarde
5. Preporuka OŠ „Georgios A. Papandreu” - Prevoz učenika
6. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture – Prevoz učenika
7. Preporuka Vladi Republike Srpske - Pravo djeteta na zaštitu privatnosti – Izmjene i dopune Zakona o javnom informisanju
8. Preporuka Elektrotehničkoj školi, Banja Luka - Poništenje odluke o izrečenoj vaspitno-disciplinskoj mjeri
9. Preporuka Republičkom Pedagoškom zavodu - Ocjena o stručnosti nastavnika
10. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture - Disciplinska odgovornost zaposlenih u obrazovnim institucijama
11. Preporuka Centru za socijalni rad Istočno Novo Sarajevo - Procjena potreba i usmjeravanje djece i omladine sa smetnjama u razvoju
12. Preporuka Centru za socijalni rad Banja Luka - Pravo na savjetovanje ostvaruje se pod uslovima i na način utvrđen Zakonom
13. Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite - Donošenje Uputstva o ostvarivanju prava na savjetovanje
14. Preporuka Centru za socijalni rad Šipovo - Obaveza je Centra zaštititi interese djeteta u svim situacijama kad o tome nema saglasnosti roditelja
15. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture - Programi prevencije su sastavni dio školskog programa
16. Preporuka Inspektoratu Republike Srpske - Postupanje Republičke prosvjetne inspekcije u predmetima zaštite prava i interesa učenika
17. Preporuka Centru za socijalni rad Banja Luka - Donošenje rješenja u predmetu održavanja ličnih odnosa maloljetnog djeteta sa ocem
18. Preporuka Centru za socijalni rad Čelinac - Zbrinjavanje maloljetnog djeteta

3. Mišljenja

Zakonom o Ombudsmanu za djecu (član 7.), Institucija je ovlašćena da u postupku pripreme propisa daje mišljenje na prijedloge zakona i drugih propisa, ako se njima uređuju pitanja koja su od značaja za zaštitu prava djeteta. U skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima Institucija je dostavila:

1. Mišljenje na Izmjene i dopune Krivičnog zakona Republike Srpske
2. Mišljenje na Prednacrt zakona o volontiranju
3. Mišljenje na Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju
4. Mišljenje na Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju

Postupanje u skladu sa članom 7. Zakona, za Instituciju je posebno važno, ali je vrlo često, zbog kratkog vremenskog perioda u kome treba dati mišljenje, ograničeno. U navedenim slučajevima samo je Ministarstvo porodice, omladine i sporta dostavilo Instituciji predloženo zakonsko rješenje i to u formi prednacrt, tako da su već u toj fazi izrade zakona uzeti u obzir stavovi i mišljenje Institucije na pojedine dijelove predloženog zakonskog rješenja.

4. Inicijative

Prema članu 7. Zakona, Ombudsman za djecu je ovlašten da podnese inicijativu za izmjene i dopune zakona i drugih propisa i opštih akata, ako smatra da do povrede prava djeteta dolazi zbog nedostataka u propisima.

Pored navedenog, Zakonom je utvrđeno i ovlaštenje Ombudsmana za djecu da pred Ustavnim sudom pokrene postupak za ocjenu ustavnosti i zakonitosti zakona, drugih propisa i opštih akata, kada utvrdi da nisu u skladu sa Ustavom, odnosno zakonom. U skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima, pokrenuta je inicijativa za ocjenu ustavnosti i zakonitosti pravilnika o disciplinskoj odgovornosti u obrazovnom sistemu i učenika i zaposlenih, s obzirom da je pitanje disciplinske odgovornosti u obrazovanju vrlo često predmet postupanja ombudsmana, a da primjena pravilnika i postupanje u pojedinačnim predmetima ne obezbjeđuje potrebnu zaštitu.

1. Ocjena ustavnosti i zakonitosti člana 28. Pravilnika o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti radnika Tehnološke škole Banja Luka
2. Ocjenjivanje ustavnosti i zakonitosti Pravilnika o disciplinskoj odgovornosti učenika OŠ „Georgios A. Papandreu“, Aleksandrovac

XII SARADNJA SA DJECOM

Zakonom o Ombudsmanu za djecu¹⁵⁰ utvrđeno je da Ombudsman za djecu upoznaje djecu sa načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa i savjetuje ih kako da ostvare i zaštite svoja prava i interese. S tim u vezi, Ombudsman za djecu kontinuirano saraduje sa djecom i podstiče ih na iznošenje njihovih mišljenja, inicira javne aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djeteta i učestvuje u tim aktivnostima, te predlaže mjere za povećanje uticaja djeteta u društvu.

Na taj način doprinosi se ostvarivanju jedne od preporuka UN Komiteta za prava djeteta „da se povećaju naponi u oblasti informisanja javnosti o Konvenciji i da se poveća svijest o njezinim načelima i odredbama, naročito među djecom i roditeljima.“¹⁵¹

Kako je i UN Komitet u Preporukama za 2012.godinu preporučio državama članicama da rade na „podizanju svijesti o Konvenciji na način prilagođen djeci, posebno kroz veću upotrebu štampe, radija, televizije, interneta i drugih medija, kao i aktivno učešće djece u javnim terenskim aktivnostima“¹⁵², Ombudsman za djecu intenzivirao je saradnju s djecom, ne samo u aktivnostima koje Institucija provodi, nego i uključivanjem i podsticanjem drugih institucija i organizacija, a posebno djece da rade na edukaciji djece o njihovim pravima.

1. Radionice za djecu

Redovne radionice Ombudsmana za djecu

U 2013.godini Ombudsman za djecu organizovao je radionice za djecu koje je realizovao po unaprijed utvrđenom planu i radionice koje je organizovao po pozivu zainteresovanih škola ili institucija. Ove godine posebno je izražena zainteresovanost škola za dodatnim radionicama koje su realizovali predstavnici Institucije, ali i mladi savjetnici Ombudsmana za djecu.

Teme radionica bile su različite a cilj im je bio upoznavanje djece s pravima, obavezama i odgovornostima, UN Konvencijom i njenim principima, vrstama nasilja i njegovom prevencijom, rodnom ravnopravošću, participacijom a sve su bile prilagođene djeci i njihovim potrebama.

Kako je 2012.godine potpisan Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece koji obavezuje na provođenje edukacije i prevencije nasilja, Institucija je ovogodišnje radionice „O tvojim pravima u tvojoj školi“ posvetila upravo temi nasilja.

Radionice „O tvojim pravima u tvojoj školi“ koje je Ombudsman za djecu provodio u periodu od septembra do novembra, pod nazivom „Da li znamo šta je nasilje“ imale su za cilj upoznavanje djece sa vrstama nasilja i njegovom prepoznavanju, posljedicama na razvoj djeteta, i načinima zaštite u ovoj oblasti.

Radionice su realizovane u 29 škola od čega 17 osnovnih i 12 srednjih širom Republike.

1.	Srednjoškolski centar	Kostajnica
2.	OŠ „Petar Petrović Njegoš“	Bileća
3.	OŠ „Petar Petrović Njegoš“	Teslić

¹⁵⁰ Zakon o Ombudsmanu za djecu, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj član 6.

¹⁵¹ UN Komitet za prava djeteta, Preporuke, tačka 23.

¹⁵² UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 22.

4.	OŠ „Miloš Dujić“	Čelinac
5.	SŠC Pale	Pale
6.	OŠ „Aleksa Šantić“	Vukosavlje
7.	OŠ „Ćirilo i Metodije“	Piskavica
8.	OŠ „Jovan Dučić“	Vojkovići, Istočno Sarajevo
9.	OŠ „Knez Ivo od Semberije“	Bijeljina
10.	OŠ „Jovan Dučić“	Lamovita, Prijedor
11.	OŠ „Sveti Vasilije Ostroški“	Trebinje
12.	OŠ „Sveti Sava“	Zvornik
13.	SŠC „Lazar Đukić“	Ribnik
14.	OŠ „Milan Ilić-Čiča Šumadijski“	Han Pijesak
15.	Srednja škola „Nikola Tesla“	Brod
16.	OŠ „Mladen Stojanović“	Laktaši
17.	SŠC Rudo	Rudo
18.	Mješovita škola „Nikola Tesla“	Teslić
19.	OŠ „Sveti Sava“	Kotor Varoš
20.	OŠ „Sveti Sava“	Gacko
21.	OŠ „19 april“	Derventa
22.	Školski centar „Petar Kočić“	Srbac
23.	OŠ „Petar Petrović Njegoš“	Kasindo
24.	OŠ „Jovan Dučić“	Bijeljina
25.	Tehnička škola	Gradiška
26.	SŠ Rogatica	Rogatica
27.	SŠC „Petrovo“	Petrovo
28.	Katolički školski centar	Banja Luka
29.	SŠC – Srednja medicinska škola	Foča

Posjete školama unaprijed su dogovorene, a realizovane su na sljedeći način:

- razgovor sa upravom škole (direktor, pedagog/ psiholog / socijalni radnik)
- radionica sa savjetom učenika ili odjeljenjem na prijedlog škole

Tokom radionica se razgovaralo o pravu djece na zaštitu od nasilja s ciljem:

- edukacije djece o vrstama nasilja, prepoznavanju nasilja i postupanju u slučaju kad su djeca žrtve nasilja ili njegovi svjedoci.

Tokom radionica nastojalo se doći do stavova djece o:

- poznavanju i ostvarivanju prava na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja,
- prisutnosti nasilja u školi i porodici,

- obavezi odraslih da im obezbijede zaštitu od nasilja u porodici, školi, lokalnoj zajednici,
- radu škole na prevenciji i edukaciji učenika o prepoznavanju, sprečavanju i zaštiti od nasilja

Razgovori koje smo obavili sa upravama škola pokazali su da se temi nasilja pristupa na različite načine i u zavisnosti od toga da li se radi o prevenciji, sprečavanju nasilja ili radu na pojedinom slučaju nasilja gdje škole opet različito tumače svoju ulogu u zavisnosti da li je riječ o vršnjačkom nasilju koje se odigralo u školi ili o nasilju odraslih nad djetetom koje se nije desilo u školi.

Samo one škole koje imaju dobru organizaciju i uspostavljena pravila postupanja provele su potrebne aktivnosti i upoznale su i nastavni kadar i učenike sa Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, te su u takvim školama djeca kroz razne aktivnosti upoznata o vrstama nasilja. U razgovorima sa rukovodstvima škola, oni se uglavnom trude da pokažu da su spremni da se suoče sa pojavom nasilja nad djecom i da u konkretnim slučajevima nasilja primjenjuju pravila iz Protokola.

Na radionicama je zajedno sa učenicima prvo definisan pojam nasilja i navedene vrste, a poslije toga su djeca pozivana da iznesu svoje shvatanje nasilja i eventualno iskustvo u vezi sa nekom vrstom nasilja.

Osnovci su u svojim školama češće primjećivali fizičko nasilje, a srednjoškolci psihičko, čime su potvrđeni i rezultati istraživanja koje su prošle godine proveli mladi savjetnici ombudsmana za djecu koje je pokazalo da 68,7 % osnovaca tvrdi da je fizičko nasilje najprisutniji oblik nasilja, a 72,3 % srednjoškolaca da je psihičko nasilje najprisutniji oblik vršnjačkog nasilja u njihovim školama.

Kod određivanja psihičkog nasilja učenici su uglavnom prepoznavali vrijeđanje, omalovažavanje i ismijavanje. Interesantno je da učenici primjećuju da se psovke sve više koriste u svakodnevnom govoru ali ih ne prepoznaju kao nasilje. Nasilje putem interneta osnovci i srednjoškolci relativno dobro poznaju, ali zabrinjava činjenica da neke oblike ponašanja na internetu ne smatraju nasiljem (npr. lajkovanje ružnih komentara).

Generalno, djeca smatraju da se samo neki „blaži“ oblici nasilja mogu riješiti u školi i da je za rješavanje slučajeva nasilja najbolje obavijestiti policiju, a ponekad i centar za socijalni rad.

Takva razmišljanja učenika su znak da je Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, koji smo predstavljali i učenicima i upravama škola, potreban i da je neophodno dalje raditi na jačanju međusobne saradnje svih institucija i službi radi adekvatne primjene Protokola.

Radionice po pozivu

Tokom proteklih godina Institucija je zapimala i pozive od škola i institucija da održi radionice za djecu s ciljem njihove edukacije o pravima djeteta, s tim da su teme predlagale škole ili institucije na čiji poziv su zaposleni u Ombudsmanu za djecu održavali radionice. Ovi pozivi uvijek su pokazatelj da je prepoznat značaj edukacije o pravima djeteta kao i važnost da do djece dođe stručna i kvalitetna informacija prilagođena njihovom uzrastu.

U 2013.godini radionica „Da li znamo šta je nasilje“ koja je izvođena u okviru redovnih aktivnosti na edukaciji djece u školama izazvala je interesovanje ne samo djece, nego i stručnih službi. U školama u kojima su radionicama prisustvovali pedagozi, psiholozi ili neko od nastavnog osoblja, gotovo redovno je traženo da im se ustupi prezentacija kako

bi radionicu mogli održati i za druge grupe učenika ili u drugim odjeljenjima. U jednom broju škola odmah po završetku radionica zaposleni u Instituciji dobili su poziv da održe dodatne radionice o ovoj temi, jer su škole procijenile da je ova tema učenicima interesantna, te da im nedostaje informacija iz ove oblasti.

Predstavnica kancelarije Ombudsmana za djecu dobila je poziv iz Srednje škole „28.juni“ u Istočnom Novom Sarajevu da sa članovima Savjeta učenika održi radionicu o nasilju, a kako je povod bio obilježavanje Dječije nedjelje, učenici su istakli da znaju njen značaj i da su veoma aktivni u promociji prava djeteta.

U Srednjoj školi „Nikola Tesla“ u Tesliću održane su tri radionice, jedna u okviru našeg redovnog programa, a dvije na poziv rukovodstva te škole. Nakon redovne radionice održane u Općoj gimnaziji Katoličkog školskog centra u Banjaluci, stručna služba škole je pozvala Instituciju da u 4 odjeljenja drugog razreda izvede ovu radionicu u drugom polugodištu ove školske godine, smatrajući da je pristup temi veoma interesantan i da je za učenike dobro da dobiju stručne informacije o nasilju, ali i da iznesu svoje stavove.

Važno je istaći i da je Osnovna škola „Sveti Sava“ iz Zvornika, Instituciji uputila poziv da u ovoj školi s djecom razgovara i održi 2 radionice o prednostima i rizicima interneta, te kako se zaštititi od nasilja na internetu. Interesantno je da je ova škola prepoznala Instituciju, kao nekog ko o ovoj temi može dati kvalitetne informacije djeci, prateći aktivnosti koje je Ombudsman za djecu imao povodom obilježavanja Dana bezbjednog interneta: *„Pisanja u medijima da ste takvu radionicu već održali početkom februara u jednoj osnovnoj školi u Banjoj Luci, gdje je ista naišla na veliki odjek i zadovoljstvo i djece i roditelja, su me podstakla da Vas kao predsjednik Savjeta roditelja zamolim da do kraja školske godine istu ili sličnu radionicu održite i u našoj školi.“*¹⁵³

Ombudsman za djecu u posjeti Zvorniku realizovao je radionicu „Kako se zaštititi na internetu“ za sve učenike četvrtih razreda, a sa Savjetom učenika realizovana je radionica „Prava i odgovornosti na internetu“. Redovna radionica „Da li znamo šta je nasilje“ održana je za tridesetak učenika koji su pokazali interesovanje, ne samo za temu nego i saradnju sa Institucijom kroz Mrežu mladih savjetnika.

Ombudsman za djecu sa Dječijim domom „Rada Vranješević“ saraduje već godinama, a i ove godine je u Domu prepoznata potreba da se sa djecom održe edukativne radionice. Stručna služba Doma primijetila je da bi jednom broju djece trebalo dati dodatnu motivaciju za pohađanje škole i učenje, pa je zatražila da se osmisli i realizuje radionica o pravu na obrazovanje. Zaposleni u Instituciji rado su se odazvali pozivu i u interaktivnoj radionici pokazali djeci kako da uče i kako da kroz učenje postignu rezultate koji će im obezbijediti da postanu ono što žele. Nakon održane radionice stigao je poziv za još jednu radionicu u kojem se kaže: *„Još jednom, hvala Vam na organizaciji i realizaciji radionice na temu „Moje pravo na obrazovanje“ u JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ u Banjoj Luci. Djeca, ali i zaposleni, zaista su uživali u prezentovanom sadržaju, kao i u načinu rada.“*¹⁵⁴

Povodom Međunarodnog dana prava djeteta, predstavnica Ombudsmana za djecu održala je u Dječijem domu „Rada Vranješević“ radionicu „Pravo na participaciju“ sa dvadesetoro djece uzrasta od 13 do 18 godina, članovima Domske zajednice. Cilj radionice bio je osnaživanje djece za aktivnije učešće u životu i radu Doma.

Ombudsman za djecu u saradnji sa Agencijom za informaciono društvo i prof. dr Tatjanom Duronjić povodom obilježavanja Međunarodnog dana bezbjednog interneta u Centru za obrazovanje, vaspitanje i rehabilitaciju slušanja i govora, održao je radionicu

¹⁵³ Iz pisma predsjednika Savjeta roditelja OŠ „Sveti Sava“, Zvornik

¹⁵⁴ Iz pisma stručne službe Doma „Rada Vranješević“, Banja Luka

„Poveži se s poštovanjem“. Cilj prezentacije bio je upoznavanje djece sa pravima i odgovornostima koje imaju pri korišćenju savremenih tehnologija. Ovo je prva radionica koju je Ombudsman za djecu održao za djecu s poteškoćama u razvoju i pokazalo se da i ova kategorija djece ima interesovanja kao i njihovi vršnjaci, te da bi u narednom periodu aktivnosti trebalo usmjeriti i na ove ustanove.

Vršnjačka edukacija

Ombudsman za djecu je u edukaciju djece u školama uključio i mlade savjetnike koji su prošli trening seminare i stekli znanja iz oblasti prava djeteta, a na teme pravo na obrazovanje, pravo na izražavanje mišljenja i participaciju, pravo na zaštitu od nasilja, 4 principa UN Konvencije, rodna ravnopravnost i druge. Mladi savjetnici ombudsmana za djecu su na trening seminarima, koje je za njih realizovala Instucija, usvojili i osnovna znanja i vještine potrebne za izvođenje radionica i to po modelu vršnjačke edukacije. Vršnjačka edukacija omogućava da mladi ljudi informacije o temama koje su za njih važne upravo dobijaju od mladih ljudi koji su posebno obučeni. Da bi sistem vršnjačke edukacije funkcionisao vršnjački edukator ima osnovnu i ključnu ulogu. Prava informacija, na pravi način data, omogućava da se lakše usvoji i implementira u ponašanje a krajnji cilj je promjena ponašanja. Zbog toga vršnjački edukator mora da prođe posebnu obuku i trening kako bi mogao efikasno da obavlja svoju ulogu.

Kako mladi savjetnici stiču znanja o pravima djeteta i vještine potrebne za održavanje radionica pohađajući trening seminare, oni se aktivno uključuju u edukaciju svojih vršnjaka u školama.

Taj princip da mladi savjetnici u svojim školama izvode radionice po već usvojenom modelu, razvijao se od 2011. godine kada su prvi mladi savjetnici održali desetak radionica u svojim školama uglavnom u Doboju, Prnjavoru, Foči i Kozarskoj Dubici.

Nakon trening seminara tokom 2012. godine povećalo se interesovanje mladih savjetnika za edukaciju njihovih vršnjaka u školama. Stečena znanja o pravima djeteta, rodnoj ravnopravnosti, nasilju, reproduktivnom zdravlju i pravu na izražavanje mišljenja mladi savjetnici – vršnjački edukatori prenijeli su svojim vršnjacima u školama u Modriči, Šamcu, Foči, Prnjavoru, Banjaluci, Doboju, Derventi, Gradišci, Tesliću, Vlasenici i Vukosavlju gdje su održali preko 15 radionica u kojima je učestvovalo oko 400 srednjoškolaca.

U 2013.godini mladi savjetnici su pokazali izuzetno interesovanje za edukaciju svojih vršnjaka i u 16 škola u 6 opština realizovali 43 radionice na teme „Da li znamo šta je nasilje“ i „Rodna ravnopravnost“. Radionice su realizovane u sljedećim školama:

1. OŠ „Sveti Sava“ u Doboju
2. OŠ „Vuk Karadžić“ u Doboju
3. OŠ „Dositej Obradović“ u Doboju,
4. Trgovinska i ugostiteljska škola u Doboju,
5. Gimnazija „Jovan Dučić“ u Doboju
6. Američki kulturni centar u Doboju
7. OŠ „Sutjeska“ u Modriči
8. OŠ „Sveti Sava“ u Modriči
9. SŠC „Jovan Cvijić“ u Modriči
10. OŠ „Veselin Masleša“ u Foči
11. OŠ „Sveti Sava“ u Foči
12. SŠC „Foča“
13. Gimnazija Prnjavor

14. Srednja stručna i tehnička škola, Gradiška
15. Tehnička škola, Gradiška
16. Katolički školski centar, Banja Luka

Mladi savjetnici iz Doboja i Modriče: Nataša Milošević, Marija Grahovac, Bojana Petrović, Mira Milićević, Snježana Došan, Aleksandar Vidović i Igor Marjanović održali su svojim vršnjacima u osnovnim i srednjim školama u Doboju i u Modriči 18 radionica na temu „Šta znamo o nasilju“. Kroz ove radionice prošlo je oko 600 učenika osnovnih i srednjih škola.

Mlade savjetnice Marina Vasić i Nikolina Jovanić u Gimnaziji Prnjavor su održale 16 radionica, u 8 odjeljenja po 2 radionice, i to „Da li znamo šta je nasilje“ i „Rodna ravnopravnost“. Anđela Vukotić i Arsen Vukotić su u Gradišci realizovali 2 radionice o nasilju, a Milica Mijatović u Katoličkom školskom centru radionicu „4 principa Konvencije“. U Prnjavoru, Gradišci i Banjaluci vršnjaci su edukovali oko 300 srednjoškolaca kroz 19 radionica. Mlade savjetnice iz Foče, Marija Pejović i Marijana Lučić, održale su 6 radionica o nasilju i to 5 u osnovnim školama i 1 u srednjoj školi, za preko 150 svojih vršnjaka.

Mladi savjetnici/savjetnice edukovali su u 2013. godini oko 1000 svojih vršnjaka u 16 škola u Republici Srpskoj.

Posebno je važno naglasiti da su u nekim školama, nakon prve održane radionice, mlade savjetnice uprave škola pozvale da i za druga odjeljenja održe te iste radionice. To je pokazatelj o kvalitetu radionica, zainteresovanosti učenika za ponuđene teme i vršnjačkoj edukaciji kao odličnoj metodi za izvođenje radionica o temama koje interesuju osnovce i srednjoškolce.

Požrtvovani mladi savjetnici primijećeni su i od strane škole i svojih vršnjaka, a iz razgovora koji smo obavili u nekim školama gdje su održane ove radionice saznali smo da su časovi odjeljenjske zajednice na ovaj način dobili sasvim nov kvalitet, te da su u školama gdje se ove radionice izvode već dvije, pa i tri godine, primijetni i prvi rezultati u smislu da na primjer nema učenika koji ne bi znali da postoji Protokol o postupanju u slučaju vršnjačkog nasilja i kome prijaviti nasilje, pa se smanjuje i broj slučajeva vršnjačkog nasilja u školi.¹⁵⁵

Iako je broj radionica koje su zaposleni u Ombudsmanu za djecu i mladi savjetnici održali u školama na različite teme od 2010. do 2013.godine doprinio edukaciji djece u osnovnim i srednjim školama o temama koje su djeci potrebne u ostvarivanju i zaštiti njihovih prava, na ovaj način nije moguće obuhvatiti edukacijom svu djecu u svim školama, pa je neophodno edukaciju djece o brojnim djeci važnim temama za njihovo zdravo odrastanje urediti sistemski.

2. Program socijalizacije djece

Projekat „Socijalizacija djece Republike Srpske“ se uspješno realizuje još od 2002. godine u Republici Crnoj Gori, u Kumboru, s ciljem socijalizacije, integracije, afirmacije dječijih potencijala i razvoja osjećaja empatije.

Djeca u morskom ambijentu kroz različite aktivnosti osmišljene od strane same djece, pratećeg osoblja i stručnog tima Fonda provode vrijeme u druženju, savladavanju vještine plivanja, kreativnim radionicama, pripremanju večernjeg programa, a sve to s ciljem njihove potpune i kvalitetne socijalizacije.

---

¹⁵⁵ Iz razgovora sa stručnom službom Gimnazije u Prnjavoru gdje već treću godinu djeca realizuju vršnjačke radionice, a u zadnje dvije godine za sva odjeljenja prvog razreda.

Učesnici projekta: djeca bez roditeljskog staranja, djeca sa smetnjama u razvoju, djeca iz socijalno ugroženih porodica, djeca u riziku, djeca žrtve nasilja, kao i posebno talentovana djeca uzrasta od 6 do 15 godina, zajedno sa vaspitačima, roditeljima i stručnim osobljem slažu se u ocjeni da je vrijeme provedeno u Kumboru nezaboravno iskustvo.

O djeci brinu stručni timovi i svaka smjena ima koordinatora i stručnog saradnika koji imaju veliku obavezu i odgovornost da boravak djece bude bezbjedan i ispunjen brojnim aktivnostima. O zdravlju djece brine medicinski tim, za sportske aktivnosti anagažovani su sportski stručnjaci, a vaspitači i studenti volonteri su se trudili da za djecu osmisle kreativne radionice kako bi djeca ispoljila sve svoje potencijale. Cijeli tim je zaista zaslužan da je planirani program u cijelosti realizovan i da je atmosfera u kampu bila odlična na zadovoljstvo svih njegovih učesnika, i uz angažovanje rukovodstva Fonda, direktora Momira Popića i pomoćnika Jovanke Vuković.

U okviru redovnih aktivnosti nadzora nad realizacijom Projekta, mališane u Kumboru su posjetili menadžment i Upravljačka struktura Fonda, te Stručna komisija Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite.

Prepoznavši značaj Projekta za djecu Srpske, učesnike su posjetili: resorni ministar zdravlja i socijalne zaštite, ministrica porodice, omladine i sporta, kao i predstavnici lokalnih administracija i ustanova socijalne i dječije zaštite, iskazavši zadovoljstvo postignutim ciljevima Projekta i podršku nastavku realizacije Projekta i u narednim godinama.

Ombudsman za djecu Republike Srpske posjećuje djecu u Kumboru već pet godina zaredom i s njima razgovara o brojnim temama koje se tiču njihovog odrastanja. Ove godine mr Nada Grahovac posjetila je djecu u desetoj smjeni u kojoj je od 9. 8. - 18.8. 2013. godine u Kumboru boravilo 129 djece iz Srpsca, Banjaluke, Berkovića, Kostajnice, Krupe na Uni, Novog Grada, Oštre Luke, Vlasenice i Foče.

Ombudsman za djecu razgovarala je i sa djecom i sa osobljem o uslovima boravka u kampu, ali i o brojnim pitanjima ostvarivanja prava djece u opštinama iz kojih dolaze.

Boravak u kampu djeca su ocijenila odličnom ocjenom, nisu imali primjedbe na smještaj u kampu, ishranu, osoblje i na odnos prema njima. Djeca, roditelji, zaposleno osoblje, volonteri i lokalne zajednice iz kojih djeca dolaze nemaju primjedbi ni na jedan segment boravka u Kumboru što dodatno obavezuje sve nadležne da održe nivo kvaliteta i rade na njegovom unapređenju u smislu povećanja kapaciteta i uključivanja u rad svih zainteresovanih institucija i organizacija.

Važno je istaći da je od 2002. godine, u Projektu bilo uključeno blizu 20.000 lica, od toga preko 16.500 djece najosjetljivijih kategorija iz svih opština Srpske.

3. Dječija nedjelja

Obilježavanje Dječije nedjelje u Republici Srpskoj već godinama ima za cilj podsticanje i organizovanje različitih kulturno-obrazovnih, rekreativnih i drugih sadržaja posvećenih djeci i preduzimanje drugih mjera za unapređenje razvoja društvene brige o djeci.

U 2013. godini „Dječija nedjelja” se obilježavala od 7. do 13. oktobra pod motom „Dječija prava i institucije” s ciljem promocije prava djeteta, poboljšanja društvene brige za djecu i jačanja odgovornosti svih subjekata zaštite.

Prema Programu koji je donio ministar zdravlja i socijalne zaštite, a na čijoj realizaciji već drugu godinu zajednički rade sve institucije koje se bave brigom o djeci, dat je novi kvalitet obilježavanju Dječije nedjelje. Brojnim aktivnostima i manifestacijama na nivou Republike Srpske ukazalo se na važnost prepoznavanja potreba djece u različitim

periodima njihovog odrastanja, pri čemu posebnu ulogu za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta imaju institucije od kojih se očekuje dodatna osjetljivost, stručnost i profesionalnost, jer ako problem ne prepoznaju na vrijeme, ako zanemare činjenicu da problem postoji, ako očekuju da to neko drugi riješi ili da se samo riješi, ostvarivanje prava djeteta je dodatno ugroženo.

U duhu prepoznavanja važnosti zajedničkog djelovanja svih institucija u ostvarivanju i zaštiti prava djeteta, Ombudsman za djecu organizovao je niz razgovora, radionica i susreta s djecom svih uzrasta širom Republike.

Š djecom predškolskog uzrasta predstavnici Ombudsmana za djecu družili su se u Čelincu, gdje su se pridružili već tradicionalnom susretu djece iz vrtića „Lepa Radić“ iz Gradiške i „Neven“ iz Čelinca.

Tokom Dječije nedjelje održane su i radionice o pravima djeteta u Prijedoru, Lamovita u OŠ „Jovan Dučić“ i u Trebinju u OŠ „Vasilije Ostroški“.

Predstavnica Ombudsmana za djecu, kancelarija u Foči, na poziv uprave, posjetila je Srednju školu „28.juni“ u Istočnom Novom Sarajevu, te se jedan školski čas družila sa članovima Savjeta učenika koji su istakli da su veoma aktivni u promociji prava djeteta.

Povodom „Dječije nedjelje“ predstavnici Institucije su na poziv savjeta roditelja i uprave škole „Sveti Sava“ proveli dva dana u Zvorniku gdje su za učenike održali tri edukativne radionice i to dvije pod nazivom „Prava i odgovornosti na internetu“ i jednu radionicu „Da li znamo šta je nasilje“.

Kao i svake godine Ombudsman za djecu se družio sa djecom u Dječijem domu „Rada Vranješević“ u Banjaluci. Ove godine za djecu je održana interaktivna radionica „Moje pravo na obrazovanje“ koja je podstakla djecu da govore o problemima koje imaju u učenju, ali i o tome šta žele da postanu u budućnosti.

Edukaciji djece povodom Dječije nedjelje Instituciji su se pridružili i mladi savjetnici koji su u Doboju u Ugostiteljskoj i trgovinskoj školi održali radionicu o UN Konvenciji o pravima djeteta za učenike od prvog do četvrtog razreda.

Radionice su ove godine održane na različite teme za djecu različitog uzrasta, ali sve su pored centralne teme, djeci ukazale na značaj koji Dječija nedjelja ima u promociji prava djeteta.

Svake godine u vrijeme dječije nedjelje Ombudsman za djecu realizuje i aktivnosti sa svojim mladim savjetnicima. Ove godine su povodom Dječije nedjelje održani sastanci Mreže mladih savjetnika u Doboju, Foči i Banjaluci. Na sastanke su pozvani sadašnji i bivši mladi savjetnici kako bi jedni drugima mogli prenijeti svoja iskustva o saradnji sa Ombudsmanom za djecu, razmijeniti mišljenja o brojnim pitanjima i predložiti šta bi kao Mreža mogli još da učine na promociji, ostvarivanju i zaštiti prava djeteta. Tokom ovih sastanaka koji su upriličeni u kancelarijama Institucije prezentovani su rezultati istraživanja o vršnjačkom nasilju koje je rezultat zajedničkog rada članova Mreže i Ombudsmana u kojem su mladi savjetnici vrijedno radeći prošle godine anketirali preko 1200 svojih vršnjaka. Sastanci članova Mreže su izazvali interesovanje medija jer su bili prilika da mladi savjetnici-srednjoškolci prenesu stavove i mišljenje svojih vršnjaka o pravima djeteta.

Predstavnica Institucije i mladi savjetnici iz Foče družili su se s mališanima iz JU Dječiji vrtić „Čika Jova Zmaj“. Program pod sloganom: „Od sada ni u šali mene niko ne smije zvati mali“ protekao je u veseloj atmosferi, a najmlađi su na svoj način govorili o dječijim pravima.

Svake godine za vrijeme trajanja Dječije nedjelje održavaju se i aktivnosti kojima institucije žele skrenuti pažnju javnosti na neka pitanja koja su od posebne važnosti za odrastanje djeteta.

Ove godine u organizaciji Akademije nauka i umjetnosti Republike Srpske, u Banjaluci je održan okrugli sto na temu „Reproduktivno zdravlje - uslov opstanka“ na kome su učestvovali eminentni stručnjaci iz Republike Srpske i Srbije, te predstavnici nadležnih institucija. Organizovanje okruglog stola imao je za cilj doći do odgovora na brojna pitanja u ovoj oblasti, između ostalog i da li smo dovoljno pažnje posvetili adolescentima na toj velikoj životnoj raskrsnici.

Ombudsman za djecu, mr Nada Grahovac prisutne je upoznala sa stavovima djece o ovom pitanju, a na osnovu istraživanja urađenog zajedno sa mladim savjetnicima. Rezultati istraživanja, u kojem je učestvovalo 523 učenika iz 17 srednjih škola u Republici Srpskoj, ukazuju, između ostalog, na potrebu da edukacija djece o njihovom pravu na zdravo odrastanje, uključujući i reproduktivno zdravlje, mora biti dio obrazovnog sistema, prilagođeno potrebama i uzrastu djece.

Centralna manifestacija je i ove godine imala posebno mjesto u obilježavanju „Dječije nedjelje“ a odvijala se pod nazivom „Dječija prava i institucije“ kojom se dodatno ukazalo na važnost stalne i koordinisane saradnje svih subjekata zaštite, kako u dijelu prevencije, tako i u stalnom praćenju primjene Konvencije, odnosno, uticaja koje zakonodavstvo i definisane politike imaju na djecu, njihova prava i interese. O ulozi institucija u ostvarivanju i zaštiti prava djece govorila je gđa Amela Lolić, predsjednica Savjeta za djecu, gđa Dijana Jurišić iz Ministarstva porodice omladine i sporta, gđa Aleksandra Dalšašo - Lepir ispred Odbora za pitanja djece, mladih i sporta i ombudsman za djecu mr Nada Grahovac. Manifestaciju su posebno obilježili najmlađi, djeca iz vrtića „Milja Đukanović“ iz Mrkonjić Grada, koji su prisutne pozdravili na brojnim svjetskim jezicima. Manifestacija je bila i prilika za dodjelu nagrada najuspješnijim literarnim stvaraocima na temu Dječija prava. Učenici osnovnih i srednjih škola iz cijele Republike, brojnim radovima koji su stigli po pozivu Ministarstva porodice, omladine i sporta i na ovaj način su pokazali koliko znaju o svojim pravima, i da znaju da prava znače i obavezu i odgovornost.

4. Međunarodni dan prava djeteta

Širom svijeta 20. novembra se obilježava Međunarodni dan prava djeteta.

U Republici Srpskoj brojne institucije i organizacije, a svake godine ih je sve više, obilježavaju ovaj dan, a na inicijativu Ombudsmana za djecu već četiri godine Centralna manifestacija povodom Međunarodnog dana prava djeteta realizuje su u školi koja prema podacima Ministarstva prosvjete i kulture i Republičkog pedagoškog zavoda ima najbolje rezultate u učenju i vladanju. Cilj izbora škole domaćina je, dakle, da se škole dodatno motivišu u unapređenju vaspitno - obrazovnog rada i postizanja što boljih rezultata. Ove godine je po tim pokazateljima najbolje rezultate ostvarila Medicinska škola iz Banjaluke koja je bila domaćin Centralne manifestacije.

Učenici i uprava škole sa zadovoljstvom su prihvatili izbor, a naročito zbog toga što u ovoj školi pored dobrih rezultata u učenju i vladanju, učenici veoma aktivno rade i u brojnim sekcijama, organizuju humanitarne akcije, izvode vršnjačku edukaciju i rade na istinskoj participaciji u životu škole. Ove kvalitete potvrdio je i program koji su pripremili učenici a on je dao presjek rada sekcija koje njeguju informatičke, likovne, glumačke, muzičke i recitatorske talente ovih vrijednih srednjoškolaca. Centralnu manifestaciju zajedno s djecom, roditeljima i nastavnim osobljem pratila je ministrica porodice, omladine i sporta, prof. Nada Tešanović, ombudsman za djecu mr Nada Grahovac, te predstavnici ministarstava, institucija i lokalne zajednice.

Domaćin manifestacije do sada su bile OŠ „Branko Ćopić“ iz Banjaluke, Ekonomska škola iz Banjaluke, OŠ „Georgi Stojkov Rakovski“ iz Banjaluke, jer su imale najbolje rezultate u učenju i vladanju. Pored njih, škole koje su se ponavljale među pet najboljih bile su osnovne škole „Ivo Andrić“ iz Banjaluke, „Branko Ćopić“ iz Prnjavora, „Zmaj Jova Jovanović“ iz Trebinja, a među srednjim školama Ekonomska škola iz Banjaluke, Ekonomska škola iz Bijeljine, SŠC „Milorad Vlačić“ iz Vlasenice i Gimnazija iz Banjaluke.

U povodu Međunarodnog dana prava djeteta, Ombudsman za djecu i Ministarstvo porodice, omladine i sporta organizovali su, u Ekonomskoj školi u Banjaluci, okrugli sto „Primjena Protokola o postupanju u slučaju nasilja zlostavljanja ili zanemarivanja djece“. Cilj okruglog stola je da se ukaže na važnost prepoznavanja svih slučajeva nasilja zlostavljanja i zanemarivanja djeteta kako bi se blagovremenom reakcijom mogle preduzeti adekvatne mjere u cilju zaštite djeteta. U diskusiji je pozdravljeno potpisivanje Protokola kao kvalitetan doprinos uvezivanju institucija i njihovog zajedničkog djelovanja u zaštiti djeteta i ukazano na potrebu uvođenja programa prevencije nasilja u obrazovni sistem i edukacije zaposlenih u svim subjektima zaštite, te obavezna međusobna stalna saradnja na lokalnom i republičkom nivou.

Okrugli stolovi o primjeni Protokola o postupanju u slučaju nasilja zlostavljanja ili zanemarivanja djece s ciljem iznošenja iskustava nadležnih institucija za njegovo provođenje održani su i u Doboju, Bijeljini i Foči. Zajednička ocjena učesnika je da je primjena Protokola u praksi već počela da daje rezultate, ali da je potrebno uložiti dodatne napore na njegovoj boljoj promociji.

Ombudsman za djecu u povodu obilježavanja Dana prava djeteta organizovao je i radionice „Da li znamo šta je nasilje“ u Katoličkom školskom centru u Banjaluci i SŠC Foča u Foči na kojima su učenici iznijeli svoje stavove o nasilju, a zaposleni u Instituciji su ih upoznali sa protokolima koji obavezuju odrasle na postupanje u cilju zaštite djece od nasilja.

U OŠ „Dositej Obradović“ u Doboju mladi savjetnici su za osnovce održali radionicu o UN Konvenciji o pravima djeteta i ukazali svojim vršnjacima na njen značaj.

Povodom Međunarodnog dana prava djeteta, predstavnica Ombudsmana za djecu održala je radionicu u Dječijem domu „Rada Vranješević“ sa članovima Domske zajednice. Cilj radionice bio je osnaživanje djece za aktivnije učešće u životu i radu Doma.

U povodu Međunarodnog dana prava djeteta, UNICEF tradicionalno dodjeljuje nagrade i priznanja novinarima za njihov doprinos unapređenju društvene brige za djecu. Ombudsman za djecu Republike Srpske, mr Nada Grahovac, ove godine je predsjedavala žirijem koji je ocijenio da mediji imaju važnu ulogu u promociji prava djeteta uopšte, u jačanju standarda izvještavanja o djeci, ukazivanju na povrede prava djeteta u različitim sektorima i slabostima pojedinih dijelova sistema dječije zaštite.

5. Međunarodni dan ljudskih prava

Međunarodni dan ljudskih prava svake godine je prilika da se podsjetimo da su i prava djeteta ljudska prava. UN Konvencija o pravima djeteta je, promovišući ideju da i djeca imaju svoja ljudska prava, postavila temelje novog odnosa prema djeci. Ulažući u djecu danas, društvo zaista ulaže u svoju budućnost, u kojoj će današnja djeca preuzeti odgovornosti u onoj mjeri i na onaj način kako smo ih tome danas naučili.

U 2013. godini aktivnosti Institucije povodom Dana ljudskih prava bile su usmjerene na ostvarivanje prava na obrazovanje. Stoga je Institucija u saradnji Ministarstvom porodice, omladine i sporta i Republičkim pedagoškim zavodom organizovala okrugli sto „Programi prevencije su sastavni dio školskog programa“. U radu okruglog stola

predstavnicima osnovnih i srednjih škola, Republičkog pedagoškog zavoda, prosvjetne inspekcije, MUP-a, Gender centra i nevladinih organizacija koje rade s djecom iznijeli su svoja iskustva sa terena i zajednički zaključili da je obrazovanje mnogo više od formalnog školovanja i obuhvata širok spektar životnih iskustava i procesa učenja koji djeci omogućavaju da, individualno i kolektivno, razvijaju svoje ličnosti, talente, vještine i sposobnosti koje će ih pripremiti za svijet odraslih i samostalan život u njemu. Iako su ciljevi obrazovanja definisani u skladu sa zahtjevima Konvencije, nastavni plan i program je preopterećen, ali ne uključuje one sadržaje koji su neophodni za pravilan rast i razvoj djeteta, a za koje bi djeca informacije morala dobiti u školi, kao što su: zaštita zdravlja učenika, zaštita od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, različitih oblika rizičnog ponašanja.

Nakon diskusije i sumiranja zaključaka sa okruglog stola, Ombudsman za djecu je Ministarstvu prosvjete i kulture uputio Preporuke da se izmjenama i dopunama zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju definišu i programi prevencije.

Ove godine Ombudsman za djecu je na poziv Helsinškog parlamenta građana u povodu Međunarodnog dana ljudskih prava postavio info-pult na kojem su zainteresovanim posjetiocima bile dostupne brošure i promotivni materijali Institucije.

6. Međunarodni dan bezbjednog interneta

Međunarodni dan bezbjednog interneta obilježava se od 2004.godine, svake godine sa novom temom, s ciljem da se djeci i odraslima skrene pažnja na značaj novih tehnologija u odrastanju djece.

U 2013. godini Međunarodni dan bezbjednog interneta u organizaciji Ombudsmana za djecu i Agencije za informaciono društvo obilježen je u OŠ „Ivo Andrić“ u prisustvu predstavnika resornih ministarstava, RPZ-a, učenika i nastavnika iz banjalučkih osnovnih škola, s temom „Prava i odgovornosti na internetu“ pod motom „Poveži se s poštovanjem“.

U duhu ovogodišnje teme prof. dr Tatjana Duronjić održala je prezentaciju kojom je ukazala na značaj novih tehnologija za odrastanje djece, a učenici škole domaćina prezentovali su rezultate istraživanja o korišćenju interneta koje su prošle godine proveli u svojoj školi. Pored podataka do kojih su došli, predstavili su i pravila ponašanja koje bi djeca trebala da poštuju u korišćenju interneta, ali i u stvarnom životu.

Učenici Gimnazije svoju prezentaciju su nazvali „Koristi mudro internet“ i pokazali kako internet koriste za učenje i promovisali web stranicu znanje.org koja je puna obrazovnih sadržaja, koje učenici dopunjavaju u saradnji sa svojim nastavnicima.

Povodom Međunarodnog dana bezbjednog interneta u Centru za obrazovanje, vaspitanje i rehabilitaciju slušanja i govora, s ciljem upoznavanja djece sa pravima i odgovornostima koje imaju pri korišćenju savremenih tehnologija za tridesetak učenika održana je prezentacija „Poveži se s poštovanjem“ koju je za njih pripremila prof. dr Tatjana Duronjić, i djecu upoznala sa prednostima i rizicima kojima mogu biti izloženi kod korišćenja društvenih mreža.

7. Ombudsman na manifestacijama dječijeg znanja i stvaralaštva

Ombudsman za djecu s posebnom pažnjom prati i podržava manifestacije dječijeg znanja i stvaralaštva. Cilj ovih druženja s djecom je iskazivanje dužne pažnje uspjesima djece u raznim oblastima umjetnosti, nauke, sporta i ukazivanje na posebnu važnost razvijanja i motivisanja kreativnosti kod djece.

Već tradicionalno, svake godine se organizuje prijem za najuspješnije učenike osnovnih i srednjih škola. Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo porodice, omladine i sporta

Republike Srpske su i ove godine bili domaćini učenicima pobjednicima na republičkim takmičenjima. Ove godine priznanja za uspjeh koji su pokazali iz brojnih oblasti dobilo je 376 učenika osnovnih i srednjih škola. Ova manifestacija je prilika da se učenicima, ali i njihovim nastavnicima i roditeljima pošalje poruka da njihov rad i postignuti rezultati moraju biti i prepoznati i nagrađeni.

Republički pedagoški zavod svake godine organizuje manifestaciju u okviru koje učenici osnovnih i srednjih škola, svojim stvaralaštvom, likovnim i literarnim radovima, daruju svojoj Republici najljepše čestitke za rođendan. Završna svečanost se, već tradicionalno, svake godine održava u drugom gradu/opštini. Ove godine domaćin završne manifestacije bio je Novi Grad. Tim povodom u Gradskoj galeriji upriličena je izložba najboljih učeničkih radova i izveden kulturno- zabavni program u kome su učestvovali učenici osnovnih i srednjih škola.

Mladi literarni stvaraoci u Republici Srpskoj pored literarnih konkursa koje raspisuje Republički pedagoški zavod, često u saradnji ili na inicijativu drugih institucija, imaju priliku da svoje pero okušaju i na dvije manifestacije koje okupljaju djecu iz regiona. Međunarodni festival dječije poezije „Dječije carstvo Mikrofin“ je značajna dječija kulturna manifestacija jer promovise kulturno stvaralaštvo djece i na taj način doprinosi njihovom razvoju. Ove godine 7. „Dječije carstvo Mikrofin“ već tradicionalno je otvorila mr Nada Grahovac, ombudsman za djecu koja je naglasila da „Dječije carstvo“ treba da doprinese njegovanju književnog stvaralaštva djece i mladih, treba da promovise najbolje, treba da oda priznanje pjesnicima i književnim stvaraocima koji su svojim djelima uvijek s djecom.

Već četvrtu godinu zaredom održava se i manifestacija „Hozićevo dječije pero“ koje organizuje Udruženje građana „Centar mladih“ Kotor Varoš. Na temu „Stop nasilju nad djecom“ pristigli su radovi 70 učenika iz 22 osnovne škole u Bosni i Hercegovini.

Na festivalu jednominutnog filma „Imate minut“ u Banjaluci je prikazano 22, od ukupno 105 jednominutnih filmova koje su snimila djeca. Filmovi, koje su kreirala djeca, nastali su u sklopu Programa „Jačanje sistema socijalne zaštite i inkluzije djece u Bosni i Hercegovini“, koji se provodi uz podršku Evropske unije i UNICEF-a. U saradnji sa organizacijom „Genesis Project“, djeca iz 11 opština obučena su da snimaju filmove kroz koje su izrazili svoje mišljenje o nasilju, obrazovanju, zdravlju, siromaštvu, ekologiji, zaštiti od mina...

Jedan broj manifestacija organizovala su udruženja građana koja rade s djecom s poteškoćama u razvoju i svaka od ovih manifestacija je prilika da se šira javnost senzibilise za potrebe ove djece, za građenje novog pristupa djeci čije potrebe ali i mašta i talenti nisu ništa drugačiji od potreba i talenata njihovih vršnjaka. Zato se Institucija vrlo rado odazvala pozivima Dječijeg edukativnog centra „Svjetlice“ i Udruženja za pomoć licima sa autizmom „Djeca svjetlosti“ i bila gost na njihovim manifestacijama povodom Međunarodnog dana osoba sa down sindromom i Međunarodnog dana autizma. Djeca korisnici usluga dnevnog centra vodila su i realizovala manifestaciju „Prijatelji djece“ na kojoj je Nova generacija dodijelila zahvalnice svojim saradnicima.

8. Ombudsman za djecu u gostima

Susreti s djecom za predstavnike Institucije uvijek su, ne samo izvor informacija o tome kako djeca različitog uzrasta razumiju i ostvaruju svoja prava, već uvijek i potvrda da ništa ne može zamijeniti ovaj način komunikacije sa djecom.

Proslave, praznici i slave u ustanovama u kojima djeca borave i školuju se, uvijek protiču u atmosferi promocije prava djeteta, jer učenici u prigodnim programima pokažu kako se u njihovoj ustanovi radi u nastavi, vannastavnim aktivnostima, kako se saraduje sa

lokalnom zajednicom, institucijama i organizacijama. Druženja u tim okolnostima uvijek su posebna, jer u uspjesima djece zajedno uživaju i svi njihovi gosti, tako je bilo: u banjalučkoj Gimnaziji na Savindan koji je ove godine protekao u atmosferi promocije učenika koji su postigli najbolje rezultate u učenju i vladanju, povodom Nikoljdana u Dječijem domu „Rada Vranješević“ i Zavodu za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „Miroslav Zotović,“ u nedjelji djeteta s najmlađima iz čelinčkog vrtića „Neven“ i gradiškog vrtića „Lepa Radić“, u Foči sa mališanima iz vrtića „Čika Jova Zmaj“.

U povodu Međunarodnog dana prava djeteta predstavnici Institucije bili su gosti Muzeja Republike Srpske koji je na ovaj dan u svom prostoru ugostio osnovce iz Šipova, Jezera i Strojica. U prigodnom programu mališani su prisutnima približili običaje, govor, igre i narodne nošnje svog kraja i s puno ljubavi govorili o svom zavičaju.

Druženje s djecom upriličeno je i u OŠ „Jovan Dučić“ u Banjaluci i to povodom promocije školskih ormarića koji su obezbijeđeni za učenike drugog razreda, a nakon što je Ombudsman za djecu uputila preporuke resornom ministarstvu i Republičkom pedagoškom zavodu da, u okviru svojih ovlaštenja, preduzmu neophodne mjere i aktivnosti radi smanjenja težine školske torbe i sprečavanja posljedica na razvoj i odrastanje djeteta.

„Kreativni avgust“ je manifestacija koju „Zdravo da ste“ realizuje već nekoliko godina na obali Vrbasa za svu djecu koja ljetu provode u gradu, a cilj je ponuditi djeci kvalitetne sadržaje za provođenje slobodnog vremena. Ova manifestacija nudi likovne, plesne, muzičke, glumačke radionice, ali i radionice za najmlađi uzrast. Sve radionice vode vrijedni mladi ljudi koji svakom djetetu posvećuju jednaku pažnju, pa jedan broj djece već niz godina odrasta i razvija svoja interesovanja i talente kroz ove kreativne radionice.

Ombudsman za djecu učestvovao je i u manifestaciji „Proljećne boje“ koja je organizovana u Osnovnoj školi „Vuk Stefanović Karadžić“ u Doboju, s ciljem da se kroz radioničke aktivnosti razviju i poboljšaju druženje učenika iz odjeljenja koji nastavu pohađaju po posebnom planu i programu sa drugarima iz drugih odjeljenja, te da se roditeljima djece sa smetnjama u razvoju omogući da na jedan novi način iznesu svoje stavove i prijedloge radi poboljšanja položaja njihove djece.

Dobojski mališani su se družili s predstavnicima Institucije i povodom susreta najmlađih sa Djeda Mrazom kada je u školi „Vuk Stefanović Karadžić“ upriličena priredba i podijeljeni paketići.

Svake godine, Institucija dobija sve više poziva, na žalost, nije u mogućnosti odgovoriti svima njima, ali i pozive za svečanosti shvata kao dodatnu obavezu u zaštiti prava i interesa djece, jer djeca sve više prepoznaju važnost i značaj svojih prava i obaveza.

9. Mreža mladih savjetnika ombudsmana za djecu

Zakonom o Ombudsmanu za djecu¹⁵⁶ utvrđeno je da Ombudsman za djecu upoznaje djecu sa načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa i savjetuje ih kako da ostvare i zaštite svoja prava i interese. S tim u vezi, Ombudsman za djecu kontinuirano saraduje sa djecom i podstiče ih na iznošenje njihovih mišljenja, inicira aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djeteta i učestvuje u tim aktivnostima, te predlaže mjere za povećanje uticaja djeteta u društvu.

U skladu s tim, Ombudsman za djecu je od konstituisanja ostvario aktivnu saradnju s djecom i uključivao ih u brojne aktivnosti koje je organizovao. Prvi kontakti s djecom su pokazali da postoji interesovanje djece da saraduju sa Institucijom i da se uključe u rješavanje pitanja koja ih se tiču.

---

¹⁵⁶Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 6.

U 2011.godini, na poziv djeci da se prijave i postanu mladi savjetnici ombudsmana za djecu javilo se 58 učenika srednjih i osnovnih škola iz svih krajeva Republike Srpske.

Tako je 2011.godine Ombudsman za djecu je osnovao Mrežu mladih savjetnika ombudsmana za djecu s ciljem:

- ostvarivanja participacije djece/mladih u svim pitanjima koja ih se tiču,
- njihovog slobodnog izražavanja mišljenja,
- omogućavanja pristupu informacijama,
- upoznavanja mladih s UN Konvencijom o pravima djeteta.

Radeći na ostvarenju ovih ciljeva, djeca se bave pitanjima vezanim za sva prava koja im garantuje Konvencija na način da učestvuju u:

- izboru i pripremi aktuelnih tema koje ih interesuju,
- organizaciji i radu okruglih stolova,
- istraživanjima,
- kreiranju edukativnih i promotivnih materijala za djecu,
- edukaciji svojih vršnjaka o pravima djeteta,
- informisanju Ombudsmana za djecu o njihovim uspjesima, potrebama, problemima i kršenju prava djeteta,
- različitim aktivnostima u saradnji s drugim institucijama, omladinskim organizacijama i NVO.

Kroz članstvo u Mreži mladih savjetnika djeca/mladi stižu mogućnost uključivanja u Evropsku mrežu mladih savjetnika ombudsmana za djecu (ENYA) i uzimanje učešća u aktivnostima izvan Republike Srpske.

Od konstituisanja Mreže mladih savjetnika pa do kraja 2013.godine kroz aktivnosti Mreže mladih savjetnika učestvovalo je preko 100 mladih savjetnika, a njih 83 je prošlo obuku o pravima djeteta i tako steklo znanja i vještine potrebne za vršnjačke edukatore. Mladi savjetnici su srednjoškolci iz 20 srednjih škola iz 17 opština u Republici.

Edukacija

Rad s mladim savjetnicima, prethodnih godina, pokazao je da se kroz edukaciju, ne radi samo na podizanju svijesti djece o njihovim pravima, nego i ostvaruje istinska participacija djece u rješavanju svih pitanja koja ih se tiču. Stoga je Ombudsman za djecu nastavio saradnju sa Gender centrom i u 2013.godini realizovao 2 trening seminara za mlade savjetnike.

Trening seminar „UN Konvencija o pravima djeteta i rodna ravnopravnost“ održan je od 27. do 19. maja na Borju, Teslić, na kojem su djeca stekla osnovna znanja o 4 principa UN Konvencije i kao i početna znanja o rodnoj ravnopravnosti.

Trening seminar „Pravo na zaštitu od nasilja i diskriminacije“ održan je od 18. do 20. oktobra u Modriči s ciljem upoznavanja mladih sa svim oblicima nasilja, njegovom prepoznavanju i posljedicama na razvoj djeteta i zaštiti djece od nasilja.

Mladi savjetnici su upoznati s Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece i posebno sa obavezom škole da vodi evidenciju o nasilju, ali i da radi na prevenciji.

Tema nasilja vrlo je interesantna i sa aspekta rodne ravnopravnosti, te je s mladim savjetnicima/savjetnicama posebno obrađena prezentacija o rodno zasnovanom nasilju.

Mladim savjetnicima na seminaru se obratio i gđin Mladen Krekić, načelnik opštine Modriča koji je iznio iskustva ove lokalne zajednice o unapređenju brige za djecu.

U periodu od početka 2011. do kraja 2013.godine održano je 8 trening seminara na kojima je učestvovalo 83 mladih savjetnika. Kako su trening seminari uticali na djecu najbolje svjedoče i njihova razmišljanja:

- „Mnogo znanja nosimo sa sobom sa ovih seminara. Koliko smo naučili od predavača, toliko smo naučili i međusobno.“
- „Mnoga prava nisam ni poznavao, ali sam uz pomoć Vas stručnjaka i drugih mladih savjetnika stekao znanje koje ću prenositi svojim vršnjacima. Nadam se da ovdje naš put ne završava, već da nastavljamo sa još većom željom i ambicijama za sticanje znanja.“
- „Predavanja su veoma korisna i kvalitetna i pomogla su mi da razvijam svoje mišljenje kao zrela, odrasla osoba. Teme su mi se dopale jer su to neka životna pitanja o kojima svi toliko znamo, ali neki ne poduzimaju ništa. Predavači su odlični i hvala im na tome što su uspjeli da nam približe ozbiljne teme poput nasilja u porodici, reproduktivnog zdravlja i ravnopravnosti polova.“
- „Ovu radionicu, kao i ostale koje smo odradili na seminaru, održaću u svojoj školi, da se edukuju i ostali.“
- „Zadovoljna sam temom i smatram da možemo uticati na druge i proširiti stečeno znanje kroz radionice. Sviđa mi se ozbiljnost u radu i velika odlučnost i motivacija mladih savjetnika da mijenjaju stvari na bolje.“
- „Zamjerki nema, a očekujem da na sljedećem seminaru uradimo još više i proširimo teme aktuelne u svijetu mladih.“

Edukaciju je tokom 2013.godine prošlo 25 mladih savjetnika iz 19 škola iz 16 opština širom Republike. Stečena znanja o pravima djeteta, rodnoj ravnopravnosti, nasilju i pravu na izražavanje mišljenja mladi savjetnici – vršnjački edukatori prenijeli su svojim vršnjacima u osnovnim i srednjim školama širom Republike. U 2013. godini mladi savjetnici su pokazali izuzetno interesovanje za edukaciju svojih vršnjaka i u 16 škola u 6 opština realizovali 43 radionice na teme „Da li znamo šta je nasilje“ i „Rodna ravnopravnost“ koje su okupile oko 1000 djece. Ovaj podatak upućuje na zaključak da je vršnjačka edukacija veoma dobro prihvaćena kod djece, da su teme interesantne i da u školama postoji razumijevanje za ovaj vid uključivanja mladih savjetnika u edukaciju učenika.

Učešće mladih savjetnika u drugim aktivnostima Institucije

Mladi savjetnici učestvovali su u radu svih okruglih stolova koje je organizovao Ombudsman za djecu, gdje su imali priliku da iznesu svoje mišljenje o nasilju nad djecom, o poznavanju i primjeni Protokola o postupanju u slučaju nasilja zlostavljanja ili zanemarivanja djece, bezbjednosti na internetu, o seksualnoj eksploataciji djece, o vršnjačkom nasilju, o programima prevencije u školama. Djeca su iznosila svoje stavove, postavljala pitanja relevantnim stručnjacima i davala svoje mišljenje i preporuke koje su bile osnov za dalje postupanje Ombudsmana za djecu.

Mladi savjetnici su u saradnji sa Gender centrom Vlade Republike Srpske učestvovali u istraživanju i prezentaciji rezultata istraživanja na temu: „Uloga informaciono-komunikacionih tehnologija u životima djevojčica i dječaka.“ Mladi savjetnici su u 5 lokalnih zajednica Doboju, Brodu, Prnjavoru, Kozarskoj Dubici i Foči anketirali oko 200 djece i mladih, sumirali rezultate i prezentovali ih u ovim opštinama zajedno sa Gender centrom.

Posebno angažovanje mladih savjetnika u aktivnostima Institucije odnosi se na edukaciju djece u školama. Mladi savjetnici su preuzeli odgovornost da rade na edukaciji svojih vršnjaka nakon što su prošli trening seminare. Prema informacijama koje je Institucija dobila od škola u kojima su mladi savjetnici uz pomoć zaposlenih u Instituciji ili samostalno izvodili vršnjačke radionice, pokazali su da su vrlo zainteresovani i motivisani da svoje znanje o pravima djeteta prenesu i drugim učenicima.

Mladi savjetnici/savjetnice aktivni su i u Mreži savjeta učenika srednjih škola Republike Srpske. Ove godine od 25 mladih savjetnika, skoro svi su članovi savjeta učenika, a njih 7 su i predsjednici savjeta u svojim školama. Mladi savjetnici Strahinja Savić i Nataša Milošević su članovi predsjedništva dobojske i trebinjske regije. Svi oni su ove godine učestvovali u radu VII Konferencije mResursa od 06. do 08. novembra u Trening centru Bardača pod pokroviteljstvom Ministarstva porodice, omladine i sporta.

IV ECPD Međunarodna ljetna škola „Promocija i zdravstvena zaštita reproduktivnog zdravlja” u Miločeru, Crna Gora i ove godine je imala za temu i odnose među polovima, te obezbjeđivanje ravnopravne odgovornosti za reproduktivno zdravlje i žena i muškaraca tj. dječaka i djevojčica. U radu ljetne škole učestvovao je mladi savjetnik ombudsmana za djecu Marko Grujić, Gimanzija Banja Luka, koji je prenio svoja iskustva i iskustva drugih mladih savjetnika/savjetnica a vezano za reproduktivno zdravlje mladih o kojem su prošle godine mladi vršili istraživanje u svojim srednjim školama.

17. Susreti mladih, Prijedor koje je organizovalo Ministarstvo porodice, omladine i sporta i Omladinski savjet bili su prilika da se 5 mladih savjetnika/savjetnica (Igor Marjanović, Teodora Desančić, Arsen Vukotić, Mira Milićević, Branka Grubačić) druže sa svojim vršnjacima iz cijele Republike i proširi svoja znanja u raznim oblastima kroz radionice koje su pohađali. Omladinski savjet Republike Srpske je pozvao mlade savjetnike/savjetnice da uzmu učešće na susretima, jer ih je prepoznao kao zainteresovane i odgovorne mlade ljude koji svojim znanjem i ponašanjem mogu dati svoj doprinos u realizaciji susreta.

Ove godine upriličeno je druženje bivših i sadašnjih članova Mreže u Doboju, Foči i Banjaluci s ciljem razmjene iskustava i prezentacije istraživanja o vršnjačkom nasilju koje su tokom 2012. godine, u saradnji sa Ombudsmanom za djecu realizovali mladi savjetnici/savjetnice. Istraživanje su mladi savjetnici/savjetnice proveli u 17 srednjih i 18 osnovnih škola u Republici i anketirali preko 1200 svojih vršnjaka. Nakon analize dobijenih podataka njihova je poruka da je neophodno jačati saradnju roditelja, učenika i škole i ulogu pedagoga i psihologa u školama i učiniti dostupnim Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u Republici Srpskoj.

Međunarodni dan prava djeteta mladi savjetnici su obilježili u svojim školama na razne načine. U nekoliko škola mladi savjetnici su održali radionice o pravima djeteta, a u nekim školama postavljeni su info pultovi na kojima su mladi savjetnici dijelili promotivne materijale Konvencije o pravima djeteta, postere i flajere Mreže mladih savjetnika.

10. ENOC/ENYA

Na inicijativu ENOC-a, a s ciljem da se omogući djeci i mladima da na evropskom nivou iznesu mišljenje o aktuelnim pitanjima koja ih se tiču, osnovana je Evropska mreža mladih savjetnika-ENYA.

Uključivanja djece iz Republike Srpske u aktivnosti koje se odvijaju u okviru Evropske mreže mladih savjetnika omogućava im da sarađuju sa svojim vršnjacima i razmjenjuju iskustva u poznavanju, zaštiti, ostvarivanju i promociji prava djeteta na evropskom nivou.

Mladi savjetnici ombudsmana za djecu uključeni su u ENYA aktivnosti od 2010. godine kada je mladi savjetnik učestvovao na prvom sastanku mladih savjetnika u Strazburu. Predstavници mladih savjetnika učestvovali su i na drugom i trećem sastanku ENOC/ENYA koji su održavani tokom 2011.godine u Belfastu, Sjeverna Irska i Varšavi, Poljska.

U martu mjesecu 2012.godine na ENYA forumu koji omogućava komunikaciju članova ENYA predložene su teme za diskusiju: Maloljetnička delikvencija i Djeca u institucionalnoj brizi. Mladi savjetnici iz Republike Srpske zalagali su se da daju što kvalitetnija zapažanja, komentare i sugestije, a najaktivniji su bili Blaženka Lukić, učenica SŠC „Jovan Cvijić“, iz Modriče i Stefan Marinković, učenik SŠ „Nikola Tesla“ iz Šamca koji su izabrani da predstavljaju stavove vršnjaka iz Republike Srpske.

Izabrani mladi savjetnici su u Varšavi zajedno sa svojim vršnjacima, mladim savjetnicima iz Grčke, Francuske, sa Kipra, Malte, Irske, Norveške i drugih evropskih zemalja, dali svoje prijedloge i sugestije o navedenim temama.

Prijedlozi i zaključci mladih savjetnika iz Varšave prezentovani su ombudsmanima za djecu na 16. Godišnjoj konferenciji ENOC-a koja se održavala u Nikoziji u oktobru mjesecu 2012.godine. Tema konferencije bila je „Maloljetnička delinkvencija – pravosuđe po mjeri djece, strukture i procesi za prevenciju i intervenciju“. Zamjenik ombudsmana za djecu, Zlatoljub Mišić, je učestvovao u radu dvije tematske radionice i na prvoj predstavio rezultate istraživanja Ombudsmana za djecu Republike Srpske o ekonomskoj eksploataciji djece. Tokom druge radionice zemlje članice predstavile su primjere dobre prakse. Institucija Ombudsmana za djecu Republike Srpske je kao primjer dobre prakse uspješne saradnje Institucije i nadležnih ministarstava predstavila Protokol o postupanju u slučajevima nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece.

U 2013. godini tema za ENYA aktivnosti bila je Djeca u pokretu a mladi savjetnici bili su pozvani da se prijave za učešće u snimanju kratkog filma na ovu temu. Institucija nije bila u mogućnosti da obezbijedi djeci podršku u ovakvoj vrsti angažmana, a nije bilo ni interesovanja mladih savjetnika za ovu temu.

XIII SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA

U promociji i zaštiti prava djeteta nevladin sektor ima izuzetno važnu ulogu.

Njegova uloga usmjerena je, prije svega, na podizanje svijesti građana o ljudskim pravima uopšte i posebno pravima djeteta, njihovom ostvarivanju i njihovoj zaštiti. Nvladin sektor svoje ciljeve ostvaruje na različite načine, između ostalog i prikupljanjem podataka na terenu u različitim oblastima ostvarivanja prava djece, posebno, vezano za različite oblike nasilja među djecom i nad djecom, rade na izradi izvještaja o stanju ljudskih prava u različitim oblastima, na edukaciji i djece i odraslih koji rade sa djecom i za djecu, lobiraju za donošenje određenih zakona, odnosno, za izmjene i dopune zakona radi kvalitetnijeg ostvarivanja prava djece u različitim oblastima, rade na istraživanjima u različitim oblastima kojima ukazuju na prisutnost problema i uzroke koji dovode do povrede prava djece.

Svojim djelovanjem na terenu, ukazuju na različite probleme ne samo u pojedinačnim slučajevima već i određenih kategorija djece. Najveći broj nevladinih organizacija koje se bave zaštitom prava djece usmjerile su svoje aktivnosti u zaštiti djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, ali i na ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju.

Institucija je i u izvještajnom periodu od nevladinih organizacija zaprimila prijave o pojedinačnim slučajevima povrede prava djece, a partnerstvo sa nevladinim organizacijama, koje je uspostavljeno od samog početka rada Institucije, Ombudsman za djecu je koristio u svim slučajevima izmjena postojećih zakonskih rješenja, ali i pokretanja inicijativa za donošenje novih programa i mjera u zaštiti djece i njihovih interesa.

I u izvještajnom periodu Institucija je primila inicijative brojnih nevladinih organizacija, a saradnja je ostvarena sa onima čije su aktivnosti u izvještajnoj godini bile u skladu sa planiranim aktivnostima Institucije.

Neke od realizovanih aktivnosti u saradnji sa nevladinim organizacijama u 2013.godini:

1. Save the Children

Regionalni program „Prevenција eksploatacije djece u Jugoistočnoj Evropi“ započet je tokom 2011. godine uz podršku međunarodne organizacije Save the Children i izraz je potrebe da se po jedinstvenoj metodologiji, na regionalnom nivou istraživanjem dođe do podataka o različitim oblicima eksploatacije djece, uzrocima koji do toga dovode, posljedicama na razvoj i odrastanje djeteta te mogućim načinima unapređenja sistema zaštite djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, posebno djece koja su žrtve bilo kojeg oblika eksploatacije ili su u riziku da to postanu.

Prvo istraživanje u okviru ovog programa odnosilo se na problem prosjačenja djece koji je realizovan u 2011. godini. Drugo istraživanje odnosilo se na sve izraženiji problem seksualnog nasilja, zlostavljanja i iskorištavanja djece, a treći eksploatacija djece na internetu. Teme ovih istraživanja zajednički su predložile i usaglasile institucije iz zemalja regiona - učesnice Programa, što je dodatna potvrda o potrebi zajedničkog rada u njegovom prevazilaženju, s obzirom na prisutnost ugrožavanja prava djece po navedenim osnovama u zemljama regiona.

U 2013. godini Institucija je provela istraživanje o eksploatacija djece putem savremenih tehnologija. S obzirom da je problem nasilja nad djecom putem ovih tehnologija, na žalost sve prisutniji, istraživanje je imalo poseban značaj, prvo, radi ukazivanja na

prisutnost problema, njegovo prepoznavanje i preduzimanje potrebnih mjera prije svega u oblasti prevencije, radi zaštite djece i njihovih interesa.

Ovim istraživanjem, uz podršku Save the Children, Instituciji je omogućeno sagledavanje prisutnosti problema u Republici Srpskoj, njegovo poređenje sa stanjem u zemljama u okruženju, te na osnovu istog predlaganje odgovarajućih mjera i aktivnosti u jačanju sistema zaštite djece u ovoj oblasti.

2. UNICEF

U povodu 20. novembra Međunarodnog dana prava djeteta, UNICEF već tradicionalno dodjeljuje nagradu novinarima za njihov doprinos promociji i zaštiti prava djeteta.

Uloga medija izuzetno je važna ne samo u promociji prava djeteta uopšte, već i u jačanju standarda u izvještavanju o djeci ali i činjenici da svakodnevno ukazuju na povrede prava djeteta u različitim oblastima, ukazujući na taj način i na one dijelove sistema dječije zaštite koje treba jačati.

Predsjedavajuća ovogodišnjeg žirija za dodjelu nagrade novinarima u BiH bila je ombudsman za djecu Republike Srpske, mr Nada Grahovac. Nagrada novinarima je ne samo izbor najboljih novinarskih radova objavljenih u različitim kategorijama, u skladu sa etičkim smjernicama izvještavanja o djeci, već i poziv za dodatno angažovanje na unapređenju sistema dječije zaštite.

3. Flexus Jeugdplein, nevladina organizacija iz Holandije

Flexus Jeugdplein je nevladina organizacija koja u Holandiji radi na različitim projektima usmjerenim na podršku djeci, prije svega djeci koja su smještena u ustanovama socijalnog zbrinjavanja. U namjeri da svoje pedesetogodišnje iskustvo prenesu i na naše prostore, organizacija je posredstvom Ombudsmana za djecu projekte započela u Dječijem domu „Rada Vranješević“.

Realizacija projekta uz podršku Vlade Holandije započela je u februaru 2010. godine. Projektom je definisano da se djeca završnih razreda srednjih škola smještena u domu organizuju u posebnom dijelu ustanove, te da uz podršku vaspitača i predstavnika ove organizacije prolaze poseban program koji za cilj ima, prije svega, pripremiti djecu za izlazak iz ustanove. Prva iskustva pokazala su šta i u kojem pravcu treba unapređivati u radu sa ovom djecom kako bi efekti rada sa njima prije svega bili u njihovom interesu, ali i interesu društva u cjelini. S obzirom da su zaposleni u domu radom na projektu osposobljeni da ove aktivnosti provode sami, to su po njihovoj preporuci u 2012. godini započele aktivnosti u realizaciji novog projekta, čiji je cilj dodatni rad sa djecom koja imaju probleme u ponašanju. Projekat je planiran za tri godine i treba da doprinese korekciji u ponašanju djece i jačanju njihove odgovornosti, s obzirom da je rad sa ovom djecom organizovan po principu jedan vaspitač - jedno dijete.

Novi program aktivnosti u dječijem domu dio je i Strategije za unapređenje položaja djece bez roditeljskog staranja i izraz potrebe ustanove da se ovoj kategoriji djece posveti dodatna pažnja.

4. „Udružene žene“, Banja Luka

5. Udruženje građana „Budućnost“, Modriča

6. Organizacija žena „Lara“, Bijeljina

7. Udruženje za pomoć djeci i ženama žrtvama porodičnog nasilja „Ženski centar“, Trebinje

Aktivnosti ovih udruženja već godinama su usmjerene na zaštitu žena i djece od različitih oblika nasilja i zlostavljanja. Dugogodišnje iskustvo koje organizacije imaju, prije svega u

radu sa žrtvama nasilja, ukazalo je i na potrebu donošenja Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece u čijoj izradi su aktivno učestvovala i dale svoj doprinos predstavnice udruženja.

Potpisivanjem Protokola u 2012. godini, u 2013. godini aktivnosti su usmjerene na njegovoj promociji, štampanju i distribuciji, kako bi se kod svih subjekata zaštite obezbijedila njegova potpuna primjena, a time i zaštita djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Saradnja sa navedenim organizacijama realizovana je i kroz projekat „Seksualna eksploatacija djece u Republici Srpskoj“, kojom prilikom su svojim profesionalnim znanjem i iskustvom na terenu doprinijeli u kvalitetnom sagledavanju ove problematike.

Institucija je saradnju sa navedenim organizacijama ostvarila i u jednom broju pojedinačnih predmeta. Radi se uglavnom o slučajevima nasilja nad djecom, kada su djeca izuzeta iz porodice i privremeno smještena u sigurnu kuću.

Ombudsman za djecu Republike Srpske sa Organizacijom žena „Lara“ Bijeljina potpisao je i Memorandum o saradnji sa ciljem zajedničke i koordinisane akcije na promociji i zaštiti prava djece, a u izvještajnom periodu realizovane su i zajedničke aktivnosti edukacije djece o različitim oblicima nasilja u osnovnim školama na području grada Bijeljine.

Institucija Ombudsmana za djecu uz podršku i razumijevanje „Lare“ iz Bijeljine, u njihovim prostorijama, jednom mjesečno, ima uredovne dane u Bijeljini.

8. „Zdravo da ste“, Banja Luka

I u izvještajnom periodu Institucija je nastavila saradnju sa nevladinom organizacijom „Zdravo da ste“ koja je najveći dio svojih aktivnosti usmjerila na zaštitu djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i to edukacijom djece i onih koji rade sa djecom, ali i istraživanjem o problemu seksualne eksploatacije djece i primjene Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti djece u ovoj oblasti.

Pored toga, zajednički cilj je bio i izmjena Krivičnog zakona, posebno u dijelu zastare za krivična djela na štetu djece, podizanje dobne granice za dobrovoljni pristanak na polni odnos i zabranu bilo kakvog rada sa djecom licima koja su osuđena za različite oblike seksualnog nasilja i zlostavljanja djece.

9. Centar za edukaciju „Tvoja riječ“ - Program PREDŠKOLAC

Centar za edukaciju „Tvoja riječ“ iz Banja Luke pokrenuo je program Predškolak, u cilju pomoći i podrške djeci, kojima je zbog razvojnih poteškoća koje imaju prolongiran upis u osnovnu školu. Radi se o djeci koja imaju poteškoće na polju govora, pažnje, operativnosti mišljenja, socijalizacije i funkcionalne upotrebe stečenog znanja.

Da bi ublažili teškoće koje imaju i sa svojim vršnjacima dijelili radost prvih školskih dana, ključno je bilo obezbijediti organizovan svakodnevni stručni rad sa ovom djecom. Za to im je bio neophodan određen prostor u kojem bi se mogle provoditi potrebne aktivnosti sa djecom, ali i određena finansijska sredstva da bi se planirane aktivnosti i realizovale.

Pored brojnih institucija i organizacija i posebno podrške medija, institucija Ombudsmana za djecu je od samog početka bila uz Predškolak, na zajedničkim radnim sastancima sa predstavnicima brojnih institucija, pres konferencijama, televizijskim emisijama, sve sa jednim ciljem da djevojčice i dječaci ne propuste još jednu školsku godinu zbog poteškoća koje imaju u svom razvoju.

10. GENESIS Project, Banja Luka

Genesis project je domaća humanitarna organizacija osnovana 1995. godine s ciljem edukacije djece i odraslih o temama kao što su prava djeteta, ravnopravnost polova, prevencija bolesti zavisnosti, ekologija i zaštita životne sredine, zdravi stilovi života, upozorenje od opasnosti od mina i druge.

S obzirom na zadate ciljeve, predstavnici Genesis projecta prepoznali su u Ombudsmanu za djecu Republike Srpske instituciju čije nadležnosti mogu doprinijeti kvalitetnijem provođenju aktivnosti ove humanitarne organizacije, te bili inicijatori saradnje. Saradnja je počela aktivnim učešćem na okruglim stolovima, manifestacijama i razmjenom iskustava i mišljenja, a u 2013. godini Genesis project je pokrenuo edukativni projekt „Mehanizam podrške prevenciji nasilja i smanjenju rizika od oružja” u saradnji sa UNICEF-om. Kako bi se obezbijedio kvalitetan pristup problemu nasilja nad djecom predviđena su i urađena istraživanja o nasilju, pregled pravne regulative i edukacija djece i nastavnog osoblja, a aktivnosti je pratio ekspertski tim u kojem je učestvovala i predstavnica Ombudsmana za djecu.

11. Omladinski komunikativni centar

Ombudsman za djecu je od samog početka u svoj rad uključio djecu i to prije svega članove savjeta učenika, smatrajući da oni mogu kroz iskustvo koje već imaju prenijeti stavove djece o brojnim pitanjima koja ih se tiču. Kroz ovu saradnju srednjoškolci su s posebnim uvažavanjem isticali ulogu Omladinskog komunikativnog centra u formiranju savjeta učenika u školama i kasnije u formiranju Mreže savjeta učenika srednjih škola Republike Srpske. Ombudsman za djecu je ostvario saradnju sa OKC i neki od prvih mladih savjetnika bili su upravo djeca koju su u OKC prepoznali kao aktivne, sposobne i zainteresovane mlade ljude. Kako je Institucija razvijala rad sa djecom, tako se veliki broj djece koja su saradivala sa Institucijom izgrađivao i kao aktivan član savjeta učenika u svojim školama i aktivan član Mreže savjeta učenika srednjih škola. Članovi Mreže mladih savjetnika ombudsmana za djecu svake godine, kao članovi mResursa učestvuju na godišnjoj konferenciji mResursa i razmjenjuju ideje, stavove i iskustva sa srednjoškolcima iz cijele Republike, a na završnoj svečanosti na pitanja djece odgovara i ombudsman za djecu, Nada Grahovac. Ombudsman za djecu je upravo na tim konferencijama ukazivala na značaj participacije djece u školi i lokalnoj zajednici što je, između ostalog, i cilj djelovanja OKC.

12. Udruženje građana „Centar mladih”, Kotor Varoš

Udruženje građana Centar mladih iz Kotor Varoši obratilo se prošle godine Instituciji za podršku u objavi literarnog konkursa za nagradu Hozićevo dječije pero. Konkurs se već četiri godine raspisuje u znak sjećanja na kotorvaroškog pisca Advana Hozića. Ove godine udruženje nam se obratilo istim povodom, ali i uz molbu da član žirija bude i predstavnik institucije Ombudsmana za djecu.

Žiri je imao je težak zadatak da od 70 pristiglih radova iz 22 osnovne škole izabere najbolje, jer su radovi bili potresne priče djece koja su prepoznala nasilje ili i sama bila žrtve nasilja. Na centralnoj manifestaciji učenicima čiji su radovi proglašeni najboljim dodijeljene su prigodne nagrade.

XIV SARADNJA SA INSTITUCIJAMA

Obavljajući aktivnosti u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim zakonom, Institucija se gotovo svakodnevno obraća nadležnim institucijama, koje su, prema primljenim prijavama kojima se ukazuje na povredu prava djece, nadležne za odlučivanje o pitanjima na koje se prijavama ukazuje.

Saradnja Ombudsmana za djecu sa nadležnim institucijama, organizacijama i službama koje u okviru svojih ovlaštenja donose odluke koje se odnose na djecu, cijeni se prije svega kroz njihov odnos prema zahtjevima Institucije - dostavljanje odgovora na zahtjev Institucije, preduzimanje mjera prema preporukama Ombudsmana, poštovanje zakonom određenog roka za reagovanje, stavljanje na uvid potrebne dokumentacije i sl, jer upravo taj odnos prema Instituciji, govori o odnosu nadležnih prema onim pitanjima i problemima kojima se ukazuje na povrede prava djeteta, a sa druge strane, ta saradnja je ključna da bi Ombudsman mogao odgovoriti zakonom utvrđenim zahtjevima - zaštita prava i interesa svakog djeteta.

Sve veći broj organizacija i institucija prepoznaju ulogu i značaj institucije Ombudsmana za djecu i potrebu zajedničkog rada u cilju unapređenja položaja i zaštite djece u različitim oblastima, te je sve veći broj obraćanja Instituciji u traženju rješenja kako u pojedinačnim slučajevima, tako i u predlaganju sistemskih rješenja.

Sve je veći broj i institucija koje se i prije preduzimanja potrebnih mjera obraćaju Instituciji za određeno mišljenje i sugestije kako da postupe u konkretnim slučajevima.

Nesporno je da je sa svakom godinom odnos nadležnih institucija i službi prema instituciji Ombudsmana za djecu sve bolji i kvalitetniji, ali i dalje postoje razlike u suštinskom pristupu i razumijevanju koncepta zaštite prava i interesa djece uspostavljenog UN Konvencijom o pravima djeteta.

Posebno dobru saradnju Institucija je i u izvještajnom periodu ostvarila sa Ministarstvom unutrašnjih poslova po različitim pitanjima zaštite prava djece. Zaštita djece od nasilja, nasilje u porodici, seksualno zlostavljanje djece, nasilje putem interneta, vršnjačko nasilje, upotreba pirotehničkih sredstava, prevencija maloljetničke delikvencije, samo su neke od tema na kojima je Institucija radila u saradnji sa MUP-om Republike Srpske. Brojne službe koje je Institucija kontaktirala pokazale su ne samo puno razumijevanje za pitanja na koje se prijavom ukazivalo, već i spremnost da u skladu sa svojim ovlaštenjima preduzmu sve potrebne mjere. Ministarstvo unutrašnjih poslova pokazalo je i najviše inicijative u dijelu preventivnog rada sa djecom i onima koji rade sa djecom, kako bi se umanjila potreba njihovog angažovanja onda kada je problem već nastao. U brojnim lokalnim zajednicama širom Republike Srpske, uglavnom u osnovnim školama održavali su radionice o temama vršnjačkog nasilja, nasilja nad djecom, nasilja putem interneta, o upotrebi pirotehničkih sredstava, učešća u saobraćaju.

U izvještajnom periodu, Institucija je nastavila i dobru saradnju sa Ministarstvom porodice, omladine i sporta. Pored organizovanja Centralne manifestacije povodom Dječije nedjelje i Međunarodnog dana prava djeteta, zajednički je organizovan okrugli sto u povodu Međunarodnog dana ljudskih prava na temu - Programi prevencije su sastavni dio školskog programa. Aktivnosti u izvještajnom periodu bile su uglavnom usmjerene na promociju Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, njegovoj adekvatnoj primjeni od strane svih subjekata zaštite, te u njihovoj pripremi za primjenu Protokola, posebno u dijelu koji se odnosi na izradu godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom u Republici Srpskoj.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite spada u red onih ministarstava kojem se Institucija vrlo često obraćala, što je negdje i očekivano, s obzirom na nadležnosti centara za socijalni rad u postupcima za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta. Ministarstvo je kao drugostepeni organ u svim slučajevima, u zakonom zadatim rokovima donosilo drugostepeno rješenje, a u jednom broju slučajeva izvršen je i nadzor u postupanju centra za socijalni rad. Pored toga, Ombudsman za djecu redovno je bio obaviješten o aktivnostima ministarstva u vezi sa sistemskim mjerama i aktivnostima koje su preduzimane, ali i u dijelu promocije i prezentacije različitih aktivnosti iz oblasti zdravstvene i socijalne zaštite djece.

Za razliku od prve tri godine rada Institucije, kada je obraćanje Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite bilo ubjedljivo najčešće, u zadnje dvije godine ono ipak nije u prioritetu.

Sve veći broj prijava kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u obrazovnom sistemu, doveo je i do sve većeg broja obraćanja Institucije Ministarstvu prosvjete i kulture. Najveći broj preporuka Institucija je u izvještajnom periodu uputila upravo Ministarstvu prosvjete i kulture, a radi se uglavnom o potrebi donošenja jednog broja normativnih akata, kako bi se određena pitanja u interesu i djece i zaposlenih u obrazovanju uredila na jedinstven način i u skladu sa zakonom, zatim o potrebi uvođenja programa prevencije u obrazovni sistem i što je posebno važno, nadzor ministarstva u postupanju vaspitno obrazovnih ustanova. Promjene u ministarstvu usporile su odgovore o jednom broju zahtjeva Institucije, a odgovori se vrlo često ne dostavljaju u ostavljenom roku. Ministarstvo je Instituciji dostavilo plan aktivnosti sa rokovima za realizaciju istog koji uključujuje i preporuke Institucije.

Institucija je od samog početka svoga rada ostvarila saradnju sa Javnim fondom dječije zaštite, prije svega u realizaciji projekta socijalizacija djece i svojim aktivnostima doprinosi naporima fonda i resornog ministarstva da se projekat godinama realizuje na zadovoljstvo i djece i njihovih porodica. U izvještajnom periodu saradnja je ostvarena i u postupanju Institucije po pojedinačnim prijavama kojima se dovodilo u pitanje ostvarivanje prava na isplatu novčane pomoći rođenjem djeteta.

Institucija se u izvještajnom periodu u značajnom broju predmeta obraćala nadležnim inspekcijским službama. Inspekcijске službe, u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima, imaju izuzetno važnu ulogu u zaštiti prava djeteta po različitim osnovama. Inspekcijске službe obavljajući nadzor u postupanju subjekata nadzora, cijene da li su u konkretnim slučajevima postupali u skladu sa zakonom. Pravovremenim i adekvatnim reagovanjem inspekcijских službi u pojedinačnim slučajevima, preventivno bi se djelovalo u brojnim oblastima i sigurno smanjio broj obraćanja Instituciji.

Institucija se i u izvještajnom periodu najčešće obraćala prosvjetnoj inspekciji radi preduzimanja zakonom utvrđenih mjera u zaštiti djece i njihovih interesa. Na žalost, izostala je adekvatna reakcija, prije svega u preduzimanju mjera iz nadležnosti prosvjetne inspekcije i nalaganje kontrolisanom organu otklanjanja utvrđenih nepravilnosti u ostavljenom roku. Posebnim izvještajem koji je Institucija dostavila inspektoratu ukazano je na propuste u postupanju prosvjetne inspekcije u pojedinačnim predmetima i naloženo preduzimanje mjera radi efikasnijeg djelovanja u zaštiti prava i interesa djece. Institucija je od v.d. Glavnog republičkog prosvjetnog inspektora¹⁵⁷ blagovremeno obaviještena da su preduzete sve potrebne mjere kojima se sprečavaju postupanja koja dodatno dovode do povrede prava i interesa djece u obrazovnom sistemu.

Institucija se u izvještajnom periodu obraćala i upravnoj inspekciji, inspekciji za vode, saobraćajnoj inspekciji.

---

¹⁵⁷ Odgovor prosvjetne inspekcije na Preporuku Ombudsmana za djecu od 03.10.2013.godine

Institucija je u izvještajnom periodu nastavila saradnju sa Gender centrom Vlade Republike Srpske. Saradnja se u izvještajnom periodu odvijala kroz nekoliko različitih aktivnosti čime je nastavljena dobra praksa iz ranijeg perioda. Gender centar prepoznao je važnost edukacije djece i njihove participacije u svim pitanjima koja ih se tiču pa je podržao provođenje Programa „Pripreme za certifikaciju vršnjačkih edukatora o pravima djeteta za mlade savjetnike ombudsmana za djecu Republike Srpske“ koji je finansiran iz sredstava FIGAP Programa. Učešće zaposlenih iz Gender centra u aktivnostima tokom provođenja ovog programa doprinijelo je boljem razumijevanju prava djeteta i rodne ravnopravnosti. Mladi savjetnici su takođe pozvani da učestvuju u radionici „Preuzmi kontrolu nad tehnologijom“ povodom obilježavanja 16 dana aktivizma u borbi protiv nasilja nad ženama. Mladi savjetnici ombudsmana za djecu uzeli su učešće u aktivnostima Gender centra u istraživanju „Istraživanje uloge informaciono-komunikacionih tehnologija u životima djevojčica i dječaka“, te prezentaciji rezultata istraživanja u 5 gradova: Doboju, Brodu, Prnjavoru, Kozarskoj Dubici i Foči.

Saradnja sa Agencijom za informaciono društvo Republike Srpske odnosila se uglavnom na internet, njegove prednosti i rizike, i zaštitu djece od različitih oblika nasilja i zlostavljanja putem interneta. Već četvrtu godinu za redom Ombudsman za djecu i Agencija zajednički organizuju obilježavanje Međunarodnog dana sigurnog interneta, a Agencija je dala svoj doprinos i u istraživanju o eksploataciji djece na internetu koje je Ombudsman za djecu realizovao u izvještajnom periodu.

Saradnja sa fakultetima u Republici Srpskoj za Instituciju je posebno važna. Zbog toga je Institucija i u izvještajnom periodu nastavila saradnju sa Filozofskim fakultetom i Fakultetom političkih nauka u Banjaluci, prije svega organizovanjem rasprava o određenim pitanjima kojima su oni uvijek dali svoj stručni doprinos. Svojim stručnim i argumentovanim pristupom, stručnjaci doprinose boljem razumijevanju prava djeteta, a u konačnom adekvatnijoj zaštiti djece u različitim oblastima.

Saradnja je u izvještajnom periodu nastavljena i sa Pravnim fakultetom Univerziteta u Istočnom Sarajevu promocijom zbornika radova „Prava djeteta i ravnopravnost polova – između normativnog i stvarnog“ sa naučnog skupa održanog 2012. godine, u organizaciji fakulteta, Ombudsmana za djecu i Gender centra Vlade Republike Srpske. U organizaciji fakulteta u 2013. godini održan je naučni skup na temu Vladavina prava, a povodom 67. godina postojanja i rada Pravnog fakulteta, posebno priznanje dodijeljeno je i instituciji Ombudsmana za djecu Republike Srpske.

Institucija je, po različitim osnovama, ostvarila saradnju sa zaposlenima u zdravstvenim ustanovama. Za brojna pitanja koja zahtijevaju posebna stručna znanja, svojim stručnim znanjem i profesionalnim iskustvom i punim razumijevanjem, podrška su Instituciji za brojna pitanja za koja smo ih kontaktirali. Posebna saradnja ostvarena je i sa Zavodom „Dr Miroslav Zotović“ koji su u jednom broju predmeta u kojima je Institucija postupala, uložili maksimalan napor u podršci djeci sa smetnjama u razvoju, ali i sa Zavodom za zaštitu mentalnog zdravlja u Banjaluci u pojedinačnim slučajevima zaštite prava djece smještenih u njihovoj ustanovi. Jedan broj prijava Instituciji uputili su upravo zaposleni u zdravstvenim ustanovama ukazujući na neadekvatne mjere drugih službi u zaštiti djeteta i njegovih interesa.

Institucija je i u izvještajnom periodu nastavila saradnju sa Gradom Banja Luka, sa opštinom Modriča, sa Gradom Prijedor, sa Matičnom bibliotekom u Istočnom Sarajevu, koja brojnim sadržajima za djecu i inicijativom za dodatnim sadržajima ukazuje ne samo da prepoznaje potrebe djece različitog uzrasta, već i da ih realizuje. Biblioteka je Instituciji omogućila da u njihovom prostoru, uredovne dane u ovom gradu ima jednom mjesečno.

U izvještajnom periodu saradnja je ostvarena i sa Centrom besplatne pravne pomoći. S obzirom da je prepoznata potreba njihovog dodatnog angažovanja u predmetima zaprimljenim u Instituciji, a koji zahtijevaju vođenje odgovarajućih postupaka, i tiču se uglavnom ostvarivanja prava djece na izdržavanje i plaćanje alimentacije, Institucija je sa Centrom potpisala sporazum o zajedničkom angažovanju na ovim pitanjima.

Saradnja je ostvarena i sa jednim brojem centara za socijalni rad i centara za mentalno zdravlje, sa osnovnim i srednjim školama Republike Srpske. Saradnja sa školama ostvarena je kako u rješavanju pojedinačnih predmeta, edukaciji djece, istraživanjima tako i po pozivu škola. Po pozivu Savjeta roditelja i uprave OŠ „Sveti Sava“ u Zvorniku, predstavnici Institucije su posjetili školu i razgovarali sa Savjetom roditelja o brojnim pitanjima vezano za odrastanje djeteta. U drugoj posjeti školi, koju su takođe inicirali roditelji u saradnji sa upravom škole, predstavnici Institucije su održali edukativne radionice za učenike o temama prepoznavanja i prevencije nasilja i prednosti i rizika korištenja interneta.

U srednjoj školi „Nikola Tesla“ u Tesliću, nakon redovne radionice „Da li znamo šta je nasilje“, škola je pozvala Instituciju da održi još dvije radionice o ovoj temi.

Značaj edukacije djece o temi nasilja, prepoznala je i Opća gimnazija Katoličkog školskog centra u Banjaluci, koja je planirala časove odjeljenjske zajednice o ovoj temi a zatražila je od Institucije da po modelu radionice koju je održala za učenike drugog razreda, održi i za ostala 4 odjeljenja.

Saradnja sa školama za Instituciju je posebno važna jer doprinosi boljem razumijevanju uloge Institucije i poboljšava ne samo komunikaciju Institucije sa djecom i školama, nego i komunikaciju djece i nastavnika, stručnih službi i uprava škola, te ima za cilj ostvarivanje stvarne saradnje i razumijevanja djece, roditelja i nastavnika. Kako je rad Institucije postajao vidljiviji, tako se i sve veći broj škola obraćao Instituciji predlažući teme po kojima bi Institucija mogla postupati, tražeći savjete za pojedinačne slučajeve, iznositi primjere dobre prakse, davati prijedloge za unapređenje vaspitne uloge škole, tražiti pomoć u edukaciji djece i sl.

XV ODNOSI SA JAVNOŠĆU

Odnosi sa javnošću su jedna od osnovnih specifičnosti u funkcionisanju institucije Ombudsmana. Zbog izuzetno važne uloge javnosti u funkcionisanju Institucije: čini je vidljivijom, bližom potrebama građana, informiše je o pojedinačnim povredama prava djeteta, ukazuje na slabosti pojedinih dijelova sistema i potrebi sistemskih mjera i aktivnosti u zaštiti prava i interesa djeteta, Institucija je koristila različite mjere da bi svoje djelovanje učinila dostupnim javnosti.

Zakonom o Ombudsmanu za djecu¹⁵⁸ utvrđeno je da Ombudsman za djecu obavještava javnost o stanju prava. Obavještavanje javnosti ima za cilj ne samo da doprinese rješavanju pojedinačnih slučajeva, već prije svega da ukaže na sistemske nedorečenosti u prepoznavanju osnovnih zahtjeva i principa Konvencije u ostvarivanju prava i interesa djeteta i njegovoj zaštiti, da ukaže na propuste u radu institucija i službi, ali i da pozove i djecu i njihove roditelje i sve one koji brinu o djeci da blagovremeno prijave svaki slučaj ugrožavanja prava djeteta. Obavještavanje javnosti o povredi prava djeteta, istovremeno ima i preventivnu i edukativnu ulogu - sprečavanje budućih sličnih pojava i upoznavanje, ne samo djece, već i onih koji brinu o djeci, o načinu i mogućnostima ostvarivanja i zaštite prava djeteta.

Aktivnosti Institucije u vezi sa problemima u ostvarivanju i zaštiti prava i interesa djece o kojima su mediji pisali izaziva reakciju u smislu većeg obraćanja Instituciji, bilo podnošenjem novih prijava za iste ili slične probleme, ili traženjem dodatnih informacija za situacije u kojima se dijete nalazi. Jedan broj građana, kao i u prethodnoj godini, kontaktirao je Instituciju da izrazi svoju podršku i temi i načinu na koji se o njoj govori.

I u izvještajnom periodu Institucija je koristila različite oblike da svoje djelovanje učini što vidljivijim i bližim onima zbog kojih je i uspostavljena. Prije svega saradnja sa medijima. Veliko zanimanje medija za aktivnosti institucije Ombudsmana za djecu značajno je doprinijelo vidljivosti Institucije, ali i informisanju javnosti o ostvarivanju prava djeteta uopšte, posebno u oblastima u kojima dolazi do povrede njihovih prava. I u izvještajnom periodu Institucija je ostvarila saradnju sa gotovo svim medijima i pisanim i elektronskim od lokalnog do državnog nivoa. Sa nekim medijima saradnja je bila bolja i ona je prije svega izraz njihove potrebe da o pitanjima zaštite prava djece informišu javnost, otvarajući na taj način brojna pitanja o kojima se do sada nije uopšte pisalo.

Institucija nije u mogućnosti redovno pratiti izvještavanje medija o položaju djece i ostvarivanju njihovih prava niti vezano za aktivnosti Institucije. Ali, za značajan broj medijskog izvještavanja, upravo su izvještaji Institucije, preporuke i publikacije objavljene na sajtu, bili izvor za medijsko izvještavanje o ostvarivanju prava djece u različitim oblastima.

Prema evidenciji, u 2013. godini Institucija je zaprimila 167 zahtjeva novinara kojima se traži stav Institucije o različitim pitanjima dječijeg odrastanja. U odnosu na 2012. godinu radi se o povećanju od 20%.

Gotovo sva područja dječijeg odrastanja i sva prava djeteta bila su predmet interesovanja medija. Najčešće, interes je bio usmjeren na probleme nasilja nad djecom, prosjačenje djece, neplaćanje alimentacije i probleme sa kojima se svakodnevno suočavaju samohrani roditelji, zaštita djece od različitih oblika nasilja na internetu,

---

¹⁵⁸ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 5.

zanemarivanje djeteta. Posebno je primijetna sve veća osjetljivost medija za izvještavanje o seksualnom zlostavljanju djece.¹⁵⁹

Institucija je, u izvještajnom periodu, upravo od medija zaprimila jedan broj prijava o povredi prava djece, radi se uglavnom o različitim oblicima nasilja i zlostavljanja djece.

U jednom broju predmeta, izvještavanje medija o povredi prava djeteta, bili su osnov za postupanje Institucije i traženje od odgovorne strane preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti u zaštiti djeteta i njegovih interesa.

Mediji, nesumnjivo, svojim angažovanjem doprinose podizanju svijesti o važnosti prepoznavanja prava djeteta i neophodnosti adekvatnog reagovanja u datim situacijama, ukazujući na povrede prava djeteta u različitim oblastima, ukazuju i na slabosti u sistemu - na one njegove dijelove koji nisu odgovorili na potrebe djece.

Institucija je prema svim medijima imala isti pristup, što znači da saopštenja koja idu iz Institucije idu istovremeno prema svim medijskim kućama, i drugo, svi mediji su na njihov zahtjev, odgovor Institucije dobili u roku koji su ostavili.

Institucija je, pored saradnje sa medijima, koristila i druge načine kako bi svoje djelovanje učinila dostupnim javnosti.

Internet stranica Institucije, prepoznatljiva je po svom sadržaju i nije samo informativnog karaktera, već je i u funkciji edukacije njenih korisnika. Sadržaji na internet stranici www.djeca.rs.ba svakodnevno se ažuriraju i namijenjeni su prije svega djeci i svima koji brinu o djeci, ali i medijima i najširoj javnosti. Zbog toga se na stranici objavljuju i radovi stručnjaka iz različitih oblasti, ali i odgovori na česta pitanja Instituciji. Stalno povećanje broja posjetilaca, Instituciju obavezuje i na dodatne sadržaje.

Pored navedenog, štampanje Godišnjeg izvještaja, njegovo objavljivanje na internet stranici Institucije i dostavljanje na brojne adrese, ima za cilj da najšira javnost bude upoznata ne samo sa aktivnostima Institucije u vezi sa ostvarivanjem i zaštitom prava djeteta u različitim oblastima, već sa onim pitanjima i problemima kojima se najčešće ukazuje da dovode do povrede prava djeteta.

Pored Godišnjeg izvještaja i posebni izvještaji Ombudsmana za djecu su dostupni javnosti. Posebni izvještaji uvijek proizilaze iz šire rasprave o određenom problemu o čemu je javnost upoznata već u toku rasprave, a onda i dodatno njegovim objavljivanjem na internet stranici Institucije. Pored izvještaja, i sve preporuke, mišljenja i inicijative Institucije se javno objavljuju. Praktično, sve dnevne aktivnosti Institucije su dostupne javnosti, što su za medije informacije koje oni koriste.

Za informisanje javnosti Institucija je koristila i lične kontakte sa različitim ciljnim grupama (savjeti učenika, posjete školama, vrtićima, roditeljski sastanci, saradnja sa vladinim institucijama, saradnja sa nevladinim organizacijama...), što je za Instituciju posebno važno.

Ostvarivanje i zaštita prava djeteta, između ostalog, zahtijeva i izvještavanje o svim pitanjima dječijeg odrastanja i ukazivanje na sve situacije i sve pojave koje dovode do povrede ili ugrožavanja prava djece, naravno, na način koji djecu neće dodatno povrijediti. Izvještavanje o svim pitanjima dječijeg odrastanja zahtijeva i bolju saradnju sa medijima drugih institucija i službi koje rade sa djecom, jer mediji često upozoravaju

---

¹⁵⁹ Gotovo svi mediji izvještavali su o slučaju seksualnog zlostavljanja osmogodišnje djevojčice, ali ni jednim izvještavanjem nije otkriven identitet djevojčice (ni ime djevojčice ni njenih roditelja, ni inicijali, ni škola koju ide, naselje u kojem stanuje)

da vrlo teško dođu do sagovornika o pitanjima ostvarivanja prava djece u pojedinim ustanovama koje rade sa djecom.

Institucija će i u narednom periodu nastaviti saradnju sa medijima, ali i podsticati subjekte zaštite da svoj rad sa djecom učine transparentnijim, da svoje aktivnosti, programe, mjere i opšta akta učine dostupnim onima kojima su namijenjeni.

XVI OSTALE AKTIVNOSTI

Razmjena iskustava sa institucijama ombudsmana zemalja iz okruženja, ali i sa drugim organizacijama i institucijama koje se bave zaštitom prava djeteta, izuzetno je važna, prije svega zbog činjenice što su pitanja i problemi na koje ove institucije i organizacije ukazuju gotovo identični, a što je potvrđeno i zajedničkim radom na projektu zaštite djece od različitih oblika eksploatacije. Razmjena iskustava koja se odnosi na normativni okvir, sistemska rješenja u ostvarivanju prava djece u različitim oblastima, dobre prakse, ali i slabosti pojedinih dijelova sistema, za svaku od institucija je vrlo značajno iskustvo.

Institucija je po pozivu prisustvovala međunarodnim konferencijama:

Međunarodne konferencije

Novi Sad - 27.02.2013.

Sastanak „Prevenција eksploatacije djece u Jugoistočnoj Evropi“

Novi Sad - 22-24.04.2013.

Konferencija Mreže ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope (CRONSEE)

Brisel - 24-27.09.2013.

Redovna Godišnja konferencija i Generalna skupština ENOC-a

Zagreb - 05.11.2013.

Tematski sastanak CRONSEE, tema „Djeca u pokretu“

Na poziv organizatora Institucija je prisustvovala:

Vlašić

22-26.01.2013.

Sastanak radne grupe za izradu nacrtu protokola i smjernica za prevenciju slučajeva nasilja nad djecom

Banja Luka

23.01.2013.

Okrugli sto „Usklađenost rada i roditeljstva“

Sarajevo

24.01.2013.

Konferencija „Nasilje nad djecom u BiH: stanje, perspektive, izazovi i potrebe“

Sarajevo

29.01.2013.

Sastanak „Procjena prosjačenja djece (i drugih oblika rada na ulici) u Bosni i Hercegovini“

Banja Luka

31.01.2013.

Okrugli sto „Monitoring dječijih prava na lokalnom nivou“

Banja Luka

08.02.2013.

Predstavljanje publikacije „Istraživanje višestrukih pokazatelja u Republici Srpskoj 2011-2012. godine“

Banja Luka

11.02.2013.

Konferencija o rezultatima analize Nastavnog plana i programa za osnovnu školu

Sarajevo

21.02.2013.

Uspostavljanje jedinstvenog evropskog broja za nestalu djecu

Banja Luka

14.03.2013.

Festival jednogminutnog dječijeg filma „Imate minut? “

Banja Luka

14.03.2013.

Promocija Zbornika radova „Prava djeteta i ravnopravnost polova – između normativnog i stvarnog“

Banja Luka	21.03.2013. Manifestacija povodom međunarodnog dana Down sidroma
Laktaši	27-29.03.2013. Međunarodna naučnostručna konferencija „Vršnjačko nasilje“
Banja Luka	02.04.2013. Obilježavanje svjetskog dana svjesnosti o autizmu
Istočno Sarajevo	02-04.04.2013. Obilježavanje Svjetskog dana dječije knjige - Matična biblioteka Istočno Sarajevo, Veliki dječiji festival, festival-bajke
Banja Luka	15.04.2013. Predstavljanje „Smjernice za ishranu dojenčadi i djece predškolskog i školskog uzrasta“
Banja Luka	17.04.2013. 7. Međunarodni festival dječije poezije „Dječije carstvo Mikrofin“
Banja Luka	18.04.2013. Promocija projekta „Školske torbe su preteške“
Doboj	24.04.2013. Manifestacija „Prolječne boje“ u OŠ „Vuk Karadžić“ uz učešće djece sa smetnjama u razvoju
Banja Luka	26.04.2013. Konferencija povodom obilježavanja međunarodnog dana djevojčica u nauci, tehnologiji, inovacijama i informaciono-komunikacionim tehnologijama
Doboj	15.05.2013. Obilježavanje Međunarodnog dana porodice
Banja Luka	15.05.2013. Okrugli sto „Porodične vrijednosti u savremenom društvu“
Banja Luka	23.05.2013. Prezentacija dokumenta „Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini“
Kotor Varoš	06.06.2013. Svečana akademija „Hojićevo dječije pero“
Banja Luka	26.06.2013. Okrugli sto „Lanzarote konvencija – izazovi, primjena kroz zakone i praksu u Bosni i Hercegovini“
Vlašić	01-02.08.2013. Sastanak radne grupe za izradu nacrta Strategije i Akcionog plana za poboljšanje sistema za zaštitu od dječije pornografije i drugih oblika seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe djece u Bosni i Hercegovini za nastupajući period
Banja Luka	12.08.2013. Konferencija „Prevenција nasilja i konflikata među mladima“
Banja Luka	10-11.09.2013. Sastanak radnih grupa za sektore: „Obrazovanje i životne vještine“, „Dječija participacija i zaštita“ i „Ekonomski razvoj“ s ciljem definisanja prioriteta za svaku od ovih oblasti
Banja Luka	25.09.2013. Okrugli sto „Disleksija, da li znate da postojimo?“
Gradiška	02.10.2013. Okrugli sto „Socijalno-pedagoške životne zajednice“

Banja Luka	08.10.2013. Okrugli sto „Reproduktivno zdravlje-uslov opstanka“
Jahorina	21-22.10.2013. Radionica „Razmjena iskustava po pitanju pilotiranja Smjernica za postupanje u slučajevima nasilja nad djecom na lokalnom nivou“
Sarajevo	24.10.2013. Konferencija o socijalnoj zaštiti i inkluziji u Bosni i Hercegovini
Istočno Sarajevo	26.10.2013. Međunarodni naučni skup „Vladavina prava i pravna država u regionu“
Banja Luka	30.10.2013. Okrugli sto „Stop nasilju na sportskim priredbama“
Modriča	05.11.2013. Radni sastanak na temu „Uspostavljanje efikasnijeg modela zaštite žrtava nasilja u porodici“
Banja Luka	06.11.2013. Okrugli sto „Namjerni prekid trudnoće – gdje smo danas, kuda i kako dalje? “
Banja Luka	06-08.11.2013. Prezentacija zaključaka VII Konferencije mRESURS-a
Banja Luka	13-14.11.2013. Seminar „Nasilje u porodici“
Jahorina	13-15.11.2013. Konferencija „Mladići kao saveznici u zaustavljanju nasilja: aktivizmom do transformacije maskuliniteta“
Banja Luka	18.11.2013. Predavanje na temu „Krizna savremene porodice - zamke odrastanja“
Banja Luka	22.11.2013. Konferencija povodom obilježavanja Sedmice muškaraca, mladića i dječaka u Republici Srpskoj
Banja Luka	26.11.2013. Konferencija o predškolskom vaspitanju i obrazovanju „Značaj obrazovanja u periodu ranog rasta i razvoja“
Banja Luka	29.11.2013. Okrugli sto „Nasilje među mladima i nasilje u vezama mladih“
Banja Luka	02.12.2013. Radionica „Preuzmi kontrolu nad tehnologijom – bezbjednost djevojaka i žena na internetu“

Institucija je organizovala:

Banja Luka	05.02.2013. Obilježavanje Međunarodnog dana bezbjednog interneta: „Prava i odgovornosti djece na internetu“ - u saradnji sa Osnovnom školom „Ivo Andrić“, Agencijom za informaciono društvo Republike Srpske i Centrom za obrazovanje, vaspitanje i rehabilitaciju slušanja i govora
Banja Luka	04.06.2013.

Banja Luka	Obilježavanje Međunarodnog dana djece žrtava nasilja - okrugli sto „Zaštitimo djecu od nasilja“ u Osnovnoj školi „Jovan Jovanović Zmaj“ – u saradnji sa MUP Republike Srpske 09.10.2013.
Banja Luka	Obilježavanje Dječije nedelje „Dječija prava i institucije“ u saradnji sa Ministarstvom porodice, omladine i sporta 19.11.2013.
Doboj	Okrugli sto „Primjena Protokola o postupanju u slučaju nasilja zlostavljanja ili zanemarivanja djece“ – u saradnji sa Ministarstvom porodice, omladine i sporta 26.11.2013.
Bijeljina	Okrugli sto „Primjena Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece“ 03.12.2013.
Foča	Okrugli sto „Primjena Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece“ 16.12.2013.

PUBLIKACIJE

U 2013. godini Institucija je štampala sljedeće publikacije:

1. Prevencija eksploatacije djece u Jugoistočnoj Evropi - Eksploatacija djece na internetu
2. Konvencija o pravima djeteta na jeziku prilagođenom djeci
3. Djeca na internetu
4. Mreža mladih savjetnika – letak
5. Mreža mladih savjetnika - publikacija
6. Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece

XVII IZVRŠENJE BUDŽETA

Red. broj	Analitički konto	NAZIV KONTA	FOND 01
I	411111	Rashodi za bruto naknade troškova i ostalih ličnih primanja zaposlenih	596.263,13
	411100	Rashodi za bruto plate	596.263,13
1	4111-11	Rashodi za osnovnu platu	375.494,84
2	4111-21	Rashodi za naknade plata za porodijsko odsustvo koje se refundiraju	2.572,64
3	4111-91	Rashodi za poreze na platu	37.472,89
4	4111-92	Rashodi za doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje	101.320,85
5	4111-95	Rashodi za doprinose zdravstveno osiguranje	65.711,94
6	4111-97	Rashodi za doprinose za osiguranje od nezaposlenosti	5.104,83
7	4111-98	Rashodi za doprinose za dječiju zaštitu	8.585,14
II	411200	Rashodi za naknade troškova i ostalih ličnih primanja zaposlenih	2.130,86
1	411211	Rashodi za naknade za prevoz na posao i s posla	500,86
2	411234	Rashodi za novčane pomoći prilikom rođenja djeteta	1.630,00
III	412111	Rashodi po osnovu zakupa	38.215,71
1	4121-12	Rashodi za zakup poslovnih objekata i prostora	38.215,71
IV	412200	Rashodi po osnovu utroška energije, komunalnih, komunikacionih i transportnih usluga	27.019,54
1	4122-11	Rashodi po osnovu utroška električne energije	3.543,73
2	4122-12	Rashodi za centralno grijanje	7.115,84
3	4122-21	Rashodi za uslugu vodovoda i kanalizacije	737,98
4	4122-22	Rashodi za usluge odvoza smeća	622,95
5	4122-23	Rashodi za usluge deratizacije	1.925,05
6	4122-31	Rashodi za usluge korišćenja fiksnog telefona	5.250,41
7	4122-32	Rashodi za usluge korišćenja mobilnog telefona	2.207,93
8	4122-33	Rashodi za usluge interneta	1.503,60
9	4122-34	Rashodi za poštanske usluge	2.177,40
11	4122-39	Rashodi za ostale komunikacione usluge-iznajmljena linija	1.934,65
V	412300	Rashodi za režijski materijal	4.732,05
1	4123-11	Rashodi za kompjuterski materijal	1.518,05
3	4123-13-	Rashodi za registratore, fascikle i omote	109,97
4	4123-19	Rashodi za ostali kancelarijski materijal	347,87
5	4123-21	Rashodi za hemijski materijal za održavanje čistoće	342,47
7	4123-29	Rashodi za ostali materijal za održavanje čistoće	857,03
8	4123-31	Rashodi za dnevnu štampu	760,66
9	4123-32	Rashodi za službena glasila	501,00
10	4123-33	Rashodi za stručne časopise	295,00
VI	412500	Rashodi za tekuće održavanje	3.217,99
1	4125-31	Rashodi za tekuće održavanje prevoznih sredstava	941,36

2	4125-32	Rashodi za tekuće održavanje kancelarijske opreme	677,21
3	4125-33	Rashodi za tekuće održavanje komunikacione opreme	816,52
4	4125-91	Rashodi za ostalo tekuće održavanje (licenca)	782,90
VII	412600	Rashodi po osnovu putovanja i smještaja	13.510,62
1	4126-11	Rashodi po osnovu dnevnica za službena putovanja u zemlji	1.260,00
2	4126-12	Rashodi po osnovu smještaja i hrane za službena putovanja u zemlji	651,21
3	4126-19	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u zemlji	193,30
4	4126-21	Rashodi po osnovu dnevnica za službena putovanja u inostranstvu	1.838,02
5	4126-22	Rashodi po osnovu smještaja i hrane za službena putovanja u inostranstvu	3.316,04
6	4126-23	Rashodi po osnovu javnog prevoza za službena putovanja u inostranstvu	846,35
8	4126-29	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u inostranstvu	507,17
9	4126-31	Rashodi po osnovu utroška benzina	4.898,53
VIII	412700	Rashodi za stručne usluge	2.983,64
1	4127-21	Rashodi za osiguranje vozila	936,68
2	4127-25	Rashodi za osiguranje zaposlenih	462,13
4	4127-31	Rashodi za usluge štampanja, grafičke obrade, kopiranja i sl.	1.508,13
5	4127-32	Rashodi za usluge objavljivanja tendera, oglasa i informativnih tekstova	76,70
IX	412900	Ostali nepomenuti rashodi	10.113,95
1	4129-22	Rashodi po osnovu kotizacija za seminare, savjetovanja i simpozija za zaposlene	914,69
3	4129-37	Rashodi za bruto naknade po ugovoru o djelu	818,00
5	4129-41	Rashodi po osnovu reprezentacije u zemlji	1.212,93
7	4129-43	Rashodi po osnovu organizacije prijema, manifestacija i sl.	1.898,11
8	4129-44	Rashodi za poklone-novogodišnji paketići	393,10
9	4129-73	Rashodi za takse i naknade za registraciju vozila	588,09
10	4129-92	Rashodi po osnovu članarina	1.985,83
11	4129-99	Ostali nepomenuti rashodi	2.303,20
X	510000	Izdaci za nefinansijsku imovinu	4.319,06
1	511300	Izdaci za nabavku postrojenja i opreme	3.170,22
2	516100	Izdaci za zalihe mat.robe i sit.invent, auto guma, ambalaže i sl.	1.148,84
1	ODOBREN BUDŽET ZA 2013.GODINU		715.000,00
5	UKUPNO REALIZOVANO U 2013.GODINI		702.506,55
6	MANJE POTROŠENO OD ODOBRENOG BUDŽETA		12.493,45

SREDSTVA DOBIJENA OD DONATORA U 2013.GODINI

Tekući grantovi od pravnih lica u zemlji	18.162,00
Transferi za tekuće grantove u zemlji(FIGAP program)	7471,30
UKUPNO SREDSTAVA OD DONACIJA-GRANTOVI	25633,30

XVIII PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2014. GODINU

Ombudsman za djecu će, u skladu sa Zakonom utvrđenim ovlašćenjima, u 2014. godini:

- Institucija će kao i u prethodnom periodu pratiti aktivnosti u pripremi zakona i drugih propisa kojima se uređuju pitanja od značaja za zaštitu prava djeteta, te u skladu sa zakonom utvrđenim ovlašćenjima aktivno učestvovati u donošenju istih.
- Institucija će aktivnosti usmjeriti na analizu prvih podataka o nasilju nad djecom u Republici Srpskoj koji se očekuju sredinom godine iz izvještaja Ministarstva porodice, omladine i sporta a na osnovu podataka koje dostavljaju Ministarstvo prosvjete i kulture, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite i Ministarstvo unutrašnjih poslova u skladu sa odredbama Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece. Nakon uvida u podatke i njihove analize Institucija će nastaviti potrebne aktivnosti na promociji i prezentaciji Protokola i edukaciji subjekata zaštite na koje se Protokol odnosi, a posebno djece.
- Institucija će nastaviti započete aktivnosti na uvođenju programa prevencije nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja nad djecom u obrazovni sistem, koji će biti realizovani u skladu sa potrebama djece i njihovim uzrastom i na njima prilagođen način, uz istovremenu edukaciju nastavnika i stručnih saradnika o temama koje će biti zastupljene u programima prevencije.
- Institucija će pokrenuti inicijativu i da programi prevencije zaštite zdravlja učenika (alkohol, duvan, reproduktivno zdravlje, težina školske torbe, zdrava ishrana i zdravi stilovi života) budu dio obrazovnog sistema i obaveznog školskog programa.
- Institucija će nastaviti aktivnosti na informisanju javnosti o sigurnom korišćenju interneta, promociji odgovornog korišćenja interneta te ukazivanja na moguće rizike i opasnosti kojima djeca mogu biti izložena putem interneta u skladu sa Preporukama koje su proizašle iz istraživanja o eksploataciji djece na internetu.
- Izvršiti istraživanje o organizaciji i funkcionisanju dječjih domova, njihovih kapaciteta i uslova za ostvarivanje prava djece.
- Izvršiti istraživanje o ostvarivanju prava djece na predškolsko obrazovanje i vaspitanje, posebno u dijelu subvencionisanja boravka u predškolskim ustanovama za treće dijete u skladu sa Strategijom razvoja porodice u Republici Srpskoj.
- Institucija će, naravno, kontinuirano raditi po žalbama građana kojima se ukazuje na povredu prava i interesa djece, očekujući da se svakom godinom, u ukupnom broju žalbi prepozna interes djece kao podnosilaca žalbe.
- Institucija će, kao i u predhodnim godinama, radi unapređenja položaja djece u određenim oblastima, postupati i na vlastitu inicijativu.
- Ombudsman za djecu će nastaviti saradnju sa djecom, tako što će, prema utvrđenom planu, ali i po pozivu, organizovati radionice u školama kako bi djecu upoznala sa njihovim pravima i mogućnostima zaštite tih prava te, ih podstakla na iznošenje njihovog mišljenja.
- Institucija će nastaviti saradnju sa savjetima učenika osnovnih škola, te Mrežom savjeta učenika srednjih škola, aktuelizujući teme i probleme o pitanjima za koje sami smatraju da ih treba dodatno definisati, ili o kojima trebaju više znati, kako bi zajedničkim radom doprinijeli njihovom kvalitetnijem ostvarivanju.

- Mreži mladih savjetnika i djeci i mladima koji su zainteresovani da rade na onim pitanjima i problemima sa kojima se svakodnevno susreću, Institucija će omogućiti angažovanje u svojim aktivnostima kako bi mogli iznijeti svoje mišljenje i dati svoj doprinos u rješavanju brojnih tema i problema koje će i sami i zajedno sa Institucijom pokretati.
- Kao i u prethodnom periodu, Institucija će u okviru projekta socijalizacija djece preduzeti dodatne mjere kako bi njeno prisustvo sa djecom u ovom kampu bilo ostvareno po mogućnosti u više smjena sa ciljem edukacije djece o njihovim pravima i podsticanja na iznošenje vlastitog mišljenja, ali i dobijanja informacija o tome koliko se njihova prava ostvaruju u njihovim školama, u porodici i lokalnoj zajednici.
- I u narednoj godini Institucija će posvetiti dužnu pažnju obilježavanju Dječije nedjelje i Dana prava djeteta, Dana bezbjednog interneta, prije svega zbog promocije dječijih prava i aktivnije uloge svih i institucija i pojedinaca u zaštiti djece i njihovih interesa.
- Institucija će, u cilju obavještavanja javnosti o stanju prava djeteta i aktivnostima Institucije, i u narednom periodu nastaviti saradnju sa medijima, ali i podsticati subjekte zaštite da takvu saradnju ostvare, te da svoj rad sa djecom učine transparentnijim, da svoje aktivnosti, programe i mjere i opšta akta učine dostupnim onima kojima su namijenjeni.
- Saradnja sa nevladinim organizacijama nastaviće se o svim pitanjima u kojima zajedničkim angažovanjem možemo dobiti bolji rezultat, posebno vezano za primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece.
- Kao punopravna članica ENOC-a i CRONSEE, Institucija će nastaviti saradnju sa institucijama ombudsmana zemalja okruženja i aktivno doprinositi unapređenju rada ovih asocijacija.